

Statens
offentliga
utredningar

1971: 50

Civil-
departementet

Ref.

Räddningstjänst

**UD
SO
S**

Betänkande avgivet av räddningstjänstutredningen
Stockholm 1971

Statens offentliga utredningar 1971

Kronologisk förteckning

---

1. SOU 71. Handbok för det officiella utredningstrycket. Beckman, Fi.
2. Post- och Inrikes Tidningar, Norstedt & Söner, Ju.
3. Veterinärdistriktsindelningen, m.m. Svenska Reproduktions AB, Jo.
4. Kommunala val, Esselte, C.
5. Svensk industri under 70-talet med utblick mot 80-talet, Bilaga 2, Esselte, Fi.
6. Ny sjömanslag, Esselte, K.
7. Finansiella tillväxtperspektiv 1960-1975, 1970 års långtidsutredning, Bilaga 4, Esselte, Fi.
8. Arbetskraftsresurserna 1965-1990, 1970 års långtidsutredning, Bilaga 1, Esselte, Fi.
9. Större företags offentliga redovisning, Esselte, Fi.
10. Snatteri, Berlingska Boktryckeriet, Lund, Ju.
11. Ett nytt bilregister, Göteborgs offsettryckeri AB, K.
12. Miljövården i Sverige under 70-talet, 1970 års långtidsutredning, Bilaga 8, Esselte, Fi.
13. Utvecklingstendenser inom offentlig sektor, 1970 års långtidsutredning, Bilaga 6, Esselte, Fi.
14. Varuhandeln fram till 1975, 1970 års långtidsutredning, Bilaga 3, Esselte, Fi.
15. Förslag till aktieföretagslag m.m. Tryckeribolaget, Ju.
16. Regional utveckling och planering, 1970 års långtidsutredning, Bilaga 7, Esselte, Fi.
17. Malm - Jord - Vatten, Svenska Reproduktions AB, I.
18. Mått och vikt, Norstedt & Söner, Fi.
19. Familjepensionsfrågor m.m. Berlingska Boktryckeriet, Lund, S.
20. Europeisk överenskommelse om internationell transport av farligt gods på väg. (ADR) Betänkande I, Norstedt & Söner, K.
21. Europeisk överenskommelse om internationell transport av farligt gods på väg. (ADR) Bilaga A, Norstedt & Söner, K.
22. Europeisk överenskommelse om internationell transport av farligt gods på väg. (ADR) Bilaga B, Norstedt & Söner, K.
23. Europeisk överenskommelse om internationell transport av farligt gods på väg. (ADR) Register m.m. Norstedt & Söner, K.
24. Vuxenpedagogisk forskning och utbildning, Berlingska Boktryckeriet, Lund, U.
25. Boendeservice 3, Kommunstudien, Esselte, In.
26. Boendeservice 4, Projektstudien, Esselte, In.
27. Boendeservice 5, Totalkostnadsstudien, Esselte, In.
28. Boendeservice 6, Strukturstudien, Esselte, In.
29. Kyrkan kostar, Göteborgs offsettryckeri AB, U.
30. Sjömanspension, Göteborgs offsettryckeri AB, K.
31. Den svenska betalningsbalansstatistiken, Esselte, Fi.
32. Valutarenserven och utrikeshandels finansiella struktur, Bilaga till Den svenska betalningsbalansstatistiken, Esselte, Fi.
33. Fri affärstid, Göteborgs offsettryckeri AB, H.
34. Lastbil och Taxi, Beckman, K.
35. Den fria rörligheten för personer inom EEC, Esselte, In.
36. Produktionsresurser för tv och radio i utbildningen, Esselte, U.
37. Konsumentpolitik-riktlinjer och organisation, Tryckeribolaget, H.
38. Särskilda tandvårdsanordningar för vissa patientgrupper, Göteborgs offsettryckeri AB, S.
39. Den svenska köpkraftsfördelningen 1967, Berlingska boktryckeriet, Lund, In.
40. Export och import 1971-1975, 1970 års långtidsutredning, Bilaga 5, Esselte, Fi.
41. Ny domstolsadministration, Göteborgs offsettryckeri AB, Ju.
42. Försäkring och annat kontant stöd vid arbetslöshet, Esselte, In.
43. Arbetskraftens struktur och dimensioner, Esselte, In.
44. Bilagor till KSA-utredningens betänkande, Esselte, In.
45. Utsökningsrätt XI, Norstedt & Söner, Ju.
46. Teknisk översyn av kapitalbeskattningen, Norstedt & Söner, Fi.
47. Psykologiska urvalsmetoder inom statsförvaltningen, Göteborgs offsettryckeri AB, Fi.
48. Personurval med hjälp av psykologiska undersökningar, Göteborgs offsettryckeri AB, Fi.
49. Unga lagöverträdare I, Esselte, Ju.
50. Räddningstjänst, Göteborgs offsettryckeri AB, C.

Statens offentliga utredningar
1971:50
Civildepartementet

Räddningstjänst

Betänkande avgivet av räddningstjänstutredningen
Stockholm 1971

Till statsrådet och chefen för civildepartementet

Genom beslut den 3 december 1965 bemyndigade Kungl Maj:ts chefen för inrikesdepartementet att tillkalla en sakkunnig, experter och sekreterare för att utreda frågan om åtgärder till främjande av räddningsberedskapen vid olyckstillfällen. Samma dag tillkallades landshövding Karl G Samuelson som sakkunnig.

Den 18 januari 1966 förordnades som experter nuvarande expeditionschefen Claes-Göran Källner samt dåvarande riksbrandinspektören, civilingenjören Ingvar Strömdahl. Som sekreterare förordnades numera direktörsassistenten Kurt Nilsson. Som ytterligare experter förordnades den 7 februari 1966 ombudsmannen Harry Arpstedt, numera sjukvårdsdirektören Åke Haeggström, brandingenjören Karl-Egon Lindberg och numera direktören Lars Ågren samt den 22 februari dåvarande avdelningschefen L G H Djurberg. Djurberg entledigades på egen begäran den 19 maj 1967. Samma dag förordnades numera avdelningschefen Lars-Erik Freeman som expert. Den 16 februari 1968 förordnades som experter riksbrandinspektören Swen Hultqvist och direktörsassistenten Kurt Nilsson. Nilsson entledigades samtidigt från uppdraget att vara sekreterare i utredningen, varjämte som ny sekreterare förordnades numera förste länsassessorn Stig Holback. Den 9 oktober 1969 förordnades hovrättsassessorn Erik Neergaard att vara beträdande sekreterare åt utredningen.

Utredningen har arbetat under benämningen räddningstjänstutredningen.

Genom Kungl Maj:ts beslut den 15 december 1967 utvidgades räddningstjänstutredningens uppdrag till att även omfatta oljeskyddsberedskapen till lands och till sjöss.

I frågor som rör oljeskyddsberedskapen till sjöss har utredningen nära samarbetat med generaltullstyrelsen, som därvid huvudsakligen företrätt av gränschefen Roland Engdahl.

Genom ändring av departementsindelningen överfördes räddningstjänstutredningen till civildepartementet den 1 juli 1969.

Räddningstjänstutredningen får härmed vördsamt överlämna sitt betänkande. Utredningsuppdraget är därmed slutfört.

Stockholm i maj 1971

Karl G Samuelson

*Harry Arpstedt
Lars-Erik Freeman
Sven Hultqvist
Åke Haeggström
Claes-Göran Källner*

*Karl-Egon Lindberg
Kurt Nilsson
Ingvar Strömdahl
Lars Ågren
/Stig Holback
Erik Neergaard*

Innehåll

<i>Skrivelse till statsrådet och chefen för civildepartementet</i>	3
<i>Sammanfattning</i>	9
<i>Författningsförslag</i>	15
1 Förslag till brandlag	15
2 Förslag till Kungörelse om ändring i brandstadgan (1962:91) . .	21
3 Förslag till Kungörelse om ersättning för deltagande i räddningstjänst m m	28
4 Förslag till Kungörelse om ändring i vägtrafikförordningen (1951:648)	31
5 Förslag till Kungörelse om ändring i kungörelsen (1969:85) om militär räddningstjänst m m	34
6 Förslag till Kungörelse om ändring i instruktionen (1970:961) för tullverket	35
7 Förslag till Kungörelse om ändring i luftfartskungörelsen (1961:558)	36
<i>Kapitel 1 Utredningsuppdraget m m</i>	37
<i>Kapitel 2 Räddningstjänsten i vissa främmande länder</i>	42
2.1 Frankrike	42
2.2 Förbundsrepubliken Tyskland (Västtyskland)	46
<i>Kapitel 3 Kortfattad redovisning av nuvarande bestämmelser, resurser, planläggning m m angående samhällets räddningstjänst</i> .	50
3.1 Bestämmelser, resurser m m	50
3.2 Planläggning	57
<i>Kapitel 4 Tidigare förslag om organiserad räddningstjänst</i>	63
4.1 Räddningstjänst i allmänhet	63
4.2 Oljeskyddsutredningens förslag m m	65
<i>Kapitel 5 Redogörelse för ledning och organisation vid några inträffade olyckor</i>	67

Kapitel 6 <i>Allmänna synpunkter på räddningstjänstens uppgifter, organisation och huvudmannaskap</i>	75
6.1 Inledning	75
6.2 Räddningstjänstens uppgifter m m	76
6.3 Räddningstjänstorganisationen i allmänhet	79
6.4 Räddningstjänstorganisationen vid katastrofer	83
6.5 Skyldighet att vidta olycksförebyggande åtgärder	83
Kapitel 7 <i>Den lokala räddningstjänstorganisationen</i>	85
7.1 Gällande bestämmelser	85
7.2 Brandkår – räddningskår	86
7.3 Brandvärnets	91
7.4 Särverkansformer m m	92
7.5 Tillfällig hjälp	93
7.6 Ledningen av räddningsarbete	93
7.7 Planläggning	95
7.8 Brandkarens personalbehov för räddningstjänst m m	96
7.9 Brandordning – räddningsordning	97
Kapitel 8 <i>Regional verksamhet avseende räddningstjänst</i>	99
8.1 Inledning	99
8.2 Regional verksamhet avseende räddningstjänst i kommunal regi	99
8.3 Regional verksamhet avseende räddningstjänst vid katastrofer	100
8.4 Organisation	103
8.5 Länsstyrelsens katastrofledning m m	110
Kapitel 9 <i>Bekämpning av löskommen olja till sjöss och i kustvattnen samt i Mälaren och Väner</i>	113
9.1 Nuvarande ordning m m	113
9.2 Räddningstjänstutredningen	116
Kapitel 10 <i>Utrustningsfrågor m m</i>	133
10.1 Kustbevakningens behov av utrustning för bekämpning av till sjöss och i kustvattnen löskommen olja	133
10.2 De lokala räddningsorganens utrustning	139
10.3 Frågan om utnyttjande av civillförsvarets utrustning för räddningstjänst	142
10.4 Forskning, försök och utveckling	144
Kapitel 11 <i>Alarmering</i>	147
11.1 Nuvarande förhållanden i sammandrag	147
11.2 Utredningar med förslag till förändring eller utbyggnad av nuvarande alarmeringssystem	149
11.3 Räddningstjänstutredningen	154
Kapitel 12 <i>Utbildningsfrågor</i>	160
12.1 Utbildning av de lokala räddningsorganens personal	160
12.2 Utbildning av kustbevakningens personal för bekämpning av olja till sjöss och i kustvattnen	167

Kapitel 13 <i>Central ledning och tillsyn</i>	168
13.1 Allmänna synpunkter	168
13.2 Den centrala förvaltningsmyndigheten för räddningstjänsten i allmänhet	169
13.3 Central ledning och tillsyn av organisationen för bekämpning av olja till sjöss och i kustvattnen samt Mälaren och Vänern	177
13.4 Samradsorgan	177
Kapitel 14 <i>Förfoganderätt vid räddningstjänst</i>	179
14.1 Gällande bestämmelser	179
14.2 Räddningstjänstutredningen	180
Kapitel 15 <i>Tjänsteplikt vid räddningstjänst</i>	185
15.1 Gällande bestämmelser	185
15.2 Tidigare förslag	185
15.3 Räddningstjänstutredningen	186
Kapitel 16 <i>Skyldighet för företag m fl att vidta åtgärder för räddningstjänst</i>	190
16.1 Inledning	190
16.2 Gällande bestämmelser	190
16.3 Räddningstjänstutredningen	193
Kapitel 17 <i>Ersättningsfrågor i samband med tjänsteplikt och förfoganderätt</i>	198
17.1 Tjänsteplikt	198
17.2 Förfoganderätt	201
Kapitel 18 <i>Kostnader</i>	204
18.1 Allmänna synpunkter på beräkning av kostnaderna	204
18.2 Kommunernas kostnader	205
18.3 Kostnader för den regionala verksamheten	209
18.4 Kostnader för kustbevakningens oljebekämpning till sjöss samt i kustvattnen, Mälaren och Vänern	210
18.5 Kostnader för utbildning vid statens brandskola	214
18.6 Kostnader för den centrala organisationen	215
Kapitel 19 <i>Finansiering</i>	216
19.1 Finansiering av kommunernas räddningstjänst	216
19.2 Sarskild finansiering av oljebekämpningen	224
19.3 Fråga om regressrätt i vissa fall för stat och kommun för kostnad för räddningsingripanden m m	227
19.4 Handläggning av ersättningsärenden	231
Kapitel 20 <i>Ersättning i vissa fall för kostnader för saneringsåtgärder vid oljeskada</i>	233
<i>Bilagor</i>	238

Sammanfattning

Som framgår av utredningens direktiv har samhället i dag icke obetydliga resurser för räddningstjänst. De resurser som finns är emellertid i huvudsak inriktade på vissa bestämda räddningsuppgifter, t ex släckning av brand, räddning vid flygolycka eller räddning av nödställda till sjöss. Endast den del av samhällets räddningstjänst som sjuk- och olycksfallsvården samt sjuktransportväsendet utgör kan sägas ha en mer allmän syftning. Behov föreligger emellertid för samhället att ha tillgång till en beredskapsorganisation som kan ingripa vid olyckshändelser. Räddningstjänstutredningen föreslår därför inrättande av en räddningstjänstorganisation med uppgift att ombesörja sådan räddningstjänst som inte åligger annan. Räddningstjänstorganisationen bör främst baseras på lokala räddningsorgan.

I sina överväganden om räddningstjänstorganisationens utformning har utredningen, främst av organisatoriska skäl, funnit det nödvändigt att skilja mellan katastrof och annan olyckshändelse. Utredningen anser att det lokala räddningsorganets resurser bör vara sådana, att detta ensamt eller vid behov i samverkan med andra lokala organ skall kunna bemästra de flesta olyckshändelser, även sådana som i dagligt tal kallas katastrofer. Undantagsvis krävs emellertid så omfattande räddningsinsatser, att lokala eller närbelägna räddningsresurser ej är tillräckliga. Behovet av samordning ovanför det lokala planet av tillgängliga samhällsresurser blir då påtagligt och en gemensam ledning för räddningstjänsten är i sådant fall erforderlig. Sådana mera sällan förekommande svårare nödlägen benämner utredningen katastrofer.

Räddningstjänstens primära uppgift bör vara räddning av människoliv. Det står också utom diskussion att det bör åligger samhällets räddningsorgan att ingripa när stora materiella värden hotas eller viktiga samhällsfunktioner äventyras. Men även i övrigt bör enligt räddningstjänstutredningens mening samhällets bistånd kunna påkallas för räddning av egendom, som riskerar att förstöras eller skadas. För att inte räddningstjänsten skall förlora i effektivitet är emellertid en viss begränsning i skyldigheten att ingripa nödvändig då fråga är om räddning av enbart materiella värden. Det måste därför föreligga en viss rimlig relation mellan kostnaden för räddningsinsatsen och det värde som står på spel.

Det bör inte åligger räddningsorganen att utföra eller övervaka återställ-

nings- eller saneringsåtgärder.

Framgångsrika räddningsinsatser förutsätter snabba ingripanden. Räddningstjänstorganisationen måste vid varje tidpunkt på dygnet kunna ingripa med kort varsel. Ett nödläge, som till en början inte förefaller så allvarligt, kan snabbt och överraskande utveckla sig till katastrof. Det räddningsorgan som har till uppgift att ingripa vid nödlägen måste därför ha viktiga funktioner vid katastrofer. Räddningstjänstutredningen har funnit, att kärnan i samhällets räddningstjänstorganisation måste vara ett organ med hög beredskap samt med tillgång till väl utbildad personal, sambandsmedel och allsidig teknisk och annan utrustning lämpad för räddning. För att räddningsinsatsen skall kunna utföras inom rimlig tid krävs därjämte att organets verksamhetsområde inte är alltför stort.

Utredningen har i första hand undersökt om de uppställda kraven kan uppfyllas av något redan befintligt samhällsorgan. Räddningstjänstutredningen har därvid funnit att brandförsvaret (brandkåren) utan alltför omfattande kompletteringar avseende personal och materiel, är väl lämpat att ha huvudansvaret för samhällets räddningstjänst även i annat nödläge än brand.

Eftersom brandkåren är kommunala och grundas på den kommunerna i lag alagda skyldigheten att sörja för brandförsvaret, förutsätter den lösning som utredningen föreslår att även räddningstjänsten i övrigt åläggs kommunerna. Införande av skyldighet för kommunerna att bandha räddningstjänst förutsätter lagstiftning av samma natur som brandlagstiftningen. Utredningen anser att lagstiftningen lämpligen bör ske främst genom komplettering och omarbetning av brandlagen och brandstadgan.

De bestämmelser som skall reglera samhällets räddningstjänst på det lokala planet bör utformas så, att varje kommun kan anpassa sin organisation efter behovet inom kommunen och ta till vara de resurser som redan finns. Verksamheten bör kunna organiseras på så sätt att kravet på effektivitet tillgodoses till lägsta möjliga kostnad. Möjlighet bör föreligga för kommun att i lämplig omfattning anförtro del eller delar av räddningstjänsten åt annat lämpligt kommunalt organ eller åt enskilt företag. Brandstyrelsen skall handha förvaltningen av räddningstjänsten inom kommunen, varjämte ansvaret närmast under brandstyrelsen bör åvila brandchefen. Såsom är fallet då det gäller släckning av brand bör en kommun som träffat avtal om betryggande hjälp från annan kommunal brandkår eller från annan brandkår, tex industribrandkår, eller från godtagbart statligt organ eller enskilt företag kunna helt eller delvis befrias från skyldigheten att hålla egna resurser för räddningstjänst. Även i övrigt bör ett nära samarbete organiseras mellan kommunerna i fråga om vissa speciella delar av räddningstjänsten för anskaffande av särskild räddningsmateriel och för anställande av specialutbildad personal. Den lokala räddningstjänstorganisationen bör närmare anges i kommunal brandordning.

Bland de uppgifter som skall ankomma på brandchefen såsom chef för den lokala räddningstjänstorganisationen behandlar utredningen särskilt ledningen av räddningstjänsten på olycksplatsen. Ledningen av räddningstjänsten vid en olycka av någon omfattning kan sägas innefatta två moment, ett teknisk-taktiskt och ett organisatoriskt. I fråga om den

teknisk-taktiska ledningen anser utredningen den tekniska sakkunskapen i förening med erforderliga ledaregenskaper vara avgörande för vem som bör ha den direkta ledningen. Den organisatoriska ledningen har utredningen däremot funnit bör vara på förhand klart bestämd, så att tvekan ej behöver rida om vem som har ansvaret för räddningsinsatsen. Räddningstjänstutredningen har funnit att detta ansvar bör tillkomma brandchefen i den kommun där olyckan inträffat. Det normala torde även vara att brandchefen också själv svarar för den teknisk-taktiska ledningen.

I sådana undantagsvis förekommande nödlägen, som utredningen benämner katastrofer, är behovet av samordning av samhällets räddningsresurser och behovet av gemensam ledning ovanför det lokala planet framträdande. Utredningen föreslår att en planläggning för räddningstjänst vid katastrofer skall ske. En större områden omfattande katastrofplanläggning bör dock enligt utredningens mening inte vara mer ingående eller omfattande än att den skapar det nödvändiga underlaget för att ett regionalt organ vid en katastrof utan drojsmal skall kunna organisera och leda räddningstjänsten.

Räddningstjänstutredningen föreslår att länsstyrelsen skall ha ansvaret för katastrofplanläggningen inom länet, vilken i största utsträckning bör bygga på den lokala planläggningen och ske i samråd med kommunerna samt de landstingskommunala och statliga myndigheter och företag vilkas verksamhet berörs av planerna. Länsstyrelsen skall jämväl vid inträffad katastrof leda och samordna räddningstjänsten samt utse särskild befälhavare för den direkta ledningen på olycksplatsen. Intill dess så skett skall den lokala kommunala brandchefen svara för ledningen.

För att länsstyrelsen skall kunna fullgöra sin uppgift att leda och samordna insatserna vid katastrof föreslår utredningen att länsstyrelsen skall kunna förordna att de kommunala räddningsorganen skall delta i räddningstjänsten. Länsstyrelsen föreslås också få rätt att vid en katastrof där så oundgängligen erfordras förordna om allmän tjänsteplikt för att tillgodose behovet av personal.

Länsstyrelsen skall utöva regional statlig tillsyn över räddningstjänstens lokala organisation. Den räddningstjänst som enligt utredningens förslag alaggs kommunerna bör ingå i samma tillsynssystem, som nu gäller för brandförsvaret. Detta innebär att beslut om antagande av brandordning alltjämt skall underställas länsstyrelsen.

De nya uppgifter som läggs på länsstyrelserna kräver tillgång till särskild expertis inom räddningstjänstområdet. Arbetsuppgifterna är dock icke av den omfattning att en särskild tjänst bör inrättas i varje län. Räddningstjänstutredningen föreslår därför att till den centrala tillsynsmyndigheten knyts fyra tjänster, vilkas innehavare huvudsakligen skall betjäna länsstyrelserna. Det förutsätts att var och en av ifrågakvarande tjänstemän i huvudsak tjänstgör som sakkunnig åt i förväg bestämda länsstyrelser. Inrättas dessa tjänster föreligger ej längre behov av den nuvarande länsbrandinspektörsorganisationen.

Utredningen föreslår, att oljebekämpningen till lands ombesörjs av de lokala räddningsorganen. Därvid förutsätts ett interkommunalt samarbete för att skapa en lämpligt avvägd beredskapsorganisation.

Oljebekämpningen till sjöss samt i kustvattnen, Mälaren och Väner

föreslas ankomma på tullverkets kustbevakning. Till en del har utredningens förslag redan genomförts (febr 1970). Kustbevakningen skall i princip ansvara för bekämpningen så länge oljan befinner sig fritt flytande på vattnet. Om oljan när land skall vederbörlig lokal räddningsorgan överta ansvaret för bekämpningen. Så gott som undantagslöst måste emellertid en samordning av insatserna ske. Denna bör underlättas av utredningens förslag om att staten skall svara för alla kostnader för bekämpningen av ilandfluten olja, alltså även för de lokala räddningsorganens kostnader.

Utredningen har funnit att viss komplettering av utrustningen behövs hos de lokala räddningsorganen. I fråga om kustbevakningens utrustning för bekämpning av löskommen olja har utredningen mer ingående redovisat vilken utrustning som bör stå till förfogande. Utredningen föreslår bl a att ytterligare specialfartyg för oljebekämpning anskaffas. Utredningen ger förslag till hur förradshållningen av kemiska och andra bekämpningsmedel bör ordnas. Inom varje kustdistrikt bör i princip för omedelbara bekämpningsåtgärder vara tillgängligt så stort förråd av bekämpningsmedel som svarar mot behovet vid bekämpningsaktioner av "normal" omfattning. Förråden bör också kunna täcka behovet i inledningskedet vid större bekämpningsaktioner.

Räddningstjänstutredningen har ingående undersökt möjligheterna att skapa en alarmeringsorganisation som kan fylla högt ställda krav. Olika förslag till lösningar har diskuterats. Utredningen har anslutit sig till det förslag till alarmeringsorganisation som en arbetsgrupp, tillsatt av Svenska kommunförbundet och Svenska landstingsförbundet, utarbetat. Förslaget innebär att i princip inom varje län inrättas en gemensam länsalarmeringscentral, genom vilken all alarmering inom länet skall ske. Av särskilda skäl har det dock inte för närvarande bedömts möjligt att organisatoriskt anknyta polisalarmeringen till en sådan central. För att ytterligare höja effektiviteten föreslår utredningen att den nuvarande SOS-tjänsten överförs till länsalarmeringscentralerna. Av kostnadsskäl är det dock ej möjligt att samordna de nuvarande SOS-områdena med länsalarmeringscentralernas föreslagna verksamhetsområden.

Den utvidgade verksamhet för brandkårernas personal som blir följden av utredningens förslag medför behov av kompletteringsutbildning i räddningstjänst av den nuvarande personalen. Därjämte bör den grundutbildning som normalt skall ges brandpersonalen även omfatta räddningstjänst.

Den centrala tillsynen över samhällets räddningstjänst i allmänhet skall enligt utredningen anförtros åt statens brandinspektion. Denna bör personellt förstärkas samt förse med lekmannastyrelse. Utredningen föreslår att de ärenden angående brandfarliga varor m m som nu handläggs av kommerskollegiet och sprängämnesinspektionen och som inte är av militär natur överförs till brandinspektionen. I fråga om statens brandskola har utredningen funnit att verksamheten i huvudsak bör behållas i sin nuvarande form och anser att påtagliga fördelar skulle vinnas om brandskolan inordnas i brandinspektionen.

Räddningstjänstutredningens förslag till organisation av räddningstjänsten innebär ett kommunalt huvudmannaskap för all räddningstjänst utom

den del som avser bekämpning av olja till sjöss samt i kustvattnen, i Mälaren och Vanern, vilken skall ankomma på tullverkets kustbevakning. Kostnaderna för räddningstjänsten kommer sålunda primärt att avila kommunerna och staten.

Räddningstjänstutredningen beräknar att utredningens förslag medför arliga kostnadsökningar för kommunerna om ca 3,9 miljoner kr, varav ca 3,3 miljoner kr belöper på ökade personalkostnader. Därtill kommer engångskostnader för anskaffning av utrustning m m beräknade till ca 5,4 miljoner kr. Större delen av detta kostnadsbelopp eller ca 4,1 miljoner kr hänförs till utrustning för oljebekämpning.

Kustbevakningens kostnader för oljebekämpning beräknas medföra engångskostnader för utrustning och uppläggande av förråd med bekämpningsmedel m m till ett belopp av ca 10,1 miljoner kr. De arliga driftskostnaderna sedan beredskapsorganisationen byggts ut beräknar utredningen till ca 3,5 miljoner kr. För budgetåret 1970/71 har för beredskap för oljebekämpning till sjöss av riksdagen anvisats ett förslagsanslag av 2,5 miljoner kr. Omkring hälften av detta belopp har använts för kustbevakningens anskaffning av utrustning och bekämpningsmedel. För budgetåret 1971/72 har riksdagen beviljat ett förslagsanslag om 3,4 miljoner kr för utrustning och bekämpningsmedel. Av de nämnda engångskostnaderna, ca 10,1 miljoner kr, har sålunda ca 4,6 miljoner kr redan beviljats av riksdagen.

Utbyggnaden av statens brandinspektion för dess nytillkommande uppgifter beräknar utredningen medföra en kostnadsökning av ca 1,2 miljoner kr. Kostnaderna för utbildning i räddningstjänst vid statens brandskola beräknar utredningen uppgå till ca 160 000 kr arligen. För fortbildning av nuvarande personal vid brandkårerna beräknas en kostnad av 100 000 kr arligen under tre till fyra år. För fortbildning av personal vid kustbevakningen beräknas under samma tid en kostnad av 150 000 kr arligen.

För att inte räddningstjänsten skall bli en alltför tung ekonomisk belastning för kommunerna föreslår utredningen, att staten betalar viss del av kommunernas kostnader för räddningsinsatser av större omfattning. Utredningen föreslår sålunda att den del av kostnaderna för visst räddningsingripande även släckning av brand som överstiger 10 000 kr skall betalas av statsmedel. Skulle viss kommun genom förekomsten av ett flertal större räddningsingripanden inom en begränsad tid ändå drabbas särskilt hårt, bör ytterligare ersättning av statsmedel kunna utgå. Därjämte föreslår utredningen, som förut nämnts, att alla kostnader för bekämpning av från havet ilandfluten olja skall ersättas av staten.

Utredningens förslag rörande oljebekämpningen m m medför ökade kostnader för staten. Räddningstjänstutredningen delar den av bl a riksrevisionsverket tidigare uttalade principiella inställningen, att oljebranschen bör belastas med kostnaderna härför. Utredningen föreslår att detta sker genom en höjning av energiskatten på olja.

Räddningstjänstutredningen föreslår att den som bedriver trafik med fartyg eller yrkesmässig verksamhet avseende transport av olja skall kunna förpliktas att ersätta statens och kommuns kostnader för bekämpningsåtgärder med anledning av att olja kommit lös från fartyg eller i samband med transport, lastning eller lossning av olja.

Som förut sagts skall det inte ankomma på räddningsorgan att ombesörja sanerings- eller återställningsåtgärder. Kostnaden för sanering av områden som skadats av från havet ilandfluten olja kan emellertid belasta ekonomiskt mindre starka kustkommuner hårt. Saneringen av stränderna är oftast ett samhällsintresse, för vilket inte endast den drabbade kommunen bör ha ekonomiskt ansvar. Bl a av dessa skäl föreslår utredningen att staten i princip skall ersätta kommunerna för kostnaderna för sanering av områden som skadats av till sjöss, i kustvatten, Mälaren och Vänern löskommen olja. Även för vissa andra fall föreslås att kommunernas saneringskostnader skall kunna ersättas av staten.

Författningsförslag

1) Förslag till Brandlag

Härigenom förordnas som följer.

Inledande bestämmelser

1 §

I denna lag meddelas bestämmelser om räddningstjänst samt om åtgärder till förebyggande av brand eller skada av brand. Med räddningstjänst förstås i denna lag verksamhet med ändamål att vid brand, oljeutflöde, ras, översvämning eller annat nödläge hindra att skada uppstår eller förvärras.

Lagen är ej tillämplig på sjöräddning eller fjällräddning. I fråga om oljeutflöde till sjöss samt i kustvattnen, Mälaren och Vänern gäller lagen, om annat ej sägs, endast oljeutflöde i hamn.

2 §

Varje kommun skall i enlighet med bestämmelserna i denna lag hålla ett brandförsvar, som tillfredsställer skäligen anspråk på snabb och effektiv räddningstjänst och på trygghet i övrigt mot skada av brand.

3 §

Länsstyrelsen skall tillse att brandförsvaret inom länet är tillfredsställande ordnat. Tillsyn över brandförsvaret inom landet utövas av statens brandsinspektion.

Bestämmelser om kommunernas brandförsvar

4 §

Förvaltningen av brandförsvarets angelägenheter ombesörjes av den kommunala nämnd som kommunfullmäktige bestämmer (brandstyrelse).

5 §

I kommuns brandförsvar skall inga brandstyrka av betryggande storlek och sammansättning. Brandstyrkan skall bestå av brandchef, en eller flera vice brandchefer, brandkar samt, om det behövs, brandvärn, grundat på tjänsteplikt.

Brandchef, vice brandchef och personal i kommunal brandkar skall vara heltidsanställd eller deltidanställd.

För kommun skall finnas skorstensfejarmästare.

6 §

Kommun är skyldig att anskaffa och underhålla materiel, byggnader och andra anordningar som behövs för brandförsvaret samt att sörja för tillgång till vatten för släckning av brand, allt dock endast i den mån oskäligen kostnad icke åsamkas kommunen.

7 §

Länsstyrelsen får helt eller delvis befria kommun från skyldighet att halla brandkar, med därtill hörande materiel, byggnader och anordningar, om kommunen träffat avtal om betryggande hjälp från kommunal brandkar i annan kommun, annan brandkar eller annat räddningsorgan. Sådant brandkar och sådant räddningsorgan anses som kommunal brandkar i kommunen.

8 §

I kommun skall hallas brandsyn och verkställas sotning i enlighet med vad som föreskrives i brandstadgan (1962:91).

9 §

Är omfattande eller särskilda räddningsåtgärder nödvändiga eller kan den kommunala brandkåren tillfälligt icke ingripa vid nödläge, är annan kommun skyldig att lämna hjälp i den utsträckning som brandchefen i den kommunen bedömer möjlig. Framställning om hjälp göres av brandchefen i den hjälpsökande kommunen eller, om hans beslut ej kan avvaktas, av den som är i hans ställe.

För kostnad, som åsamkats kommun i anledning av framställning om hjälp, är kommunen berättigad till skälig ersättning. Om kommunerna ej kan enas om ersättningen, faststalles denna av länsstyrelsen i det län där hjälpen lämnats.

Allmänna bestämmelser

10 §

När jänte kommunens brandstyrka annat räddningsorgan deltagar i räddningstjänst, utövar brandchefen i kommunen eller den som är i hans ställe befälet, om ej annat överenskommit eller kan anses underförstått.

11 §

När det behövs för släckning av brand, är var och en, som under kalenderåret fyller lägst sexton och högst sextiofem år och som vistas i orten, skyldig att medverka vid släckningen i den mån hans kroppskrafter och hälsotillstånd tillåter det.

Bland de i kommunen bosatta, som är tjänstepliktiga enligt första stycket, får brandstyrelsen taga i anspråk lämpliga personer för tjänst i brandvärnets. För sådan tjänst skall i första hand frivilliga tagas ut. Den som tagits ut är skyldig att deltaga i övning med brandvärnets under högst tjugo timmar arligen samt att deltaga även i annan räddningstjänst än brandsläckning. För deltagande i övning och i räddningstjänst är han berättigad till skäligen ersättning av kommunen.

12 §

Offentlig tjänsteman som utövar befälet vid räddningstjänst får, om fara för liv, hälsa eller egendom icke skäligen kan avvärjas på annat sätt, företaga sådant ingrepp i annans rätt som måste anses försvarligt med hänsyn till farans beskaffenhet, den skada som anses annan och omständigheterna i övrigt. Han får salunda bland annat bereda medverkande personal tillträde till fastighet, avspärra olycksplats, nyttja brunn, vattenledning, telefon, redskap, arbetsmaskiner, hästar, fordon och batar, fälla träd, anlägga moteld, bortforsla grus, sand eller jord samt riva eller undanskaffa byggnad, upplag eller annan egendom.

Ingrepp av ringa omfattning får företagas även av annan som deltagit i räddningstjänsten, om befälhavarens föreskrift icke lämpligen kan inhämtas.

Vad som sägs i första och andra styckena gäller också vid oljeutflöde till sjöss samt i kustvattnen, Mälaren och Vänern.

13 §

Vid nödläge, som kräver så omfattande räddningsåtgärder att ett samordnande regionalt ledningsorgan behövs, skall länsstyrelsen övertaga ledningen och förordna särskild befälhavare för räddningstjänsten på olycksplatsen.

Vid sådant nödläge som avses i första stycket får länsstyrelsen förordna att kommunala brandstyrkor och andra kommunala organ, som enligt vad kommun bestämt ombesörjer räddningstjänst, skall deltaga i räddningstjänsten. Om behovet av arbetskraft för räddningstjänst vid sådant nödläge ej kan tillgodoses tillräckligt skyndsamt på annat sätt, får länsstyrelsen förordna att var och en, som under kalenderåret fyller lägst sexton och högst sextiofem år, skall vara skyldig att på anfordran av brandbefäl eller polisbefäl som länsstyrelsen bestämmer deltaga i räddningstjänsten i den mån hans kroppskrafter och hälsotillstånd tillåter det.

14 §

Ägare eller innehavare av byggnad, upplag eller annan anläggning är skyldig att anskaffa och underhålla nödvändiga redskap för släckning och livräddning vid brand samt att i övrigt vidtaga de åtgärder som behövs för att förebygga och bekämpa brand, i den mån de ej medför oskäligen kostnad. Ägare eller innehavare av fastighet, byggnad, upplag eller annan anläggning skall svara för tillsyn efter brand eller annat nödläge.

Sker skogsavverkning invid järnväg på kortare avstånd från närmaste järnvägsspår än trettio meter och vidtages ej tillräckliga åtgärder för att hindra att ökad fara för skogsbrand uppkommer genom avverkningen, får åtgärderna vidtagas av länsstyrelsen eller järnvägsför-

valtningen. Järnvägsförvaltningen svarar för kostnaderna.

Föreligger på grund av verksamhet vid viss anläggning särskild fara för klogas- eller oljeutflöde, som kan orsaka avsevärd skada, kan statens brandinspektion ålägga anläggningens ägare eller innehavare att hålla den beredskap med personal och utrustning som erfordras. Åläggande får dock ej avse beredskap som skulle medföra oskälig kostnad. I fråga om anläggningar, som krigsinakten förfogar över, meddelar Konungen särskilda bestämmelser.

15 §

Anordning som behövs för brandförsvaret får anbringas på annans mark eller byggnad, om det ej medför oskäligt intrång. Beslut om sådan åtgärd meddelas av brandstyrelsen.

Kommunen svarar för kostnad och skada, som åsamkas genom åtgärd som avses i första stycket. Vid bestämmande av ersättning härför skall hänsyn tagas till den nytta åtgärden kan medföra för den ersättningsberättigade. Är kostnaden eller skadan ringa, utgår ej ersättning. Kan enighet ej nås om ersättningen, fastställes denna av länsstyrelsen.

16 §

Eld eller brandfarligt föremål får ej handhas så att brand lätt kan uppstå.

17 §

Den som upptäcker eller på annat sätt får kännedom om brand eller överhängande fara för brand och ej genast kan släcka branden eller undanröja faran skall underrätta dem, vilkas liv eller egendom är i fara, samt tillkalla hjälp.

Ersättningsbestämmelser

18 §

Den som deltagit i räddningstjänst eller i övning med brandstyrka är berättigad till ersättning av statsmedel för kroppsskada. För annan skada samt för utfört arbete, resa och kostnad för uppehälle är den som frivilligt eller på grund av tjänsteplikt deltagit utan att tillhöra brandväret berättigad att erhålla ersättning av kommunen. När transportmedel eller redskap tagits i anspråk med stöd av 12 § eller tillhandahållits frivilligt, är ägaren eller innehavaren berättigad till ersättning av kommunen eller, vid räddningstjänst med anledning av oljeutflöde till sjöss eller i kustvattnen, Mälaren eller Väneren, av statsmedel.

Har ledningen av räddningstjänsten enligt 13 § övertagits av länsstyrelsen, utgår även annan ersättning som avses i första stycket än ersättning för kroppsskada av statsmedel. I sådant fall utgår också ersättning för hjälp som avses i 9 § av statsmedel. Har kommunal brandstyrka eller annat kommunalt organ på grund av förordnande som länsstyrelsen meddelat med stöd av 13 § andra stycket deltagit i räddningstjänst och förelåg ej skyldighet att deltaga oberoende av länsstyrelsens förordnande, är kommunen berättigad till ersättning av statsmedel för deltagandet.

Ersättning enligt denna paragraf utgår ej

1. om beslut om deltagande i räddningstjänst eller tillhandahållande av transportmedel eller redskap meddelats med stöd av annan författning än denna lag eller brandstadgan (1962:91),

2. till den som deltagit i räddningstjänst eller tillhandahållit transportmedel eller redskap utan begäran av någon som förde befäl vid räddningsingripandet, om deltagandet eller tillhandahållandet måste anses ha varit uppenbart opåkallat och ersättningen ej avser kroppsskada,

3. när deltagandet eller tillhandahållandet avsett att skydda den som deltagit i räddningstjänsten eller tillhandahållit transportmedel eller redskap, dennes familj eller egendom som de äger eller innehar och ersättningen ej avser kroppsskada,

4. till den som erhållit ersättning av annan eller som på grund av tjänst eller eljest enligt avtal har rätt till ersättning för deltagande i räddningstjänst eller för tillhandahållande av transportmedel eller redskap.

Närmare bestämmelser om ersättning enligt denna paragraf meddelas av Konungen.

19 §

Kommun är berättigad till ersättning av statsmedel för kostnad för räddningstjänst med anledning av oljeutflöde till sjöss samt i kustvattnen, Mälaren och Väneren. Kommun är vidare berättigad att erhålla ersättning av statsmedel för den del av kommunens kostnad för räddningstjänsten vid visst annat nödläge, som överstiger ett av Konungen fastställt belopp.

20 §

Den som bedriver trafik med fartyg eller yrkesmässig verksamhet avseende transport av olja är skyldig att ersätta stat och kommun kostnaderna för räddningstjänst med anledning av att olja kommit lös från fartyg eller i samband med transport, lastning eller lossning av olja, om han enligt alihänna skadestandsregler är ansvarig för skada till följd av oljeutflödet.

Bestämmelser om vite, ansvar och besvär

21 §

Underlåter någon att fullgöra vad som åligger honom enligt 14 § första stycket första punkten, kan länsstyrelsen förelägga vite. Föreläggandet riktas allt efter omständigheterna mot ägaren eller innehavaren eller mot dem båda. Om tillsyn ej anordnas enligt 14 § första stycket andra punkten, utföres tillsynen på ägarens eller innehavarens bekostnad genom brandchefens försorg. På framställning av statens brandinspektion kan länsstyrelsen vidare förelägga den som underlåter att hålla beredskap som ålagts honom med stöd av 14 § tredje stycket vite.

Vitesföreläggande mot ägare får förbindas med åläggande för honom att vid överlåtelse omedelbart lämna länsstyrelsen uppgift om den nye ägaren.

22 §

Till böter dömes, om gärningen ej är belagd med straff i brottsbalken, den som

1. kallats att deltaga i övning med brandstyrka eller att medverka vid räddningstjänst och som uteblir utan giltigt skäl,

2. vid räddningstjänst lämnar arbete som anvisats honom eller i annat avseende bryter mot vad befälhavaren eller brandbefäl i och för tjänsten befälit,

3. hindrar eller försöker hindra åtgärd som avses i 12 §,

4. bryter mot 16 eller 17 §§.

5. vägrar anställd ledighet för deltagande i övning med brandstyrka eller deltagande i räddningstjänst, om ledigheten kunnat medgivas utan synnerlig olägenhet.

Den som genom brandlarm eller på annat sätt obehörigen åstadkommer brandstyrkas uttryckning eller samling dömes till böter eller fängelse i högst sex månader och är skyldig att ersätta därav föranledd kostnad.

23 §

Talan mot brandstyrelsens beslut enligt 11 § och 15 § första stycket föres hos länsstyrelsen genom besvär.

Talan mot länsstyrelsens beslut i ärende som avses i 9, 11, 15 eller 21 §§ föres hos kammarrätten genom besvär. Mot annat beslut av länsstyrelse och mot beslut av statens brandinspektion enligt denna lag föres talan hos Konungen genom besvär.

24 §

Närmare föreskrifter angående tillämpningen av denna lag meddelas i brandstadgan (1962:91).

Denna lag träder i kraft den 00.00.0000 då brandlagen (1962:90) skall upphöra att gälla. Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrift, som ersatts genom bestämmelse i den nya lagen, tillämpas den nya bestämmelsen i stället.

2) Förslag till Kungörelse om ändring i brandstadgan (1962:91)

Härigenom förordnas i fråga om brandstadgan (1962:91),
dels att 9 § 1 och 2 mom. samt 10, 21 och 23 §§ skall upphöra att gälla,
dels att i 2 § orden "kommunens fullmäktige" och "kommunens styrelse" skall bytas ut mot "kommunfullmäktige" respektive "kommunstyrelsen",
dels att 1 §, 3 § 1 mom., 4 och 5 §§, 7 § 4 mom., 8 § 2 och 3 mom., 9 § 3 och 4 mom., 11 §, 13 § 1 mom., 24–29 §§ och 32 § skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Förelsgens lydelse

1 §

För kommun skall finnas brandordning, upptagande de bestämmelser, som utöver vad i brandlagen och denna stadga föreskrives äro erforderliga för *ordnande av brandförsvaret i kommunen.*

För kommun skall finnas brandordning, upptagande de bestämmelser, som utöver vad i brandlagen (0000:000) och denna stadga föreskrives äro erforderliga för *räddningstjänsten och till förebyggande av brand och skada av brand.*

Brandordning må — — — — — enskildes frihet.

3 §

I mom. Ledamöter och suppleanter i särskild brandstyrelse väljas av *kommunens fullmäktige* till det antal fullmäktige bestämma. Antalet ledamöter må dock icke vara under fem. Valet skall vara proportionellt, därest det begäres av minst så många väljande, som motsvara det tal, vilket erhålles, om samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser, ökat med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val är särskilt stadgat.

I mom. Ledamöter och suppleanter i särskild brandstyrelse väljas av *kommunfullmäktige* till det antal fullmäktige bestämma. Antalet ledamöter må dock icke vara under fem. Valet skall vara proportionellt, därest det begäres av minst så många väljande, som motsvarar det tal, vilket erhålles, om samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser, ökat med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val är

Skjer ej val av suppleanter proportionellt, skall tillika bestämmas den ordning, i vilken suppleanterna skola inkallas till tjänstgöring.

Beträffande särskild brandstyrelse skola bestämmelserna i 32-42 §§ kommunallagen rörande *kommunens styrelse* ävensom i 45 § andra och tredje styckena samma lag i fråga om där avsedd nämnd äga motsvarande tillämpning; dock att för särskild brandstyrelse i Stockholm skola gälla bestämmelserna i 51 § 1 mom. kommunallagen för Stockholm samt därutöver vad *stadsfullmäktige* med iakttagande av stadgandena i samma lag föreskriva.

Brandstyrelses protokoll - - - -

särskilt stadgat. Sker ej val av suppleanter proportionellt, skall tillika bestämmas den ordning, i vilken suppleanterna skola inkallas till tjänstgöring.

Beträffande särskild brandstyrelse skola bestämmelserna i 32-36 §§, 37 § första stycket och 38-42 §§ kommunallagen (1953:753) rörande *kommunstyrelsen* ävensom i 45 § andra och tredje styckena samma lag i fråga om där avsedd nämnd äga motsvarande tillämpning; dock att för särskild brandstyrelse i Stockholm skola gälla bestämmelserna i 51 § 1 mom. kommunallagen (1957:50) för Stockholm, med undantag av hänvisningen till 39 § andra stycket nämnda lag, samt därutöver vad *kommunfullmäktige* med iakttagande av stadgandena i samma lag föreskriva.

Utan hinder av 2 § 2 förvaltningslagen (1971:000) äga 4 och 5 §§ nämnda lag tillämpning i samtliga ärenden hos särskild brandstyrelse.
- skälen därför.

4 §

I brandordningen skola intagas bestämmelser angående

1) den kommunala brandstyrkans organisation;

2) det lägsta antal befattningshavare som skall finnas med angivande om de skola vara heltidsanställda eller deltidsanställda;

3) det lägsta antalet frivilliga eller tjänstepliktiga i brandvärn; samt

4) det lägsta antal övningar som skall hållas med brandstyrkan.

Om kommun skall hava brandchef eller vice brandchef gemensamt med annan kommun, skall detta framgå av brandordningen.

Har kommun jämlikt 4 § brandlagen helt eller delvis befriats från skyldigheten att hålla brandkår, skall av brandordningen framgå i vilken utsträckning och inom vilka områden brandsläckningen i kommunen skall ombesörjas enligt släckningsavtal.

Kommun skall hålla sådan beredskap, att första utryckning för räddningstjänst ständigt kan ske inom en efter kommunens förhållanden godtagbar tid. I brandordningen skall denna tid angivas samt bestämmelser intagas om det lägsta antal brandbefäl och brandmän, som skall finnas i beredskap.

5 §

Kommun skall hålla sådan brandberedskap, att första utryckning för brandsläckning ständigt kan ske inom en efter kommunens förhållanden godtagbar tid. I brandordningen skall denna tid angivas samt bestämmelser intagas om det lägsta antal brandbefäl och brandmän, som erfordras för beredskapen.

I brandordningen skola intagas bestämmelser angående

- 1) den kommunala brandstyrkans organisation;
- 2) det lägsta antalet frivilliga eller tjänstepliktiga i brandvärn; samt
- 3) det lägsta antal övningar som skall hållas med brandstyrkan.

Om kommun skall hava brandchef eller vice brandchef gemensamt med annan kommun, skall detta framgå av brandordningen.

Har kommun jämlikt 7 § brandlagen (0000:000) helt eller delvis befriats från skyldigheten att hålla brandkår, skall av brandordningen framgå i vilken utsträckning och inom vilka områden räddningstjänsten i kommunen skall ombesörjas enligt avtal som avses i nämnda paragraf. Av brandordningen skall också framgå i vilken utsträckning och inom vilka områden räddningstjänsten i kommunen skall ombesörjas av annat kommunalt organ än kommunens brandstyrka.

7 §

4 mom. Om utbildningen vid statens brandskola meddelas föreskrifter i stadgan för skolan.

4 mom. Om utbildningen vid statens brandskola finns särskilda föreskrifter.

8 §

2 mom. Det ankommer på brandchefen

1) att hiträda myndigheter och enskilda inom kommunen med råd och anvisningar rörande brandförsvaret;

2) att föra befäl över kommunens brandstyrka samt tillse att den erhåller erforderlig övning;

3) att tillse att föreskriven brandberedskap upprätthålles;

4) att tillse att kommunens brandalarmeringsanordningar fungera samt att dess brand- och livräddningsredskap och övrig

2 mom. Det ankommer på brandchefen

1) att biträda myndigheter och enskilda inom kommunen med råd och anvisningar;

2) att föra befäl över kommunens brandstyrka och, i fråga om räddningstjänst, över annat kommunalt organ, som enligt vad kommunen bestämt ombesörjer räddningstjänst, samt att tillse att personalen erhåller erforderlig övning;

3) att tillse att föreskriven beredskap med personal och utrustning upprätthålles;

utrustning städse äro i gott skick och förvaras på därför bestämda platser; samt

5) att skaffa sig god kännedom om skogarna i kommunen jänte i dem befintliga vattentillgångar.

3 mom. Brandchefen skall i övrigt övervaka efterlevnaden av brandlagen, denna stadga, brandordningen samt andra föreskrifter, som röra brandförsvaret. Finner brandchefen för särskilt fall omedelbar åtgärd nödvändig för att förhindra brand, åligger det honom att meddela föreskrift därom.

3 mom. Brandchefen skall övervaka efterlevnaden av brandlagen (0000:000), denna stadga, brandordningen samt andra föreskrifter, som röra räddningstjänst eller åtgärder till förebyggande av brand eller skada av brand. Finner brandchefen för särskilt fall omedelbar åtgärd nödvändig för att förhindra brand, åligger det honom att meddela föreskrift därom.

Det åligger brandchefen att övervaka efterlevnaden av äläggande, som meddelats med stöd av 14 § tredje stycket brandlagen.

9 §

3 mom.¹ I fråga om militär medverkan vid släckning av brand gäller kungörelsen den 21 mars 1969 (nr 85) om militär räddningstjänst.

4 mom. Brandchefen eller den som är i hans ställe skall underrätta polischefen om brand eller överhängande fara därför samt vid polisutredning i samband med brand lämna den hjälp, som är möjlig.

3 mom. I fråga om militär medverkan vid räddningstjänst gäller kungörelsen (1969:85) om militär räddningstjänst.

4 mom. Brandchefen eller den som är i hans ställe skall underrätta polischefen om brand eller annat nödläge eller överhängande fara därför samt vid polisutredning i samband med nödläge lämna den hjälp, som är möjlig.

11 §

Det åligger kommun bland annat

1) att, där till följd av bebyggelsens art och omfattning eller eljest möjligheterna för allmänheten att genom telefon alarmera brandstyrkan icke äro tillfyllest, träffa särskilda anordningar för alarmeringen; samt

2) att träffa särskild anordning för inkallande av brandkårspersonalen.

För kommuns brandförsvär skall finnas en ständigt bemannad alarmeringscentral. Vid centralen skall larm kunna mottagas och från centralen skall den kommunala brandkåren kunna inkallas. Om möjligheterna för allmänheten att genom telefon alarmera brandstyrkan ej är tillfyllest till följd av bebyggelsens art eller omfattning eller av annan anledning, skall kommunen träffa särskilda anordningar för alarmeringen.

Närmare bestämmelser om alarmeringscentral och om andra anordningar för alarmering samt om de övriga anordningar, som

Närmare bestämmelser härom samt om de övriga anordningar, som äro erforderliga för brandförsvaret i kommunen, skola införas i

¹ Senaste lydelse 1969:86

brandordningen.

äro erforderliga för räddningstjänsten och till förebyggande av brand eller skada av brand, skola införas i brandordningen.

13 §

I mom. Befinnes vid brandsyn, att ägare eller innehavare av byggnad, upplag eller annan anläggning icke iakttagit vad som jämlikt lag eller författning åligger honom med avseende å brandförsvaret, skall föreläggande meddelas en av dem eller båda att inom viss tid vidtaga rättelse. Föreläggande mot ägare må förbindas med åläggande för honom att vid överlåtelse meddela brandsynerförrättaren uppgift om nye ägaren.

I mom. Befinnes vid brandsyn, att ägare eller innehavare av byggnad, upplag eller annan anläggning icke iakttagit vad som jämlikt lag eller författning åligger honom till förebyggande av brand eller skada av brand, skall föreläggande meddelas en av dem eller båda att inom viss tid vidtaga rättelse. Föreläggande mot ägare må förbindas med åläggande för honom att vid överlåtelse meddela brandsynerförrättaren uppgift om nye ägaren.

Innan brandsynerföreläggande — — — — — utan betydelse.

Har föreläggande — — — — — av förhållandena.

24 §

Länsstyrelsen skall tillse att brandförsvaret inom länet är tillfredsställande ordnat.

Vid sin tillsyn över att kommuner, brandsynerförrättare och särskilda befattningshavare fullgöra sina åligganden med avseende å brandförsvaret äger länsstyrelsen förelägga vite.

Vid sin tillsyn över att kommuner, brandsynerförrättare och särskilda befattningshavare fullgöra sina åligganden enligt brandlagen (0000:000), denna stadga eller brandordning äger länsstyrelsen förelägga vite.

Tillsyn över brandförsvaret inom riket utövas av statens brandsinspektion.

25 §

Brandchef, brandsynerförrättare, skorstensfejare och annan som har att utöva tillsyn över brandförsvaret skall för fullgörande av tillsynen äga tillträde till byggnad och lägenhet samt upplag och annan anläggning ävensom rätt att där företaga undersökning eller utföra arbete, vartill hans åligganden giva anledning. Vägras tillträde utan godtagbart skäl, skall handräckning lämnas av polismyndigheten. Tillsyn och arbete skola utföras på sådant sätt att minsta möjliga olägenhet vållas allmänheten.

Brandchef, brandsynerförrättare, skorstensfejare och annan som har att utöva tillsyn enligt brandlagen (0000:000), denna stadga eller brandordning skall för fullgörande av tillsynen äga tillträde till byggnad och lägenhet samt upplag och annan anläggning ävensom rätt att där företaga undersökning eller utföra arbete, vartill hans åligganden giva anledning. Vägras tillträde utan godtagbart skäl, skall handräckning lämnas av polismyndigheten. Tillsyn och arbete skola utföras på sådant sätt att minsta möjliga olägenhet vållas allmänheten.

Den som — — — — — denna verksamhet.

26 §

Till *dagsböter* dömes, om ej gärningen är belagd med straff i annan författning, den som icke later verkställa föreskriven sotning, när han enligt 17 § andra punkten fatt medgivande att själv ombesörja sådan sotning, samt den som bryter mot bestämmelse i 23 §.

Till böter dömes den som icke later verkställa föreskriven sotning, när han enligt 17 § andra punkten fatt medgivande att själv ombesörja sådan sotning.

27 §

Bryter någon mot bestämmelse i brandordning och skall förseelsen enligt stadgande däri föranleda ansvar, dömes, om ej gärningen är belagd med straff i annan författning, till böter, högst *trehundra* kronor. Har förseelsen avsett aliggande av större vikt eller har därigenom förorsakats avsevärd skada eller olägenhet, *skola dagsböter* *äldömas*.

Bryter någon mot bestämmelse i brandordning och skall förseelsen enligt stadgande däri föranleda ansvar, dömes, om ej gärningen är belagd med straff i annan författning, till böter, högst *femhundra* kronor. Har förseelsen avsett aliggande av större vikt eller har därigenom förorsakats avsevärd skada eller olägenhet, *dömes till böter*.

28 §

Bryter någon mot bestämmelsen i 25 § andra stycket, dömes till *dagsböter* eller fängelse i högst ett år.

Förseelsen må av allmän åklagare atalas endast efter angivelse av målsäganden.

Bryter någon mot bestämmelsen i 25 § andra stycket, dömes till böter eller fängelse i högst ett år. *Allmänt åtal får väckas endast om målsägande anger brottet till åtal eller åtal är påkallat från allmän synpunkt.*

29 §

Över beslut

hos länsstyrelsen.

Talan mot beslut, som länsstyrelse meddelat på grund av denna stadga eller brandordning, må föras hos Konungen.

Talan mot länsstyrelsens beslut i ärende som avses i första stycket eller rörande vitesföreläggande enligt 24 § mot annan än kommun föres hos kammarrätten genom besvär.

Mot beslut, som länsstyrelse på grund av brandordning meddelat i särskilt fall angående tillstånd, förbud eller föreläggande, föres likaledes talan hos kammarrätten genom besvär, om ej fråga är om aliggande för kommunen på grund av dennas ansvar för räddningstjänsten eller för åtgärder till förbyggnad av brand eller skada av brand.

I övrigt föres talan mot beslut, som länsstyrelse meddelat på grund av denna stadga eller brandordning, hos Konungen genom besvär.

32 §

Den som enligt 12 § är behörig att förrätta brandsyn må ej

driva handel med *brand- eller livräddningsredskap*; eller

vara kommissionär eller agent för annan, som driver sådan handel, eller för försäkringsinrättning i vad denna meddelar försäkringar, som hava samband med brand; eller

vara delägare i handelsbolag eller styrelseledamot i aktiebolag eller förening, som har till huvudsaklig uppgift att driva handel med *brand- eller livräddningsredskap*.

Denna kungörelse träder i kraft den

Den som enligt 12 § är behörig att förrätta brandsyn må ej

driva handel med *utrustning för räddningstjänst*; eller

vara kommissionär eller agent för annan, som driver sådan handel, eller för försäkringsinrättning i vad denna meddelar försäkringar, som hava samband med brand *eller annat nödläge*; eller

vara delägare i handelsbolag eller styrelseledamot i aktiebolag eller förening, som har till huvudsaklig uppgift att driva handel med *utrustning för räddningstjänst*.

3) Förslag till Kungörelse om ersättning för deltagande i räddningstjänst m m

Med stöd av 18 och 19 §§ brandlagen (0000:000) förordnas som följer.

1 §

I denna kungörelse meddelas närmare bestämmelser om ersättning till den som deltagit i räddningstjänst som avses i 1 § brandlagen (0000:000) eller i övning med kommunal brandstyrka eller som vid räddningstjänst tillhandahållit transportmedel eller redskap samt om ersättning till kommun för kostnad för sådan räddningstjänst.

Med deltagande i räddningstjänst avses i kungörelsen även bevakning av olycksplats, budgång, telefonpassning och annat sadant arbete vid nödläge samt färd till eller från platsen för arbetet, om färden föranletts av arbetet.

2 §

Har någon adragit sig kroppsskada vid deltagande i räddningstjänst eller i övning med kommunal brandstyrka, skall vad som är föreskrivet i förordningen (1954:249) om ersättning i anledning av kroppsskada, adragen under tjänstgöring i civilt försvar, äga motsvarande tillämpning. Det skall dock ankomma på den som förde befälet vid räddningsingripandet eller övningen att göra sådan anmälan till riksförsäkringsverket som enligt nämnda förordning ankommer på civilt försvarschef.

Skada på eller förlust av transportmedel eller redskap, som tagits i anspråk med stöd av 12 § brandlagen (0000:000) eller som tillhandahållits frivilligt, ersättes med belopp motsvarande värdet av skadan eller förlusten, om ej särskilda skäl föranleder att ersättningen bör bestämmas till lägre belopp. Efter samma grunder ersättes annan skada än kroppsskada, som åsamkats den som frivilligt eller på grund av tjänsteplikt deltagit i räddningstjänst utan att tillhöra brandvårn.

3 §

När transportmedel eller redskap tagits i anspråk med stöd av 12 § brandlagen (0000:000), utgår skäligen ersättning för förlorad avkastning eller nytta samt för kostnad för drivmedel eller dylikt och för handhavandet av transportmedlet eller redskapet.

4 §

Den som frivilligt eller på grund av tjänsteplikt deltagit i räddningstjänst utan att tillhöra brandvärdet är berättigad till ersättning efter de grunder som enligt avtal gäller för deltidsanställd brandman vid utryckningstjänst. Ersättning utgår dock endast för deltagande som pågätt minst två timmar. Har deltagandet varit förenat med kostnad för resa eller uppehåll, utgår skälig ersättning för kostnaden.

5 §

Kommun är berättigad till ersättning av statsmedel enligt 19 § andra punkten brandlagen (0000:000) för den del av kommunens kostnad som överstiger 10 000 kr.

6 §

Anspråk på ersättning som enligt 18 § andra stycket brandlagen (0000:000) skall utgå av statsmedel prövas av den länsstyrelse som enligt 13 § samma lag övertagit ledningen av räddningstjänsten. Anspråk på ersättning som enligt 18 § första stycket brandlagen skall utgå av statsmedel och som ej avser kroppsskada prövas av generaltullstyrelsen. Kommuns anspråk på ersättning enligt 19 § brandlagen prövas av statens brandinspektion.

7 §

Ansökan om ersättning, som enligt 6 § skall prövas av länsstyrelse, skall inom två månader efter det att räddningsingripandet avslutades inges till den som enligt länsstyrelsens beslut förde befälet. Denne skall senast tre månader efter räddningsingripandets slut avge förslag till länsstyrelsen rörande ersättning. I samband därmed skall han yttra sig över de framställda ersättningsanspråken. Vad som sagts nu äger motsvarande tillämpning i fråga om ersättning, som enligt 6 § skall prövas av generaltullstyrelsen.

Länsstyrelsen och generaltullstyrelsen får pröva för sent inkommen ansökan och för sent avgivet förslag, om särskilda skäl därtill föreligger.

Bestämmelserna i första stycket avser ej kommuns anspråk på ersättning för hjälp enligt 9 § brandlagen (0000:000) eller för deltagande på grund av förordnande, som meddelats med stöd av 13 § andra stycket samma lag.

8 §

Statsverkets talan enligt 20 § brandlagen (0000:000) föres av generaltullstyrelsen i fråga om kostnad för tullverket och i övrigt av statens brandinspektion.

9 §

Talan mot beslutet av generaltullstyrelsen, statens brandinspektion eller länsstyrelse enligt denna kungörelse föres hos kammarrätt genom besvär.

10 §

Närmare föreskrifter för tillämpningen av denna kungörelse meddelas av statens brandinspektion eller, i fråga om ersättning som prövas av generaltullstyrelsen, av styrelsen.

Denna kungörelse träder i kraft den — — — — då kungörelsen (1962:607) om ersättning på grund av verksamhet för brandsläckning m. m. skall upphöra att gälla.

4) Förslag till Kungörelse om ändring i vägtrafikförordningen (1951:648)

Härigenom förordnas, att 1 § 4 mom., 6 § 1 mom., 21 § 1 mom., 24 § 1 mom., 50 § 2 mom., 56 § 5 mom., 57 § 4 mom. och 61 § 5 mom. vägtrafikförordningen (1951:648)¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §

4 mom.² I denna —————
utryckningsfordon: ambulansbil samt motorfordon, som är avsett att användas av *brandväsendet vid eldfara, av brandkår* eller spårvagns- eller järnvägsföretag *för att bereda hjälp vid eller förhindra olycksfall* eller för att undanröja trafik hinder, eller av polis- eller tullpersonal i brådskande tjänsteutövning.

flera personer;
utryckningsfordon: ambulansbil samt motorfordon, som är avsett att användas av *brandförsvaret* eller spårvägs- eller järnvägsföretag *vid räddningstjänst* eller för att undanröja trafik hinder eller av polis- eller tullpersonal i brådskande tjänsteutövning.

6 §

1 mom.³ Släpvagn, som drages —————
Släpvagn, som skall —————
Släpvagn, som drages —————
Bestämmelserna i —————
Vad i detta moment stadgas om broms, skyttlykta, baklyktor, stopplykta, sidomarkeringslykter och underkörningsskydd skall icke gälla släpvagn, som vid *eldfara* användes av *brandväsendet*. Undantag från vad i detta moment stadgas om broms må jämväl i andra

och ändamål.
eget bromssystem.
7 mom.
3 500 kilogram.
Vad i detta moment stadgas om broms, skyttlykta, baklyktor, stopplykta, sidomarkeringslykter och underkörningsskydd skall icke gälla släpvagn, som vid *räddningstjänst* användes av *brandförsvaret*. Undantag från vad i detta moment stadgas om broms må

¹ Förordningen omtryckt 1967:856.

² Senaste lydelse 1969:305.

³ Senaste lydelse 1971:109.

fall medgivnas av myndighet, som Konungen bestämmer.

jämväl i andra fall medgivnas av myndighet, som Konungen bestämmer.

21 §

1 mom. ⁴ Registrerings-, interims- — — — synlig bakifrån.

På traktor — — — — — synlig plats.

Har till — — — — — sådan skylt.

Vad i föregående stycke föreskrivits skall icke gälla släpfordon, som vid *eldfara* användes för *brandväsendets* räkning.

Vad i föregående stycke föreskrivits skall icke gälla släpfordon, som vid *räddningstjänst* användes för *brandförsvarets* räkning.

Skylt får — — — — — kan avläsas.

Närmare bestämmelser — — — — — av Konungen.

24 §

1 mom. ⁵ Registrerat motorfordon eller registrerat släpfordon, som är inrättat utslutande för *brandväsendet* eller för transport av sårade eller sjuka eller som användes utslutande för *brandväsendet* och är försett med beteckning därom, skall inom sex månader efter närmast föregående besiktning av ägaren inställas hos besiktningssman för besiktning, avseende kontroll av fordonets beskaffenhet och utrustning (*kontrollbesiktning*). Registrerat motorfordon, som användes för övningskörning i trafikskola och registrerat motorfordon, som är inrättat för och drives med acetylen- eller gengas, framställd i ett på fordonet eller på tillkopplat släpfordon befintligt gasverk, så ock registrerat släpfordon som uppbär sådant gasverk, skall av ägaren inställas för kontrollbesiktning inom ett år efter närmast föregående besiktning.

Kontrollbesiktning skall — — — — —

Annat registrerat — — — — —

1 mom. Registrerat motorfordon eller registrerat släpfordon, som är inrättat utslutande för *brandförsvaret* eller för transport av sårade eller sjuka eller som användes utslutande för *brandförsvaret* och är försett med beteckning därom, skall inom sex månader efter närmast föregående besiktning av ägaren inställas hos besiktningssman för besiktning, avseende kontroll av fordonets beskaffenhet och utrustning (*kontrollbesiktning*). Registrerat motorfordon, som användes för övningskörning i trafikskola och registrerat motorfordon, som är inrättat för och drives med acetylen- eller gengas, framställd i ett på fordonet eller på tillkopplat släpfordon befintligt gasverk, så ock registrerat släpfordon som uppbär sådant gasverk, skall av ägaren inställas för kontrollbesiktning inom ett år efter närmast föregående besiktning.

eller liknande.

skall ske.

50 §

2 mom. ⁶ Inom tättbebyggt — — — — —

Vad i detta moment stadgas gäller icke utryckningsfordon, då det användes vid

eller egendom.

Vad i detta moment stadgas gäller icke utryckningsfordon, då det användes vid

⁴ Senaste lydelse 1969:305.

⁵ Senaste lydelse 1970:337.

⁶ Senaste lydelse 1970:337.

uttryckning, och ej heller annat fordon, da det användes vid *eldfara* för *brandväsendets* räkning eller av polis- eller tullpersonal, läkare, distriktssköterska, barnmorska eller veterinär i bradskande yrkesutövning.

uttryckning, och ej heller annat fordon, da det användes vid *räddningstjänst* för *brandförsvarets* räkning eller av polis- eller tullpersonal, läkare, distriktssköterska, barnmorska eller veterinär i bradskande yrkesutövning.

56 §

5 mom.⁷ Bestämmelserna i denna paragraf och med stöd därav meddelade föreskrifter skola icke gälla uttryckningsfordon, da det användes vid uttryckning, och ej heller annat fordon, da det användes vid *eldfara* för *brandväsendets* räkning eller av polis- eller tullpersonal, läkare, distriktssköterska, barnmorska eller veterinär i bradskande yrkesutövning.

5 mom. Bestämmelserna i denna paragraf och med stöd därav meddelade föreskrifter skola icke gälla uttryckningsfordon, da det användes vid uttryckning, och ej heller annat fordon, da det användes vid *räddningstjänst* för *brandförsvarets* räkning eller av polis- eller tullpersonal, läkare, distriktssköterska, barnmorska eller veterinär i bradskande yrkesutövning.

57 §

4 mom. Fordon, som kopplats till motor-drivet fordon, får icke användas för personbefordran utan att vara av besiktningsman godkänt för sadant ändamål. Vad här stadgas skall dock icke avse fordon, som vid *eldfara* tillfälligt användes för *brandväsendets* räkning, och ej heller fordon, som kopplats till traktor för kortare färd till eller från arbetsplats eller mellan en gårds ägor eller för liknande ändamål.

4 mom. Fordon, som kopplats till motor-drivet fordon, får icke användas för personbefordran utan att vara av besiktningsman godkänt för sadant ändamål. Vad här stadgas skall dock icke avse fordon, som vid *räddningstjänst* tillfälligt användes för *brandförsvarets* räkning, och ej heller fordon, som kopplats till traktor för kortare färd till eller från arbetsplats eller mellan en gårds ägor eller för liknande ändamål.

61 §

5 mom.⁸ Utan hinder —

Enligt denna paragraf utfärdad föreskrift om inskränkning i färdhastighet skall icke gälla uttryckningsfordon, da det användes vid uttryckning, och ej heller annat fordon, da det användes vid *eldfara* för *brandväsendets* räkning eller av polis- eller tullpersonal, läkare, distriktssköterska, barnmorska eller veterinär i bradskande yrkesutövning.

— trängande fall.

Enligt denna paragraf utfärdad föreskrift om inskränkning i färdhastighet skall icke gälla uttryckningsfordon, da det användes vid uttryckning, och ej heller annat fordon, da det användes vid *räddningstjänst* för *brandförsvarets* räkning eller av polis- eller tullpersonal, läkare, distriktssköterska, barnmorska eller veterinär i bradskande yrkesutövning.

Denna kungörelse träder i kraft den

⁷ Senaste lydelse 1969:683.

⁸ Senaste lydelse 1969:683.

5) Förslag till
Kungörelse om ändring i kungörelsen (1969:85) om militär
räddningstjänst m m

Härigenom förordnas, att 1 § kungörelsen (1969:85) om militär räddningstjänst m. m. skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Är militär hjälp nödvändig för att avvärja överhängande fara för liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av egendom, skall sådan hjälp lämnas på begäran av länsstyrelse, polischef eller kommunal brandchef, om ej särskilda militära förhållanden hindrar det.

Föreslagen lydelse

1 §

Är militär hjälp nödvändig för att avvärja överhängande fara för liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av egendom, skall sådan hjälp lämnas på begäran av *general-tullstyrelsen, chef för kustdistrikt*, länsstyrelse, polischef eller kommunal brandchef, om ej särskilda militära förhållanden hindrar det.

Denna kungörelse träder i kraft den

**6) Förslag till
Kungörelse om ändring i instruktionen (1970:961) för tullverket**

Härigenom förordnas, att 2 § instruktionen (1970:961) för tullverket skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §

Verket har -----	samt skatter.
Verket utövar -----	andra övervakningsuppgifter.
Verket handhar oljebekämpning till sjöss och i kustvattnen.	Verket handhar oljebekämpning till sjöss samt i kustvattnen, <i>Mälaren och Vänern,</i> <i>dock ej i hamn.</i>

Denna kungörelse träder i kraft den

**7) Förslag till
Kungörelse om ändring i luftfartskungörelsen (1961:558)**

Härigenom förordnas, att 115 § luftfartskungörelsen (1961:558) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

115 §¹

Flygräddningstjänst ledes av luftfartsverket eller den som erhållit verkets uppdrag därtill.

Flygräddningstjänst ledes av luftfartsverket eller den som erhållit verkets uppdrag därtill, *om annat ej följer av brandlagen (0000:000).*

Hör luftfartyg ----- befinna sig.
Vid flygräddningstjänst ----- må föreskriva.

Denna kungörelse träder i kraft den

¹ Senaste lydelse 1969:357.

I framställning den 17 november 1965 till statsrådet och chefen för inrikesdepartementet anhöll Svenska kommunalarbetsförbundet och Svenska brandbefälets riksförbund, under återopande av nödvändigheten av att de problem som hörde samman med samhällets räddningstjänst i olycksfallssituationer närmare undersöktes, att en särskild utredning måtte tillsättas. Förbunden ansåg att bl a följande frågor borde utredas: räddningstjänstens huvudmannaskap och organisation, befälsförhållanden vid skadepåts och befälhavares skyldigheter och befogenheter vid ledning av räddningsverksamhet, allmänhetens skyldighet att delta i räddningsarbete, arbetarskyddsfrågor och frågor om ersättning vid personskador under räddningsarbete.

I de ursprungliga direktiven för utredningen, som återfinns i statsrådsprotokollet över inrikesärenden den 3 december 1965, erinrades inledningsvis om förbundens skrivelse samt framhölls att frågan om i vilken utsträckning samhället bör vara rustat för att kunna utföra räddningsaktioner i olycksfallssituationer hade diskuterats i olika sammanhang. Särskilt vid tillfällen da katastrofartade olyckstillbud inträffat och räddningsarbetet krävt osedvanligt stora eller komplicerade insatser hade frågan fått förnyad aktualitet. Det hade därvid diskuterats om kommunerna genom lagstiftning borde påläggas att svara för samhällets olycksberedskap. Närmast hade da avsyftats sådan verksamhet som avser räddning av människor i nöd inen också möjligheterna att ingripa da materiella värden står på spel.

Vidare anfördes i direktiven följande:

Betydande resurser finns således tillgängliga inom olika organ för uppgifter, vilka kan betecknas som samhälleliga räddningsuppgifter.

Det faller sig naturligt att, da frågan om samhällets räddningsberedskap övervägs, utgå från den fördelning av ansvar och uppgifter som redan tillämpas. Det är emellertid betydelsefullt att få klarlagt i vilka hänseenden tvksamhet kan finnas beträffande ansvaret för räddningsverksamhet och att få till stånd en lämplig fördelning av uppgifterna mellan olika organisationer. Härvid bör också beaktas i vad mån och på vad sätt tillgängliga resurser kan behöva samordnas och ges en enhetlig ledning i särskilda situationer för att bästa möjliga resultat av räddningsverksamheten skall kunna vinnas. Särskilt aktuell blir denna frågeställning vid olyckor av större omfattning, som inte bara berör de olika räddningsorganisationerna var för sig utan kräver att en mera samlad insats kom-

mer till stånd för att räddningsföretaget skall lyckas. Det kan mot denna bakgrund framstå som en svaghet att regler eller riktlinjer inte utformats för ett mera enhetligt huvudmannaskap för samhällets räddningsuppgifter än vad som är fallet f.n. Det kan också, som de nämnda personalförbunden framhållit, finnas anledning att få klarlagt i vad mån det föreligger behov av att reglera frågor som har samband med den mera rutinmässiga räddningsverksamhet, som nära nog dagligen fullgörs av de kommunala brandkårerna.

Från dessa utgångspunkter bör en utredning komma till stånd för att klarlägga hur erforderlig samordning och komplettering av nu organiserad räddningsverksamhet bör ske samt hur räddningsarbete bör ledas vid olyckor av större omfattning där insatser av olika räddningsorganisationer erfordras. I detta sammanhang bör också utredas hur ansvaret för verksamheten bör fördelas mellan olika organ i fall där tveksamhet kan råda härom. Utredningen bör främst ta sikte på verksamhet som avser räddning av människoliv. Också eventuella behov av att anskaffa särskild räddningsutrustning samt organisatoriska frågor och utbildningsfrågor bör beaktas. I övrigt bör utredningen omfatta de spörsmål som de nämnda förbunden särskilt framhållit i sin skrivelse och de andra frågor som kan främja samhällets beredskap i uppkomna olycksfallssituationer. I de förslag som framläggs bör anges kostnaderna till följd av förslagen ävensom hur kostnaderna bör fördelas.

Samråd bör tas med myndigheter och organisationer, vilka har till uppgift att bedriva räddningstjänst, för inventering av tillgängliga resorser och för att finna lämpliga former för samordning.

I juni 1965 överlämnade oljeskyddsutredningen till Kungl Maj:t sitt betänkande Beredskap mot oljeskador (SOU 1965:45). Oljeskyddsutredningen föreslog bl a särskild lagstiftning, varigenom det skulle bli en specialreglerad primärkommunal uppgift att vidta åtgärder för att förebygga eller begränsa skada av olja som kommit lös.

Efter remissbehandling överlämnade Kungl Maj:t den 15 december 1967 oljeskyddsutredningens betänkande och remissyttrandena till räddningstjänstutredningen i samband varmed räddningstjänstutredningens uppdrag utvidgades genom tilläggsdirektiv som återfinns i statsrådsprotokollet över kommunikationsärenden samma dag.

Dävarande chefen för kommunikationsdepartementet framhöll i tilläggsdirektiven inledningsvis bl a att händelser inträffat i Sverige och utlandet som medfört att oljeskyddsberedskapen uppmärksammats ytterligare. Sjöfartsstyrelsen och det till styrelsen knutna oljeskyddsrådet hade i framställning till Kungl Maj:t den 12 april 1967 föreslagit att frågan om lämpliga beredskapsåtgärder mot skador vid omfattande oljeutflöden till sjöss skulle utredas särskilt. Länsstyrelserna i kustlänen hade utarbetat eller var i färd med att utarbeta beredskapsplaner för oljebekämpning. Vid den planläggning som sålunda skett hade ledningsfunktionerna genomgående lagts hos länsstyrelsen, med undantag för sådana fall som de lokala myndigheterna själva kunde komma till rätta med. Betydelsefulla uppgifter hade vid planläggningen lagts på de kommunala brandkårens. I tilläggsdirektiven anfördes därefter:

Det finns mycket som talar för att en beredskapsorganisation, som är avsedd för olyckor och katastrofer i allmänhet, också är lämpad att tas i anspråk mot oljeskador. --- Mot denna bakgrund har jag kommit till uppfattningen att frågorna om beredskap mot oljeskador och räddnings-

tjänsten i övrigt bör prövas i ett sammanhang. Denna prövning bör avse organisation och huvudmannaskap för den lokala och regionala räddningstjänsten samt den centrala organisationen. Vidare bör prövas om den lagsliffning som behövs bör vara gemensam för oljeskydd och räddning. Jag anser det angeläget att den samlade prövningen förbereds redan på utredningsstadiet.

Oljeskyddsutredningen hade utgått från att några ingripanden inte kunde göras mot olja till havs. Sudan olja kunde enligt utredningen bara bevakas och rapporteras. I tilläggsdirektiven anfördes i denna fråga:

De senaste årens utveckling och erfarenheter synes emellertid visa att tekniska möjligheter nu finns att bekämpa oljan till havs. Räddningstjänstutredningen bör undersöka vilka konsekvenser detta får för organisationen av oljeskyddsberedskapen. Särskilt bör beaktas det organisatoriska förhållandet mellan å ena sidan tullverkets kustbevakning och andra organ för ingripanden till sjöss utanför våra kuster samt å andra sidan de statliga och kommunala organ som närmast ombesörjer katastrofberedskapen till lands och vid stränderna. Däremot bör räddningstjänstutredningen inte behandla de frågor med internationell anknytning som berör ingripanden mot olja eller räddning utanför territorialgränserna.

Tilläggsdirektiven ger räddningstjänstutredningen även uppdraget att utreda frågan om tillsynen över katastrofberedskapen och räddningstjänsten i övrigt inklusive oljeskadeskyddet. Efter en erinran om att ett stort antal statliga myndigheter berörs anfördes:

Ledningen av ingripanden vid en katastrof som berör flera centrala myndigheters verksamhetsområden synes böra utövas av länsstyrelsen om inte lokal myndighet är tillräcklig. De centrala myndigheterna behöver självfallet ge anvisningar till sina underlydande organ om deras planläggning för och uppträdande vid räddningstjänst. För att enhetlighet skall nås behövs sannolikt en samordnande central myndighet, som i möjligaste mån står fri i förhållande till de olika fackmyndigheternas intressen. Räddningstjänstutredningen bör undersöka de närmare uppgifterna för en sådan myndighet och pröva om de kan anförtros någon befintlig myndighet. Därvid bör beaktas vilket behov av statlig tillsyn som föreligger om räddningstjänsten blir en kommunal angelägenhet, såsom f.n. brandförsvaret och, enligt oljeskyddsutredningens förslag, oljeskyddsberedskapen. Om tillsyn över brandförsvaret och annan räddningstjänst finnes böra anförtros samma myndighet, bör också övervägas på vad sätt sprängämnesinspektionens uppgifter på oljeområdet bör modifieras och samordnas.

Den 18 maj 1967 hade Kungl Maj:t uppdragit åt riksrevisionsverket att dels komplettera oljeskyddsutredningens undersökningar av kostnaderna för ingripanden mot oljeskador, dels utreda vissa frågor om finansieringen av oljeskyddsberedskapen. I räddningstjänstutredningens tilläggsdirektiv påpekades med anledning härav att utredningen bör vara oförhindrad att även i detta hänseende pröva och föreslå skilda lösningar för olika typer av katastrofer och olyckshändelser. Riksrevisionsverket redovisade sin utredning med förslag till Kungl Maj:t den 14 juni 1968. Kungl Maj:t överlämnade den 17 juli 1968 verkets förslag till räddningstjänstutredningen för att övervägas vid utredningsuppdragets fullgörande. Sedermera överlämnades till räddningstjänstutredningen även de remissyttranden som avgivits till Kungl Maj:t över riksrevisionsverkets förslag.

Chefen för civildepartementet överlämnade den 24 september 1970 till räddningstjänstutredningen en från länsstyrelsen i Blekinge län till departementschefen ställd skrivelse den 9 september 1970, vari länsstyrelsen anmält vissa frågor i samband med beredskap för oljebekämpning till sjöss. Den 27 november 1970 överlämnade departementschefen en skrivelse från länsstyrelsen i Älvsborgs län angående vissa åtgärder vid olyckor i samband med hantering av farliga ämnen.

Räddningstjänstutredningen har till Kungl Maj:t yttrat sig över flera betänkanden eller framställningar, som berört frågor vilka utredningen haft att ta ställning till.

Atskilliga framställningar från myndigheter, organisationer och enskilda har tillställts utredningen eller delgivits denna muntligen. Flera av de frågor som därvid framförts besvaras genom utredningens förslag. I många fall har framställningarna emellertid tagit upp frågor eller givit uttryck för önskemål som varit av sådan detaljbeskaffenhet att räddningstjänstutredningen inte kunnat beakta dem. Utredningen har nämligen icke funnit lämpligt eller möjligt att annat än i mycket begränsad omfattning gå in på detaljfrågor såsom exempelvis den tekniska beskaffenheten av olika slag av utrustning, effektiviteten hos i marknaden förekommande typer av kemiska bekämpningsmedel mot oljeskador, standardisering av viss räddningsmateriel och detaljfrågor i utbildningsprogram. Sådana och liknande i och för sig viktiga frågor bör enligt räddningstjänstutredningens mening lämpligen lösas av de centrala eller lokala myndigheter som blir ansvariga för räddningstjänsten.

Utredningen har under arbetets gång samrätt med representanter för de centrala statliga myndigheter som berörs av utredningens förslag men ej varit företrädare i utredningen. Överläggningar har vidare skett med andra statliga utredningar som sysslat med ämnen som legat nära eller indirekt angått utredningens arbetsområde. Räddningstjänstutredningen har fortlöpande samarbetat med den alarmeringsutredning som pågått inom Svenska kommunförbundet i samarbete med Svenska landstingsförbundet.

Genom beslut av Kungl Maj:t den 16 februari 1968 beviljades räddningstjänstutredningen medel att anlita teknisk expertis för utarbetande av en principskiss rörande en framtida alarmeringsorganisation. Utredningen uppdrog åt Teleutredningar AB (TUAB), Solna, att utföra de härför erforderliga undersökningarna samt utarbeta ett principförslag. TUAB redovisade sitt arbete i juni månad 1969. En sammanfattning av huvuddragen i TUAB:s förslag lämnas i det avsnitt i betänkandet som berör alarmeringsfrågorna.

Utredningen har härutöver verkställt två särskilda undersökningar, den ena avseende omfattningen av kostnaderna för räddningstjänstverksamheten m m år 1966 vid de kommunala brandkårerna, den andra rörande skogsbrandsläckningskostnadernas fördelning på enskilda skogsbränder budgetåren 1964/65 1968/69. Resultatet av undersökningarna finns redovisade i det följande.

Förslag till ett utbildningsprogram i räddningstjänst vid statens brandkola har på utredningens uppdrag utarbetats av förre rektorn vid brandskolan V Sjölin.

I september 1970 har chefen för kommunikationsdepartementet tillsatt en utredning om sjöräddningens och kustövervakningens framtida verksamhetsformer. Räddningstjänstutredningen lägger därför inte fram några förslag rörande sjöräddningen.

2 Räddningstjänsten i vissa främmande länder

Utredningen har undersökt i vad mån speciella räddningsorganisationer upprättats i andra länder. Därvid har utredningen funnit att de franska och västtyska organisationsplanerna är av sådant intresse att en redovisning av dessa länders räddningstjänst kan vara av särskilt värde.

2.1 Frankrike

Det är i Frankrike sedan gammalt en kommunal uppgift att – närmast genom borgmästaren (le maire) – svara för räddnings- och brandtjänsten (les services de secours et de protection contre l'incendie). Ännu i slutet av 1930-talet saknades emellertid, trots detta, brandkår i mer än hälften av landets c:a 38 000 kommuner.

Genom dekret den 12 november 1938 ålades kommunerna att svara för kostnaderna för räddningstjänsten—brandförsvaret vare sig detta organiserades kommunalt, interkommunalt eller på länsplanet. Frivilligt kommunalt samarbete i denna fråga etablerades på många håll i landet. Det visade sig emellertid snart att – på grund av det mycket stora antalet kommuner och det i många fall ringa invånaretalet i dessa – länet (le département) var det lämpligaste området, när det gällde att organisera räddningstjänst—brandförsvaret. Genom dekret den 20 maj 1955 uppdrogs åt länsstyrelserna att med finansiellt bidrag från kommunerna organisera detta. Redan genom dekret den 7 mars 1953 hade det emellertid fastslagits att det ankommer på brandkårerna att – i lika hög grad som när det gäller brand – ingripa vid och skydda mot olika slag av faror och olyckor som hotar den allmänna säkerheten.

Länet – det finns ett 90-tal sådana – är indelat i ett antal brandförsvansområden (secteurs d'incendie défendu), vart och ett med en räddningscentral (centre de secours). Områdesgränserna ansluter till kommungränser. Centralerna är förlagda till tätbebyggelse tillräckligt omfattande för att ge underlag för rekrytering av styrkan. Insatstiden är normalt maximerad till 15 å 20 min, vilket ger en maximal väglängd av c:a 12 km.

Materielutrustningen vid centralerna dimensioneras med hänsyn till de normala riskerna i området. Materielen är standardiserad och lika för hela landet. Normalbemanningen på en central är 22 man inklusive befäl.

Länsbrandförsvaret omfattar samtliga kommuner i länet, vare sig dessa har eget kommunalt brandförsvaret eller ej. Varje kommun är anknuten till två av länets räddningscentraler av vilka den ena, förstaalarmcentralen, är den som normalt anlitas medan den andra, andraalarmcentralen, fungerar som kommunens reserv- och förstärkningsstation. En av centralerna i länet är huvudcentral, de övriga, underställda denna, undercentraler. Även huvudcentralen fungerar som första- resp andraalarmcentral. Kommuner som är perifert belägna i länet kan vara anknutna till central i grannlänet.

Länets brandförsvaret står under direkt ledning av en länsbrandchef. Vid alla tekniskt invecklade eller särskilt farliga nödlägen utövar denne personligen befälet på olycksplatsen.

Brandmännen kan vara frivilliga eller yrkesbrandmän. Karerna kan ha enbart frivilliga, enbart yrkespersonal eller personal av båda slag. Personalstyrkan uppgår, de speciella brandförsvarsorganisationerna i Paris och Marseille ej medräknade, till (år 1966); yrkesbrandpersonal mindre än 5 000, frivilliga ca 235 000.

Varje kommun lämnar ett arligt penningbidrag till länsbrandförsvaret. Bidragets storlek är beroende dels av invånareantalet i kommun, dels av huruvida kommunen själv häller brandkår. Man eftersträvar möjligast jämna fördelning av de totala brandförsvarkostnaderna på invånarna. De kommunala bidragen är inte alltid tillräckliga för att garantera ett funktionsdugligt brandförsvaret. Staten måste ofta ekonomiskt medverka.

Till följd av den efter andra världskriget snabbt växande disproportionen mellan de kommunala räddningsresurserna och de av många olika faktorer – städernas tilltagande storlek, det allt större antalet stora industriella och kommersiella anläggningar, transportväsendets ökade omfattning och de allt högre hastigheterna inom detta – orsakade ökade olycks- och katastrofriskerna i samhället, fann man det nödvändigt att söka komplettera den kommunala brand- och räddningsorganisationen med en plan för räddningsinsatser vid katastrofer och svårare nödlägen i fredstid. En följd härav blev plan ORSEC (ORganisation des SECours), för vilken föreskrifter utfärdades den 5 februari 1952.

Enligt föreskrifterna skall inom varje län finnas upprättad och ständigt hållas aktuell en plan för räddningsinsatser vid svårare nödlägen i fredstid. Planen skall vara allmänt utformad och därmed smidig; den skall passa in i varje tänkbar katastrofsituation. Det framhålles att plan ORSEC icke innebär bildandet av ett nytt räddningsorgan. Planen, som därmed inte heller ställer krav på utökning av samhällets personella och materiella resurser, skall, när den genom inträffandet av en svårare eller mer komplicerad olyckshändelse sätts i funktion, genom koncentrationen av ansvaret för hjälpåtgärdernas genomförande till ett härför förberett ledningsorgan samt genom att till dettas förfogande ställs dels erforderliga sambandsinöjligheter, dels de befintliga, samlade tekniska och personella resurserna inom ett stort område, garantera bästa möjliga genomförande av räddningsinsatserna.

Plan ORSEC möjliggör ett snabbt sammandragande till olycksplatsen av de nödvändiga resurserna.

Landshövdingen (le préfet) är ensam ansvarig för att plan ORSEC sätts i tillämpning vid ett nödläge. Hans ledningsstab är uppdelad på två delar, en rörlig och en fast. Den rörliga delen (P.C. d'opérations) upprättas på olycksplatsen med, i allmänhet, civilförsvarsdirektören (le directeur départemental de la protection civile) som stabschef och i övrigt bestående av cheferna för ORSEC's fem tjänstegrenar: lednings- och sambandstjänsten, ordningstjänsten, räddningstjänsten, sjukvårdstjänsten samt transport- och arbetstjänsten. Denna stabssedel svarar för klarläggande av läget på olycksplatsen, för insamlande och utsändande av erforderliga upplysningar, för samordnande av räddningsinsatserna och för fördelning av resurserna. I anslutning till den rörliga delen av staben organiseras dels ett stabsssekretariat, dels en sambandscentral. Den fasta delen av ledningsstaben (P.C. fixe) upprättas inom länsstyrelsen och har i regel landssekreteraren (le secrétaire général) som chef. I denna del ingår dessutom representanter för tjänstegrenarna. Den fasta stabssdelen har till uppgift att ta emot och effektuera framställningar från den rörliga stabssdelen med avseende på förstärkningar, att vidarebefordra upplysningar från denna och att lämna upplysningar till myndigheter och andra rörande läget m m samt att föra fortlöpande anteckningar rörande räddningsaktionerna som underlag för en slutlig rapport. Sambandscentralen, som leds av länsrepresentanten för "televerket" (le représentant départemental du service des transmissions du Ministère de l'Intérieur), förfogar över personal och materiel tillhörande gendarmeriet, brandförsvaret, "sakerhetsstyrkorna" (les compagnies républicaines de sécurité, C.R.S.), armén och - vid behov - andra allmänna eller enskilda innehavare av kommunikationsradio.

Beträffande de fem tjänstegrenarna må följande nämnas.

Lednings- och sambandstjänsten upprättar och svarar för de ovan nämnda ledningsstaberna och för sambandscentralen.

Ordningstjänsten (le service de police) leds av polischefen (le commissaire de police) om olycksplatsen är belägen inom stad med stadspolis, i annat fall av befälhavaren för gendarmeriet (le commandant du groupement de gendarmerie). Ordningstjänsten förfogar över polisens och gendarmeriets resurser inom länet. Beroende på omständigheterna rekvideras förstärkningar från gendarmeriets rörliga enheter (la gendarmerie mobile), från C.R.S eller från armén.

Räddningstjänsten (le service secours-sauvetages) ledes av länsbrandinspektören (l'inspecteur départemental des services de secours et de lutte contre l'incendie). Tjänstegrenens resurser utgörs i första hand av de till länets räddningssentraler (les centres de secours) knutna brandkarsenheterna ävensom av de rent kommunala brandkärorna (les corps de première intervention de sapeurs-pompiers). Som "stödtropper" fungerar enheter ur Röda Korset och ett antal andra frivilliga hjälp- och räddningsorganisationer (la Fédération Nationale de Sauvetage, les Hospitaliers Sauveteurs Bretons etc). För samordningen på olycksplatsen av sistnämnda organisationers insatser svarar "länsbrandkarsläkaren" (le médecin-chef départemental des sapeurs-pompiers), vilken också i man av tid har att personligen medverka vid behandlingen av skadade (injektioner o dyl).

Sjukvårdstjänsten (le service soins médicaux-assistance) står under befäl av "länshälsovertdirektoren" (le directeur départemental de l'action sanitaire et sociale) assisterad av länslakaren (le médecin, inspecteur de la santé, conseiller technique du préfet). Da sjukhusen inom länet i de flesta fall är otillräckliga för att upprätta erforderliga rörliga sjukvårdsenheter (postes sanitaires mobiles) vänder man sig till enskilda sammanslutningar på sjukvårdsområdet med anhallan om bistånd. I de fall da antalet skadade är stort blir tjänstegrenens huvuduppgift att genomföra sortering och förflyttning av de skadade ur skadeområdet samt transport av dem till lämpligt sjukhus. För transporterna förfogar man över ett antal ambulanser. Vad beträffar den sociala sidan av tjänstegrenens verksamhet förutsatts samverkan ske med de kommunala myndigheterna: "Borgmästaren har större förutsättningar än någon annan att känna till inkvarteringsmöjligheterna i kommunen och bedöma vilka hem som är skickade att hjälpa de drabbade i deras nöd."

Transport- och arbetstjänsten (le service transports-travaux), slutligen, lyder under vägdirektören (l'ingénieur en chef des ponts et chaussées). Planläggningen för denna tjänstegren inom ORSEC utgörs huvudsakligen av förteckningar över transportfordon sasom personbilar, lastbilar av olika slag, bl a tankbilar, samt över diverse arbetsmaskiner sasom kranar, grävmaskiner, bandtraktorer etc. En stor del av materielen finns i det allmännas ägo, men komplettering sker med utrustning från enskilda företag. Det förutsatts att materielen bemannas med den ordinarie personalen.

Tjänstegrenscheferna i ORSEC förfogar utan inskränkningar över viss del av sina respektive personella och materiella resurser. I fråga om övriga delars insättande beslutar ledningsstaben. Personalen och materielen inom länet fördelas på "basstationer" (groupements d'intervention). Enheterna är vid basstationen fördelade på sektioner, motsvarande tjänstegrenarna, men står alla under befäl av basstationschefen. Arrangemanget gör det möjligt för ledningsstaben att på ett enkelt och snabbt sätt insätta länsresurserna i delar beroende på omfattningen av nödläget. Som basstationer fungerar räddningscentralerna (les centres de secours). Räddningscentralens chef är i regel basstationschef.

Plan ORSEC är icke avsedd för de "normala" nödlägena. Den har upprättats för tekniskt speciellt fordrande hjälpinsatser, för fall da mycket stora resurser, personellt och materiellt, erfordras samt för fall, da säkerhetsåtgärderna måste bestå under mycket lång tid. Planens stora smidighet är dess värdefullaste egenskap. Landshövdingen har alltid möjlighet att ordna befälsfrågorna så att den mest kvalificerade teknikern får ansvaret för räddningsarbetet och så att de alarmerade enheternas insatser inriktas på de viktigaste uppgifterna.

1952 års instruktion har förutsatt att fall kan inträffa, da länets resurser är otillräckliga. Landshövdingen kan i sadana fall begära hjälp från regionen (la région). Vid behov kan de samlade resurserna från flera regioner eller från hela landet aktiveras. Beroende på förekomsten av speciella konventioner kan slutligen hjälp erhållas också från andra länder.

Plan ORSEC har prövats i sexton år. Den existerar i samtliga län och har tillämpats vid många tillfällen, bl a vid gruvolyckor, översvämningar och katastrofbränder i raffinaderier m m.

Varje år kontrollerar ett 20-tal av länen effektiviteten av sin plan ORSEC: instruktioner och materielltillgångar granskas, övningar och spel hålls där planens tillämpning prövas på fingerade järnvägsolyckor, översvämningar, jordskred, störtade flygplan medförande radioaktivt material etc.

Plan ORSEC, som utformats på sådant sätt att den är generellt tillämplig, har emellertid för vissa speciella slag av nödlägen visat sig alltför ohanterlig och tidskrävande. Det har av denna anledning befunnits lämpligt att — med bibehållande av grundidéerna i ORSEC — för ett antal specialfall utforma särskilda räddningsplaner:

För sökande och undsättande av flygplan, som förolyckats över landområde, plan SATER, för sökande och undsättande av flygplan till sjöss och av småbåtar, plan SAMAR, för ingripande vid översvämningar, plan INONDATIONS, för skogsbrandbekämpning, plan INCENDIE de FORETS, för ingripande vid järnvägsolyckor, plan ACCIDENT de CHEMIN de FER, vid vägtrafikolyckor, olyckor i bergstrakter och på badplatser, specialplanerna SECOURS ROUTIER, SECOURS en MONTAGNE och SECURITE des PLAGES et BAIGNADES, samt vid radiakolyckor, specialplanen ORSEC RADIOLOGIQUE.

2.2 Förbundsrepubliken Tyskland (Västtyskland)

Brandförsvaret, räddningstjänst och katastrofförsvaret är inte enhetligt organiserade i Västtyskland. Det ankommer på inrikesministerierna i de tio förbundsländerna att utfärda bestämmelser. Den redogörelse, som lämnas i det följande och som närmast gäller Nordrhein-Westfalen, anges emellertid (av representant för Förbundsrepubliken Tysklands ambassad) vara i allt väsentligt representativ också för de övriga förbundsländerna.

För brandbekämpning liksom för hjälp vid olycksfall och nödlägen orsakade av naturkatastrofer, explosioner och liknande åligger det, enligt gällande brandlag (Gesetz über den Feuerschutz und die Hilfeleistung bei Unglücksfällen und öffentlichen Notständen, FSHG) av den 25 mars 1958, kommun (Gemeinde) att hålla brandkår och att svara för sjuktransport- och räddningstjänst. De kommunala brandkåren kan vara yrkes-, frivilliga eller tjänstepliktiga kårer. Kommunal brandkår är skyldig att på begäran av annan kommun och av vissa myndigheter, som har uppgifter i fråga om bl a skogar och gruvor, sända hjälp vid brand och andra nödlägen (Schadenfeuer, Unglücksfällen und öffentlichen Notständen), såvitt detta kan ske utan att den egna kommunens säkerhet äventyras. I katastrofall kan tillsynsmyndighet förordna att hjälp skall utgå även om den egna kommunens säkerhet därigenom tillfälligt åsidosätts. Hjälp skall vara kostnadsfri om körsträckan från den egna kommungränsen till skadeplatsen inte överstiger 15 km. I andra fall svarar den hjälpta kommunen för kostnaderna. Kostnadsbidrag kan erhållas från förbundslandet.

I den mån det är nödvändigt svarar "storkommunen" (der Landkreis) för vissa gemensamma anordningar för brandförsvaret, sjuktransportväsendet och räddningstjänsten (ex vis slangvårdsanläggningar och materielprovningstationer). Samma förhållande gäller förberedelser för och genomförande av åtgärder vid nödlägen.

Det aligger landet (förbundslandet) att befrämja brandförsvaret. Landet svarar också för brandskolor och vissa tekniska inrättningar för brandförsvaret. Landet handhar vidare de centrala åtgärder, som erfordras för att förebygga och avhjälpa nödlägen. Fran administrativ synpunkt är varje förbundsland indelat i ett antal län (Regierungsbezirke) med en "landshövding" (Regierungspräsident) som chef. Länen är i sin tur indelade i kommuner vilka normalt ar sammanförda till ett antal storkommuner. Endast de större städerna tillhör inte storkommun (kreisfreie Städte).

Förutom de kommunala brandkårerna finns också enskilda, industribrandkårer. Särskilt brandfarlig industri kan av landshövdingen aläggas att inrätta och underhålla industribrandkår.

Den kommunala brand- och räddningsorganisationen, brandkårerna, förutsätts inte ha möjligheter att bemästra de svårare och mera omfattande nödlägena, katastroferna. Katastrof anses föreligga, när genom naturtilldragelse eller annan händelse nödläge med fara för befolkningens liv, hälsa, egendom, bostäder och försörjning uppstår och nödläget är så omfattande att de normala resurserna ej förslår utan speciella lokala eller regionala (überörtliche) åtgärder erfordras. Katastrofer kan orsakas av bl a översvämning, storbrand, byggnadsras, snöstorm, jordbävning, trafikolycka, explosion, radiakolycka, epidemi och industriolyckor av varierande slag.

För katastrofförsvarets organisation och genomförande gäller av inrikesministeriet utfärdade anvisningar (Richtlinien) den 5 december 1960. Rättsligt underlag för anvisningarna anges vara dels ordningslagen (Ordnungsbehördengesetz, OBG, den 16 oktober 1956), dels brandlagen. Enligt ordningslagen innebär katastrofförsvaret avvärijande av fara. Katastrofförsvaret omfattar alla de åtgärder på det lokala (Orts- und Kreis-), regionala (Regierungsbezirks-) och landsplanet (Landesebene) som är nödvändiga för att förhindra skador genom katastrof och för att — om katastrof leder till skador — minska omfattningen av dessa samt för att återställa säkerhet och ordning. Det aligger myndigheten (die Ordnungsbehörde) att förbereda dels ett ledningsorgan, dels en katastrofförsvarsorganisation (Katastrophenhilfsdienst, KHD), dels, slutligen, vissa lokala åtgärder.

I KHD som, enligt vad nyss nämnts, utformas såväl på det lokala, det regionala som på landsplanet, ingår följande tjänstegrenar (K- = katastrof-) med angivna huvudsakliga uppgifter:

Polis (Polizei): Ledning av K-sambandstjänsten. Upprätthållande och återställande av ordning och säkerhet. Trafikdirigering. Skydd av egendom. Utforskande av katastroforsaker. Identifiering av döda.

Brandkår (Feuerwehr): Uppgifter enligt FSHG i den mån ej andra tjänstegrenar har att överta vissa av dem.

K-räddningstjänst (K-Bergungsdienst): Räddning av levande begravda och bärgning av döda. Evakuering av sängliggande sjuka, av gamla och barn ur katastrofområdet. Bärgning av föremål. Genomförande av tekniska hjälpåtgärder avseende land- och vattentrafikleder.

K-sjukvårdstjänst (K-Sanitätsdienst): Första hjälpen åt skadade och sjuka, inkl radiaskadade, samt dessas avtransport i samverkan med brandkår och K-räddningstjänst. Framtagning av sjukvårdsmateriel m m.

K-specialtjänst (K-Sonderdienst, Fachtruppe): Tekniska hjälpåtgärder för avväjande av gas-, vatten- och elfaror. Vattenrening. Skyddsåtgärder avseende radioaktiv strålning.

K-försörjningstjänst (K-Betreuungsdienst): Rådgivning åt samt registrering, inlogering, förplägnad och beklädnad av skadade. Försörjning av KHD. Sammanställande av personuppgifter beträffande skadade och döda i samverkan med polis m fl.

K-sambandstjänst (K-Fernmeldedienst): Säkerställande av tele- och radioförbindelserna för KHD.

K-transporttjänst (K-Transportdienst): Förberedande och iordningställande av för KHD erforderliga transportmedel.

Till tjänstegrenschefer på det lokala planet förordnas:

Brandkår: Brandchefen.

Polis och K-sambandstjänst: Polisbefäl.

K-räddningstjänst: Lokal företrädare för Technisches Hilfswerk, THW, eller kommunal tjänsteman.

K-sjukvårdstjänst: Läkare, om möjligt i offentlig tjänst eller tillhörande frivillig sjukvårdsorganisation.

K-specialtjänst: Fackman, om möjligt i offentlig tjänst.

K-försörjningstjänst: Tjänsteman i socialvården, samarbetande om möjligt med frivilliga organisationer på det sociala planet.

K-transporttjänst: Representant för transportnäringen.

För säkerställande av en enhetlig ledning av räddningsinsatserna vid inträffad katastrof upprättas, när det gäller "kreisfreie Städte", det tidigare förberedda lokala katastrofledningsorganet "KAL-Ort". I detta skall förutom "der Hauptverwaltungsbeamte" (Oberstadtdirektor eller Stadtdirektor; motsvarighet finns inte i svensk kommunalförvaltning) ingå dels företrädare för de lokala myndigheter, vilkas uppgifter berörs av katastrofförsvaret, dels cheferna (eller ersättare för dessa) för de olika tjänstegrenarna, dels, slutligen, sakkunniga från och representanter för icke-kommunala organ, t ex transportväsendet, byggnadsväsendet, det militära försvaret.

Der Hauptverwaltungsbeamte leder det lokala katastrofförsvaret och är ansvarig för genomförandet av KAL-Orts uppgifter. Det åligger honom bl a att vid inträffad katastrof utse den tekniska ledningsstaben för de samlade räddningsåtgärderna. Den myndighet eller det organ skall utses att svara för ledningen, som med hänsyn till omständigheterna har den bästa förutsättningen att lösa uppgiften. Intill dess der Hauptverwaltungsbeamte fattat sitt beslut ansvarar automatiskt brandkåren för den tekniska ledningen.

För storkommun bildas på motsvarande sätt ett ledningsorgan, "KAL-Kreis". Genom detta organiseras erforderligt antal preliminära ledningsstaber, VEL (Vorläufige Einsatzleitungen).

På det regionala planet organiseras "KAL-Bezirk" med landshövdingen som ordförande. Länets KHD utgörs av vissa av de lokala enheterna, vilka sålunda endast kan utbeordras av KAL-Bezirk. Dessa enheters normala stationering ändras dock icke.

På landsplanet, slutligen, organiseras "KAL-Land" med inrikesministern eller hans ställföreträdare som ordförande. KAL-Land "spelar" med resurserna i de län, som ej direkt berörs av katastrofen.

Ett stort antal frivilliga hjälporganisationer, lämpliga att knyta till KHD:s olika tjänstegrenar, uppräknas i inrikesministeriets anvisningar.

3 Kortfattad redovisning av nuvarande bestämmelser, resurser, planläggning m m angående samhällets räddningstjänst

3.1 Bestämmelser, resurser m m

3.1.1 Sjuk- och olycksfallsberedskapen

Efter en ändring i 3 § sjukvårdslagen (1962:242) år 1964 (1964:742) skall landstingskommun – och kommun som inte hör till landstingskommun – tillse att inom sjukvårdsområdet finns ändamålsenlig organisation för transport till och från sjukhus eller läkare av personer, vilkas tillstånd kräver att transporten utförs med fordon som är inrättat för ändamålet. Detta gäller enligt motiven för lagstiftningen endast det vägbundna sjuktransportväsendet.

Det är således en skyldighet för sjukvårdshuvudmännen att sörja för ambulanstransport, bl a vid olyckshändelser där någon skadats. Denna skyldighet omfattar självfallet även den som gentemot sjukvårdshuvudmannen åtagit sig att ombesörja ambulanstransporterna i det aktuella området, t ex en kommun, som fullgör uppgiften genom sin brandkår, eller ett privatföretag.

Ambulanspersonal på en olycksplats har enligt gällande lag inte någon rätt att ge närvarande personer order eller ta dem i anspråk för biträde vid räddningsuppdragets fullgörande. Inte heller finns någon lagstadgad rätt för ambulanspersonal att ta i anspråk i närheten befintliga persedlar eller förmödenheter såsom filter och verktyg. Allmänna regler om nödrätt kan dock göra sådana förfoganden rättsenliga.

De enda särbestämmelser som finns om ambulansverksamhet är vägtrafikförordningens (1951:648) regler om utryckningsfordon. Ambulansförare har sålunda enligt 41 § rätt att i trängande fall påkalla fri väg för fordonet.

Ansvar för ambulansflygtjänsten – som innebär transport med luftfartyg som är särskilt beställt för att bereda skadad eller sjuk person läkar- eller sjukhusvård – åvilar sedan den 1 juli 1969 rikspolisstyrelsen och bekostas av statsmedel. Ambulansflyg får rekvideras av läkare eller, om läkare inte kan anträffas, av distriktssköterska eller distriktsbarnmorska. Om någon av dessa icke kan nås, kan rekvisition göras direkt hos polisens sambandscentral, varvid vakthavande befäl i tveksamma fall skall rådgöra med läkare.

Enligt 3 § sjukvårdslagen aligger det landstingskommun och kommun, som ej hör till landstingskommun, att ombesörja såväl öppen som sluten vård för sjukdom och skada för dem som är bosatta inom sjukvårdsområdet samt, vid behov av omedelbar vård, även för dem som vistas inom sjukvårdsområdet utan att vara bosatta där. Sluten vård bereds på sjukhus. Öppen vård på sjukhus eller vid fristaende polikliniker eller av tjänsteläkare. Tjänsteläkare aligger enligt 20 § sjukvårdskungörelsen (1970:703) att meddela enskild läkarvård åt dem som är bosatta i läkardistriktet och, vid omedelbart vårdbehov, åt dem som eljest vistas där. Denna skyldighet innebär även förpliktelse att göra hembesök hos vårdbehövande när det är påkallat från medicinsk synpunkt.

De nämnda bestämmelserna torde inte innebära skyldighet för sjukvårdshuvudman att "flytta sjukhusvård till olycksplats" eller att dit sända sjukhusläkare och sjukhuspersonal. Intet hindrar emellertid att så sker om det bedöms nödvändigt eller lämpligt, exempelvis vid hämtning med ambulans eller vid långvarigt räddningsarbete. Detta är en medicinsk och organisatorisk fråga. Tjänsteläkare torde däremot i vissa fall kunna anses skyldig att bereda läkarvård på en olycksplats i distriktet. Självfallet måste han därvid tillse att inte andra viktiga arbetsuppgifter eftersätts.

Några föreskrifter om befogenheter gentemot allmänheten eller andra närvarande för läkare, som meddelar läkarvård vid olycksplats, finns inte. Nödrättsingripanden kan självfallet göras även av läkaren.

3.1.2 Brandförsvaret

Brandförsvaret är en uppgift, som ålagts kommunerna genom brandlagen och brandstadgan (1962:90, 91). Det kommunala brandförsvarets huvuduppgifter är att förebygga brand samt att släcka brand och i samband därmed rädda liv och egendom. Brandkåren är således skyldig att ingripa vid fara för brand eller när brand utbrutit. Brandförsvarets organisation m m redovisas i det följande.

Sedan gammalt ombesörjer kommunala brandkårer i viss utsträckning uppgifter som inte åvilar dem enligt brandlagen eller någon annan lagstiftning. Det är här fråga om ingripanden för räddning av liv och egendom i nödlägen utan samband med brandfara eller brand.

3.1.3 Räddning till sjöss

Enligt 62 § andra stycket sjölagen är fartygsbefälhavare, som anträffar någon i sjönöd, skyldig att, såvitt det kan ske utan allvarlig fara för eget fartyg eller de ombordvarande, lämna all hjälp som är möjlig och behövlig för att rädda den nödstälde. I samma bestämmelse föreskrivs skyldighet för fartygsbefälhavare, som i annat fall får kännedom om att någon är i sjönöd eller om fara som hotar sjötrafiken, att vidta räddningsåtgärder eller åtgärder för att avvärja faran, såvitt det kan ske utan allvarlig fara för eget fartyg eller de ombordvarande. Befälhavare som underlåter att iaktta dessa bestämmelser kan dömas till straff enligt 327 § sjölagen. Detaljerade föreskrifter finns i sjönödskungörelsen (1952:581).

Råkar befälhavarens eget fartyg i sjönöd, är han skyldig att göra allt som står i hans makt för dess bevarande (62 § första stycket sjölagen). Av bestämmelserna om gemensamt haveri framgår att befälhavaren därvid får uppoffra tredje mans egendom. Har fartyg stött samman med annat fartyg, åligger det befälhavaren att lämna det andra fartyget och de ombordvarande där all behövlig och möjlig hjälp för räddning ur den genom sammanstötningen uppkomna faran, om det kan ske utan allvarlig fara för egna fartyget och de ombordvarande (223 § sjölagen). Enligt 60 § sjömanslagen (1952:530) är befälhavaren när nöden kräver det berättigad att bruka varje medel, som är nödvändigt för framtvingande av lydnad eller återställande av ordningen.

Genom att Sverige anslutit sig till den s k Londonkonventionen (prop 1965:133), som föreskriver åtgärder för sjösäkerheten, har Sverige förpliktelse att bli upprätthålla en sjöräddningstjänst. Staten bär huvudansvaret för sjöräddningstjänsten med sjöfartsverket som ansvarigt centralt organ. Verket har enligt sin instruktion (1969:320) att samordna verksamheten för sjöräddning. Sjøräddningstjänsten ombesörjs av sjöfartsverket, tullverket, marinen, flygvapnet, luftfartsverket, televerket, polisen och Svenska Sällskapet för Räddning af Skeppsbrutne.

Sjöfartsverket deltar i sjöräddningen med den personal och de batar samt den utrustning i övrigt som är lämpad för sjöräddning och som finns inom organisationen för lots- och fyrväsendet. Vissa lots- och fyrplatser är specialutrustade för sjöräddning. Sjøräddningssällskapet har för sjöräddning särskilt byggda och utrustade båtar placerade på räddningsstationer utefter kusten. Tullverkets kustbevakning skall delta i sjöräddning med underlydande personal, sambands- och ledningsorgan, batar, bilar och raketutrustning. Polisen har inom vissa polisdistrikt båtar som kan delta i sjöräddningsaktioner inom de inre farvattnen. Såväl marinen som flygvapnet deltar i sjöräddningstjänsten, bl a med helikoptrar. Televerkets och försvarets kustradiostationer är centraler för alarmering av och information till sjöräddningsorganen.

Sjøräddningsresurserna är fördelade utefter kusten med koncentration till västkusten och till östersjökusten söder om Gävle. De olika i sjöräddningstjänsten deltagande statliga organen har inga i förhållande till varandra avgränsade verksamhetsområden. De skall i princip delta i alla de sjöräddningsaktioner som deras räddningsresurser tillåter. Sjøräddningssällskapet skall emellertid enligt det avtal som träffats med sjöfartsverket i första hand svara för räddning i yttre svenska farvatten och utanför dem belägna vatten (utsjøräddning) och för räddning i Vänerne.

3.1.4 Atomskyddet

I lagen (1960:331) om skyddsåtgärder vid olyckor i atomanläggningar m m finns bestämmelser, som ger länsstyrelsen långtgående befogenheter i samband med räddningsarbete efter sådan olycka. I vissa län skall utses en befattningshavare som äger besluta i länsstyrelsens ställe i de fall då dess beslut inte utan olägenhet kan avvaktas. Länsstyrelsen äger förbjuda

vistelse utomhus och tillträde till visst område samt förordna om avsparrning och bortförande av livsmedel och om inskränkning i rätten att nyttja mark, vatten, naturprodukter eller egendom. Kan behovet av arbetskraft för genomförande av skyddsåtgärder inte tillgodoses på annat sätt, äger länsstyrelsen förordna om tjänsteplikt för alla som är mellan 18 och 65 år. Likaså kan förnödenheter rekvireras. Kommunal myndighet är skyldig att på begäran lämna länsstyrelsen erforderligt bistånd för skyddsåtgärder. Den som inte efterkommer länsstyrelsens förordnanden, förbud eller påbud kan dömas till straff.

3.1.5 Flygräddningstjänsten

Med flygräddningstjänst menas enligt 11 kap 1 § luftfartslagen (1957:297) åtgärder då luftfartyg är saknat, forolyckat eller nödställt eller fara hotar lufttrafiken. Föreskrifter om flygräddningstjänst meddelas av Kungl Maj:t eller, efter Kungl Maj:ts benyndigande, av luftfartsverket. Enligt nyssnämnda lagbestämmelse får Kungl Maj:t ålägga ägare eller innehavare av luftfartyg samt dem som gör tjänst på sådant fartyg eller vid flygplats eller annan anläggning för luftfarten skyldighet att medverka i flygräddningstjänsten. Närmare bestämmelser i ämnet finns i 114-121 §§ luftfartskungörelsen (1961:558). Enligt 115 § leds flygräddningstjänsten av luftfartsverket eller den som erhållit styrelsens uppdrag därtill.

Flygräddningstjänsten är organiserad enligt de riktlinjer, som anges i annex 12 till konventionen angående internationell civil luftfart. (Konventionen ratificerades år 1945, prop 1945:333, rskr 1945:498). Hela landet utgör ett flygräddningsområde med en gemensam räddningscentral som leder och samordnar flygräddningstjänsten. Som räddningscentral fungerar centrala flygtrafikledningen, Cefyl. De lokala flygtrafikledningarna utgör undercentraler som på direktiv av Cefyl kan överta ledningen av visst flygräddningsföretag. För räddningstjänsten vid flygplats och dess omedelbara närhet ansvarar i första hand den lokala flygplatsförvaltningen. Vid varje flygplats skall organiseras en räddnings- och brandtjänst, vilken flygplatsförvaltningen administrativt leder och har det operativa ansvaret för. Vid de större flygplatserna finns särskilda brand- och räddningsstyrkor. Vid andra flygplatser utgörs brand- och räddningstjänstpersonalen av sådana som har brand- och räddningstjänstuppgifterna vid sidan av andra uppgifter vid flygplatsen.

3.1.6 På länsstyrelse och polis ankommande räddningsuppgifter

Enligt 2 § polisinstruktionen (1965:686) aligger det polisen bl a att lämna allmänheten skydd och annan hjälp. Länsstyrelsen har enligt 5 § länsstyrelseinstruktionen (1958:333) ansvaret för och ledningen av polisväsendet i länet enligt bestämmelserna i polisinstruktionen. Där sägs i 36 § att länsstyrelsen skall övervaka att allmän ordning och säkerhet upprätthålls i länet och att erforderliga åtgärder vidtas när den allmänna

ordningen och säkerheten hotas eller störs. 7 § länsstyrelseinstruktionen ger länsstyrelsen befogenhet att förelägga erforderliga viten för upprätthållande av allmän ordning och säkerhet när straffansvar inte är stadgat i lag. Sådana viten kan utsättas både i ordningsföreskrifter till allmänheten och i särskilda förelägganden riktade till en till flera bestämda personer. De båda instruktionerna ger inte närmare besked om vilka förfaranden eller åtgärder som får förbjudas eller påbjudas i denna ordning. Instruktionsbestämmelserna kan knappast anses ge länsstyrelsen ett generellt bemyndigande att göra sådana ingripanden mot enskilda som enligt allmänna grundsatser förutsätter stöd i lag.

I vad mån länsstyrelsen vid en olycka kan utöva eller till viss befattningshavare överlåta befälsrätt är en olöst fråga utom såvitt avser den förut nämnda bestämmelsen i atomskyddslagen samt bestämmelsen i 9 § 2 mom brandstadgan, som ger länsstyrelsen befogenhet att då brand tagit eller hotar ta större omfattning förordna befälhavare. Bestämmelser saknas om länsstyrelses "befälsrätt" gentemot såväl andra statliga och kommunala myndigheter som enskilda företag, vilkas verksamhet eller anläggningar berörs av en olyckshändelse.

Fjällräddningen handhas av polisen. Denna tjänst avser efterspaning och omhändertagande av personer som i fjäll eller ödemarken gått vilse, drabbats av olyckshändelse eller överraskats av oväder under sådana förhållanden, att överhängande fara för deras liv eller hälsa föreligger. Rikspolisstyrelsen har meddelat särskilda bestämmelser för fjällräddningstjänsten. Därutöver gäller polisinstruktionens bestämmelser.

Räddningsflygning – som innebär flygning för att undsätta den som är eller befaras vara i nödsituation och annat hjälpmedel bedöms otillräckligt för att genomföra undsättningen – leds av rikspolisstyrelsen och bekostas av statsmedel. Räddningsflyg får enligt rikspolisstyrelsens föreskrifter den 18 juni 1969 rekvireras av länspolischef eller polischef i det distrikt där räddningsaktion erfordras. Den senare skall också leda räddningsaktionen.

Några bestämmelser om polischefens befälsrätt över andra organ än polisen i samband med räddningsarbete finns inte.

För att fullgöra polisens åliggande att lämna allmänheten skydd och annan hjälp och upprätthålla allmän säkerhet kan polismän nödgas tillgripa tjänsteåtgärd som är förenad med våld. Polisens maktbefogenheter regleras i 18 § polisinstruktionen. Stöd finns således för vissa ingripanden i enskilds rätt.

3.1.7 Statens järnvägars hjälpberedskap

Vid SJ finns organiserad en hjälpberedskap med uppgift att vid tågmissöden, olycksfall och trafikavbrott hjälpa skadade personer, röja undan och ta tillvara skadad materiel samt återställa banan i trafikdugligt skick. I organisationen ingår hjälpvagnar, som finns vid de större stationerna och som är försedda med särskild räddningsutrustning. Vid utryckning står SJ-personalen under befäl av en röjningschef, som är hjälpvagnsbefälhavaren eller annan befälsperson vid SJ. Röjningschefen

äligger bl a att samordna och leda arbetet vid olycksplatsen. Varje år anordnar SJ särskild utbildning i räddning för sin befälspersonal. SJ har under senare år utvidgat sin hjälpberedskap både då det gäller olycksfall som medför personskador och då fråga är om materiella skador.

3.1.8 Militär räddningstjänst m m

Enligt förordningen (1969:85) om militär räddningstjänst m m skall, om ej särskilda militära förhållanden hindrar, militär hjälp lämnas om sådan hjälp är nödvändig för att avvärja överhängande fara för liv eller hälsa eller omfattande förstörelse av egendom. Militär hjälp kan påkallas endast av vissa civila myndigheter, nämligen länsstyrelse, polischef och kommunal brandchef. Framställning om militär hjälp skall göras hos närmaste militära myndighet. Beslut om hjälp meddelas av överbefälhavaren eller, enligt dennes bestämmande, av militärbefälhavare, garnisonschef, förbandschef, fartygsförbandschef eller fartygschef. Med särskilda militära förhållanden skall enligt överbefälhavarens tillämpningsföreskrifter till förordningen förstas främst beredskapskravet, för utbildningen väsentliga övningar samt truppens utbildningsståndpunkt.

Förordningen innehåller inga bestämmelser om det inbördes förhållandet mellan den rekviderade militära styrkan och de övriga samhälleliga och privata räddningsorgan som deltar i räddningsarbetet. Det måste emellertid antas att den civila myndighet, t ex länsstyrelse eller brandchef, som rekviderat den militära styrkan, äger bestämma var denna skall sättas in i räddningsarbetet. Någon straffsanktionerad befälsrätt över den militära styrkans chef eller personal torde däremot inte tillkomma civil myndighet. Brandbefäls befälsrätt enligt brandlagen torde dock gälla även mot militär personal.

Merkostnad för krigsmakten med anledning av militär hjälp skall i princip betalas av den myndighet som gjort framställningen.

Särskilda bestämmelser gäller om militär medverkan i sjöräddning, flygräddning och fjällräddning.

Enligt 19 § hemvärnskungörelsen (1970:304) gäller särskilda bestämmelser om hemvärnsmans medverkan i efterspanings- och bevakningstjänst m m. Bestämmelserna finns i kungl brev den 27 maj 1970. I enlighet härmed får hemvärnsmän i hemvärdet efter eget åtagande tas i anspråk för bevakning och biträde vid inträffade eller befarade större olyckshändelser sasom järnvägsolycka, översvämning och brand, under förutsättning att tillgängliga militär- eller polisstyrkor bedöms otillräckliga eller dessas medverkan inte utan fara eller större olägenhet kan avvaktas. Behöriga att påkalla handräckning av hemvärn är chef för förband eller militär utbildningsanstalt och högre militär chef samt länsstyrelse, polischef och kommunal brandchef. Bestämmelser om förhållandet mellan deltagande hemvärn och andra räddningsorgan eller om befälsrätt saknas. Här torde få anses gälla detsamma som nyss nämnts om militär personal. Ersättning för kostnaderna skall bestridas av rekviderande myndighet.

3.1.9 Civilförsvarets medverkan vid räddning i fred

Enligt 1 § d) civilförsvarkungörelsen (1960:377) tillkommer det civilförsvaret att, även då högsta civilförvarsberedskap inte råder, ingripa mot annan brand eller skada än sådan som förorsakas av fientlig verksamhet. Härfor krävs emellertid förordnande av Kungl Maj:t eller, vid trängande behov av omedelbara åtgärder, av länsstyrelsen. Civilförsvarets resurser kan alltså tas i anspråk vid katastrofer i fred. Den civilförvarsplikt som föreligger enligt civilförvarslagen får emellertid i fredstid inte utnyttjas för annat ändamål än utbildning och övning (12 § civilförvarslagen, 1960:74). Civilförvarsstyrelsen har senast i april 1969 meddelat bestämmelser, som bl a innebär att sådan civilförsvarets materiel, som ej är långtidsförpackad eller långtidskonserverad, får disponeras vid "större katastrofbränder eller naturkatastrofer" i fred. Tillstånd lämnas av länsstyrelsen.

3.1.10 Räddningsberedskap vid industrier, gruvor och andra företag eller anläggningar

Enligt 7 § arbetarskyddslagen (1949:1) är arbetsgivare skyldig att iakttä allt som med hänsyn till arbetets natur och de förhållanden under vilka arbetet bedrivs m m skäligen kan erfordras för att förebygga att hos honom anställd arbetstagare drabbas av olycksfall i arbetet. Till förekommande av olycksfall skall sålunda exempelvis maskiner och transportanordningar vara försedda med skyddsanordningar samt åtgärder vidtas för att förebygga skada genom ras eller eldfarliga eller explosiva varor (11 §). För lämnande av den första hjälpen vid olycksfall skall finnas sådana anordningar som kan anses erforderliga med hänsyn till arbetsställets storlek och belägenhet samt arbetets beskaffenhet och de förhållanden under vilka det bedrivs (13 §). Detaljerade bestämmelser om skyddsåtgärder finns i 31 - 47 §§ arbetarskyddskungörelsen (1949:208).

Några särskilda bestämmelser om arbetsgivares skyldighet att inskrida vid inträffad olyckshändelse finns inte. Arbetarskyddslagstiftningen får emellertid anses grunda en sådan skyldighet, låt vara att straff i allmänhet inte kan ådömas arbetsgivare som vid en olycka förhåller sig passiv.

Inom flera större företag och anläggningar har viss personal utbildats för räddningsuppgifter vid olyckor. Räddningsmateriel har anskaffats och en intern ledningsorganisation för ingripanden vid olyckor har inrättats. Särskilt utvecklad är räddningsberedskapen inom farliga verksamheter såsom malmbrytning och anläggningar där explosiva varor tillverkas.

3.1.11 Andra organisationer m fl med uppgifter inom samhällets räddningstjänst

Svenska Brandförsvärsföreningen har påtagit sig vitt förgrenade uppgifter inom samhällets räddningstjänst. På olika vägar bedriver föreningen en betydande utbildnings- och upplysningsverksamhet. Föreningen har en

regional organisation med bl a deltidanställda konsulenter.

Inom Svenska Röda Korset förekommer en landsomfattande utbildning i omhändertagande av personer som skadats vid olyckor av skilda slag ävensom utbildning i självskydd. På ett stort antal platser i landet har Röda Korset en särskild larmberedskap, vari ingår 10 – 50 speciellt utrustade personer jämte viss sjukvårdsutrustning. Samverkan sker med polis- och brandmyndigheterna.

Även Sveriges Civilförsvarsförbund bedriver en omfattande utbildning i självskydd. Förbundets upplysningsverksamhet för civilförsvarspersonalen inom skilda delar av civilförsvaret är av stor betydelse även för hjälpinsatser under fredsförhållanden.

Svenska Livräddningssällskapets verksamhet är inriktad på såväl förebyggande av som räddning vid vattenolyckor. Verksamheten bedrivs främst genom upplysning i press, radio och TV och genom livräddningsutbildning på alla större orter i landet.

Därutöver vill utredningen erinra om att flera andra sammanslutningar (t ex arbetarskyddsnämnden) och enskilda företag (t ex bärgningsföretag) utför betydelsefulla uppgifter inom räddningstjänsten till lands och till sjöss.

3.1.12 Oljeskadeskyddet

Oljeskyddsutredningen har i sitt förut onämnda betänkande, Beredskap mot oljeskador, lämnat en uttömmande redovisning av bestämmelser, resurser och åtgärder till skydd mot oljeskador (SOU 1965:45 s 28 – 33; 43 – 46).

Någon författningsreglerad beredskapsorganisation för bekämpning av till lands löskommen olja finns för närvarande inte. Som framgår av det följande upprätthåller emellertid brandkåren i atskilliga kommuner en sådan beredskap samt svarar för akutinsatserna. Ansvaret för bekämpning av till sjöss löskommen olja aligger sedan år 1970 tullverkets kustbevakning, vilket närmare redovisas i det följande.

3.2 Planläggning

3.2.1 Medicinsk katastrofberedskap

Socialstyrelsens katastrofkommission, som inrättats med stöd av Kungl Maj:ts bemyndigande den 29 oktober 1965, har enligt sin instruktion den 31 januari 1969 till uppgift att fungera såsom ett på riksnivå planerande, samordnande och rådgivande organ inom den medicinska katastrofberedskapens område utom i vad avser allmänna strålskyddsfrågor. En medicinsk katastrof definieras i instruktionen såsom en akut inträffad situation där de lokala hälso- och sjukvårdsresurserna är otillräckliga för att förhindra eller begränsa uppkomna följder med hänsyn till liv och hälsa eller där tillgängliga resurser inte tillräckligt snabbt och effektivt kan utnyttjas.

Kommisionen, i vilken ingår representanter för civilförsvarsstyrelsen,

försvarets sjukvårdsstyrelse, socialstyrelsen, rikspolisstyrelsen, statens bakteriologiska laboratorium, veterinärstyrelsen, överbefälhavaren, överstyrelsen för Svenska Röda Korset, Svenska landstingsförbundet och Svenska kommunförbundet, har i samråd med anlitade sakkunniga utarbetat "Råd och anvisningar till sjukvårdshuvudmännen för planering av medicinsk katastrofberedskap i fredstid". Däravande medicinalstyrelsen överlämnade år 1966 anvisningarna till sjukvårdshuvudmännen med hemställan att anvisningarna genom deras försorg måtte delges berörda sjukhus. Anvisningarna (meddelande fr Kungl medicinalstyrelsen 116 år 1966) innehåller bl a följande.

Katastrofplaneringen inom sjukvårdsområde bör ledas och utformas av sjukvårdsförvaltningen. En samordning med planeringen av den civila krigssjukvårdsberedskapen bör därvid i tillämpliga delar komma till stand. Planeringen bör vidare ske i samverkan med länsstyrelse, epidemiutskott, televerket, polisen, brandförsvaret, statens järnvägar, större industrier, flygplatsledning, civilförsvaret, militära försvaret, Röda Korset och övriga frivilliga hjälporganisationer.

För att underlätta denna samverkan bör inom varje sjukvårdsområde genom sjukvårdsförvaltningens försorg en katastrofkommitté inrättas. I kommittén bör ingå representanter för de myndigheter och organisationer som närmast har att ingripa i ett katastrofläge. Kommittén skall svara för samordnad planering av sjukvårdsberedskapen vid katastrofer samt se till att katastrofplaner upprättas för akutsjukhus och att dessa planer hålls aktuella. Kommittén bör även kunna medverka till att de samlade sjukvårdsresurserna inom sjukvårdsområdet snabbt och effektivt kan utnyttjas vid mera omfattande katastrofer samt att i dylika lägen bistånd vid behov även kan lämnas av myndigheter och organisationer utanför sjukvårdsområdet.

Anvisningarna ger utförliga upplysningar och råd om vad katastrofplanläggningen inom sjukvårdsområdet bör omfatta och vilka resurser som kan finnas att tillgå utanför sjukhusen, t ex vid civilförsvaret och hos frivilliga organisationer. Till katastrofplanen bör höras en åtgärdskalender. I denna förtecknas de åtgärder som vid katastroflarm i första hand skall vidtas för ledning och samordning av sjukvårdsverksamheten inom sjukvårdsområdet.

Också vid akutsjukhus bör enligt anvisningarna finnas en katastrofkommitté. Denna utses av sjukhusdirektionen. Katastrofkommittén ansvarar för planläggning och samverkan, ledning av verksamheten vid sjukhuset i katastroflägen, bearbetning av erfarenheter samt anordnande av alarmeringsövningar. Katastrofplan för akutsjukhus utarbetas av sjukhusets katastrofkommitté i samråd med sjukvårdsförvaltningens katastrofkommitté. Inom varje sjukhusenhet, t ex kirurgisk mottagning, operationsavdelning, intensivvårdsavdelning etc, bör vederbörande chefer planera för avdelningens åtgärder och personalbemanning i händelse av katastrof. Sjukhusets katastrofplan bör vara anpassad för olika situationer. I planen bör ingå en åtgärdskalender samt en vardplatsplan.

Inom alla sjukvårdsområden har numera katastrofkommittéer bildats och planläggning för katastroflägen skett. Vid akutsjukhusen har likaså särskilda katastrofplaner utarbetats för verksamheten vid sjukhuset.

3.2.2 Katastrofbrandförsvaret

Med ledning av erfarenheterna från Västerviksbranden år 1959 sammanställde statens brandinspektion (meddelande 1959:5) anvisningar rörande organisation av släckningsarbete vid katastrofbrand. Brandcheferna rekommenderas där att i samråd med myndigheter och organisationer, som kan tänkas bli berörda, upprätta detaljerade släckningsplaner.

I anvisningarna redogörs för hur förstärkning av personalen kan erhållas och hur denna bör organiseras. Det rekommenderas att en biträdande släckningsledare utses och förses med sambands- och transportorgan. Hans uppgifter är att under släckningsledaren svara för förbindelsetjänsten, föra lägeskartor, ombesörja att personal och materiel finns i reserv, bestämma gruppindelning, befälsfördelning, utrustning och transport i fråga om uppbyggd frivillig och militär personal samt att sörja för materiel, drivmedel, vattenförsörjning, transporter, sjukvårdsberedskap, utspisning, avlösning, väderlekstjänst och information utåt.

Enligt anvisningarna bör vidare den militära personalen i största möjliga utsträckning hållas samman och ges självständiga uppdrag under direkt ledning av sitt eget befäl. Släckningsledaren uppmanas att så snart som möjligt och därefter fortlöpande samråda med polischefen eller hans representanter angående bl a avspärning av gator och vägar samt vägvisning.

Brandinspektionen erinrar i sina anvisningar om att civilförsvarsstyrelsen utfärdat bestämmelser om användning av civilförsvarsmateriel vid katastrofer. För att skapa en sjukvårdsberedskap tillråds släckningsledaren att förvarna sjukhus samt se till att ambulanser hålls i beredskap och att enklare förbandsplatser ordnas genom Röda Korsets försorg.

Statens brandinspektion har vidare för att vid storbränder säkra tillgången på skumvätska givit anvisningar (meddelande 1966:11) om att planer bör upprättas för effektivt utnyttjande av befintliga närbelägna tillgångar härav samt om hur i övrigt behovet av skumvätska skall kunna tryggas. Anvisningar (meddelande 1967:11) har också givits angående utnyttjande av vissa kolsyreförråd vid storbrand.

3.2.3 Atomskydd

Enligt 2 § lagen om skyddsåtgärder vid olyckor i atomanläggningar m m skall det ankomma på länsstyrelsen i län som Kungl Maj:t bestämmer att upprätta en organisationsplan avseende de åtgärder som erfordras för att skydda allmänheten mot radioaktiva ämnen från atomanläggning. Planen kan ev vara gemensam för flera län.

Planläggningen skall ske i intimt samarbete mellan länsstyrelsen, andra berörda myndigheter och anläggningsinnehavaren samt bör baseras på ett ingående studium av ett eller flera tänkta typfall av olyckor (prop 1960:139 s 63). Därvid skall särskilt uppmärksammas sadana frågor som alarmering av befolkningen i en utsatt trakt, kontrollmätningar och andra undersökningar samt saneringsåtgärder och inskränkningar i jordbruksproduktionen. Länsstyrelsen skall vidare göra en översyn över de resurser

i fråga om personal och materiel som i händelse av en olycka kan väntas stå till dess förfogande för olika uppgifter.

3.2.4 Oljeskydd

Länsstyrelserna i samtliga län med kustområden har upprättat planer för bekämpande av till sjöss löskommen olja. Flertalet av dessa planer omfattar även bekämpning av löskommen olja till lands. Även inlandslänen har – med få undantag – upprättat oljeskadebekämpningsplaner.

Sådana planer som avser till sjöss löskommen olja är av varierande omfattning. De bygger dock alla på kustbevakningens och brandkårens medverkan. Vid större oljeutsläpp skall bekämpningen ledas av en av länsstyrelsen utsedd ledningsgrupp. För övrig bekämpning är i regel särskilda lokala ledare förordnade, i allmänhet kustdistriktschef eller brandchef eller båda i samråd. Vissa län är i beredskapshänseende av länsstyrelsen indelade i oljeskyddsområden med särskild bekämpningsorganisation för varje område. Sedan kustbevakningen numera anför trots ansvaret för bekämpning av till sjöss löskommen olja torde planerna endast ha betydelse såvitt bekämpningen av oljan bör ske från land.

De planer som avser bekämpning av olja vid oljeolyckor till lands baserar bekämpningen huvudsakligen på brandkåren eller vissa större brandkårer. Ledningen av bekämpningsarbetet vid oljekatastrofer eller mera omfattande oljeutflöden ankommer enligt planerna i allmänhet på länsstyrelserna eller den ledningsgrupp som länsstyrelsen utser eller utsett.

Samtliga planer innehåller uppgifter om rapporterings- och alarmeringsvägar samt oftast även en redovisning av tillgången på eller möjligheten att snabbt anskaffa särskilda bekämpningsmedel.

Planerna förutsätter medverkan från kommunerna. Dessa har emellertid hittills i åtskilliga fall ställt sig avvaktande.

3.2.5 Räddningsberedskap vid olyckor i samband med järnvägstrafik och luftfart

Enligt bestämmelser i SJ:s författningssamling (SJF) skall detaljerade alarmeringsplaner och åtgärdskalendrar finnas upprättade för SJ:s hjälpberedskap (SJF 016) och brandförsvar (SJF 320). I planerna redovisas bl a hur SJ:s personal och materiel skall sättas in vid tagolyckor och trafikavbrott, varjämte ledningsfunktionerna på olycksplatsen och alarmeringsvägarna klarläggs. Vid uppgörande av åtgärdskalendrar förutsätts att samråd sker med berörda myndigheter: brandchef, polis och sjukvårdshuvudman. Särskild beredskapsplanläggning finns för olyckor i samband med transport av klor. I bestämmelserna föreskrivs att alarmerings- och materielövningar skall anordnas i syfte att vidmakthålla hjälpberedskapens effektivitet.

Särskilda räddningsplaner för luftfartsolyckor finns vid de största trafikflygplatserna. Planerna bygger på en nära samverkan mellan

flygplatsernas egna räddningsresurser och de lokala brandkårernas och polisens resurser.

3.2.6 Räddningsberedskap vid företag och anläggningar

Företag med särskilt farlig verksamhet har i samråd med vederbörande lokala myndigheter upprättat speciella katastrofplaner för stora olyckor inom företaget.

Som exempel kan nämnas att Grängesbergsbolaget utarbetat en skyddsplan för åtgärder vid brand eller explosion i anläggning för tillverkning av explosiva varor. Planens bestämmelser om personal omfattar industribrandgrupp, samaritgrupp, verkstadsgrupp, ordercentral och sekretariat. Chef på skadeplats är enligt planen kommunens brandchef.

Andra exempel är de gasskydds- och kloralarmeringsplaner som upprättats vid KemaNord ABs anläggningar i Stenungsund och vid Korsnäsbolagets anläggningar utanför Gävle samt de beredskapsplaner som ligger till grund för katastrofberedskapen vid de större järn- och stålindustrierna, t ex vid Domnarvets Jernverk.

I publikationen "Brandförsvar under jord", som år 1963 utgivits av Svenska Gruvföreningen, rekommenderas gruvföretagen att upprätta katastrofplaner för gruvbrand och andra gruvolyckor, exempelvis ras, explosion, översvämning och gasbildning. Katastrofplanernas räddningsberedskap baseras på den kommunala brandkåren och gruvföretagets brand- och räddningsorganisation. Det förutsätts att ledningen utövas av brandchefen och arbetsledare vid gruvan. Vidare tillkallas vid behov bergmästare och yrkesinspektör.

Till de enskilda företagens planläggning vid katastrofer bör också hänföras den katastroforganisation för omfattande elavbrott till följd av storm, nedisning, snöfall o dyl som Centrala Driftledningen (CDL) för landets eldistributörer utarbetat. I enlighet härmed rekommenderas varje kraftföretag att utarbeta en särskild organisationsplan. Denna bör omfatta bl a ledningsorganisationen samt inventering och samordning av tillgängliga personella och materiella resurser. Vid mycket omfattande stömingar, som berör flera företag, föreslås elbefälhavare och elblockschef fungera som samordnande rådgivare åt länsstyrelsen eller annan myndighet, då det gäller fördelning av begärd hjälp. Katastrofplaner har utarbetats eller är under utarbetande vid alla större eldistributionsföretag.

3.2.7 Katastrofberedskap i allmänhet

Nagra länsstyrelser har utarbetat särskilda beredskapsplaner för katastrofer i allmänhet inom länet. Sådana planer har exempelvis upprättats av länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län och av länsstyrelsen i Kopparbergs län.

Åtskilliga större brandkårer, åt vilka kommun uppdragit att även ombesörja räddningstjänst i allmänhet, har upprättat särskilda katastrofplaner för kommunen eller för vissa riskobjekt där.

Rikspolisstyrelsen utfärdade den 20 december 1968 med stöd av 2 § polisinstruktionen anvisningar angående katastrofberedskapen inom landets polisdistrikt. (Föreskrifter och anvisningar för polisväsendet 231-1). Plan över katastrofberedskapen skall enligt anvisningarna upprättas av länspolischef (motsvarande), som svarar för planens utformning och innehåll samt för inhämtande av upplysningar om berörda regionala myndigheter, organisationer etc. I samråd med polismästarna skall från katastrofsynpunkt särskilt känsliga objekt inventeras samt lokala räddnings- och hjälporgan ävensom företag, som kan tillhandahålla för räddningsarbete lämpliga fordon, maskiner, arbetsredskap m m, förtecknas. Planerna bör vidare innehålla åtgärdskalendrar, dels en allmän som i princip kan användas vid alla slag av katastrofer och dels specialåtgärdskalendrar för vissa slag av händelser. Anvisningarna ger närmare besked om vad åtgärdskalendrarna skall omfatta samt vilka specialåtgärdskalendrar som bör upprättas. Den katastrofsplanläggning som anvisningarna avser torde numera vara genomförd i samtliga län.

4.1 Räddningstjänst i allmänhet

I den mån lagstiftning eller andra bestämmelser om beredskap mot olyckor varit aktuella har de tagit sikte på en viss typ av olyckor eller olyckor, som orsakats av en viss anledning. Så är fallet med oljeskyddsutredningens förslag till oljeskyddslag, som avser beredskapsåtgärder mot en viss typ av olyckshändelser, nämligen sådana som orsakats av oljeutsläpp.

I samband med utredningar på särskilda områden har dock i ett par fall berörts frågan om en beredskapsorganisation för olyckor eller katastrofer i allmänhet.

Det år 1959 framlagda betänkandet Beredskap mot atomenergiolyckor (SOU 1959:38) innehöll förslag till lag med särskilda bestämmelser om skydd mot skadlig strålning från atomenergianläggning m m. Vid remissbehandlingen diskuterades om inte den föreslagna lagen borde utvidgas till att omfatta även andra olyckor än atomolyckor.

Salunda ansåg hovrätten för Nedre Norrland att en katastroflag, som förutom industriella olyckor avsåg även naturkatastrofer och andra liknande tilldragelser av större räckvidd, vore det bästa alternativet. Hovrätten anförde:

De risker, som äro förknippade med atomenergins utnyttjande för olika ändamål, synas ännu icke vara fullt klarlagda. Det torde dock stå utom varje tvivel att, om en olycka inträffar, skadeverkningarna kunna bli betydande. Med hänsyn till det allvarliga hot mot allmänheten som en atomolycka på grund av strålningsriskerna kan innebära, får det anses vara en samhällelig angelägenhet att i god tid vidtaga åtgärder, som göra det möjligt att effektivt begränsa skadornas omfattning. Även om atomanläggningar medföra särskilt stora faror och problem, kan likväl inför en lagstiftning av nu ifrågavarande art ifrågasättas huruvida icke samtidigt andra katastrofsituationer än de som kunna föranledas av dylika anläggningar borde beaktas. Utredningsmannen har såsom illustration till de svårigheter som kunna möta vid bekämpandet av sådana situationer redogjort för omständigheterna kring Götaälvsraset år 1957 och Mohedaolyckan år 1958. Att vid dessa tillfällen ingripanden från det allmännas sida varit i hög grad påkallade är uppenbart. Av utredningsmannens redogörelse liksom även av vad i övrigt är känt om dessa katastrofer framgår, ej blott att stora direkta skador orsakats person och egendom utan även att katastroferna haft återverkningar på samhälls- och

näringsliv. Följderna kunde uppenbarligen lätt ha blivit avsevärt svårare än nu blev fallet. Att liknande katastrofer, omöjliga att förutse, kunna uppstå även i framtiden är självklart.

Nuvarande lagstiftning erbjuder – såsom i betänkandet redovisats – icke tillfredsställande möjligheter för myndigheterna att snabbt och kraftfullt ingripa vid olyckor av dylik katastrofkaraktär. Som stöd för åtskilliga angelägna åtgärder, innebärande ingrepp mot enskilda personer och enskild egendom, kan endast åberopas den i lag ej utformade nödrätten. Detta förhållande måste givetvis verka hämmande på effektivitet och snabbhet, enär de ansvariga myndigheterna ofta måste känna tvekan om tillåtligheten och tillrädligheten av i och för sig synnerligen ändamålsenliga förfaranden. Ur dessa och andra synpunkter framstår det som önskvärt att vid en lagstiftning om samhälls- katastrofberedskap sikte ej toges enbart på atomenergiolyckor. De av utredningsmannen föreslagna befogenheterna att dels utrymma och avspärra vissa områden, dels rekvirera arbetskraft och material, kunna behöva användas även vid katastrofer av andra slag. Några betänkligheter ur rättssäkerhetssynpunkt för en dylik utvidgning av lagstiftningen kunna knappast mötas.

Liknande synpunkter fanns i remissyttranden av överbefälhavaren, arbetarskyddsstyrelsen samt länsstyrelserna i Kopparbergs och i Gävleborgs län. Arbetarskyddsstyrelsen lade tonvikten på den organisatoriska beredskapen och erinrade om att det redan förekom att vederbörande myndigheter gjorde vissa administrativa förberedelser i syfte att skydda allmänheten vid en eventuell katastrof i en anläggning, där farliga ämnen används i produktionen. Styrelsen ansåg liknande förberedelser behövliga i många andra fall och trodde att en allmän katastroflagstiftning skulle ge den organisatoriska planläggningen på området erforderlig stadga. De nämnda länsstyrelserna framhöll bl a att bristen på lagstöd för åtgärder, som behövde vidtas för att skydda allmänheten i en katastrofsituation, kunde bli besvärande och försvara ett snabbt och effektivt ingripande från myndigheternas sida.

Föredragande departementschefen (prop 1960:139 s 53) följde emellertid inte de remissinstanser som ansåg att lagstiftningen borde ges en mera generell räckvidd och avse inte bara atomolyckor utan även andra katastrofsituationer. Han anförde som skäl för sin uppfattning att atomolyckorna intog en särställning, framför allt därför att den utspridda radioaktiviteten utgjorde en fara som allmänheten inte på egen hand kunde konstatera och som kunde kvarstå under lång tid. Det kunde inte förväntas att den enskilde, såsom vid andra katastrofer, av egen drift skulle vidta nödvändiga försiktighetsåtgärder. En på förhand organiserad samhällsberedskap ansågs därför nödvändig i fråga om atomolyckorna. Nagot mera överhängande behov av en motsvarande beredskapslagstiftning för andra katastrofer kunde däremot enligt departementschefen knappast anses föreligga. Erfarenheten hade visat att myndigheterna dithills även vid svåra olyckor kunnat möta situationens krav genom att utnyttja tillgängliga resurser. De resurser som stått till buds hos polis, brandkår m fl hade i förening med militärt bistånd och frivilliga insatser varit tillräckliga. Med hänsyn härtill och då bestämningen av de situationer i vilka en allmän beredskapslagstiftning av antytt slag skulle få tillämpas erbjöd problem, som inte hade blivit tillräckligt penetrerade,

var departementschefen inte beredd att förorda någon reglering beträffande andra olyckor än atomolyckor.

1954 års brandlagsrevision redogjorde i sitt betänkande (SOU 1960:34 s 118 f) för olycksberedskapen och nämnde därvid att förslag framkommit som innebar att denna beredskap, även till den del den inte avsåg brand, skulle anges i brandlagen såsom en kommunernas uppgift inom brandförsvarets ram. Brandlagsrevisionen anmärkte att skyldighet för kommunerna inte förelåg att ombesörja räddningstjänst, som inte hade samband med brand, men att gällande kommunallagstiftning inte hindrade dem från att ta på sig denna uppgift. Brandlagsrevisionen ansåg det falla utanför sitt uppdrag att ta ställning till den principiella frågan huruvida kommunerna borde åläggas att svara för samhällets olycksberedskap i skilda former.

Vid remissbehandlingen av brandlagsrevisionens betänkande förordade riksbrandinspektören och en länsstyrelse med hänvisning till rådande oklarhet att en utredning företogs om samhällets olycksberedskap. Bland andra ansåg Svenska kommunalarbetsförbundet att räddningstjänsten borde regleras i brandlagstiftningen som en av brandförsvarets uppgifter. Föredragande departementschefen ansåg emellertid (prop 1962:12 s 36) att räddningstjänsten inte borde regleras i brandlagstiftningen.

4.2 Oljeskyddsutredningens förslag m m

Oljeskyddsutredningen konstaterade att inträffade utflöden av olja och de skador och olägenheter som uppstod härigenom förorsakade betydande problem, vilka kunde väntas komma att avsevärt öka i framtiden.

Utredningen föreslog, som tidigare antytts, att uppgiften att ingripa med åtgärder mot oljeutflöden och att ordna erforderlig beredskap skulle läggas på kommunerna som en obligatorisk kommunal angelägenhet. Förutsättningen för kommunens skyldighet att ingripa skulle vara att fara förelåg för att oljan skulle – annorledes än genom brand – förorsaka skada som ej var obetydlig. Ingripandet skulle avse åtgärder för att förebygga eller begränsa dylik skada. Skyldigheten borde däremot enligt utredningens mening ej omfatta åtgärder, som endast avsåg att avhjälpa en redan uppkommen skada.

Utredningen förordade, att kommun ålades att hålla sådan materiell och personell beredskap som tillfredsställde skäligen anspråk på trygghet mot skada av löskomnen olja. Utredningen föreslog att kommun skulle få säkerställa beredskapen genom avtal med annan kommun eller med företag. Vidare föreslogs att företag med verksamhet, vilken medförde särskild fara för oljeutflöde, som kunde orsaka avsevärd skada, skulle kunna åläggas att hålla personell och materiell beredskap samt att ingripa med åtgärder beträffande olja som kommit lös i företagets verksamhet.

Tillsynen över beredskapen skulle enligt förslaget utövas av länsstyrelsen. I katastrofsituationer skulle länsstyrelsen kunna överta ledningen. Den centrala tillsynen föreslogs ankomma på statens naturvårdsnämnd (naturvårdsverket).

Kostnaderna för beredskapen och ingripanden skulle åvila kommunerna. Härvid förutsattes att kostnaderna för ingripanden, då så var möjligt, skulle få återkrävas från den som enligt civilrättsliga regler var ansvarig för oljeutsläppet.

Räddningstjänstutredningen behandlar oljeskyddsutredningens förslag i olika avsnitt i det följande.

5 Redogörelse för ledning och organisation vid några inträffade olyckor

I Sverige har inträffat en del större olyckshändelser av olika slag. I det följande lämnas kortfattade redogörelser för några av dem, varvid huvudvikten läggs på ledning, samordning och organisation. Brandkatastrofer redovisas inte, eftersom lednings- och befälsfrågor vid brand är reglerade i författningsbestämmelser.

5.1 Götaälvsraset år 1957

Inom Sulfitaktiebolaget Götas fabriksområde intill Göta älv i Lilla Edet i Älvsborgs län inträffade ett jordskred på förmiddagen den 7 juni 1957. Jordskredet kom att omfatta ett markområde med 1 500 meters längd och 300 meters bredd, och dessutom spred sig jordskredet ut i älven. Personskadorna blev visserligen förhållandevis begränsade, men de materiella skadorna blev mycket stora. Inom fabriksområdet förstördes flera byggnader, kajer raserades och lyftkranar demolerades. Järnvägslinjen Alvhem – Lilla Edet och riksväg nr 7 kom i farozonen. Göta älv uppgrundades och blev ofarbar. Åtskilliga fartyg, som gick i trafik på hamnar i Vänern, blev inestängda. Vidare fick olyckan även på andra sätt verkningar långt utanför Lilla Edet. Stora mängder olja från förstörda oljecisterner på fabriksområdet flöt ut på älven, och därigenom hotades i viss mån Göteborgs vattenförsörjning. Ett kabelbrott ställde åtskilliga hushåll i Göteborgs och Bohus län utan elektricitet.

Olyckan hade ett mycket hastigt förlopp. På morgonen den 7 juni kl 8.30 upptäcktes inom fabriksområdet en större spricka i marken. Kl 11.25 började själva raset och inom några få minuter var olyckan ett fullbordat faktum.

Räddnings- och uppröjningsarbetet krävde en omfattande organisatorisk apparat. Åtskilliga myndigheter måste inkopplas, och såväl kommunala som enskilda företag måste lämna sin medverkan. Arbetskraft hämtades bl a från sulfitbolaget, polisen och försvaret.

Vid upptäckten av sprickbildningen i marken var det i första hand sulfitbolagets ledning som fick ingripa. Bolagets ledning tillkallade geotekniker för undersökning av sprickan i marken, och även de första avspärrnings- och utrymningsåtgärderna måste vidtas av bolagsledningen.

Sedan myndigheterna larmats kom landshövdingen till platsen några timmar efter olyckan och länsstyrelsen övertog ledningen av räddnings- och uppröjningsarbetet. Ansvarsfördelningen i stort mellan olika medverkande offentliga och enskilda organ bestämdes redan olycksdagens eftermiddag vid ett sammanträde på platsen inför landshövdingen. Vid fortsatta konferenser under landshövdingens ordförandeskap de närmaste dagarna fick de viktigaste organisatoriska frågorna rörande uppröjningen efter olyckan sin slutgiltiga lösning.

Länsstyrelsen hade den centrala ledningen av räddningsarbetet och fattade beslut om avspärningar kring olycksområdet och om inskränkningar i järnvägs-, bil- och battrafik. Under länsstyrelsen ledde landsfogden arbetet med bevakning samt att rädda nödställda personer. I detta arbete deltog den lokala brandkåren, läkare, polis och arbetskraft från företaget. Kommunala myndigheter ombesörjde evakuering samt inkvartering och utspisning av evakuerade. Trollhätte kraftverk reparerade kabelledningar. Trollhätte kanalverk muddrade upp älven och hamndirektionen i Göteborg tillvaratog eller förstörde utsläppt olja.

5.1.1 Tagolyckan vid Skrikbo år 1957

Den 9 juli 1957 spårade ett godståg med bl a två klorvagnar från Skoghall ur vid Skrikbo söder om Fagersta. Omkring 8 ton klor, flytande och gasformig, läckte ut. Till olycksplatsen kom personal från SJ, polis och Fagersta brandkår. Brandkåren började viss verksamhet för att hindra gasspridning. Landsfiskalen spärrade av gashotat område. Räddningsarbetet övertogs smånigom av specialutbildad personal från Skogshallsverken för att täta de läckande klorvagnarna samt av SJ för att reparera spåret. Verksamheten synes i allt väsentligt ha anpassats efter det arbete som avsåg klorläckan.

5.1.2 Mohedaexplosionen år 1958

Den 23 juli 1958 kl 7.30 inträffade en explosion i ett militärt drivmedelsförråd i ett bergum intill Moheda i Kronobergs län. Vid explosionen dödades tre och skadades en av de i förrådet sysselsatta arbetarna. Stora mängder lättantändlig olja vällde ut ur bergummet och trängde ner längs Mohedaån i riktning mot Dansjön omkring 5 kilometer söder om Moheda. Såväl vattnet som stränderna översköljdes med olja. Brännbara ångluftblandningar bildades och spreds ut över trakten, vilket medförde risk för nya explosionsolyckor och bränder.

Omedelbart efter explosionen rekvirerades brandkår och ambulanser. Polis kom till platsen. Befolkningen i vissa delar av Moheda samhälle uppmanades via högtalare att utrymma sina bostäder. Så smånigom avspärrades vissa terrängavsnitt mellan olycksplatsen och Dansjön. Förbud utfärdades också mot betning och vattning av kreatur inom strandområdet. Fisket förbjöds i Mohedaån. Parallellt med att dessa olika påbud och förbud utfärdades igångsattes ett omfattande arbete med att

stoppa oljan på dess väg mot Dansjön. Det gällde att dämna upp oljeflödet genom i hast uppkastade grusvallar och att tappa ur oljan ur "damnarna" och föra bort den. I detta syfte rekvirerades en stor hilpark omfattande både militära och civila fordon. Hos vägförvaltningen disponibla bilar och alla i trakten tillgängliga privata lastbilar dirigerades till Moheda. Likaså uppdrogs hos drivmedelsdistributörerna i länet ett stort antal tankbilar. Da man slutligen lyckats hejda oljan, vidtog arbetet med att "skölja" ren marken och att bränna bort oljan fran vattenytorna. Detta arbete var i huvudsak slutfört den 29 juli 1958.

Även i Mohedafallet tog länsstyrelsen hand om ledningen av räddningsarbetet. Riktlinjer för detta arbete uppdrogs vid sammanträde inför länsstyrelsen på olycksdagens kväll, och därvid fastställdes även ansvarsfördelningen i stort mellan olika i arbetet deltagande organ. Ett nytt sammanträde i saken hölls inför länsstyrelsen den 25 juli. Sedan man fått läget under kontroll, överlämnades ledningen av det återstående uppröjningsarbetet at militära myndigheter.

De militära myndigheterna ledde räddningsarbetet inom anläggningen och länsstyrelsen utanför anläggningen. Som ledningsorgan under länsstyrelsen förordnades landsfogden med biträde av länsbrandinspektören. Brandberedskapen ombesörjdes av den kommunala brandkåren och militär personal, bevakning och ordningshållning av polisen. Utrymningsfrågor ankom på kommunala myndigheter samt polis och civilförsvar. Undersökning av gas samt olja i avlopp och vattentäkter utfördes av hälsovårdsnämnden.

5.1.3 Tågolyckan i Alby år 1964

Den 5 september 1964 spårade 9 järnvägsvagnar ur vid Alby i närheten av Ånge. 8 personer dödades och 31 skadades. Räddningsarbetet leddes av SJ:s röjningschef och utfördes i huvudsak av järnvägspersonal. På olycksplatsen fanns polis och militär, vilka ombesörjde bl a ordningshållning, samt flera ambulanser. Tva läkare tillkallades från Sundsvall.

5.1.4 Flyghaveriet vid Ängelholm år 1964

Den 20 november 1964 störtade ett trafikflygplan utanför Ängelholm. Larm gavs dels via radio till den närbelägna flygflottiljen (F 10), dels per telefon 90 000 till Ängelholms brandkår. Omkring 10 minuter efter larmet var Ängelholms och Vejbystrands brandkårer på olycksplatsen. Efter ytterligare 5 minuter kom flygflottiljens räddningsorganisation som bestod av 2 brandbilar och en ambulans; befälhavare var en förste flottiljpolis. Till platsen kom ytterligare provinsialläkaren, en annan läkare och 10 personer ur Röda Korset samt polis. Sammanlagt deltog 92 personer, 7 brandbilar och 13 ambulanser i räddningsarbetet.

Enligt överenskommelse överlämnades befälet över den samlade räddningsstyrkan till chefen för Ängelholms brandkår. Han ledde räddningsarbetet i samråd med övriga brandchefer och med utnyttjande av närvarande övrig expertis. Polisens verksamhet omfattade identifiering

av de omkomna på haveriplatsen samt trafikreglering för att göra vägarna framkomliga för ambulanserna. I detta syfte avspärrade polisen bl a en väg.

Undersökningskommissionen fann att räddningsaktionen hade organiserats på tillfredsställande sätt. Eftersom haveriet inträffade vid en flygplats i närheten av flera brandstationer och sjukhus var de resurser som stod till förfogande tillräckliga.

5.1.5 Skanstullsrasen år 1965

Den 9 november 1965 inträffade ett ras i en tunnel vid Skanstull i Stockholm. Två tunnelarbetare blev instängda på ungefär 40 meters djup. Räddningsarbetet, som tng fyra dygn och kostade omkring 800 000 kr, leddes av vice brandchefen i Stockholm och platschefen för de företag som ombesörjde tunnelarbeten på platsen. De biträdades av en under arbetets gång organiserad stab, bestående av stabschef med sambandsorgan, arbetsplatschef, chefer för brandstyrka, polis och militär personal, samt konsulter m fl, däribland läkare, yrkesinspektör, bergmästare, geolog, statiker, pumptekniker och elektriker. Den personal, som arbetade nere i tunneln med pumpning och slamsugning m m, bestod av brandmän, grodmän från brandkåren och marinen samt tunnelarbetare från företaget. De stod under befäl av en brandingenjör från Stockholms brandkår. Polisens uppgift bestod främst i avspärning, ordningshållning och utförande av vissa transporter. Något ingripande av överståthållarämbetet erfordrades inte.

5.1.6 Brovallenolyckan år 1966

Den 1 april 1966 kolliderade två tankbilar på riksväg 70 vid Brovallen i närheten av Avesta. Den ena bilen välte och kilades fast mellan två bostadshus på ömse sidor om vägen. Bensin och olja rann ut från bilens tankar. Polis och brandkår från Avesta samt ambulanser kom först till olycksplatsen. Ledningen där utövades av polischefen och brandchefen. Med hänsyn till brand- och explosionsrisken beordrade polisledningen efter samråd med brandchefen utrymning av det hotade området. Användning av öppen eld där förbjöds och den elektriska strömmen bröts.

För att den läckande tankbilen skulle kunna flyttas måste den läns pumpas. Detta arbete ankom på brandkåren. För ändamålet behövdes tankbilar. De rekvirerades genom polisens försorg. För flyttningen av den läckande bilen rekvirerade polisen en rörlig lyftkran som av en tillfällighet fanns i trakten. Trafikreglering, bl a med vägsprårr, ombesörjdes av polisen.

På grund av risken för grundvattenförorening underrättades vederbörande hälsovårdsnämnd och byggnadskontor. Representanter för länsstyrelsen behandlade grundvattenfrågan tillsammans med de kommunala myndigheterna. Det försäkringsbolag, som hade tankbilens försäkring, beordrade ett oljedestruktionsföretag till platsen. Företaget vidtog

åtgärder för att hindra olja och bensin att sprida sig till och i närbelägna vattendrag.

5.1.7 Fartygsolyckan utanför Umeå år 1966

Den 17 december 1966 på eftermiddagen fick ett grekiskt fartyg med 13 mans besättning motorhaveri i Västra Kvarnen och gick på grund utanför Holmsund i hårt väder. Trots insats av räddningskryssare och lotsbåt kunde besättningen inte räddas från fartyget under natten till den 18 december. Samma dag kl 08.05 meddelades att besättningen måste lämna fartyget. Kl 08.15 larmades Holmsunds brandkår och kl 08.45 polisen i Umeå. Kl 09.00 uppmanades befolkningen i Holmsund per riksradio att frivilligt biträda vid landspaningen. Polisen var inte underrättad härom. Följden härav blev att tillfartsvägar blockerades, vilket kunnat bli till hinder om ambulans eller annat räddningsfordon behövt komma fram.

Någon gemensam ledning eller gemensamt stabsorgan för enheterna från sjöfartsverket, kustbevakningen, sjöräddningssällskapet, brandkåren och polisen förekom inte. Landspaningen, som insattes på morgonen den 18 december, seddes av polischefen. Länspolischefen hade från samma tidpunkt högsta ledningen av räddningsarbetet på stränderna och rekvirerade därvid polisförstärkning och militär personal. Hela besättningen omkom.

5.1.8 Oktoberorkanen "Lena" år 1967

Den 17 och 18 oktober 1967 drog en orkan, som fick benämningen "Lena", fram över södra Sverige. Främst drabbades Skåne. Fem människor omkom och ett stort antal skadades av nedfallande träd, byggnadsdelar eller av andra orsaker. Orkanen astadkom mycket omfattande materiella skador på bebyggelsen såväl i städer som på landsbygden. Ett betydande antal båtar i sydkustens småbåtshamnar förstördes eller skadades. Fiskeredskap till flera miljoner kronors värde gick förlorade. Genom orkanen skövlades skogar inom stora områden. Omkring 2,5 milj m³ skog, motsvarande en sjättedel av Skånes virkesförråd, fälldes. Genom trädfällningen blockerades vägar och järnvägar på kilometerlänga sträckor. Elavbrott uppstod. De totala skadorna som orkanen orsakade uppskattades till omkring 150 milj kr.

Någon regional ledning för räddningsinsatserna organiserades ej. Ansvaret för den omedelbara räddningstjänsten kom att avila de lokala brandkårerna och polisen, medan skilda myndigheter och organ engagerades i uppröjningsarbetet efter orkanen.

5.1.9 Oljeutsläppet i Alnöundet år 1968

En allvarlig oljeolycka inträffade den 21 juli 1968, då ca 230 m³ tjockolja rann ut i avloppet till Östrands fabriker vid Sundsvall från en tank, vars dräneringsventil öppnats av misstag. Mellan två och tre mil

stränder berördes direkt av oljeskador till följd av utsläppet. Utanför fabriksområdet fanns i sundet ca 32 milj kubikfot virke i ramar, vilket skadades av oljan. Till följd av utsläppet måste all båttrafik i södra delen av Alnösundet avlysas och först efter en månad hade så stor del av oljan tagits upp att länsstyrelsen kunde ge tillstånd till viss begränsad trafik genom denna del av sundet. Flera bryggor och badstränder, hundratals småbåtar samt flera fiskebåtar oljeskadades.

När olyckan blev känd anlätte fabriksföretaget genom sitt försäkringsbolag ett oljesaneringsföretag för att bekämpa oljan och förhindra ytterligare spridning. En kommitté organiserades med representanter för länsstyrelsen, staden och fabriksföretaget. Den direkta ledningen av fältarbetet uppdrogs åt saneringsföretaget under överinseende av länsbrandinspektören. I inledningsskedet deltog ca 100 man i arbetet, medan i saneringsskedet ca 30 man var sysselsatta fram till den 15 september, då saneringsarbetet avslutades. Den totala kostnaden för bekämpning av oljan och för saneringsåtgärder uppgick till omkring 1,2 milj kr.

5.1.10 Kollisionen mellan tandfartyget Benedicte och torrlastfartyget Holtefjell år 1969

Den 31 maj 1969 inträffade på internationellt vatten omkring 12 sjömil syd Trelleborg en kollision mellan norska torrlastfartyget Holtefjell och tankfartyget Benedicte av Monrovia. Benedicte som var på 70 000 ton var lastad med råolja. Vid kollisionen skadades tankfartyget så att ca 2 700 m³ olja rann ut. Dessutom uppstod brand i en oljetank innehållande 2 500 m³ olja samt i en tank med ca 200 m³ eldningsolja 1.

Rapport om kollisionen gick via kustbevakningen till länsstyrelsen i Malmöhus län, som vidtog åtgärder enligt sin oljeberedskapsplan. En särskild ledningsgrupp organiserades inom länsstyrelsen. Beredskapsåtgärder för att hindra oljan att nå land vidtogs genom ledningsgruppens försorg. Oljebältet drev dock ej mot svenska kusten. I olika uppgifter vid släckning av branden på fartyget, bevakning av oljebältet och vidtagande av beredskapsåtgärder deltog under länsstyrelsens ledning brandkårerna i Trelleborg och Malmö, kustbevakningen, marinen och lotsorganisationen på platsen. Sedan den omedelbara faran avväjts läktrades oljan över till två andra tankfartyg. Benedicte gick för egen maskin till varv i Rotterdam. Då under läktringen risk förelåg för att olja skulle komma lös vidtog länsstyrelsen särskilda beredskaphöjande åtgärder.

5.1.11 Klorgasolyckan i Stenungsund år 1969

Vid lossning av en cisternvagn med klor vid Fosfatbolagets fabrik i Stenungsund den 5 augusti 1969 brast en ledning för klor. Ca 2 ton klor läckte ut under en tidrymd av 10 minuter. Klorgas spreds inom anläggningen och hotade samhället. I Stenungsunds samhälle var risken för klorgasförgiftning akut under ca 20 minuter. 35 personer vid företaget skadades av gasen, därav två allvarligt. I det närbelägna samhället skadades två personer.

Klortalarm utlöstes inom företagens område så fort olyckan blev känd, och åtgärder vidtogs enligt den gasskyddsplan som bolaget upprättat. Polisen alarmerades. Befolkningen i de delar av samhället som lag i den omedelbara farozonen varnades genom polisen och personal från företaget. Med hänsyn till risken för ett upprepande av olyckor av denna art har länsstyrelsen låtit upprätta en särskild skyddsplan för klorgasolyckor i Stenungsund.

5.1.12 Stormkatastrofen i Göteborg år 1969

Från en tämligen normal höststorm under morgontimmarna den 22 september 1969 ökade vindhastigheten under förmiddagen till över 30 m/sek. Vid 18-tiden inträdde en avmattning och fram emot midnatt var vindstyrkan nere i ca 15 m/sek. Under några få timmar åstadkom stormen mycket stora skador. Tak på villor, hyreshus, offentliga byggnader och skolor lyftes av och knycklades ihop. Träd vräktes över gator och vägar. En del rycktes upp med rötterna. Båtar och fartyg kastades upp på land. Industrier måste lägga ned eller starkt inskränka driften. Det var förenat med livsfara att vistas utomhus. Den 23 och 24 uppstod långvariga strömavbrott i hela Göteborg vilket orsakade industrierna mycket stora kostnader och i hög grad försvarade arbetet på sjukhusen. Genom avbrotten uppstod vattenbrist. Produktionsbortfallet beräknades uppgå till flera miljoner kronor. Nio personer dödades av skador till följd av stormen och till sjukhusen infördes ca 100 skadade personer varav 17 behövde kvarstanna för fortsatt vård.

Så snart det blev uppenbart att ett katastrofläge höll på att inträda underrättade brandchefen i Göteborg länsstyrelsen som sammankallade den ledningsgrupp för katastrofer som fanns organiserad hos länsstyrelsen. Arbetet bedrevs därefter under ledning av denna grupp eller i samråd med gruppen. På huvudbrandstationen i Göteborg inrättades en ledningscentral. På Sahlgrenska sjukhuset trädde sjukhusets katastrofkommitté i verksamhet.

I hjälparbetet deltog ca 140 man från brandkåren, 370 man från gatukontor och renhållningsverk, 300 man från polisen, 40 man militär personal samt ett stort antal anställda hos stadens trafikverk och elverk. Många företag och enskilda personer deltog på skilda sätt. Samtidigt drabbades en stor del av västra Sverige i större eller mindre grad av stormen, varför möjligheterna att erhålla hjälp från närbelägna orter begränsades.

Polisens insatser hänförde sig i första hand till avspärningar och trafikregleringar medan gatukontorets och renhållningsverkets personal huvudsakligen svarade för undanröjande av träd och nedfallna byggnadsdelar på gator och torg. Via Sveriges Radios lokalsändningar infornerades allmänheten om läget och varningar för vistelse utomhus lämnades.

5.1.13 Flyghaveriet vid Arlanda år 1970

Den 5 januari 1970 havererade vid Arlanda flygplats kort efter start ett trafikflygplan, tillhörigt det spanska företaget Spantax. Planet befann sig vid haveriet endast ca 1 000 meter sydväst om slutet av den bana från vilken det startat. Det hade aldrig nått högre höjd än 24 meter över flygfältets nivå. Planet, som skulle avga till Zürich för byte av en motor, startade med tre motorer. I planet befann sig nio besättningsmän och en markmekaniker. Fem av dem omkom vid nedslaget. De övriga adrog sig skador. Planet blev totalförstört.

Planet startade kl 23.24. Da radartrafikledaren någon minut efter start ej kunde iakttaga något eko efter flygplanet på sin radarskärm gjorde han anmälan därom. Ej heller kunde radiokontakt nås. Kl 23.27 begärdes hos huvudalarmeringscentralen vid Arlanda flygbrandkår undersökning om huruvida haveri inträffat i närheten av flygplatsen. Undersökning inleddes utan att flygplanet påträffades. Begäran om hjälp i efterspaningarna gjordes hos Märsta brandkår som utsände tre bilar för att delta i spaningarna. Polisen i Märsta sände ut fyra bilar. Något haverilarm utlöstes ej och först kl 02.25 utgick stort larm vid Märsta brandkår på initiativ av televakten där. Sollentuna brandkår erbjöd hjälp men denna avböjdes av televakten vid Arlanda enligt vad televakten vid Sollentuna brandkår uppgivit. Först 03.27 påträffades haveriplatsen av en brandman och räddningsarbetet inleddes. Kl 08.00 hade alla skadade förts bort från olycksplatsen.

Den tillsatta särskilda undersökningskommissionen har särskilt utrett hur räddningstjänsten vid flygplatsen fungerade i samband med olyckan. Kommissionen fann att räddningstjänsten vid flygplatsen hade organisatoriska, materiella och personella brister som måste avhjälpas.

5.1.14 Otelle-Katalysiakollisionen i Stockholms skärgård år 1970

Den 20 mars kolliderade två tankfartyg, Otello och Katalysia, vid fyren Brödstycket i Stockholms skärgård. Vid kollisionen skadades Otello som var på 4 000 ton och hade full last av eldningsolja 5. En betydande mängd olja läckte ut. Åtgärder för att begränsa och förhindra oljeskador vidtogs omgående av kustdistriktschefen. Kustbevakningens sambandscentral orienterade länsstyrelsen, polisen, brandchefen och hälsovårdsmyndigheten om olyckan. Bekämpningen, som försvarades av att farvattnen var isbelagda, leddes av kustdistriktschefen. Flera bekämpningsmetoder användes. I första hand inriktade man sig på att lägga ut länsor och mekaniskt samla upp oljan för att på detta sätt så långt det var möjligt hindra oljan att hamna under isen. Bränning av oljan lyckades endast delvis trots tillsats av särskilt bränningsmedel. Den mekaniska upptagningen av oljan och oljebemängd is fortsatte därför. Tunnare oljeskikt som ej gick att ringa in med länsor behandlades framgångsrikt med dispergeringsmedel. Utöver kustbevakningens personal och båtar deltog i olika verksamheter bl a tre saneringsföretag samt ett bogseringsbatsbolag.

6 Allmänna synpunkter på räddningstjänstens uppgifter, organisation och huvudmannaskap

6.1 Inledning

Som redovisats i det föregående finns redan nu i författning eller annorledes reglerad beredskap för insatser vid brand, atomolycka, flyg- och sjöolycka samt nödläge till fjälls. Därjämte finns efter förslag av räddningstjänstutredningen från februari 1970 sådan beredskap beträffande till sjöss löskommen olja.

Till samhällets författningsreglerade beredskap mot olyckor bör också hänföras sjuk- och olycksfallsvården, sjuktransportväsendet, ambulans- och räddningsflyget samt den skyldighet att lämna allmänheten skydd och hjälp som aligger polisman i tjänsten.

Olycksfallsberedskapen upprätthålls därutöver utan stöd av lag eller annan författning huvudsakligen av brandkårerna efter uppdrag av huvudmännen – kommunerna eller med deras samtycke.

Uttryckliga författningsbestämmelser om beredskap mot svåra olyckshändelser, katastrofer, finns endast i lagen om skyddsåtgärder vid olyckor i atomanläggningar m m, enligt vilken i de län Kungl Maj:t bestämmer länsstyrelsen skall upprätta plan för de åtgärder, som erfordras för att skydda allmänheten mot radioaktiva ämnen vid atomolycka. Den katastrofplanläggning i övrigt hos olika myndigheter, som tillkommit för att säkerställa det behov av beredskap som inträffade katastrofer visat sig kräva, har upprättats efter anvisningar och rekommendationer av högre myndigheter eller genom initiativ av den planläggande myndigheten.

Att samhället behöver en beredskapsorganisation för mer eller mindre svårartade olyckshändelser torde inte behöva motiveras särskilt. Som framgår redan av utredningens direktiv har samhället icke obetydliga resurser för räddningsverksamhet. Bestämmelser saknas emellertid, med vissa undantag, om vilka räddningsuppgifter som avilar samhället, vilka krav en räddningsorganisation bör uppfylla för att kunna fullgöra dessa uppgifter, hur räddningsorganisationen skall vara uppbyggd, vem som skall vara dess huvudman och vilka befogenheter den skall ha. Ej heller finns reglerat hur tillgängliga resurser skall utnyttjas eller samordnas.

6.2 Räddningstjänstens uppgifter m m

Den primära uppgiften för samhällets räddningstjänst bör vara räddning av människoliv. Vid olyckshändelse, då persons liv eller hälsa är i fara, anser räddningstjänstutredningen det självklart att samhällets räddningstjänst skall ha skyldighet att ingripa. Till olyckshändelse hänförs självfallet i detta sammanhang sådana händelser i naturen som storm och översvämning.

Det står också utom diskussion att det bör åligga samhällets räddningstjänst att ingripa när mycket stora materiella värden hotas eller viktiga samhällsfunktioner äventyras. Men även i övrigt torde det numera alltmer betraktas som naturligt att samhällets bistånd skall kunna pakallas för räddning av egendom, som genom en olyckshändelse riskerar att förstöras eller skadas. Skyldighet för samhällets räddningstjänst att ingripa bör därför enligt räddningstjänstutredningens mening i princip föreligga även när endast materiella värden står på spel.

Med den här angivna principiella inställningen uppställer sig emellertid frågan om icke viss begränsning av skyldigheten att ingripa är nödvändig.

Brandlagstiftningen inskränker inte i någon utsträckning samhällets skyldighet att ingripa för att släcka brand. Skälet härtill är att med brand förstås eld som kommit lös och att i en sådan situation risken alltid är sådan att brandkårens ingripande är pakallat. Det torde också vara en uppfattning som hos allmänheten vunnit hävd, att den som drabbas av brand skall kunna få all den släckningshjälp som är nödvändig. Om den som alarmerat brandkåren hyst överdrivna farhågor om risken att ett tillbud skulle utveckla sig till brand och själv skulle kunnat bemästra tillbudet, ställer samhället inte anspråk på honom att ersätta kostnad för uttryckningen.

Oljeskyddsutredningen föreslog att skyldigheten att ingripa mot olja som kommit lös skulle begränsas till att avse situationer där fara förelag att oljan orsakade skada som ej var obetydlig. Karaktären och vikten av det intresse som hotades skulle därvid vara avgörande för om den befarade skadan kunde anses vara så betydande att samhället borde ingripa. Var det ett allmänt intresse som hotades, borde enligt oljeskyddsutredningen i regel en ganska ringa skada böra föranleda ingripande. Hotades endast en enskild persons egendom och förelag ej risk för spridning, ansåg oljeskyddsutredningen det ligga närmare till hands att betrakta även en något större skada som ej betydande.

Räddningstjänstutredningen bedömer det visserligen vara av stort värde för den enskilde medborgaren att veta att samhällets hjälp kan pakallas vid olyckshändelse. För att icke räddningstjänsten skall förlora i effektivitet genom att överhoppas med begäran om hjälp i förhållandevis bagatellartade situationer eller vid smärre olyckstillbud, är emellertid en begränsning i skyldigheten att ingripa nödvändig. Varje obetydlig oförutsedd händelse bör icke kunoa föranleda att samhällets räddningstjänst skall vara pliktig ingripa. Skyldighet att ingripa bör därför begränsas till situationer, där det föreligger en rimlig relation mellan kostnaden för räddningsinsatsen och det värde som står på spel och därjämte snabbhet krävs för att avvärja skada eller risk för ytterligare skada. Vid den

antydde avvägningen bör beaktas att det för den enskilde kan framstå som helt naturligt att samhället skall hjälpa honom när hans egendom av från samhällets synpunkt - relativt ringa värde håller på att förstöras och han själv icke har resurser att ingripa. Sådan hjälp till allmänheten som avser t ex länsuppmärkning, tillhandahållande av maskinstege för skilda uppgifter och utnyttjande av brandkars grodmän för smärre arbeten under vatten lamnas ofta av brandkarerna och kallas i allmänhet för teknisk service. Den nyss föreslagna begränsningen av samhällets skyldighet att ingripa medför att teknisk service inte kommer att omfattas av skyldigheten. Gränsdragningen är många gånger svar men eftersom erfarenheten visar att brandkarerna inte har underlåtit att ingripa i sådana gränsfall, torde detta sakna praktisk betydelse.

Inom brandförsvaret används regelmässigt uttrycket nödläge för att beteckna en situation i vilken ett ingripande är påkallat med hänsyn till det hotade intressets vikt och kravet på snabb insats för att avvärja eller begränsa skada. Enligt den allmänna nödrättsbestämmelsen i 24 kap 4 § brottsbalken är den som för att avvärja fara för liv eller hälsa, rädda vardefull egendom eller av annan sådan orsak handlar i nöd fri från ansvar, om gärningen med hänsyn till omständigheterna måste anses försvarlig. Av förarbetena (prop 1962:10 s B 332, 481 och C 220) framgår att särskilt kravet att gärningen skall ha företagits i nöd är avsett att utgöra en anvisning om att bestämmelsen skall tillämpas restriktivt. Det måste därför antas att förutsättningar för tillämpning av denna straffrihetsbestämmelse inte alltid kommer att föreligga, när samhällets räddningstjänst enligt räddningstjänstutredningens förslag skall ha att ingripa. För att oklarhet och mångordiga omskrivningar skall kunna undvikas är det önskvärt att en kort och uttrycksfull beteckning används för de situationer i vilka samhällets räddningstjänst skall ingripa. I det följande kommer utredningen, som anser att vad som förut anförts om den allmänna nödrättsbestämmelsen inte utgör hinder däremot, att beteckna dessa situationer som nödlägen.

I dagligt tal kallas vissa olyckshändelser katastrofer. Därvid avses i allmänhet olyckshändelser som medfört eller hotat medföra mera betydande skador till person eller egendom. Katastrofer fordrar i regel omfattande räddningsinsatser. Vid vissa sådana tillfällen kan det för ett effektivt räddningsarbete krävas en samlad insats av flera olika hjälporgan och även av samhällsorgan som vanligtvis icke har räddningsuppgifter. I regel kan räddningsarbetet framgångsrikt bedrivas med hjälp av de samlade lokala räddningsresurserna, eventuellt beroende bl a på omfattningen av de lokala resurserna med bistånd av enheter från närliggande orter.

Undantagsvis krävs emellertid så omfattande räddningsinsatser att lokala eller närbelägna räddningsresurser ej är tillräckliga. Situationen är i dessa undantagsfall ofta sådan att flera viktiga samhällsfunktioner direkt berörs och att samhället därför måste inrikta en betydande del av sina resurser på räddningsarbetet. Räddningsarbetet kan vid dessa tillfällen kräva omfattande ingrepp i annans rätt eller fordra beslut av stor ekonomisk betydelse för såväl den enskilde som för samhället. Behovet av samordning ovanför det lokala planet av tillgängliga samhällsresurser

blir patagligt och en gemensam ledning för räddningsarbetet är då erforderlig. Sådana undantagsvis förekommande svårare nödlägen, som kräver så omfattande ingripanden att en ledningsorganisation för räddningsarbetet ovanför det lokala planet får anses erforderlig, benämner utredningen fortsättningsvis katastrofer.

Exempel på nödlägen som i angiven mening är katastrofer utgör sådana storbränder, trafikolyckor, rasolyckor, översvämningar, stormar, elolyckor, oljeutflöden, explosioner, gasutsläpp, radioaktiva utfall och gruvolyckor, då ett mycket stort antal människors liv är i fara, då mycket omfattande eller tekniskt och ekonomiskt krävande räddningsinsatser fordras eller då verkningarna av händelsen sträcker sig över mycket stora områden eller drabbar särskilt viktiga samhällsfunktioner.

Stor praktisk och ekonomisk betydelse har frågan om hur länge räddningsorganet skall vara skyldigt att verka. Frågan torde vara aktuell endast när det gäller räddning av fömogenhetsvärden.

Oljeskyddsutredningen hävdade, att anledning för samhället att svara för ingripanden mot löskommen olja förelag endast så länge som fara var för handen att oljan skulle orsaka skada som ej var obetydlig. Åtgärder, som blott och bart hade till syfte att bota en inträffad skada, hade däremot samhället ej anledning att vidta. Oljeskyddsutredningen intog därmed i princip samma ståndpunkt som kommit till uttryck i brandlagen. I denna har endast upptagits bestämmelser om förebyggande och släckande av brand. När det gäller åtgärder efter brand reglerar brandlagen endast tillsyn och bevakning i fall då risken för ny brand efter släckningen ej kan uteslutas.

Enligt räddningstjänstutredningens mening bör huvudregeln vara att räddningsinsatsen skall pågå till dess fara för ytterligare skada, eller fara att inträffad skada förvärras, är avvärd. Därmed får räddningsorganets uppgift anses vara fullgjord. Det förutsätts att hittillsvarande praxis vid brandsläckning — dvs att skälig hänsyn tas exempelvis till restvärdeskydd under pågående släckningsarbete — blir normerande för alla ingripanden i samband med räddningstjänst.

Det bör inte åligga räddningsorganet att utföra eller övervaka återställnings- eller saneringsarbeten. Skulle räddningsorganets insatser utsträckas till att omfatta dessa uppgifter, finns anledning befara att räddningsorganets beredskap skulle komma att allvarligt äventyras genom att personal och materiel binds längre tid på samma skadeplats. Därtill kommer att återställningsåtgärder ofta kräver tillgång till extra personal och en omfattande utrustning, vilket skulle väsentligt öka räddningsorganets kostnader.

Beträffande oljeolyckorna föreligger emellertid vid tillämpningen av den här föreslagna regeln speciella förhållanden. Som exempel kan nämnas oljeutflöde inom område med sådana inarkförhållanden att fara föreligger för att olja, som trängt ned i marken, kan skada grundvattentäkt. Fara för ytterligare skada är sålunda ej avvärd förrän de oljeinfekterade marklagren bortförts. Arbetet härmed kan vara mycket tidsödande och ibland kräva större personal- och materielinsats än akutinsatsen. Ett annat sådant exempel är att grundvatten redan har förorenats och ytterligare skador kan beräknas uppkomma genom vattnets spridning. De

åtgärder som det har kan bli fråga om torde både vara tekniskt komplicerade och kräva stor arbetsinsats samtidigt som de är av helt annan teknisk karaktär än akutåtgärderna.

Enligt oljeskyddsutredningens förslag skulle det föreslagna kommunala beredskapsorganet ingripa endast till dess den akuta faran för ej obetydlig skada avlägsnats. Uppgiften skulle alltså vara att lokalisera orsaken till att oljan kommit lös och att stoppa fortsatt oljeutflöde samt att söka hejda oljans utbredning. Efterföljande åtgärder skulle salunda inte ankomma på beredskapsorganet som en obligatorisk uppgift.

Om den nyss angivna huvudregeln skall frångås föreligger uppenbara svarigheter att när fråga är om oljeolyckor bedöma när räddningsorganet skall anses ha fullgjort sin uppgift och räddningsarbetet salunda kan betraktas som avslutat. Bestämningen måste vara så entydig att tvekan inte kan råda om när ansvaret för skadebekämpningen upphör för räddningsorganet. Tveksamhet om när ansvaret upphör kan innebära avsevärda risker för onödiga skadeökningar. Därjämte kan med skäl göras gällande att så länge fara för ytterligare skada ännu föreligger, samhället bör bara ansvaret för skadebekämpningen. Att skapa ytterligare ett samhällsorgan eller ytterligare en beredskapsorganisation för att sekundärt övertaga skadebekämpningen kan givetvis ej vara lämpligt. Räddningstjänstutredningen föreslår därför att räddningsinsatsen även vid oljeolyckor skall paga till dess fara ej föreligger för ytterligare skada eller för att skedd skada förvärras. En så långtgående bekämpning, som utredningen föreslår, kan i vissa fall föranleda stora kostnader eller medföra svarigheter för ett räddningsorgan att upprätthålla erforderlig beredskap för andra räddningsuppgifter. Med den kostnadstäckning, som utredningen föreslår, synes emellertid den ekonomiska belastningen på räddningstjänstens huvudmän i här åsyftande fall ej behöva bli större än vad som gäller för ingripanden av mera kortvarigt slag.

6.3 Räddningstjänstorganisationen i allmänhet

För en framgångsrik räddningsinsats i ett nödläge är ett snabbt ingripande av den största betydelse. Inte minst gäller detta vid räddning av liv. Ett väsentligt krav är därför att räddningstjänstorganisationen vid varje tidpunkt på dygnet kan ingripa med kort varsel.

Man måste räkna med att gränsen mellan katastrof och annat nödläge är svävande samt att ett nödläge, som till en början inte förefaller vara så omfattande, snabbt och överraskande kan utveckla sig till katastrof. Bl a av denna anledning kommer det organ, som har att rutinmässigt ingripa vid normalfallet, också att få en viktig funktion i katastroffallet och särskilt i första skedet innan mera omfattande och tidskrävande katastrofbekämpningsåtgärder hunnit komma igång. Insatsen måste därför kunna anpassas efter nödlägets natur och omfattning. Anpassningen skall kunna avse såväl den personella sidan som den tekniska utrustningen.

Med hänsyn till dessa krav måste kärnan i organisationen vara ett organ med hög beredskap samt med tillgång till utbildad personal, sambandsmedel och allsidig teknisk utrustning. För att räddningsinsatsen skall

kunna utföras inom rimlig tid krävs därjämte att organets verksamhetsområde inte är alltför stort.

I första hand bör undersökas om de angivna kraven kan uppfyllas av något redan befintligt samhällsorgan.

Utredningen vill därvid till en början slå fast att det är helt uteslutet att, såsom ibland antas, ge civilförsvaret huvudansvaret för räddningstjänst i fredstid. Civilförsvarsstyrelsen har för räddningstjänstutredningen förklarat, att personella resurser saknas för att i fredstid upprätthålla olycks- eller katastrofberedskap, och styrelsen anser ej heller lämpligt att speciella civilförsvarsstyrkor organiseras för sådan uppgift.

De organ som det återstår att välja mellan är brandförsvaret och polisen.

Polisen har hög beredskap och har även tillgång till sambandsmedel som motsvarar högt ställda krav på effektivitet. Polisens insatsmöjligheter i fråga om räddningstjänst begränsas emellertid av vissa förhållanden. Polisdistrikten omfattar ofta flera kommuner eller kommunblock och därmed stora geografiska områden. Dygnetruntbevakning förekommer i allmänhet endast i distriktets centralort. Insatstiden för räddning på perifert belägna platser kan därför bli lång. Bemanningen på centralortens polisstation under annan tid än dagtid är därjämte begränsad och den tjänstgörande jourpersonalen har därvid sina särskilda arbetsuppgifter inom den polisiära verksamheten. Någon större personalstyrka, som vid larm genast eller med mycket kort varsel kan rycka ut till olycks- eller katastrofplats, finns sålunda ej att tillgå. Ej heller under dagtid torde polisen med hänsyn till sina omfattande arbetsuppgifter och sina personella resurser kunna avdela någon större personalstyrka med uppgift att svara för en omedelbar räddningsinsats. Skulle särskild utryckningsstyrka för räddningstjänst organiseras inom varje polisdistrikt, torde detta komma att kräva en väsentlig ökning av polisens personalstyrka.

Polispersonalen får för närvarande ingen utbildning i räddningstjänst vid polisskolan, och polismannens erfarenhet av och vana vid räddningsinsatser av så vitt skilda slag som det här blir fråga om är helt naturligt inte så omfattande. Viss polispersonal har dock särskilt utbildats för räddningsuppgifter i fjällen och denna personal har också stor erfarenhet av sådan räddning.

Vid förstatligandet av polisväsendet fick polisen ökad tillgång till fordon och annan materiel. Endast i mindre utsträckning är emellertid fordonen och utrustningen direkt lämpade för räddningsinsatser i allmänhet. Tyngre maskinell utrustning av någon betydelse för räddning saknas.

De nu redovisade begränsade resurserna torde huvudsakligen vara anledningen till att polisen inom räddningstjänsten, såsom den hittills fungerat i samhället och som belysts i redogörelsen för inträffade olyckor, oftast haft mera perifera uppgifter. Därmed vill utredningen inte ha sagt att icke polisen faktiskt utövar en betydande hjälpverksamhet i samhället för att bistå enskilda vid olyckshändelser.

Brandförsvaret – i dagligt tal brandkårerna – som ombesörjer den del av samhällets räddningstjänst som brandsläckningen utgör, har för sin nuvarande uppgift en organisation som håller hög beredskap dygnet runt.

Organisationen är uppbyggd på ett sätt som medger omedelbara effektiva insatser även utanför den nuvarande lagstugade verksamheten. Personalen har redan förvärvat stor erfarenhet av räddningsarbete. Den har erhållit utbildning för räddning av människor och djur i samband med brand och kan därjämte med den grundutbildning den har lätt vidareutbildas. För räddningstjänst specialutbildad personal finns dessutom hos atskilliga brandkarer. Brandkaren har också sambandsmedel och teknisk utrustning, som kan användas för skilda räddningsuppgifter och som utan alltför stora kostnader kan kompletteras. I relativt stor utsträckning har brandkärerna också gjort investeringar i materiel för räddningsändamål. Viss specialutrustning torde för övrigt utan olägenhet kunna anskaffas för användning inom flera brandkarers verksamhetsområden. Förhållandena är icke sällan dessutom sådana, att vid inträffad olycka brandkärerna under alla förhållanden måste inställa sig på olycksplatsen, eftersom risk för brand kan föreligga. Om räddningsuppgifterna läggs på brandkären erhålls en eftersträfvansvärd enhetlighet i samhällets räddningstjänst. Brandkärerna har hos allmänheten kommit att betraktas som allmän räddningskår för ingripanden i nödlägen av de mest skilda slag. Omfattningen av denna verksamhet är redan betydande. Räddningstjänstutredningen har därför funnit att huvudansvaret för handhavandet av samhällets räddningstjänst även vid annat nödläge än brand bör läggas på brandkärerna. Både räddningstekniska och ekonomiska skäl talar för denna lösning som den effektivaste.

Eftersom brandkärerna är kommunala och grundas på den kommunerna i lag ålagda skyldigheten att sörja för brandförsvaret förutsätter den lösning, som utredningen sålunda föreslår, att även räddningstjänsten i övrigt åläggs kommunerna. Detta torde i organisatoriskt avseende vara en fördel och inger inte heller några principiella betänkligheter. Som utredningen förut framhallit har ju atskilliga kommuner frivilligt beslutat att genom sina brandkarer handha räddningstjänst.

Savitt avser räddningstjänst vid oljeutflöden ligger en sådan kommunal skyldighet i linje med oljeskyddsutredningens förslag. Oljeskyddsutredningen, som hade att ta ställning till vem som lämpligen skulle anförtros uppgiften att ansvara för oljeskyddsberedskapen, fann att staten inte hade något organ på vilket kunde läggas uppgiften att praktiskt ingripa vid oljeutflöde och att uppgiften inte heller var av sådan karaktär, att det föll sig naturligt att staten svarade för den. Däremot ansåg oljeskyddsutredningen att kommunen hade liknande uppgifter och föreslog bli därför, att kommunen skulle vara huvudman för oljeskadeskyddet. Utredningen föreslog att kommun, för att förebygga eller begränsa skada av löskommet olja, skulle åläggas att halla en personell och materiell beredskap som tillfredsställde skäligen anspråk på trygghet. Kommun skulle även kunna säkerställa beredskapen genom avtal med annan kommun eller enskilt företag. Vid remissbehandlingen anslöt sig så gott som alla remissinstanserna till detta förslag.

För oljeskyddsutredningens förslag talar enligt räddningstjänstutredningens mening främst ekonomiska faktorer, d v s att intresset av ett så allsidigt utnyttjande som möjligt av den räddningsorganisation som utredningen föreslår skall finnas uppbyggd inom kommunen. De krav

sum bör ställas på en beredskapsorganisation för oljeolyckor är i väsentliga avseenden desamma som gäller för räddningstjänsten i övrigt. I det alldeles övervägande antalet kommuner torde den föreslagna räddningstjänstorganisationen vara fullt tillräcklig för ingripanden vid oljeolyckor, som ej är att räkna som katastroffall. Viss speciell utrustning erfordras, men denna synes till en inte oväsentlig del kunna vara gemensam för flera kommuner. Den specialutbildning som personalen bör äga, bör ingå som en del av utbildningen i räddningstjänst i övrigt.

Bekämpning av till sjöss löskomnen olja – som ej närmare behandlats av oljeskyddsutredningen – erbjuder speciella problem. Räddningstjänstutredningen har därför funnit en särskild organisation härför vara erforderlig. Härtill återkommer utredningen i det följande.

Med olja bor i detta sammanhang förstas bergolja (petroleum) och flytande produkter därav ävensom sadana syntetiska vätskor, som har liknande egenskaper som petroleumprodukter, t ex bensen, toluen och xylen. Däremot bör under uttrycket olja ej ingå produkter som framvunnits ur vegetabiliska eller animaliska ämnen. Räddningstjänstutredningen ansluter sig salunda helt till den bestämning som oljeskyddsutredningen föreslog (SOU 1965:45 s 78).

Att brandkårerna får huvudansvaret för räddningstjänsten medför självfallet ökad ekonomisk belastning på kommunerna. Räddningstjänstutredningen vill emellertid redan här förutskicka att förslaget om kommunalt huvudmannaskap inte innebär att utredningen hyser uppfattningen att alla kostnader för räddningstjänsten också skall avla kommunerna. Finansieringsfrågorna tar utredningen upp särskilt i ett senare avsnitt.

Av utredningens redogörelse för nuvarande bestämmelser och resurser i fråga om räddningstjänst framgår att räddningstjänst f n ombesörjs inte bara av kommunerna utan också av staten, landstingskommunerna och enskilda. Bekämpning av till sjöss löskomnen olja bör, som framgår av det nyss sagda, inte ankomma på kommunerna. I fråga om kommunernas skyldighet att ombesörja räddningstjänst bör också uttryckligt undantag göras för sjöräddningen och fjällräddningen. Sjukvården och sjuktransporterna ankommer enligt 3 § sjukvårdslagen på landstingskommunerna och de kommuner som inte tillhör landstingskommun. Även om det i en föreskrift om skyldighet för kommunerna att ombesörja räddningstjänst inte görs något uttryckligt undantag i fråga om sjukvården eller sjuktransporterna, synes det klart att föreskriften inte kan anses medföra några skyldigheter för kommunerna i dessa hänseenden. Flygräddningstjänsten och räddningstjänsten vid järnvägsolycka ombesörjs f n av flygtrafikledningarna och de lokala flygplatsförvaltningarna resp SJ:s hjälpberedskap. Det är emellertid uppenbart att hjälp från de kommunala räddningsorganen kan behövas vid både luftfarts- och järnvägsolyckor. Vid angivandet av kommunernas skyldighet att svara för räddningstjänst kan därför varken flygräddningstjänsten eller räddningstjänsten vid järnvägsolycka undantas. Sådan räddningstjänst bör emellertid i första hand ankomma på de organ som, enligt vad nyss sagts, f n har huvudansvaret för den. Någon uttrycklig föreskrift härom torde inte behövas.

Införande av skyldighet för kommunerna att handha räddningstjänst

förutsätter lagstiftning av samma natur som exempelvis brandlagstiftningen. Därigenom blir räddningstjänsten en gren av den sk specialreglerade kommunala förvaltningen. Utredningen anser att lagstiftningen lämpligen bör ske främst genom komplettering och omarbetning av brandlagen och brandstadgan.

Rådande allmänna principer på kommunalrättens område innebär bl a att statlig tillsyn utövas över förvaltning som kommunerna är ålagda genom specialreglering av nyss nämnt slag. Denna tillsyn utövas i allmänhet, t ex i fråga om brandförsvaret, regionalt av länsstyrelsen och centralt av Kongl Maj:st med hjälp av en central fackmyndighet. Utredningen föreslår att denna ordning får omfatta också den räddningstjänst som enligt utredningens mening bör aläggas kommunerna.

6.4 *Räddningstjänstorganisationen vid katastrofer*

Vid katastrofer ställs särskilt stora krav på samhällets räddningstjänst. Som tidigare redovisats avser räddningstjänstutredningen med katastrof sådana undantagsvis förekommande nödlägen, vilka kräver så omfattande räddningsinsatser, att en central ledning ovanför det lokala planet är nödvändig för bl a samordning av räddningsresurserna och för fattande av sådana för räddningsarbetet erforderliga beslut som innebär vittgående ingrepp i enskilds rätt eller som får stor ekonomisk räckvidd.

Räddningstjänsten vid katastrofer måste av såväl samhällsekonomiska som praktiska skäl främst bygga på de lokala räddningsorganens resurser. Därjämte krävs inventering och planläggning för att det skall bli möjligt att snabbt tillvarata de resurser i övrigt som finns hos statliga, kommunala och enskilda organ inom olika samhällsområden och som behöver utnyttjas för skadebekämpning vid en katastrof. Någon speciell ständigt organiserad katastrofstyrka bör inte komma i fråga.

Eftersom katastrofbekämpningsorganisationen torde behöva träda i funktion mycket sällan, bör ansvaret för denna utan olägenhet kunna anförtros något befintligt regionalt organ, som har överblick över de totala samhällsresurserna och som inom sig enkelt vid behov kan organisera en katastrofledning. Med hänsyn bl a till de verkningar av skilda slag en katastrof har eller kan medföra, bör vidare, som i det följande utvecklas, nämnda regionala organ vara statligt. Detta organ bör även ansvara för erforderlig katastrofberedskapsplanläggning.

6.5 *Skyldighet att vidta olycksförebyggande åtgärder*

En viktig del av brandförsvaret utgör den brandförebyggande verksamheten. Ägare eller innehavare av byggnad, upplag eller annan anläggning är enligt 8 § brandlagen skyldig att vidta nödiga åtgärder för att förebygga brand. Enligt 5 § skall brandsyn hållas och sotning verkställas i enlighet med vad som föreskrivs i brandstadgan. Tillsynen över det förebyggande brandförsvaret utövas lokalt av brandchefen och – såvitt avser eldstäder och vad därmed hör samman – skorstensfejarmästaren.

Föreskrifter som syftar till att förebygga olyckor av skilda slag finns i

åtskilliga författningar (tex arbetarskyddslagen och vägtrafikförordningen) samt i tillämpningsföreskrifter och anvisningar till dessa. Det ligger i sakens natur att föreskrifterna inte kan täcka alla verksamheter där risk för olyckor föreligger. En generell bestämmelse motsvarande den i 8 § brandlagen skulle därför i och för sig kunna vara motiverad. Emellertid måste en sådan bestämmelse bli mycket allmänt hållen. Den skulle i allmänhet inte kunna göras gällande annat än i samband med redan inträffad olycka eller vid olyckstillbud. En regelbunden kontroll av efterlevnaden, som är fallet vid brandsyneobjekten, skulle med hänsyn till antalet objekt inte kunna ske annat än undantagsvis. Dessutom skulle tillsynen i många fall komma att avse objekt av sådan beskaffenhet att speciella tekniska kunskaper skulle krävas och sålunda fordra tillgång till särskild expertis. Tillsynsuppgiften skulle förmodligen bli administrativt komplicerad och praktiskt svår att fullgöra. Med hänsyn till det anförda anser räddningstjänstutredningen att en generell bestämmelse om skyldighet att vidta åtgärder för att förebygga olyckor inte är lämplig. Skulle det visa sig att föreskrifter av förebyggande karaktär erfordras inom verksamheter, där sådana saknas, bör detta behov tillgodoses genom särskilda bestämmelser för varje sådan verksamhet för sig.

Räddningstjänstutredningen har funnit att räddningstjänsten, innefattande även oljeskadeskyddet till lands, bör vara en kommunal angelägenhet samt att huvudansvaret för räddningstjänsten bör åvila det kommunala brandförsvaret.

De bestämmelser som skall reglera samhällets räddningstjänst på det lokala planet bör utformas så att varje kommun kan anpassa sin organisation efter behovet inom kommunen och ta till vara de resurser som redan finns. Verksamheten bör kunna organiseras så att kravet på effektivitet tillgodoses till lägsta möjliga kostnad. Samhällets räddningstjänst skall kunna ingripa i de mest olikartade situationer, t ex då liv är i fara och det i regel krävs en mycket snabb insats av välutbildat räddningsmanskap eller då egendom är i fara och omfattande personella och materiella resurser, som inte i och för sig behöver vara inriktade på räddningsverksamhet, måste sättas in. Räddningstjänsten bör därför i viss utsträckning kunna organiseras på olika sätt beroende på arten av de räddningsuppgifter som kan väntas bli aktuella och på förhållandena i övrigt inom kommunen.

7.1 Gällande bestämmelser

Varje kommun skall enligt 1 § brandlagen hålla ett brandförsvaret som tillfredsställer skäligen anspråk på trygghet mot skada av brand. Förvaltningen av brandförsvarets angelägenheter skall handhas av den kommunala nämnden som fullmäktige bestämmer, brandstyrelsen. Brandförsvaret kan också handhas av kommunalförbundet. Enligt 2 § lagen (1957:281) om kommunalförbund skall, om kommunalförbundet handhar angelägenhet som det enligt särskild författning åligger kommun att vårda, författningens bestämmelser om kommun ha avseende på förbundet. I kommuns brandförsvaret skall enligt 2 § brandlagen ingå brandstyrka av betryggande storlek och sammansättning. Brandstyrkan skall bestå av en brandchef, en eller flera vice brandchefer, brandkår samt, där det behövs, brandvårn grundat på tjänsteplikt. Ledningen av kommuns brandförsvaret skall, närmast under brandstyrelsen, utövas av brandchefen (8 § 1 mom brandstadgan). Kommun är skyldig att anskaffa och underhålla materiel,

byggnader och andra för brandförsvaret erforderliga anordningar (3 § brandlagen).

För varje kommun skall finnas en brandordning, som upptar de bestämmelser som är erforderliga för ordnande av brandförsvaret i kommunen och som ej återfinns i brandlag eller brandstadga (1 § brandstadgan).

Länsstyrelsen kan helt eller delvis befria kommun från skyldighet att hålla brandkår med därtill hörande materiel, byggnader och anordningar, om kommunen träffat avtal om betryggande släckningshjälp från kommunal brandkår i annan kommun eller från annan brandkår. Sådan brandkår anses som kommunal brandkår i kommunen (4 § brandlagen). Varje kommun måste däremot, om brandförsvaret inte handhas av kommunalförbund, ha en brandstyrelse samt utse brandchef och vice brandchef. Med "annan brandkår" avses i 4 § brandlagen brandkår, vars huvudman är staten, enskilt eller statligt företag som har egen brandkår (industribrandkår) eller brandkårsförening bildad i syfte att sätta upp en sk frivillig brandkår. Enligt 4 § brandstadgan skall det framgå av brandordningen i vilken utsträckning och inom vilka områden brandsläckningen i kommunen skall ombesörjas enligt släckningsavtal. Länsstyrelsens prövning sker i samband med fastställelse av brandordningen.

Om en brand har tagit eller hotar att ta större omfattning eller den kommunala brandkåren tillfälligt inte kan ingripa mot brand, är annan kommun skyldig att lämna släckningshjälp i den utsträckning som brandchefen i den kommunen prövar möjlig utan att skäligen hänsyn till dess egen säkerhet åsidosätts. Framställning om sådan släckningshjälp skall göras av brandchefen eller, om hans beslut inte kan avvaktas, av den som är i hans ställe. För kostnad som åsamkats kommunen i anledning av framställning om släckningshjälp är kommunen berättigad till skäligen ersättning (6 § brandlagen). Med uttrycket att "den kommunala brandkåren tillfälligt inte kan ingripa" avses inte det fallet att den egna brandkåren till följd av ett avståndet är för stort inte kan ingripa tillräckligt snabbt. Sådana fall bör lösas genom avtal.

7.2 Brandkår – räddningskår

Enligt räddningstjänstutredningens mening bör tyngdpunkten i den lokala räddningstjänstorganisationen ligga hos det kommunala brandförsvaret. Den lokala räddningstjänstorganisationen bör byggas upp så att brandsläckning och annan brandförsvarsverksamhet samt räddningstjänst i övrigt blir funktioner i en och samma organisation. Ansvarsorganen inom kommunens brandförsvaret bör därför i princip ha samma uppgifter inom kommunens räddningstjänst i allmänhet som de nu har inom brandförsvaret, förebyggande åtgärder undantagna. Den lokala förvaltningen och ledningen blir sålunda desamma för brandförsvaret och för räddningstjänsten i övrigt. Förvaltningen kommer således att handhas av brandstyrelsen medan ledningen närmast under brandstyrelsen utövas av brandchefen. Om räddningstjänsten inte uppdras åt kommunalförbundet, bör kommunen liksom hittills alltid vara skyldig att ha en brandstyrelse samt en brandchef och en vice brandchef.

Eftersom räddningstjänstorganisationen, som inledningsvis framhallits, bör kunna anpassas och byggas upp efter behov och förhållanden i varje särskild kommun, bör det övervägas i vilken omfattning räddningstjänsten kan anförtros annat organ än kommunens brandkår och om nuvarande bestämmelser i 4 § brandlagen om rätt för kommunen att helt eller delvis vinna befrielse från skyldigheten att halla brandkår ined därtill hörande materiel etc bör behållas.

Brandkåren har redan, som tidigare sagts, kommit att betraktas som en samhällets räddningskår. Allteftersom behovet ökat har under de senaste åren ett mycket stort antal brandkårer i större eller mindre utsträckning skaffat särskild utrustning för räddning utan samband med brand. Personalen har fått viss utbildning i räddningstjänst, vilket lätt kunnat ske genom utvidgning av utbildningen i sådan räddning, som hör samman med brandtjänsten. Dessutom har i vissa fall specialutbildning skett, t ex av godmän. Inom många av de kommuner, som alagt brandkåren att utföra räddningstjänst, har komplettering av utrustning och utbildning av personal varit så betydande att brandkåren redan nu är väl skickad att tjänstgöra som allmän räddningskår. Men även i kommuner där brandkåren har små resurser för räddningstjänst finns tillgång till ständigt uttryckningsberedd vaktstyrka, sambandsmedel och fordon.

Brandkåren får salunda i regel anses vara väl lämpad att utgöra basen i en lokal räddningsorganisation. Kompletteringar kan bli nödvändiga i fråga om personal, utbildning och materiel men de torde i regel inte behöva bli särskilt omfattande. I flertalet kommuner lär brandkåren ensam komma att svara för räddningstjänsten.

De uppgifter som kommer att aligga räddningsorganet är mycket varierande. I fall då människoliv är i fara är stor snabbhet i insättandet av räddningsåtgärder av nöden, medan vid andra räddningsuppgifter längre insatstid kan tolereras. Den lokala räddningsorganisationen kan därför, om det är lämpligt i övrigt, byggas upp så att insatstiden blir kortare i fråga om sådana räddningsuppgifter som kräver särskilt snabba ingripanden och längre när det gäller andra räddningsuppgifter.

En brandkårs verksamhetsområde utgörs i regel av kommunen. Där två eller flera kommuner ingått kommunalförbund för handhavande av brandförsvaret omfattar verksamhetsområdet dessa. Samma är förhållandet när en kommun genom släckningsavtal förbundit sig att med sin brandkår svara för släckningen i annan kommun. Därjämte kan genom släckningsavtal ansvaret för släckning inom viss del eller vissa delar av en kommun överlatas på annan närbelägen kommuns brandkår.

Brandkårens verksamhetsområden varierar salunda i storlek, men de förutsätts i princip inte vara större än att brandkåren med den stationering, dimensionering och utrustning den har kan nå varje objekt inom området inom rimlig tid. Nagra föreskrifter om maximal insatstid, dvs tiden från det brandstyrkan alarmeras till dess styrkan påbörjat det egentliga räddnings- och släckningsarbetet på brandplatsen, finns inte i brandlagen eller brandstadgan. Däremot har statens brandinspektion utfärdat anvisningar i ämnet, vilka legat till grund för brandordningarnas bestämmelser om bl a maximal anspänningstid för vaktstyrka och beredskapsstyrka.

De faktorer, som är av betydelse för bedömningen av hur en brandkars verksamhetsområde bör utformas, torde ha samma betydelse när det gäller att bestämma räddningsorganets verksamhetsområde. Sadana faktorer är bebyggelsekoncentration, bebyggelsestruktur, befolkningstäthet, kommunikationsleder samt särskilt farliga verksamheter eller anläggningar såsom större industrier och hamnar. Brandriskerna är liksom andra olycksrisker vidare erfarenhetsmässigt ofta koncentrerade till samma områden. Vad nu sagts talar för att områdena bör sammanfalla. Från organisatorisk synpunkt är en sådan enhetlighet en avgjord fördel.

Utredningen anser sålunda att den lokala räddningsorganisationens verksamhetsområde i princip bör omfattas kommunen eller det större eller mindre område som den kommunala brandstyrkan har ansvaret för.

Om brandförsvaret inom två eller flera kommuner handhas av ett kommunalförbund, bör detta naturligen ansvara även för räddningstjänsten. Även i övriga fall då samverkan sker mellan kommunerna i släckningshänseende, torde man kunna utgå ifrån att sådan samverkan är lämplig för räddningstjänsten i övrigt.

Förhållandena kan emellertid vara sådana att ett räddningsorgans verksamhetsområde inte bör vara detsamma i fråga om alla former av räddningstjänst. Då en i förhållande till brandkarens stationeringsort avlägsen plats eller byggnad, som icke utgör särskild brandrisk eller eljest behöver särskilt släckningsskydd, med hänsyn till viss olycksrisk måste ligga inom räckhåll för räddningsorganets snabba ingripande, kan skäl finnas att träffa avtal med annan kommun om att dess brandkår, som antas vara stationerad närmare den aktuella platsen, skall ombesörja räddningsberedskapen.

Även annat organ än brandkår kan vara väl lämpat att ombesörja kommunal räddningstjänst. Möjligheterna att anlita sådant organ begränsas av kravet på dygnetruntbereidskap, eftersom få organ eller företag kan erbjuda sådan beredskap utan stora extra kostnader.

Som tidigare nämnts krävs för en fullgod organisation vid räddning av liv mycket god beredskap under alla tider på dygnet. Skyndsamhet är av avgörande betydelse. Därjämte fordras att räddningspersonalen har goda kunskaper och färdigheter inom ett stort fält. För detta är det nödvändigt med en god teoretisk och praktisk räddningsutbildning inom flera områden, regelbundna övningar samt praktisk erfarenhet av räddningsarbete. Räddningspersonalen måste i möjligaste mån göras förtrogen med platser med speciella olycksrisker samt ges den specialutbildning som förhållandena inom verksamhetsområdet kan motivera. Av angivna skäl synes det utredningen uppenbart att brandkåren är bättre lämpad än varje annat organ att fungera som samhällets räddningsorgan vid räddning av liv.

I situationer, då liv inte är i fara, torde räddningstjänsten ofta kunna ombesörjas av annat kommunalt organ än brandkåren eller av enskilt företag. Sålunda kan det vara lämpligt att viss räddningsverksamhet för särskild anläggning inom kommunen eller för kommunen i dess helhet överläts på annan, t ex på hamnförvaltningen i fråga om oljeutflöden inom hamnområden eller på gatukontoret när det gäller översvämningar inom kommunen. Kommunen kan vidare uppdra åt kommunalt organ

eller enskilt företag att tillsammans med brandkåren svara för ingripanden vid särskilt angivna slag av olyckor. Sälunda kan lämpligen byggnadskontoret med sina resurser bistå vid större ras- och schaktningsolyckor eller enskilt entreprenadföretag vid oljeolyckor. Brandkåren kan exempelvis svara för första insatsen vid olycksplatsen medan arbetet därefter fortsättes av annan. Organisationen måste emellertid vara så utformad att tvekan aldrig rader om vem som skall ingripa.

I och för sig skulle man kunna tänka sig att, da personalen vid ett annat kommunalt organ utnyttjas för särskild räddningsverksamhet, som t ex oljeskadeskyddet, helt överlåta ansvaret för den verksamheten på detta organ, som skulle i erforderlig omfattning samarbeta med det eller de organ, som ansvarar för räddningstjänsten i övrigt i kommunen. Som skal härför skulle kunna anföras att det torde vara mest rationellt att det kommunala organ, som förfogar över insatta personella och materiella resurser, även bestämmer över hur dessa skall utnyttjas i räddningsarbetet. Därför kan antas att härigenom teknisk och annan sakkunskap som finns representerad hos organet säkert tillvaratas. Här må erinras om att oljeskyddsutredningen förordade att förvaltningen av oljeskyddets angelägenheter skulle omhändertas av den nämnd eller styrelse, inom vars område tyngdpunkten i verksamheten med hänsyn till de olika förhållandena lades. Denna nämnd eller styrelse skulle utse ledare för oljeskadeskyddsberedskapen.

Emellertid måste man beakta att varken oljeskadeskyddet eller annan del av räddningstjänsten annat än i undantagsfall torde kunna organiseras utan att brandförsvarets dygnetruntbereidskap utnyttjas för förstahandsinsatsen på olycksplatsen. Ytterligare må framhållas att en uppdelning av räddningstjänsten lokalt på flera ansvariga organ kan medföra svårigheter vid beredskapsplanläggningen för olyckor av större omfattning eller för särskilda riskobjekt. Vid olyckor av större omfattning kan vidare resurserna hos det organ som har att i första hand ombesörja räddningsverksamheten visa sig otillräckliga. Hjälp kan således behövas från brandkåren eller från annat kommunalt organ.

Med hänsyn till det anförda bör brandstyrelsen alltid handha förvaltningen av all räddningstjänst i kommunen samt ledningen närmast under brandstyrelsen utövas av brandchefen också i fråga om sådan räddningstjänst, för vilken anlitas annat kommunalt organ än brandkåren eller statligt eller enskilt företag.

Särskild teknisk eller annan sakkunskap utanför brandkåren bör givetvis i största möjliga utsträckning tillvaratas inom räddningstjänsten. I fall då viss del av räddningstjänsten anförtrotts annat kommunalt organ än brandkåren, t ex kommunens byggnadskontor, eller enskilt företag, t ex oljesaneringsföretag, är det naturligt att arbetsledningen vid organet eller företaget även leder det praktiska arbetet på olycksplatsen. Detta behöver dock inte hindra att brandchefen är ansvarig räddningsledare, dvs ansvarig för all beredskap, för samordning av tillgängliga resurser, för erforderligt samråd med myndigheter, för eventuella förfoganden över tredje mans egendom etc.

Beträffande räddningsorganets verksamhet inom oljeskadeskyddet kan

man förutsätta att förhållandena i större utsträckning än när det gäller räddningstjänsten i övrigt medger stora verksamhetsområden. Längre insatstider torde i allmänhet kunna förekomma utan att inträffad skada nämnvärt förvärras. Insatstiden får bestämmas med hänsyn till storleken och beskaffenheten av de anläggningar inom oljehantering som är belägna inom området, skaderisker – särskilt risken för grundvattenskador – kommunikationer samt andra på omfattningen av skadorna och bekämpningsmöjligheterna inverkan omständigheter.

Oljeskyddsutredningen konstaterade efter stickprovsundersökningar att i flera kommuner av lundsbygdskaraktär inga eller få och obetydliga oljeutflöden inträffat. Utredningen ansåg därför att risken för oljeskador inom sådana kommuner var obetydlig samt att det var att gå längre än vad som var pakallat att kräva att alla kommuner skulle hålla samma beredskap. Möjlighet skulle därför finnas för kommunerna att erhålla befrielse från skyldighet att hålla beredskap. Utredningen fann det vidare naturligt att flera kommuner genom avtal helt eller till viss del samordnade sin oljeskyddsberedskap. I regel kunde behovet av skyndsamt vid ingripandena ej anses vara större än att uttryckning av en grannkommuns beredskapsorgan var tillfyllest. Lika stor skyndsamt som vid brand var i allmänhet ej pakallad.

I likhet med oljeskyddsutredningen anser räddningstjänstutredningen att kommunerna i mycket stor utsträckning bör kunna samverka inom den del av räddningstjänsten som oljeskadeskyddet utgör utan att detta eftersätts. Genom samverkan i olika former torde oljeskyddsberedskapen utan någon större olägenhet kunna koncentreras till några få platser inom varje län. Genom en sådan samverkan skulle inte endast ekonomiska fördelar stå att vinna utan även en förstärkning av oljeskadeskyddet för hela samverkansområdet kunna åstadkommas. Den koncentration som här avses bör göra det lättare att anskaffa den särskilda utrustning, som ett effektivt ingripande mot oljeskador kräver, och som av bl a kostnads-skäl ej kan anskaffas för smärre räddningsenheter. Därjämte bör den specialutbildning av personal för oljeskadebekämpning som är önskvärd kunna begränsas.

Som framgår av vad som sagts nu bör en kommun som träffat avtal om betryggande hjälp från kommunal brandkår i annan kommun eller från annan brandkår eller från godtagbart statligt organ eller enskilt företag kunna helt eller delvis befrias från skyldighet att hålla brandkår med därtill hörande materiel etc. Befrielsen bör kunna avse hela kommunen eller en del av den men bör också kunna ha den innebörden att kommunens egen brandkår inte behöver vara avpassad för viss eller vissa former av räddningstjänst. Kommunen bör också kunna bestämma att viss räddningstjänst skall ankomma på annat kommunalt organ än kommunens brandkår.

Som tidigare nämnts förutsätts för befrielse helt eller delvis för kommun från skyldigheten att hålla brandkår med därtill hörande materiel, byggnader och anordningar att länsstyrelsen vid fastställelse av brandordningen finner att det ingångna släckningsavtalet medför betryggande släckningshjälp. I prop. 1962:12 med förslag till brandlag och brandstadga mutiverade departementschefen detta krav med att hallande

av kommunal brandkår är en av de grundläggande kommunala skyldigheterna för upprätthållandet av ett betryggande brandförsvär. Myndighetsprovning av brandförsvärsavtal i övrigt funn han ej erforderlig.

Räddningstjänstutredningen föreslar att samma princip får gälla även för avtal angående annan räddningstjänst än brandsläckning. Avtal, varigenom kommun helt eller för visst område befrias från skyldigheten att hålla egen brandkår med vad därtill hör, bör salunda underställas den regionala myndigheten. Detsamma bör gälla avtal eller kommunalt beslut, varigenom viss del av räddningstjänsten, t ex oljeskadeskyddet, organiseras på annat sätt än räddningstjänsten i övrigt.

Även om en kommun helt befriats från skyldighet att hålla brandkår, bör kommunen med de resurser som kommunen disponerar bistå vid nödläge i kommunen. Motsvarande bör gälla om befrielse från skyldighet att hålla brandkår bara avser viss del av kommunen eller visst slag av räddningstjänst, t ex oljeskyddsberedskapen.

7.3 Brandvärdet

Inom atskilliga kommuner består brandstyrkan förutom av brandchef, en eller flera vice brandchefer samt brandkår även av brandvård. Brandvård finns organiserat dels för släckning av skogsbrand, skogsbrandvård, dels för släckning av annan brand, bygdebrandvård. Det sistnämnda är avsett för bebyggelse på öar eller inom delar av kommunen, vilka är belägna så långt ifrån stationeringsorten för kommunens brandkår att denna inte inom rimlig tid kan ingripa för släckning av brand och för vilka det ej ansetts ekonomiskt möjligt att uppsätta en särskild brandkårsavdelning. Brandvård kan emellertid också uppsättas såsom släckningsreserv för område där brandkår finns. Brandvärdet är i regel utrustat med särskild på orten förvarad släckningsutrustning. Brandvärdet grundas på den tjänsteplikt som gäller för dem som är bosatta i kommunen och som under kalenderåret fyller lägst 16 och högst 65 år. I första hand anlitas dock frivilliga. Den som uttagits är skyldig deltaga i övningar under högst tjugo timmar arligen. Ersättning utgår endast för deltagande i släckning av brand (7 § brandlagen).

Bygdebrandvärdet bör med fördel kunna utnyttjas för olika räddningstjänstinsatser i orter belägna på längre avstånd från kommunens centralort, där brandkår oftast är stationerad, eller från annan ort där brandkårsavdelning finns. Med lämplig utrustning för räddning - främst av liv och viss utbildning kan bygdebrandvärdet bli ett värdefullt tillskott i kommunernas räddningsorganisation. Att inrätta och utrusta särskilda "vård" enbart för räddning som inte har samband med brand torde emellertid inte behöva bli aktuellt. Ersättning bör utgå för deltagande vid räddningsingripanden av alla slag. För att stimulera till utbildning i brandsläckning och annan räddningstjänst bör ersättning utgå också för deltagande i övningar.

7.4 Samverkansformer i m

Interkommunal samverkan inom brandförsvarets område sker huvudsakligen dels genom olika slag av avtal, varav släckningsavtalet är det vanligaste, dels genom kommunalförbund enligt lagen om kommunalförbund.

De erfarenheter man fått av kommunalförbundet som samverkansform inom brandförsvaret är goda, särskilt när samverkan avser ett flertal kommuner. Då det gäller samordnad verksamhet för flera kommuner, vinnns genom kommunalförbundet därjämte en organisatorisk enhetlighet som eljest kan vara svar att uppnå och som befrämjar ett ändamålsenligt utnyttjande av kommunernas samlade resurser.

Den inom brandförsvaret vanligast förekommande formen för samverkan är de interkommunala avtalen, av vilka det finns flera olika typer. Denna samverkansform är smidig och lätt anpassningsbar till ändrade förhållanden. Genom medverkan av Svenska kommunförbundet har olika typer av normalavtal utarbetats och en betydande enhetlighet i avtalsinnehållet har därigenom uppnåtts. Några tvister avseende avtalens innebörd har savitt känt inte uppkommit. Av olika typer av brandförvarsavtal ma nämnas släckningsavtal, varigenom kommun helt eller beträffande visst område befrias från skyldighet att hålla egen brandkår, avtal som tillförsäkrar kommun hjälp med första utryckning samt avtal om utnyttjande av teknisk utrustning, t ex anslutning till brandalarmeringscentral.

Förut har framhållits att, i de fall då kommunalförbund finns för brandförsvaret, förbundet bör ansvara även för räddningstjänsten i övrigt. Detta hindrar givetvis ej att kommunalförbundet kan finna det ändamålsenligt att genom avtal samverka med annan kommun eller andra kommuner beträffande viss speciell del av räddningstjänsten såsom oljeskadeskyddet. Huruvida de ytterligare skyldigheter som läggs kommunerna enligt utredningens förslag kommer att medföra ett större behov av samverkan genom kommunalförbund än vad som fn är fallet, torde vara beroende av den framtida utvecklingen av möjligheterna till en vidgad samordning av brandförsvaret och räddningstjänst i övrigt inom större regioner.

Liksom nu är fallet beträffande brandförsvaret, torde de interkommunala avtalen också när det gäller räddningstjänsten bli av stor betydelse för samverkan över kommungränserna. Utredningen vågar förutsätta att Svenska kommunförbundet i samråd med den berörda statliga myndigheten utarbetar normalavtal för de typer av avtal som kan förmodas bli vanligast förekommande. Genom avtal kan, som framgår redan av det förut sagda, organiseras såväl verksamhetsområden berörande mer än en kommun som samverkan över kommungränsen avseende viss del av räddningstjänsten såsom oljeskadeskyddet. Samarbete mellan kommunerna avseende utnyttjande av specialutrustning eller specialutbildad personal ävensom annan interkommunal samverkan inom räddningstjänsten kan också komma till stånd genom avtal.

7.5 Tillfällig hjälp

Även om ett räddningsorgans kapacitet i princip skall vara avpassad efter förhållandena inom dess verksamhetsområde, kan oförutsedda situationer, som ej kan bemästras av räddningsorganet, uppkomma. Sadana situationer torde med hänsyn till de mångskiftande uppgifter som räddningsorganet får bli vanligare förekommande än de fall då tillfällig släckningshjälp enligt 6 § brandlagen för närvarande påkallas. Rätten att påkalla tillfällig hjälp bör därför utvidgas till att - utöver de fall att den kommunala brandkåren tillfälligt inte kan ingripa - gälla alla situationer då omfattande eller särskilda räddningsåtgärder är nödvändiga. Hjälpsskyldigheten bör omfatta den hjälpande kommunens hela organisation för räddningstjänst.

7.6 Ledningen av räddningsarbete

Ledningen av räddningstjänsten vid en olycka av någon omfattning kan sägas innefatta två moment, ett teknisk-taktiskt och ett organisatoriskt.

Det är självklart att den teknisk-taktiska ledningen i princip utövas bäst av den som har utbildning i bekämpning av skador av det slag som hotar. Vid brand är således den som har brandteknisk utbildning bäst ägnad att leda släckningsarbetet. Vid andra olyckor är ofta den som har utbildning på det område som berörs av olyckan eller inom den verksamhet som orsakat olyckan mest lämpad att leda räddningsarbetet. Vid sjöolycka är således den lämpligast att leda räddningsarbetet som är utbildad att föra befäl över fartyg till sjöss. Vid gruvolycka kan det vara bäst att anförtro ledningen åt den arbetsledare inom gruvföretaget som känner gruvans geografi och som kan bedöma bli hållfasthet och rasrisker.

I fråga om den teknisk-taktiska ledningen är således - förutom ledaregenskaperna - de tekniska kunskaperna avgörande för vem som bör leda räddningsarbetet.

Ju mer omfattande olyckan är och ju flera olika organ som deltar i räddningsarbetet desto större betydelse får det organisatoriska momentet i ledningen av arbetet. För denna ledning behövs - förutom organisationsförmåga - överblick och tillgång till sambandsmedel. För att denna del av ledningen skall bli effektiv behövs också vissa maktbefogenheter såsom befälsrätt över organ och personer som deltar i räddningsarbetet, rätt att göra avspärningar, besluta om utrymningar samt rekvirera hjälp och materiel.

Det är inte givet att de skilda krav som enligt det anförda bör ställas på ledningen alltid finns eller kan förenas hos ett enda organ eller en enda befattningshavare. I de fall då den teknisk-taktiska och den organisatoriska ledningen måste vara uppdelad kan det också vara tveksamt var den högsta ledningen lämpligen bör ligga. Den teknisk-taktiska ledningen kan på grund av olyckornas skiftande orsaker och typer behöva åvila många olika experter, av vilka en del saknar myndighetsställning. Det är därför inte en möjlig lösning att utrusta alla tänkbara sådana teknisk-taktiska ledningsorgan med de mera allmänna befogenheter som behövs för det

organisatoriska momentet i ledningsverksamheten.

Erfarenheterna från en del större olyckshändelser visar att räddningsarbetet ofta kan ledas effektivt av flera befattningshavare gemensamt utan att det behöver stå klart vem som har den högsta ledningen. Var och en av dem utövar då de befogenheter som tillkommer honom, och ingen av dem har direktiv- eller befälsrätt gentemot den andre. Med en sådan ordning finns goda möjligheter att låta den tekniska sakkunskapen i varje särskilt avseende komma till sin rätt. En förutsättning för ett gott resultat är dock att vilja till samarbete och ansvarstagande finns hos alla de berörda.

Emellertid får man inte bortse från att sådan vilja undantagsvis kan saknas eller att ovisshet råder om befogenheter och skyldigheter. Ingripande med riktiga åtgärder kan då fördröjas eller felaktiga åtgärder vidtas. Det kan inte uteslutas att motsättningar uppkommer rörande räddningsarbetets organisation och utförande. Även i sådana fall då berörda chefer är ense om räddningsarbetets utförande, kan behov av enhetlig ledning föreligga, exempelvis till följd av arbetets omfattning. Vissa åtgärder, framför allt ingripanden i tredje mans rätt, är för naturen att de bör ankomma på en offentlig myndighet som är angiven på förhand och vars befogenheter och ansvar är klart bestämda.

Även om ett gott samarbete mellan organ som deltar i räddningstjänst är en av de viktigaste förutsättningarna för ett lyckligt resultat, måste till följd av det anförda kunna bestämmas vem som i ett visst fall har ledningen och ansvaret. Maktbefogenheterna och ansvaret måste kunna förenas hos ett organ. Inom brandförsvaret har statsmakerna givit uttryck åt nödvändigheten härav. Salunda sägs i 9 § 1 inom första stycket brandstadgan att, när släckningshjälp erhållits, den befälhavare som fått hjälpen skall föra befälet. Denna ansvarsfördelning avser kommunala brandbefälhavare inbördes. Av andra stycket följer att den kommunala brandbefälhavaren äger befälsrätt över "privat brandkår", dvs även över dess chef i de fall då både den kommunala och den privata brandkåren deltar i brandsläckning. Lagstiftaren ger emellertid i tredje stycket de berörda cheferna rätt att komma överens om vem som skall utöva befälet.

Som nämnts förut bör ledningen vid räddningsarbete, inbegripet brandsläckning, avila en offentlig myndighet. När det då gäller ledningen på det lokala planet - frågan om behovet av att kunna förordna särskild befälhavare vid inträffad katastrof behandlas i det följande - talar enligt utredningens mening de skäl, som har föranlett utredningen att i det föregående föreslå att räddningstjänsten åläggs kommunerna och då främst brandkårerna, också för att brandchefen blir räddningsledare. Härtill kommer att, om det kommunala huvudmannskapet och ansvaret godtas, det ligger i sakens natur att en kommunal befattningshavare i princip bör ha ledningsansvaret.

Räddningstjänstutredningen föreslår salunda att ledningen och ansvaret vid räddningsingripande skall tillkomma brandchefen i den kommun där olyckan inträffat. En regel härom innebär emellertid inte i första hand att brandchefen skall överta de uppgifter som åligger cheferna för andra deltagande organ. Som förut nämnts visar erfarenheten att samar-

betet mellan olika organ i regel fungerar väl utan en sådan regel. För de undantagsfall där den behövs gör den emellertid klart var ledningen och ansvaret ligger. Bestämmelsen om ledningsansvaret bör därför utformas så att brandchefen skall ha ledningsansvaret om inte annat överenskommits eller får anses underförstått. I första hand är det här fråga om ansvaret för att insatserna samordnas. Ledningsansvaret har självfallet också den innebörden att den ger brandchefen ansvaret för att lednings- och befälsförhållandena vid varje räddningsaktion verkligen är ordnade på det sätt som bästagnar effektiviteten.

Den föreslagna regeln medför att kommunens brandchef får befälsrätt vid räddningsarbete, liksom f.n. vid brand, över olika organ. Dessa kan indelas i olika grupper. Först märks annan kommunal personal än brandkarens, t.ex. personal hos gatukontor, hälsovårdsnämnd och hamnförvaltning. En annan grupp utgör landstingskommunal personal, främst läkare, sjuksköterskor och ambulanspersonal. Även enskilda företag och organisationer berörs. Det innebär, liksom vid brandsläckning, att brandchefens befälsrätt vid behov omfattar personal vid en olycksdrabbad anläggning där räddningsarbete pågår samt personal vid privata företag som bitrader i arbetet, t.ex. företag som tillhandahåller särskild materiel såsom specialfordon och pumpar. Slutligen kan brandchefens ledningsansvar omfatta statliga organ, t.ex. militär personal, civilförsvarspersonal, luftfartsverkets brandkärer och SJ:s röjningsmanskap. En särställning i förhållande till brandchefen intar polischefen. Polisen skall nämligen enligt 2 § polisinstruktionen lämna allmänheten skydd, upplysningar och annan hjälp. Polisen är till följd härav skyldig att ingripa och delta vid varje slag av olyckshändelse. Det åligger därför polismyndigheten att vid alla typer av olyckor samverka med brandchefen.

7.7 Planläggning

För en effektiv räddningsberedskap i kommunerna krävs att de objekt beträffande vilka särskilda olycksrisker föreligger inventeras samt att räddningsplaner upprättas och ständigt hålls aktuella. Planläggningen bör främst ta sikte på dessa särskilda riskobjekt (såväl civila som militära) men även omfatta andra förutsebara olyckor av större omfattning eller speciell art. Planerna bör innefatta, förutom uppgifter om möjligheter till hjälp från andra kommuner, inventering av alla tänkbara personella och materiella resurser, kommunala, statliga (civila och militära) samt enskilda. Vid upprättande av planerna bör samråd ske med vederbörande polismyndighet samt med berörda kommunala myndigheter, sjukvårds- och transportorganisationer liksom med företrädare för större företag eller anläggningar som berörs av viss planläggning. Planer av här angivet slag har under senare år upprättats på flera håll.

Ansvaret för planläggningen bör åligger brandchefen i kommunen. Även för de fall då viss del av räddningsuppgifterna ankommer på annat organ än brandkaren, bör planläggningen ankomma på brandchefen. För att kunna fullgöra den planläggning, som är erforderlig, bör brandchefen få samma rätt till tillträde till anläggning, byggnad, upplag etc. som han nu äger när det gäller hans tillsyn över brandförsvaret (25 § brandstadgan).

7.8 Brandkårernas personalbehov för räddningstjänst m m

Frågan om hur räddningstjänsten kan komma att påverka personalsituationen vid brandkårerna kan i viss utsträckning belysas av den undersökning rörande räddningstjänstverksamheten m m vid de kommunala brandkårerna under år 1966 som utredningen gjorde. Räddningstjänsten vid de undersökta kommunerna var detta år utbyggd i mycket varierande omfattning. Det bör särskilt uppmärksammas att endast ett fåtal kommuner med mindre än 10 000 invånare anskaffat särskild räddningsutrustning.

Relationerna mellan brandkårernas utnyttjande för brandsläckning respektive räddningstjänst i övrigt bör kunna ge en vägledning vid bedömandet av hur stor del av den totala verksamheten som kan komma att hänföras till räddningstjänst i övrigt.

Undersökningen utvisar betydande variationer i antalet utryckningar för räddningstjänst mellan kommuner av olika storlek. I de minsta kommunerna utgjorde antalet räddningsutryckningar 7 % av totala antalet utryckningar, medan i kommuner med mer än 50 000 invånare (Stockholm, Göteborg och Malmö undantagna) antalet sådana utryckningar utgjorde 28 %. Genomsnittet för hela landet var 15 %. I Stockholm, Göteborg och Malmö, som redan vid undersökningen hade en utbyggd räddningsorganisation, var i medeltal var femte utryckning föranledd av andra händelser än brand.

Utryckningarnas varaktighet uttryckt i persontimmar visar att genomsnittligt i hela riket 84 % av den totala utryckningstiden räknat i persontimmar hänförde sig till brandsläckning och 8 % till räddningstjänst. (Återstående 8 % avser brandkårernas tekniska service.) Skillnaden mellan kommuner av olika storlek är här inte så markant och i de kommuner, där man kan anta att räddningstjänsten var väl utbyggd, har utryckningar vid andra olyckor än brand tagit i anspråk ca 15 % av hela antalet persontimmar. Genomsnittliga varaktigheten av utryckningarna var för hela riket 1,8 timmar vid brand och 1,5 timmar vid räddningstjänst.

Den genomsnittliga utryckningsstyrkan vid räddningsingripanden har varit 3,8 man, medan vid brand styrkan genomsnittligt varit mer än dubbelt så stor eller 9 man. Även i stora kommuner, där räddningstjänsten torde ha varit relativt väl tillgodosedd, var den genomsnittliga utryckningsstyrkan för räddningstjänst avsevärt lägre än för brand. Endast i Malmö har personalstyrkorna vid räddning i medeltal varit större än vid brand (skillnaden var 0,8 man).

Med stöd av den nu redovisade undersökningen och på erfarenhetsmässig grund kan konstateras att räddningsingripandena i regel är mindre personalkrävande än släckning av brand och vad därmed hör samman. Vissa brandkårer fullgör som nämnts i det föregående redan en räddningstjänst även utan samband med brand. De räddningsuppgifter som kan medföra särskilt personalkrävande åtgärder, t ex vid ras eller oljeutflöden då stora massor snabbt måste undanskaffas, kan förmodas inte få större frekvens än att den personalförstärkning, som tillfälligt krävs, såväl ekonomiskt som praktiskt bäst löses på annat sätt än genom en ökning av brandkårens personal. Arbetsuppgifterna i dessa fall, t ex grävning,

schaktning, lyftning och annan sådan verksamhet, som fordrar stor arbetsstyrka och oftast kanske också tillgång till maskiner av olika slag, kräver ej särskild utbildning i räddningstjänst. Den tillfälliga personalförstärkning som behövs kan erhållas genom överenskommelse med lämpliga företag eller med kommunens egna organ, såsom byggnads- och gatukontor eller dylikt. Räddningstjänstutredningen kommer till följd av det anförda till slutsatsen att de nuvarande personalstyrkorna inom brandförsvaret i regel inte behöver förstärkas om utredningens förslag genomförs.

Enligt 2 § brandlagen skall kommunen hålla en brandstyrka av betryggande storlek och sammansättning. Brandstyrkan kan bestå såväl av heltidsanställd som av deltidsanställd personal. Det krävs sålunda inte att brandstyrkan i kommun av viss storlek skall enbart eller till viss del bestå av heltidsanställd personal. Brandlagsrevisionens av departementschefen i propositionen med förslag till brandlag och brandstadga återopade uttalande att en på deltidsanställd personal byggd brandkar är tillfyllest upp till den gräns, där antingen effektiviteten eller antalet utryckningar nödvändiggör heltidsanställda befattningshavare, far även i fortsättningen anses vägledande.

7.9 Brandordning – räddningsordning

Som förut sagts skall de bestämmelser, som utöver vad i brandlagen och brandstadgan föreskrivs, är erforderliga för brandförsvarets ordnande i kommunen upptas i en kommunal brandordning. Brandordningen antas av kommunens fullmäktige. Beslut om antagande av brandordning skall underställas länsstyrelsen.

Vissa föreskrifter om brandordningens innehåll ges i brandstadgan. I brandordning skall sålunda utöver vad i det föregående nämnts intas bestämmelser om bl a den kommunala brandstyrkans organisation och lägsta antal befattningshavare i denna (heltids- och deltidsanställda), om brandvård samt om lägsta antal övningar med brandstyrkan (4 §). Brandordningen skall också innehålla bestämmelser om den tid inom vilken första utryckning med viss brandstyrka alltid skall kunna ske samt om det lägsta antal brandbefäl och brandmän, som erfordras för att upprätthålla den brandberedskap som krävs inom kommunen (5 §). Föreskrifter om de alarmeringsanordningar och andra anordningar, som är erforderliga för kommunens brandförsvär, skall också ingå i brandordningen (11 §). Exempel på olika typer av brandordningar har utarbetats av statens brandinspektion (statens brandinspektions meddelande 1963:3).

Efter mönster av brandlagstiftningen föreslog oljeskyddsutredningen att varje kommun skulle ha en oljeskyddsordning. Oljeskyddsordningarna skulle antas och fastställas på samma sätt som brandordningarna. I oljeskyddsordning föreslogs ingå bestämmelser angående ledningen av oljeskyddsberedskapen i kommunen, ledningen vid ingripanden för bekämpning av olja samt den kommunala beredskapsstyrkans storlek, sammansättning och utrustning.

Syftet med lokala brandordningar är bl a att bereda kommunerna möjlighet att anpassa det kommunala brandförsvarets organisation efter

de förhållanden som råder inom varje kommun. Enligt räddningstjänstutredningens förslag skall den lokala räddningstjänstorganisationen likaledes kunna anpassas efter förhållandena i kommunen. Kommun föreslås vidare ha möjlighet att anförtro del eller delar av räddningstjänsten åt annat organ än kommunens brandkår. Utredningen förutsätter därjämte en omfattande kommunal samverkan. Behov föreligger alltså av lokala bestämmelser som reglerar räddningstjänstens organisation m m efter förhållandena i kommunen. Eftersom den lokala räddningstjänsten föreslås samordnad med det kommunala brandförsvaret och i huvudsak bygger på detta, anser utredningen att dessa bestämmelser bör ingå i kommunens brandordning. Denna bör omarbetas i sådana delar där det är lämpligt med gemensamma bestämmelser för brandförsvaret och räddningstjänst i övrigt, t ex i fråga om personal och alarmering, samt kompletteras med sådana bestämmelser som tar sikte på räddningstjänst som i regel ej har direkt samband med brand, t ex oljeskadeskyddet. Det bör vidare framgå av brandordningen i vilken utsträckning räddningstjänsten överläts på annat organ än brandkåren.

Exempel på brandordningar bör utarbetas av den centrala myndigheten som därvid har att samråda med bl a Svenska kommunförbundet.

8.1 Inledning

I det föregående har utredningen föreslagit att räddningstjänsten skall bli en obligatorisk kommunal uppgift på samma sätt som brandförsvaret. Ett av skälen härtill är att resurserna i fråga om utbildad personal och materiel finns hos kommunerna, främst hos deras brandkarer.

Även om hänsyn tas till den kommunala samverkan och den hjälp från annat lokalt räddningsorgan som vid behov skall kunna erhållas, kan, som framhållits i annat sammanhang, den enskilda kommunens organisation och materielltillgång vara otillräckliga för de undantagsvis förekommande men mycket omfattande räddningsuppgifter, som föranleds av katastrofer, och som samhället kräver att dess räddningsorganisation skall kunna lösa. Dessa uppgifter fordrar en sådan koncentration av räddningsresurser, som det icke kan anses rimligt eller ekonomiskt försvarbart att den enskilda kommunen eller vissa kommuner i samverkan normalt skall svara för.

Utredningen behandlar i den följande framställningen dels den regionala verksamhet som avser räddningstjänst i kommunal regi och dels den som avser räddningstjänst vid katastrofer. De båda verksamhetsgrenarna kan dock inte avgränsas klart från varandra.

8.2 Regional verksamhet avseende räddningstjänst i kommunal regi

För erforderlig samordning och tillsyn behövs ett regionalt organ, som har överblick över och kännedom om räddningstjänstens organisation inom ett större område. Uppgifterna bör fullgöras i samråd med kommunerna i syfte att få samhällets räddningstjänst att fungera smidigt och ändamålsenligt.

Huvudsyftet med den nu angivna verksamheten kan sägas vara att på skilda sätt bistå kommunerna. När det gäller specialreglerade kommunala uppgifter lämnar statsmakterna sådant biträde varjämte uppdragits åt regionala och centrala statliga organ att utöva den tillsyn som behövs för ändamålet.

I fråga om brandförsvaret åvilar den regionala statliga tillsynen enligt 24 § brandstadgan länsstyrelserna. Fullmäktiges beslut om antagande av

brandordning skall, som nämnts, enligt 2 § brandstadgan underställas länsstyrelsens prövning. Länsstyrelsen har att utan ändring fastställa eller också vägra fastställa brandordningen. Om fullmäktige inte antar brandordning skall länsstyrelsen förordna i ämnet, men i sådant fall skall länsstyrelsens beslut underställas Konungens prövning. Länsstyrelsen skall också övervaka att kommunerna efterlever brandordningarna.

Behovet av statlig tillsyn över primärkommunal förvaltning är en betydelsefull principfråga, som har behandlats senast i en bilaga till länsdemokratiutredningens betänkande "Förvaltning och folkstyre" (SOU 1968:47) samt i kommunalrättskommitténs betänkande "Kommuns och andra kommunala menigheters skyldighet att underställa statlig myndighet vissa beslut" (stencil C 1970:2). Kommunalrättskommittén föreslår att underställningsskyldigheten skall upphöra eller begränsas på ett flertal områden. Något förslag till ändring i fråga om skyldigheten att underställa beslut om antagande av brandordning läggs dock inte fram. Rådningstjänstutredningen anser sig inte ha anledning att gå in på en principdiskussion i denna fråga. Med hänsyn till vikten av att räddningstjänsten organiseras och vidmakthålls på ett sådant sätt att rimliga anspråk på effektivitet tillgodoses bör den räddningstjänst, som enligt utredningens förslag åläggs kommunerna, ingå i samma tillsynssystem som nu gäller för brandförsvaret. Detta innebär att beslut om antagande av brandordning vilken enligt utredningens förslag också avses reglera kommunens skyldigheter i fråga om räddningstjänsten – alltså bör underställas regional statlig myndighets prövning. Samma myndighet bör ha att övervaka att fastställd brandordning efterlevs.

Inom brandförsvaret har också de enskilda medborgarna, bl a fastighetsägarna, ålagts vissa skyldigheter. Som oljeskyddsutredningen föreslagit och rådningstjänstutredningen i annat sammanhang föreslår bör bl a företag som bedriver verksamhet med särskild fara för oljeutflöde kunna åläggas att hålla särskild personell och materiell beredskap. På samma sätt som inom brandförsvaret bör det alltså det regionala statliga organet att tillse att företagen fullgör sina skyldigheter.

8.3 Regional verksamhet avseende räddningstjänst vid katastrofer

Med katastrof avser rådningstjänstutredningen, som framgatt av det föregående, i huvudsak ett sådant undantagsvis förekommande nödläge, i vilket behovet av samordning av samhällets räddningsresurser och behovet av gemensam ledning är särskilt framträdande och ej kan tillgodoses lokalt. Mot denna bakgrund anser utredningen uppenbart att ledningen av och ansvaret för de samlade insatserna vid katastrof bör åläggas statlig myndighet. Detsamma bör gälla katastrofplanläggningen.

I det följande behandlar utredningen de räddningstjänstuppgifter avseende katastrofer som sålunda lämpligen bör lösas ovan den primärkommunala nivån, nämligen dels planläggning som omfattar inventering av räddningsresurser och katastrofrisker samt upprättande av vissa handlingsplaner, dels ledningen av verksamheten vid inträffad katastrof.

De flesta olyckor, som i dagligt tal med hänsyn till sina verkningar och andra omständigheter kallas katastrofer, torde den ordinära räddnings-

tjänstorganisationen på det lokala planet kunna bemästra. Utredningen erinrar om sitt förslag att den lokala räddningsorganisationen skall ha sådana resurser och hålla en sådan beredskap, inberäknat planläggning av räddningsinsatser för särskilda riskobjekt, att de flesta situationer skall kunna bemästras antingen med de egna resurserna eller genom den förstärkning som kan erhållas enligt ingångna avtal om samverkan eller genom tillfällig hjälp.

De verkliga katastroffallen får antas bli fataliga. Det är emellertid av utomordentlig vikt att, då sådana inträffar, en så god katastrofberedskap finns att tillgå att onödigt tidsutdräkt inte uppstår, exempelvis genom bristande kännedom om tillgängliga resurser eller möjligheterna att få dessa kompletterade. En större områden omfattande katastrofplanläggning bör dock inte vara mer ingående eller omfattande än att den skapar det nödvändiga underlaget för att ett regionalt organ vid en katastrof utan dröjsmal skall kunna organisera och leda räddningsarbetet. Planläggningen, som bör vara allmant utformad och därigenom möjlig att anpassa till de flesta katastrofsituationer, bör därför bygga främst på befintliga lokala räddningsresurser och på de lokala räddningsorganens planläggning. Syftet med den regionala katastrofplanläggningen torde därför kunna uppnås med förhållandevis enkla åtgärder.

Effektiv räddningstjänst vid inträffad katastrof förutsätter att förberedelser har skett genom inventering av tillgängliga personella och materiella resurser. Denna del av katastrofplaneringen bör göras fortlöpande och ses över med lämpliga tidsintervaller, förslagsvis en gång årligen.

Katastroforganisationen bör, som förut nämnts, baseras på den lokala räddningstjänstorganisationen. Den resursinventering, som sker lokalt och ligger till grund för den lokala planläggningen, bör därför utgöra stommen i den regionala inventeringen. Om den lokala inventeringen med stöd av centrala anvisningar sker efter ett gemensamt mönster, torde sammanställningen av uppgifterna inte bli alltför betungande och den bör också bli en tillförlitlig redovisning av tillgången på personal och materiel. Redovisningen bör givetvis också omfatta uppgifter om de större förrad av viss räddningsmateriel som enligt vad utredningen föreslar i det följande skall läggas upp.

Inventeringen bör vidare avse den personal och den materiel som vid katastroffall regionalt kan ställas till förfogande av polisen, civilförsvaret, militära myndigheter, kustbevakning och andra myndigheter. Inte heller denna redovisning bör göras alltför detaljrik och vidlyftig. Snarare torde det vara en fördel att den endast i stora drag visar vilka hjälpresurser som kan paraknas från olika håll vid ett akut katastrofläge.

Utredningen anser det knappast nödvändigt att den regionala materielinventeringen även omfattar tillgänglig materiel vid enskilda företag, som kan behövas vid katastrofer av skilda slag, såsom grävskopor, lastmaskiner, lyftkranar och större länspumpar. En inventering av sådan materiel skulle bli både personal- och tidskrävande och uppgifterna skulle ända komma att bli osäkra genom ständiga förändringar.

I princip bör emellertid möjlighet finnas att utnyttja vissa av de uppgifter som länsstyrelsens civilförvarssektion för sin krigsplanläggning inhämtar från företag och andra samt det hos civilförvarssektionen i

samma syfte upplagda fordonsregistret. I detta sammanhang bör också uppmärksammas den kännedom som BRB-organisationen besitter om de resurser som företagen inom byggnads- och anläggningsbranschen såväl lokalt som regionalt förfogar över. Denna organisation kungörelsen 1959:177 angående byggnads- och reparationsberedskapen - är regionalt och lokalt anknuten till militär- och försvarsområdesindelningen och har till uppgift att vid krig och krigsfara genom särskilda arbetsorgan utföra för det totala försvaret erforderliga byggnads-, anläggnings- och reparationsarbeten, som icke utförs av andra civila eller militära organ.

Dessutom har de lokala räddningsorganen goda förutsättningar att utan alltför omfattande arbete skaffa uppgifter om tillgången på för räddning lämplig tyngre materiel inom sina verksamhetsområden och hålla dem aktuella. Dessa inventeringar skall ingå i den lokala planläggningen. En sammanställning av dem bör ske för den regionala katastrofberedskapens behov.

En inventering av katastrofriskerna och i anslutning därtill en planläggning av räddningsinsatserna så långt detta är möjligt är ett viktigt led i en fullständig katastrofberedskap.

Brandchefen har de bästa möjligheterna att bedöma vilka katastrofrisker som föreligger inom hans verksamhetsområde. Utredningen har föreslagit att det skall åligga brandchef att inventera de särskilda riskobjekt som finns inom varje kommun samt att beträffande riskobjekten upprätta planer för räddningsinsatser avseende bl a katastrofer samt att hålla dessa planer aktuella. En regionalt omfattande översikt av katastrofriskerna i anslutning till de särskilda riskobjekten inom kommunerna kan erhållas genom sammanställning av brandchefernas inventering. Likaså bör brandchefernas räddningsplaner för eventuella katastrofer samlas regionalt för att vid inträffad katastrof omedelbart kunna utnyttjas av den regionala katastrofledningen. Att därutöver regionalt utarbeta detaljplaner för räddningsinsatser vid katastrofer, som ej har anknytning till särskilda riskobjekt, bedömer utredningen inte vara praktiskt möjligt. Däremot bör regionalt för vissa typer av sådana katastrofer, såsom tågkatastrofer, flygkatastrofer, stormkatastrofer etc, viss översiktlig katastrofplanläggning åga rum genom upprättande av stomplaner. Dessa bör i stora drag redovisa planläggningen av räddningsverksamheten för olika katastroftyper. Planläggningen bör även omfatta hur information till inom katastrofdrabbat område boende m fl lämpligast bör ske. Stomplanerna bör upprättas i samråd med kommunerna samt med de landstingskommunala och statliga myndigheter och företag vilkas verksamheter berörs av planerna. Exempel på stomplaner bör utarbetas av den centrala myndigheten, som även bör utfärda råd och anvisningar i övrigt beträffande planläggningens omfattning och innehåll.

I annat sammanhang har lämnats en kortfattad redogörelse för den nuvarande katastrofplanläggningen. Av denna framgår att en katastrofplanläggning som avser speciella åtgärder för skydd mot olyckor i atomenergianläggningar ankommer på vissa länsstyrelser. Planläggningens omfattning i stort framgår av redogörelsen. Dessutom har redovisats hur genom sjukvardshuvudmännens försorg den medicinska

katastrofberedskapen organiserats och planlagts.

Planläggningen för olika slag av katastrofer bör givetvis samordnas i den utsträckning detta kan medföra praktiska eller andra fördelar. Så bör exempelvis ske beträffande den nyssnämnda planläggningen för räddningstjänst vid atomolyckor. Den medicinska katastrofberedskapen inklusive sjuktransporterna bör med hänsyn till denna beredskapsplanläggnings starka anknytning till sjukvården i övrigt inte inordnas i den regionala katastrofberedskapen. Den bör emellertid i erforderlig omfattning anpassas efter den regionala planläggningen, t.ex. i fråga om ledningsfunktioner och alarmeringsvägar.

I det följande föreslår utredningen att bekämpning av på havet löskommen olja liksom hittills skall ankomma på tullverkets kustbevakning. Erforderliga stomplaner för landbekämpning av oljekatastrofer till sjöss bör upprättas i samråd med vederbörande kustdistriktschef.

I fråga om ledningen av katastrofbekämpning finns anledning att skilja mellan två delvis olika ledningsfunktioner. Den ena är den direkta ledningen av räddningsarbetet på skadeplatsen. Den andra är den ledningsverksamhet som i stora drag går ut på att lösa samordningsfrågor, att tillse att tillgängliga resurser utnyttjas effektivt, att ge erforderliga direktiv för räddningsarbetets huvudsakliga inriktning samt att fatta sadana beslut i övrigt, som krävs för att begränsa skadeverkningarna och som är av så allmän karaktär och ingripande betydelse att de inte bör eller kan fattas av räddningsledaren på skadeplatsen. Den förstnämnda funktionen bör fullgöras av en särskild befälhavare på olycksplatsen. Den sistnämnda ledningsfunktionen bör ankomma direkt på ett statligt organ med tillräcklig överblick samt med tillgång till behövlig sakkunskap och befogenhet att snabbt vidta erforderliga åtgärder.

8.4 Organisation

8.4.1 Allmänna synpunkter

Kartläggningen i det föregående av de uppgifter inom räddningstjänsten, vilka bör fullgöras ovanför primärkommunal nivå, ger vid handen att uppgifterna omfattar samordning av kommunal verksamhet, tillsyn över att kommunerna organiserar sin räddningstjänst så att effektiviteten inte eftersätts, planläggning över områden, som är större än kommunerna och vilka kan antas bli berörda av katastrof, samt ledning av räddningstjänst vid katastrofer.

Utredningen har redan i samband med genomgången av de olika uppgifterna framhållit att de bör ankomma på ett statligt organ. Att ett regionalt organ är att föredra framför ett centralt har också antytts. Skalen härför är ytterligare följande. Samarbetet med kommunerna vid planläggningen fordrar mera ingående kannedom om de lokala förhållandena än som på detta område lämpligen kan samlas hos ett för hela landet centralt organ. Ett regionalt organ har vidare bättre möjligheter att smidigt utnyttja den lokala organisationens planläggning och följa förändringar. Vid inträffad katastrof kan ledningen inte med tillräcklig snabbhet utövas av ett centralt organ. Inte minst torde den personliga

kännedom som företrädarna för ett regionalt ledningsorgan har eller snabbt kan skaffa sig om förhållanden på och omkring katastrofplatsen vara av stor betydelse för en framgångsrik katastrofbekämpning. Erfarenheten från olyckstillfällena, då liv och egendom i betydande omfattning varit i fara, visar, att länsstyrelsen i atskilliga fall funnit anledning att överta ledningen av räddningsarbetet. Ett regionalt statligt organ är sålunda enligt utredningens mening att föredra framför ett centralt.

Länsstyrelserna har redan nu vissa sådana uppgifter som det här blir fråga om. Länsstyrelsen kan sålunda enligt 9 § 2 mom brandstadgan förordna särskild befälhavare när brand tagit eller hotar att ta större omfattning. Någon särskild planläggning eller resursinventering med sikte på storbrand har dock inte ålagts länsstyrelserna. Genom anvisningar har statens brandinspektion rekommenderat brandcheferna att var och en inom sin kommun upprätta släckningsplaner för katastrofbränder. Enligt lagen om skyddsåtgärder vid olyckor i atomanläggningar m m är ledningen av katastrofskyddet och viss katastrofplanläggning ålagd de länsstyrelser som Kungl Maj:t bestämmer med hänsyn till förekomsten av atomanläggningar. Planläggningens omfattning har förut kortfattat redovisats.

Oljeskyddsutredningen föreslog att, då synnerliga skäl förelåg, länsstyrelsen skulle äga överta ledningen av ingripande då olja kommit lös. Utredningen motiverade detta med att det i katastrofsituationer kunde vara nödvändigt att samla och samordna tillgängliga resurser inom ett stort område och att ingripa med extraordinära åtgärder. Behovet av samordning och enhetlig ledning medförde att beslutanderätten icke lämpligen borde ligga på ett kommunalt organ.

Räddningstjänstutredningen vill också erinra om de omfattande planläggningsuppgifter och den ledningsfunktion länsstyrelserna har inom totalförsvarets ram.

Som förut redovisats bygger den franska katastrofplanen (plan ORSEC) på en organisation med ett regionalt verksamhetsområde som närmast motsvarar ett svenskt län. Även den västtyska katastrofberedskapen har regionala ledningsorgan.

Det torde vara väl förenligt med länsstyrelseinstruktionen i dess nuvarande lydelse att länsstyrelsen ombesörjer en katastrofplanläggning, trots att författningsreglerad skyldighet ej föreligger. Flera länsstyrelser har redan funnit behov föreligga att upprätta beredskapsplaner för katastrofer i allmänhet eller katastrofer av visst slag, t ex oljekatastrofer och översvämningkatastrofer. Planerna är organisatoriskt olika uppbyggda men synes dock ha det gemensamt, att ledningen av katastrofinsatserna åligger en särskilt organiserad ledningsgrupp inom länsstyrelsen.

Som tidigare redovisats har länsstyrelsen vid flera katastrofer faktiskt tagit ledningen och ansvaret för räddningsarbetet. Så var fallet vid Götaälvsraset 1957 och Mohedaexplosionen 1958 samt vid stormkatastrofen i Göteborg 1969.

Om länsstyrelsen åläggs ansvaret för katastrofplanläggning och katastrofledning, innebär det sålunda en påbyggnad på eller utveckling av de uppgifter inom samhällets räddningstjänst som redan faktiskt full-

gors av länsstyrelsen. Någon annan befintlig regional statlig myndighet, som är lämpad för den verksamhet som det här är fråga om, finns inte. Verksamheten är inte heller av den omfattningen att ett särskilt regionalt organ bör skapas. Den regionala statliga myndighet som bör anföras de här behandlade uppgifterna måste med den angivna bakgrunden bli länsstyrelsen.

8.4.2 Organisation inom länsstyrelsen

I det föregående har utredningen nämnt att, utöver ledningen på olycksplatsen, en regional katastrofledning bör finnas. Denna bör i enlighet med vad nyss anförts utövas av länsstyrelsen.

För att länsstyrelsen snabbt skall kunna träda i verksamhet som ledningsorgan bör, då en katastrofsituation föreligger, inom länsstyrelsen organiseras en ledningsgrupp. Ledningsgruppen bör tillföra länsstyrelsen den sakkunskap som är nödvändig för att länsstyrelsen skall kunna utan drojsmal fatta de beslut situationen kräver. Någon särskild beslutsfunktion behöver inte tilläggas ledningsgruppen. Samrådet inom ledningsgruppen kan i stor utsträckning ersätta det samråd som eljest sker inom länsstyrelsen. Erforderliga beslut bör i den ordning som är angiven i länsstyrelseinstruktionen meddelas av länsstyrelsen. Länsstyrelsen bör kunna delegera viss beslutanderätt i den utsträckning den finner det ändamålsenligt till en eller flera befattningshavare som ingår i ledningsgruppen och som tillhör länsstyrelsen. Behov av sådan delegation kan uppstå när räddningsinsatserna tar lång tid.

Med hänsyn till vikten av omedelbara effektiva räddningsinsatser och till behovet av att beslut av ofta ingripande natur genast kan fattas, bör landshövdingen eller dennes ställföreträdare leda ledningsgruppens arbete.

Samnansättningen av ledningsgruppen bör bestämmas med hänsyn till omständigheterna. Enligt utredningens uppfattning kan exempelvis i gruppen ingå brandsakkunnig inom länet med god kännedom om den lokala räddningstjänstorganisationen, länspolischefen, länsingenjören, sjukvårdsdirektören eller motsvarande chefstjänsteman inom landstingskommun jämte den medicinska sakkunskap som kan anses nödvändig samt i förekommande fall kustdistriktschefen eller representant för denne.

Att brandexpertis och länspolischefen bör ingå i ledningsgruppen torde med hänsyn till brandförsvarets och polisens ställning i samhällets räddningstjänst inte behöva motiveras närmare. Genom länsingenjören och kustdistriktschefen tillförs gruppen erforderlig sakkunskap i fråga om oljeskadebekämpning. Kustdistriktschefen är därjämte inför generaltullstyrelsen ansvarig för bekämpningen av till sjöss löskommen olja. Sjukvårdsdirektören (eller motsvarande) ingår i den katastrofkommitté för sjukvården som organiserats inom varje landstingskommun. Genom honom erhålls den nödvändiga kontakten med den medicinska katastrofplaneringen inklusive sjuktransportväsendet.

Sammansättningen av ledningsgruppen synes i övrigt kunna varieras efter vad som bedöms lämpligt med hänsyn till länets förhållanden och

länsstyrelsens katastrofplanläggning. Det kan salunda övervägas att lata militärassistenten och civilförsvarsdirektören tillhöra den fasta ledningsgruppen och därigenom tillvarata den speciella kunskap och färdighet i att planlägga och organisera för utomordentliga förhållanden som dessa tjänstemän besitter. Till ledningsgruppen bör därjämte vid aktuella katastroffall kunna knytas sakkunniga på skilda områden. Vid tagkatastrofer kan det exempelvis vara lämpligt att representanter för SJ inträder i ledningsgruppen, vid katastrofer som innebär omfattande elstörningar bör elblockschef eller motsvarande delta i ledningsgruppen, vid vissa oljekatastrofer geologisk expertis etc.

8.4.3 Behovet av särskild expertis vid länsstyrelserna

För sina regionala tillsynsuppgifter inom brandförsvaret biträds länsstyrelserna utom i Gotlands län av särskild expertis, länsbrandinspektörer. Dessas göromål regleras närmare i en av Kungl Maj:t utfärdad instruktion (SFS 1965:685). Enligt denna skall länsbrandinspektör bli efter länsstyrelsens bestämmande avge yttranden och verkställa besiktningar samt delta i handläggningen av vissa brandförvarsärenden. Länsbrandinspektören skall vidare skaffa sig en såvitt möjligt fullständig och allsidig kännedom om länets brandförvar samt till länsstyrelsen anmäla brister och föreslå åtgärder för deras avhjälpande. Det ankommer också på länsbrandinspektören att ha överinseende över skogsbrandbevakningen i länet. Länsbrandinspektören skall ta initiativ till bli kursverksamhet bland dem som är engagerade inom brandförsvaret. I förhållande till kommunerna intar länsbrandinspektören en rådgivande ställning.

Länsbrandinspektören, som utövar sitt uppdrag hos länsstyrelsen som bisyssla, är nästan utan undantag kommunal brandchef inom någon av de större kommunerna i länet.

Fragan om länsbrandinspektörernas ställning har bli uppmärksammat i länsdemokratiutredningens betänkande "Förvaltning och folkstyre" (SOU 1968:47, bil 2 s 316-318) och utförligt behandlats i brandförvarsutredningens betänkande "Statlig tillsyn över brandförsvaret" (stencil C 1969:12).

Länsdemokratiutredningen pekade bli på att länsbrandinspektören genom sin ställning som bade brandchef i en av de största kommunerna i länet och länsstyrelsens sakkunnige ofta i sin verksamhet kan raka i en jävssituation. Genom kommunsammanslagningarna och avtal om gemensam brandchef för flera kommuner ökas de delar av länet inom vilka jävssituationer för länsbrandinspektören kan uppkomma. Länsdemokratiutredningen framhöll också, att kommunindelningsreformens genomförande torde medföra att allt färre kommuner kommer att ha brandchef som ej har samma kompetens som länsbrandinspektörerna har. Brandförvarsutredningen uttalade bli följande:

En genomgång av de olika ärendetyper som länsstyrelsen handlägger inom brandförvarsområdet brandordningar, avtal och andra organisatoriska ärenden, sotningstaxor, skogsbrandförvar, behörighetsfrågor, förelägganden och besvär, allmän tillsyn, civilförvar och konsultativ verksamhet visar att flertalet av ärendena inte kan handläggas utan

biträde av brandsakkunnig. Brandförvarsutredningen har funnit att av de alternativ som finns för att tillgodose detta behov bör en organisation med centralt placerad expertis bäst fylla de uppställda kraven. Härigenom undviks jävssituationer och vinnas enhetlighet i handläggningen av brandfrågorna. Allteftersom en utveckling sker mot ett från brandförvarssynpunkt alltmera komplicerat samhälle, blir kraven på överblick över stora regioner alltmer påfallande. En rad av de problem som uppstår är sådana att kännedom om likartade fall förenklar lösningen. Den centrala brandsakkunniga myndigheten blir ett utpräglat stabsorgan med ett till inriktningen och omfattningen väl avgränsat, men tekniskt och juridiskt komplicerat verksamhetsområde.

Brandförvarsutredningen föreslog bl a på grundval av de här anförda skälen, att nuvarande länsbrandinspektörsorganisation skulle upphöra och att i stället fyra tjänster skulle inrättas vid statens brandinspektion, vilkas innehavare skulle få till huvudsaklig uppgift att i olika former biträda vid den regionala tillsynsverksamheten. Tjänsterna borde innehas av kvalificerade brandingenjörer med mangarig erfarenhet av kommunal brandbefälstjänst.

Vid remissbehandlingen av brandförvarsutredningens förslag tillstyrktes förslaget av civilförvarsstyrelsen, statskontoret, statens planverk, länsstyrelserna i Stockholms, Gotlands och Västernorrlands län, Svenska kommunförbundet och Svenska brandförvarsföreningen. Flerparten av länsstyrelserna liksom Svenska brandbefälts riksförbund och Föreningen Sveriges länsbrandinspektörer avstyrkte förslaget. Atskilliga länsstyrelser och nyssnämnda riksförbund ansåg därvid att frågan om förändring av den nuvarande organisationen inte borde prövas eller genomföras förrän i samband med att räddningstjänstens organisation prövas eller innan kommunreformen genomförts fullständigt.

I 1970 års statsverksproposition (Bil 14, F 1) föreslog Kungl Maj:t i enlighet med brandförvarsutredningens betänkande att länsbrandinspektörsorganisationen skulle upphöra den 1 januari 1971 och att vid samma tidpunkt fyra tjänster skulle inrättas vid statens brandinspektion, som skulle överta uppgiften att biträda länsstyrelserna i tillsynsverksamheten. I två likalydande motioner, I:673 och II:785 hemställdes att riksdagen måtte avslå Kungl Maj:ts förslag om länsbrandinspektörsorganisationens upphörande. Statsutskottet (SU 1970:12) tillstyrkte motionärernas hemställan. Utskottet anförde bl a:

Utskottet delar den i statsrådsprotokollet och motionerna anförda meningen att skäl föreligger för att pröva frågan om hur länsstyrelsernas behov av sakkunskap i fortsättningen skall tillgodoses. Lämpligheten av att skapa en centralt placerad enhet för regionala uppgifter bör emellertid, som även berörs i statsrådsprotokollet, prövas mot bakgrund inte minst av det kommunala brandförvarets anpassning till de fortgående kommunsammanslagningarna. Med hänsyn till de skilda lokala betingelser som fortfarande kvarstår bör emellertid en omorganisation av länsstyrelsernas sakkunniga anstå tills ytterligare klarhet vunnits om utvecklingen i detta hänseende. Jävssituationer torde under en sådan övergångstid kunna lösas på hittillsvarande sätt. Kravet på enhetlighet och samverkan bör, om så bedöms erforderligt, kunna temporärt tillgodoses genom att statens brandinspektion tillförs ytterligare expertis. Även om räddningstjänstutredningen funnit att dess kommande förslag, såvitt nu kan bedömas, inte utgör hinder mot en omorganisation av brandförvarstillsynen, kommer ett uppskov med avgörandet dock att hålla öppen

möjligheten till ett samlat övervägande.

Riksdagen följde utskottets hemställan (rskr 1970:12).

Räddningstjänstutredningen finner på grundval av den analys av länsstyrelsernas tillsynsfunktioner som brandförvarsutredningen gjort och med hänsyn till de ytterligare eller vidgade uppgifter som enligt räddningstjänstutredningens förslag skall ankomma på länsstyrelserna, att länsstyrelserna även efter genomförande av den pågående kommunindelingsreformen har behov av expertis inom räddningstjänstområdet.

Genom kommunindelingsreformen och en ökad kommunal samverkan för att tillgodose brandförvarets och räddningstjänstens intressen kommer inom några år de flesta kommuner att ha tillgång till den tekniska sakkunskap som många kommuner med deltidsanställda brandchefer nu saknar och som länsbrandinspektören för närvarande bistar dessa kommuner med. Den rådgivande verksamheten som länsbrandinspektörerna nu utövar i dessa kommuner kommer därför att förändras.

Länsstyrelsernas tillsynsuppgift skall, som tidigare sagts, främst vara av samordnande karaktär. Ett lämpligt instrument härför synes utredningen vara regelbundna överläggningar med kommunernas brandchefer och kommunförbundets länsavdelning. Med ett begränsat antal kommuner i varje län torde länsstyrelsens behov av att hålla sig underkunnig om brandförvarets och räddningstjänstens tillstånd i länet på detta sätt kunna väl tillgodoses. Länsstyrelsen och brandcheferna får härigenom även ett forum för samråd om förhållanden som kan beröra länets katastrofberedskap. Vid dessa överläggningar bör någon företrädare för den centrala myndigheten medverka. Härigenom befrämjas ett ömsesidigt samarbete mellan myndigheterna på central, regional och lokal nivå.

Räddningstjänstutredningen föreslår i det följande att utbildning och fortbildning av befäl och annan personal inom de lokala räddningsorganen i princip skall avila den centrala myndigheten och att statens brandskola skall inordnas i myndigheten. Länsbrandinspektörernas uppgift att ta initiativ till regionala och lokala kurser m m torde därför icke längre bli aktuell.

I detta sammanhang vill utredningen erinra om de branddelegationer inom Svenska kommunförbundets länsavdelningar som finns eller är under uppbyggnad inom varje län. Branddelegation utses av länsavdelningens styrelse och består av kommunala förtroendemän inom det lokala brandförvaret. Till varje delegation är också en inom länet verksam brandchef knuten som brandteknisk expert. Till branddelegationernas uppgifter hör bl a att ansvara för fortbildning av kommunal brandpersonal samt att på länsplanet tillvarata kommunernas intresse. Delegationerna sysslar även med den räddningstjänst som nu fullgörs av brandkarerna och torde — om räddningstjänsten läggs kommunerna som en obligatorisk uppgift — komma att få samma uppgifter beträffande den lokala räddningstjänsten som de har inom brandförvaret. Enligt utredningens mening bör ett informellt samråd mellan branddelegationen och länsstyrelsen vara av stort värde vid samordning av räddningstjänstresurserna och i andra gemensamma frågor, t ex utbildningsfrågor.

Behovet av särskild teknisk sakkunskap avseende brandförvar och räddningstjänst vid länsstyrelserna torde därför komma att huvudsakligen

avse biträde vid 1) fastställande och ändring av brandordningar, 2) handläggning av vissa besvarsärenden och ärenden angående behörighetsfrågor och förelägganden, 3) skogsbrandbevakningens ordnande samt 4) katastrofberedskapsplanläggningen.

I fråga om skogsbrandbevakningen är länsstyrelsens uppgift främst av organisatorisk art. Organiserandet av bevakningen torde i den man ej detta skett på centralt håll kunna ske inom länsstyrelsen utan medverkan av brandteknisk sakkunskap, Inrättandet av länsalarmeringscentraler, vilket föreslas i det följande, bör icke oväsentligt underlätta organisationen av skogsbrandbevakningen.

Länsstyrelsernas kontinuerliga sysslande med katastrofberedskapsplanläggningen torde, som framgatt av det förut anförda, bli av förhållandevis begränsad omfattning. Beredskapsplanläggningen förutsätts i stor utsträckning bygga på den lokala räddningsorganisationens planläggning och resursinventering. De utförliga centrala anvisningarna och förslagen till stomplaner m m torde — efter uppbyggnadsskedet — medföra att arbetet kan utföras utan särskild teknisk sakkunskap annat än i vissa särskilda planläggningsfrågor.

Räddningstjänstutredningen har på förfragan från brandförvarsutredningen förklarat att de meruppgifter, som enligt räddningstjänstutredningens förslag skall ankomma på länsstyrelsen, inte kan förmodas bli av den omfattningen att de tillsammans med de uppgifter som länsstyrelsen har i fråga om brandförsvaret motiverar inrättande av en särskild experttjänst vid länsstyrelsen. Enligt räddningstjänstutredningens bedömande torde, när kommunindelningsreformen genomförts och brandchefstjänsterna i flertalet kommuner besatts med brandingenjörer, inte ens arbetsuppgifterna i två, eller i flera fall tre eller fyra, län sammanlagt motivera att särskilda experttjänster inrättas vid länsstyrelserna.

De organisatoriska möjligheter, som i detta sammanhang ter sig tänkbara, synes vara att antingen behålla det nuvarande systemet eller att indela landet i större regioner så avpassade, att arbetsuppgifterna blir tillräckliga för inrättande av särskild tjänst eller också att i enlighet med brandförvarsutredningens förslag knyta experttjänsterna till den centrala tillsynsmyndigheten.

Behålls länsbrandinspektörsorganisationen i sin nuvarande form kommer det jävsproblem som brandförvarsutredningen redovisat att bestå. Jävsproblemet torde vid genomförandet av räddningstjänstutredningens förslag komma att bli allimer uttalat genom den omfattande kommunala samverkan som förutsätts inom skilda delar av samhällets räddningstjänst, t ex oljeskadebekämpningen och alarmeringsorganisationen. Det finns vidare skäl att anta att brandcheferna särskilt i de största kommunerna, varifran nu i regel länsbrandinspektörerna helt naturligt rekryteras, svårligen kommer att samtidigt kunna fullgöra sin kommunala tjänst vid brandkaren och tjänstgöra som länsstyrelsens sakkunniga.

I och för sig synes det som nyss sagts möjligt att indela landet i förslagsvis fyra eller fem regioner med brand- och räddningsteknisk expertis avsedd att bistå länsstyrelserna inom varje region. Det är en lösning som bl a anvisas i de tidigare nämnda motionerna. Någon speciell fördel med en sådan indelning i förhållande till att placera de föreslagna

experterna centralt har räddningstjänstutredningen ej kunnat finna. Möjligheten att få lokal- och personkännedom inom en sådan större region torde inte vara mycket större om tjänstemannen är stationerad inom regionen än om han är placerad centralt och primärt tilldelas ett visst verksamhetsområde. Med en placering av tjänsten vid den centrala myndigheten vinnas däremot den betydelsefulla fördelen att tjänstemännen fortlöpande kan samråda, varigenom enhetligheten i utformningen av samhällets brandförsvar och räddningstjänst främjas. En centralt placerad expert torde också komma att få en vidare överblick över räddningstjänsten i allmänhet och de tekniska resursernas utveckling och härigenom bättre kunna betjäna länsstyrelserna. Ingenting talar för att centralt stationerad expertis skulle bli mindre attraktiv för länsstyrelserna än en regionalt placerad.

Räddningstjänstutredningen föreslår sålunda i likhet med brandförvarsutredningen att den nuvarande länsbrandinspektörsorganisationen ersätts av ett antal tjänster som inrättas vid den centrala myndigheten. I vart fall till dess erfarenhet av organisationen vunnits bör antalet sådana tjänster i enlighet med brandförvarsutredningens förslag bli fyra. Det förutsätts att var och en av ifrågakvarande tjänstemän i huvudsak tjänstgör som sakkunnig åt i förväg bestämda länsstyrelser.

8.5 Länsstyrelsens katastrofledning m m

Ledningen av räddningstjänsten när en katastrof inträffat bör i enlighet med vad förut sagts ankomma på länsstyrelsen. En föreskrift härom bör utformas så att det klargörs att länsstyrelsens övertagande av ledningen sker genom ett formligt beslut härom. Ansvaret innan länsstyrelsen övertagit ledningen avilar självfallet den lokala räddningsledaren, brandchefen. I regel torde det också bli brandchefen som bedömer om en katastrofsituation föreligger eller hotar att inträffa. Han bör i sådant fall vända sig till länsstyrelsen och begära att denna övertar ledningsansvaret, men länsstyrelsen bör utan sådan hänvändelse kunna besluta härom.

Länsstyrelsen kan naturligtvis inte utöva den omedelbara ledningen av verksamheten på skadeplatsen. Det bör därför föreskrivas att länsstyrelsen i samband med att den övertar ledningsansvaret skall utse en särskild befälhavare. Att på förhand utse någon som skall leda arbetet på olycksplatsen är inte lämpligt eller ens praktiskt möjligt. Valet av befälhavare måste anpassas efter den katastrof som inträffat och efter vilka för uppdraget lämpade personer som vid tillfället finns att tillgå. Ett visst rådrum med utseende av befälhavare kan man alltid räkna med, eftersom brandchefen utövar befälet till dess annat beslutats. Ofta kan det naturligtvis vara lämpligt att utse brandchefen till befälhavare. Länsstyrelsen bör ställa den expertis som behövs till den särskilda befälhavarens förfogande.

För att länsstyrelsen skall kunna leda och samordna räddningstjänsten vid en katastrof måste länsstyrelsen ha rätt att förfoga över personella och materiella resurser i tillräcklig utsträckning.

Viss personal och materiel kan redan enligt nuvarande bestämmelser ställas till förfogande vid katastrofer. Med stöd av kungörelsen om militär

räddningstjänst kan salunda militärt bistånd erhållas och under vissa förutsättningar som närmare anges i kungl brev den 27 maj 1970 kan hemvärnet tas i anspråk. Viss civilforsvarsmateriel får ställas till länsstyrelsens förfogande vid katastrofer och under vissa mycket begränsade förutsättningar även frivillig civilforsvarspersonal. Genom länsstyrelsens ställning som regional polismyndighet har länsstyrelsen möjlighet att vidta de dispositioner av polisens resurser som katastrofläget kräver.

Utöver nu nämnda resurser måste länsstyrelsen ha tillgång till de kommunala räddningsorganens personal och materiel. Länsstyrelsens ställning som tillsynsmyndighet ger inte länsstyrelsen rätt att besluta att de kommunala räddningsorganen skall ställa sina resurser till förfogande för ingripande vid viss katastrof utanför resp kommun. Beträffande brandförsvaret har länsstyrelsen f n, som tidigare nämnts, endast rätt att vid storbrand förordna särskild befälhavare.

Länsstyrelsen bör därför ges rätt att när en katastrof inträffat ta i anspråk samtliga kommunala räddningsorgan inom länet. En föreskrift härom bör utformas så att den omfattar alla kommunala brandchefer och vice brandchefer, samtliga kommuners egna brandkårer, alla andra brandkårer — tex industribrandkårer — och räddningsorgan som enligt avtal har att fullgöra räddningstjänst inom viss kommun, alla andra kommunala organ än brandkårer som enligt vad resp kommun bestämt skall svara för viss räddningstjänst samt allt brandvårn. Något behov av att i vidare mån än nu sagts ge länsstyrelsen rätt att ta i anspråk personal och materiel hos tex kommunala organ kan inte anses föreligga. Vid prövningen av i vilken utsträckning personal och materiel inom en viss kommun skall tas i anspråk måste länsstyrelsen självfallet ta skälig hänsyn till denna kommuns säkerhet. Någon särskild föreskrift härom anser utredningen inte nödvändig. I regel kan med all säkerhet avgörandet träffas i samförstånd med kommunens brandchef. Om enighet undantagsvis inte skulle kunna uppnås, bör länsstyrelsens mening gälla.

I detta sammanhang bör nännas att utredningen i det följande kommer att föreslå att länsstyrelsen skall ges befogenhet att förordna om tjänsteplikt, när behovet av arbetskraft för räddningstjänst vid annat nödläge än brand inte kan med tillräcklig skyndsamhet tillgodoses på annat sätt.

Den befälhavare som länsstyrelsen förordnat bör ha att i fråga om verksamhetens huvudsakliga inriktning följa länsstyrelsens direktiv. I övrigt bör han i princip ensam ha ansvaret för och utöva ledningen av arbetet på olycksplatsen. All personal som deltar bör alltså vara underställd honom. I det följande kommer utredningen att föreslå en motsvarighet till 12 § brandlagen, dvs en bestämmelse som ger befogenhet att vid nödläge företa ingrepp i annans rätt. Frågan huruvida beslut om särskilt omfattande ingrepp bör förbehållas länsstyrelsen kommer att behandlas i det sammanhanget. I vilken utsträckning en lokal räddningsledare har befogenhet att inga avtal om utnyttjande av maskinell och teknisk utrustning eller om anlitande av enskilt företag för visst räddningsarbete beror av vad kommunen föreskrivit härom. Utredningen föreslår i det följande att kostnaderna för räddningstjänst vid katastrof, bortsett från kommunens kostnad upp till visst belopp, skall bäras av

staten. Några uttryckliga föreskrifter om i vilken utsträckning en särskilt utsedd befälhavare skall ha rätt att ingå avtal av nyss nämnt slag anser utredningen inte nödvändiga. Det får anses ligga i sakens natur att avtal som medför exceptionellt höga kostnader bör träffas av länsstyrelsen eller efter länsstyrelsens godkännande.

Utredningen anser att man kan utgå från att de kommunala brandcheferna, sedan kommunindelingsreformen genomförts, kommer att ha sådana kvalifikationer att de kan ansvara för ledningen av räddningstjänsten också när mera omfattande räddningsåtgärder behövs. Att särskild sakkunskap – som brandchefen kanske saknar – kan behövas för den teknisk-taktiska ledningen vid visst nödläge innebär, som framgår av vad utredningen anför i avsnittet om den lokala räddningstjänstorganisationen, inte att också den organisatoriska ledningen måste ligga hos någon som har sådan sakkunskap. Utredningen anser därför att det, utöver en föreskrift om skyldighet för länsstyrelsen att vid katastrof förordna särskild befälhavare, inte behövs någon bestämmelse – motsvarande 9 § 2 mom. brandstadgan – som ger länsstyrelsen rätt att förordna särskild befälhavare vid större bränder eller andra nödlägen som kräver omfattande räddningsåtgärder.

9 Bekämpning av löskommen olja till sjöss och i kustvattnen samt i Mälaren och Väner

9.1 *Nuvarande ordning m m*

9.1.1 Inledning

Räddningstjänstutredningen har i ett till Kungl Maj:t avgivet remissyttrande den 11 augusti 1969 i huvudsak redovisat det förslag till organisation för bekämpning av löskommen olja till sjöss och i kustvattnen som i det följande närmare utvecklas och motiveras. Kungl Maj:t har därefter i enlighet med utredningens förslag i nyssnämnda yttrande uppdragit att tullverket att omhänderha oljebekämpningen till sjöss och i kustvattnen (ändring, 1969:831 i tullverkets instruktion; se numera 1970:961). Medel för denna verksamhet har för budgetåren 1970/71 och 1971/72 ställts till verkets förfogande under tolfte huvudtiteln.

9.1.2 Oljeskyddsbestämmelser

Gällande bestämmelser om oljeskydd berör så gott som uteslutande åtgärder för att förebygga oljeskador. Endast i obetydlig utsträckning tar bestämmelserna sikte på förhållandena då oljeutsläpp skett eller på beredskapen härför. Bestämmelserna redovisas därför här mycket kortfattat.

Vissa frågor avseende oljeutsläpp till sjöss regleras i lagen (1956:86) om åtgärder mot vattenförorening från fartyg och tillämpningskungörelsen (1958:191) till denna lag. Lagstiftningen bygger i det väsentliga på 1954 års internationella konvention angående förhindrande av havsvattens förorening genom olja m m (SÖ 1956:15 och SÖ 1963:15). Sverige anslöt sig till konventionen år 1956.

Syftet med nämnda konvention och lagstiftning är att förhindra skadliga oljeutsläpp från fartyg. Enligt konventionen åtar sig de fördragslutande parterna bl a att utfärda förbud mot utsläpp inom vissa zoner av olja eller oljehaltiga blandningar som förorenar havsytan. Till följd av ändringar år 1962 i konventionen är Östersjön och Nordsjön med anslutande vikar sådana förbjudna zoner. Genom nyssnämnda lag och tillämpningskungörelse regleras även skyldigheten att i allmän hamn hålla mottagningsanordningar för oljerester från fartyg. Med stöd av samma lag har en del länsstyrelser beträffande vissa vattenområden utfärdat bestäm-

melser till förebyggande av att vattnet förorenas av oljerester från fartyg.

Med stöd av förordningen (1961:568) om brandfarliga varor har kommerskollegium meddelat bestämmelser om särskilda anordningar i oljehamn till förhindrande av oljeskador. Sälunda är föreskrivet att i hamn, som regelbundet utnyttjas av tankfartyg för lastning och lossning, skall finnas tillgång till born- eller slanglänsor eller annan dylik anordning som kan hindra att på vattnet utrunnen olja sprider sig ävensom möjlighet att undanskaffa eller oskadliggöra utrunnen olja.

I detta sammanhang bör också nämnas de i administrativ ordning för marinen utfärdade särskilda föreskrifterna till förebyggande av oljeskador från krigsmaktens fartyg, vilka föreskrifter avser såväl förebyggande åtgärder som åtgärder då olja kommit lös.

9.1.3 Nuvarande organisation för oljeskyddsberedskap och oljebekämpning till sjöss och i kustvattnen

De nuvarande verksamhetsformerna för oljeskyddsberedskap och oljebekämpning till sjöss och i kustvattnen har växt fram dels ur den nyssnämnda lagstiftningen angående åtgärder mot vattenförorening från fartyg, dels ur det alltmer växande behovet av snabba åtgärder till förhindrande av oljeskador. De myndigheter som främst kommit att bära ansvaret för de preventiva åtgärderna är sjöfartsverket och polisen samt tullverkets kustbevakning medan bekämpningsåtgärderna främst kommit att åvila kustbevakningen och brandkåren i några större kommuner.

Sjöfartsverket har enligt sin instruktion (1969:320) att handlägga ärenden om åtgärder mot vattenförorening från fartyg. Verket har tillsyn över de nyssnämnda mottagningsanläggningarna och andra anordningar i hamnar till förhindrande av oljeskador. Verket är representerat i den rådgivande mellanstatliga sjöfartsorganisationen IMCO:s oljeskadekommitté och följer därigenom utvecklingen på det internationella området. Beträffande sjöfartsverkets medverkan i den direkta oljeskyddsberedskapen bör nämnas att verket anmodat lotspersonalen att medverka vid bevakning och rapportering av oljeutsläpp eller oljefläckar till sjöss och invid kusten. Lotsdistriktens fartyg kan på begäran av för bekämpning ansvarig myndighet bistå vid oljebekämpning.

Tullverkets kustbevakning deltar i oljeskyddsberedskapen till sjöss och invid kusten på flera olika sätt. Kustbevakningens sambandscentraler tar emot och vidarebefordrar rapporter om oljeförekomster och oljeutsläpp. På grund av sin rörlighet har kustbevakningen stora möjligheter att bevaka oljeutsläpp. Kustbevakningens personal ombesörjer därjämte närmare undersökning av rapporterad oljeförekomst och svarar i de allra flesta fallen ensam för de egentliga bekämpningsaktionerna. Genom praktiska prov försöker man få fram lämpliga och effektiva bekämpningsmetoder. Genom kungörelsen (1964:834) om förordnande för tullpersonal att ombesörja viss polisbevakning åligger det personalen vid tullverkets kustbevakning bl a att söka fastställa vilket fartyg som gjort sig skyldigt till oljeutsläpp eller som skäligen kan misstänkas härför.

Polismyndighetens främsta uppgift på berörda område är att verkställa

förundersökning vid misstanke om brott mot gällande bestämmelser till förhindrande av oljeförorening. I den utsträckning som är möjlig medverkar polis även vid rapportering och bevakning. Beträffande polisdistrikt, där åtgärder mot oljeskador kan bli aktuella, har rikspolisstyrelsen bl a rekommenderat en kartläggning av de resurser som finns för att förebygga eller hindra oljeskador ävensom upprättande av åtgärdskalender för polisens handlande.

Utöver de nu nämnda deltar ytterligare myndigheter i oljeskyddsberedskapen genom att rapportera iakttagna oljefläckar eller oljeutsläpp. Så är fallet med televerket genom kustradion, flygvapnet och marinen samt luftfartsverket, som uppmanat civil luftfartygspersonal att medverka i övervakningen av oljeförekomster till sjöss. Krigsmaktens bistånd i oljebekämpningsverksamheten i övrigt kan paräkna under de förutsättningar som gäller för militär medverkan vid nödlägen.

För att uppnå enhetlighet i fråga om rapportering av iakttagelser om oljeförekomster ute på havet har Kungl Maj:t genom beslut den 28 februari 1969 föreskrivit, att iakttagelser av oljefläckar eller oljeutsläpp till sjöss samt inkomna meddelanden om sådana iakttagelser inom polisen, krigsmakten, televerket, sjöfartsverket, luftfartsverket eller tullverket utan dröjsmål skall befordras till den närmaste av tullverkets sambandscentraler. Sambandscentralen skall underrätta vederbörande länsstyrelse och, om meddelandet inte har kommit från polisen, vederbörande polismyndighet. I anslutning härtill har generaltullstyrelsen efter samråd med sjöfartsverket utfärdat anvisningar om anknytning från svensk sida till den internordiska rapporteringen av oljeutsläpp till sjöss.

För nordsjöområdet träffades år 1969 en överenskommelse mellan nordsjöstaterna om samarbete vid bekämpande av allvarliga oljeföroreningar (Nordsjöavtalet). Enligt överenskommelsen skall parterna bl a lämna varandra meddelande om olyckshändelser och oljebälten som kan allvarligt hota en annan fördragsslutande stat samt uppmana sina fartygsbefälhavare och flygplanspiloter att rapportera sådana olyckshändelser och oljebälten. En fördragsslutande part, som behöver hjälp med åtgärder mot oljeskador, skall få allt bistånd som de andra fördragsslutande parterna kan lämna. Genom överenskommelse den 8 december 1967 förband sig regeringarna i Sverige, Danmark, Finland och Norge att lämna varandra uppgifter om oljeutsläpp på havet och om hekämpnings- och beredskapsåtgärder m m samt bistånd vid undersökningar av oljeutsläpp inom sina sjöterritorier och angränsande farvatten. Under åren 1969 och 1970 har utarbetats ett förslag till ny överenskommelse (s k Köpenhamnsöverenskommelsen), som innefattar en utvidgning av 1967 års överenskommelse till att avse en biståndsskyldighet i överensstämmelse med vad som föreskrivs i Nordsjöavtalet. Detta innebär att en fördragsslutande stat skall efter anmodan lämna det bistånd till oljebekämpning som är möjligt. Förhandlingsdelegationerna kom överens om att i avvaktan på att överenskommelsen formellt skulle kunna sättas i kraft föreslå sina regeringar att ändock tillämpa dessa bestämmelser. För Sveriges del har överenskommelsen godkänts genom beslut av Kungl. Maj:t den 14 januari 1971 (kommunikationsdepartementet). Köpenhamnsöverenskommelsens giltighet är inte geografiskt begränsad.

Köpenhamnsöverenskommelsen och Nordsjöavtalet innebär en viss "överlappning", men för de fyra nordiska ländernas del innebär överenskommelserna att samma regler för bistånd gäller i både Östersjön och Nordsjön.

På tillskyndan av dåvarande kommunikationsdepartementet har, som i det föregående redovisats, de länsstyrelser, som närmast berörs av oljeutsläpp till havs, bedrivit en beredskapsplanläggning för åtgärder mot oljeskador. Vid åtskilliga inträffade oljeskadefall har sådana planer legat till grund för bekämpningsarbetet.

9.1.4 Oljeskyddsutredningens förslag

Oljeskyddsutredningen fann att endast begränsade möjligheter förelag att avväja skador från på öppna havet löskommen olja och att därför behovet av särskilda beredskapsåtgärder i syfte att hindra skada eller minska skadeverkningarna av sådan olja var relativt litet. Ingridande kunde, ansåg utredningen, i regel ske först när oljan närmade sig land och då för övrigt blott i vissa fall. Oljeskyddsutredningen fann därför ej skäl föreslå någon organisation för bekämpning av oljeutflöden till sjöss. Den mera allmänna beredskapsåtgärd som kunde komma i fråga var att varsko vederbörande myndighet om att olja kunde antas flyta i land vid visst strandområde. En verkligt effektiv uppsikt över olje-flaks rörelse skulle emellertid kräva stora insatser och dra betydande kostnader. Sådan uppsikt som kunde ske med rimliga kostnader ansåg oljeskyddsutredningen däremot böra genomföras.

Oljeskyddsutredningen föreslog vidare genomförandet av ett enhetligt rapporteringssystem om iakttagna olje-fläckar och oljeutsläpp och förordade, att rapportering av iakttagna olje-fläckar till sjöss och i kustvattnen skulle ske till polisen. Då så var påkallat, skulle polisen larma det beredskapsorgan som hade att ingripa på den hotade kuststräckan. Bedömningen av om bekämpningsåtgärder borde insättas skulle således ankomma på polisen. Rekognosering av olje-fläckarna skulle utföras av kustbevakningen eller lotspersonalen. När det gällde olje-fläckar långt ute till havs föreslog utredningen, att rapport härom skulle vidarebefordras till länsstyrelsen och sjöfartsverket vilka, eftersom de kunde väntas erhålla fortlöpande uppgifter, hade bättre möjligheter än den inkala polismyndigheten att bedöma när oljan blivit ett hot mot viss kuststräcka och anledning förelåg att varsko vederbörande beredskapsorgan på land.

9.2 Räddningstjänstutredningen

9.2.1 Allmänna synpunkter på bekämpning av löskommen olja till sjöss och i kustvattnen

Oljeskyddsutredningen utgick, som nyss nämnts, från att tekniska möjligheter i stort sett saknades för effektiv bekämpning av olja till sjöss. Under senare år har emellertid både i Sverige och utomlands framkommit medel och metoder, som – ehuru de i många fall ännu inte är fullt utvecklade – ändå visat att det är fullt möjligt att effektivt oskadliggöra löskommen olja till sjöss innan den når kuster och stränder.

Man har vidare funnit att det från ekonomisk synpunkt är betydligt fördelaktigare att bekämpa oljan på vattnet än att låta den driva mot land på grund av att även relativt små mängder ilandfluten olja åstadkommer stora miljöskador med kostsamma saneringsåtgärder som följd.

Förekommande oljeutsläpp varierar till storlek och karaktär inom mycket vida gränser. Med hänsyn till omfattning och frekvens kan oljeutsläppen till sjöss och i kustvattnen med en viss generalisering hänföras till följande kategorier

- 1) dagligen förekommande mindre utsläpp till följd av slarv eller brott mot gällande bestämmelser angående vattenförorening,
- 2) oljeutsläpp till följd av kollision eller grundstötning av fartyg i kusttrafik, ofta inomskärs och med mätliga men ändå miljöfarliga utsläpp som följd samt
- 3) tankfartygsolyckor av katastrofkaraktär.

Någon tankfartygsolycka av katastrofkaraktär har inte inträffat i svenska farvatten. Tankfartyget Gogstads grundstötning utanför norrlandskusten 1964 åstadkom dock stora skador på stränderna inom Sundsvallsområdet, och tankfartyget Benedictes kollision sommaren 1969 utanför Skånes sydkust utgjorde ett allvarligt tillbud.

Den statistik som under de senaste åren förts inom tullverkets kustbevakning visar att även antalet oljeutsläpp till följd av kollision eller grundstötning av fartyg i kusttrafik är begränsat, särskilt sett i relation till trafikens omfattning. Av de sammanlagt 321 oljeutsläpp som kustbevakningen registrerat till sjöss och i kustvattnen under år 1969 var nio fall att hänföra till denna kategori. De största skadorna med saneringskostnader på inemot sex miljoner kronor som följd åstadkoms genom det brittiska tankfartyget London Harmonys grundkänning i Stockholms skärgård. Att skadorna blev så omfattande får främst tillskrivas det förhållandet att det då inte fanns någon fungerande oljeskyddsberedskap. Under 1970 registrerade kustbevakningen 359 oljeutsläpp varav 61 i hamn. Sammanlagt var 8 tankfartyg invecklade i kollision eller grundstötning på svenskt vatten. Tre fall av dessa orsakade relativt omfattande och svarbemästrade oljeutsläpp.

Det alldeles övervägande antalet oljeutsläpp till sjöss är föranlett av vad som i statistiken betecknats som "okänd orsak". Utsläppens karaktär i många av dessa fall tyder dock på att de skett avsiktligt i form av tankrengöring. Ofta har dessa oljeförekomster iakttagits på öppet hav och de har då primärt hallits under observation. Egentliga bekämpningsinsatser har vanligen skett endast vid sadana oljeutsläpp som utgjort ett direkt hot mot kusten.

Som en följd av den vitt skiftande karaktären på oljeutsläpp till sjöss varierar också förutsättningarna för en effektiv bekämpning av uppkomna eller hotande skador.

Det mest svarbemästrade fallet är helt naturligt katastrofen. Emellertid kan katastroffrekvensen även med ökad tankfartygstrafik antas bli mycket lag, särskilt som speciella åtgärder torde vara att förvänta för att säkra de stora tankfartygens framförande i trånga, grunda eller starkt trafikerade farvatten.

Om en katastrof trots allt inträffar, blir omfattningen och karaktären

av oljeutsläppet i allmänhet omedelbart inrapporterade via radio, varför lämpliga bekämpningsinsatser omgående kan beslutas. Möjligheterna att förhindra eller begränsa en katastrof är därför väsentligen beroende av att lämpliga bekämpningsmedel finns omedelbart tillgängliga och att dessa snabbt kan sättas in inom skadeområdet.

Stora tankfartyg framförs i regel inte längre sträckor inomskärs eller i omedelbar närhet av kusten. Mindre eller medelstora tankfartyg trafikerar däremot dessa vatten i stor utsträckning, varför riskerna för grundstötning eller kollision med sadana fartyg är relativt sett större. Om en olycka med efterföljande oljeutsläpp sker i här avsedda områden, rör det sig i allmänhet om mattliga kvantiteter, och olyckans omfattning och karaktär blir även i detta fall snabbt känd. Situationen kompliceras dock i icke ringa grad av den omedelbara närheten till land. Även om insats av personal och materiel inte erfordras i på långt när samma omfattning som vid en katastrof på öppna sjön, ökar i stället kravet på snabbhet i bekämpningsåtgärderna. Här föreligger ett krav på en mycket hög insatsberedskap.

Vid det alltjämt mycket stora antalet anonyma oljeutsläpp till sjöss försvaras bekämpningsinsatserna av att utsläppen ofta upptäcks först i efterhand och ibland så sent att den löskomna oljan redan är in på stranden. Motåtgärderna försvaras även av att oljan kan ha spritts över stora områden, vilket kräver helt andra bekämpningsmetoder än då utsläppet kan angripas i ett tidigt skede. Mot denna typ av oljeutsläpp krävs framför allt en effektiv övervakning men även hög beredskap och möjlighet att snabbt dra samman erforderliga bekämpningsresurser.

9.2.2 Bekämpningsmetoder

Utan att närmare analysera eller eljest bedöma de metoder som hittills framkommit – något som för övrigt torde ligga utanför räddningstjänstutredningens uppdrag – vill utredningen kortfattat omnämna de vanligast förekommande och särskilt dem som hittills använts utanför den svenska kusten.

Inomskärs kan uppsamling av olja ske med hjälp av skälansor av olika beskaffenhet eller genom utspridning av absorptionsmedel. Sadant medel gör att oljan klumpar ihop sig samt helt eller delvis förlorar sin smetighet och sin vidhäftningsförmåga. Den kan sedan sugas upp eller på annat sätt avlägsnas från vattenytan. Absorptionsmedel kan utgöras av syntetiska medel eller av naturmedel såsom bark och torv. Även om mekanisk upptagning av löskommen olja generellt bör ses som den primära metoden, kan det i öppen sjö vara svart eller omöjligt att tillräckligt snabbt anbringa härför lämplig materiel (t ex länsor). De metoder som ofta används till sjöss är bekämpning med dispergeringsmedel, utspridning av absorptionsmedel, bränning av oljan på havsytan samt sänkning till havsbotten med hjälp av sänkmedel.

Ehuru betydande försöksverksamhet pågår utomlands för att utveckla lämpliga och effektiva medel för sänkning av olja till havsbotten, torde man ännu inte ha lyckats ta fram medel som med tillräcklig säkerhet binder och bryter ned den salunda behandlade oljan. Härtill kommer de betänkligheter som från marinbiologisk synpunkt anmäler sig mot att

belägga delar av havets botten med förslamnad oljeblandning.

Att förintå till sjöss drivande olja genom bränning har stött på svårigheter främst genom att det visat sig besvärligt att åstadkomma effektiv förbränning av all oljan. Särskilda för andamalet lämpliga brännmedel är dock under utveckling och vissa sådana har redan framkommit och använts med viss framgång.

Absorptionsmetoden har enligt vad utredningen inhämtat använts i svenska farvatten med i vissa fall gott resultat. Oljebältets utsträckning blir då väl synlig och oljan driver förbi holmar och skär utan att fastna och kan på lämplig plats lätt tas upp genom exempelvis slamsugare eller vid mindre oljeförekomster för hand med spade, grep e d.

I de fall då mekanisk upptagning inte är möjlig utgör dispergeringsmetoden den tekniskt sett enklaste metoden och samtidigt det mest effektiva sättet att bekämpa oljan till sjöss. Genom att olja, som kommit lös till sjöss, mycket snabbt sprider sig över stora ytor har det visat sig, att för bekämpning av sådan olja, som inte kunnat länsas in, dispergeringsmetoden i allmänhet är lämpligare än övriga metoder och ofta den enda praktiskt användbara. Metoden innebär att oljeutan täcks eller besprutas med ett dispergeringsmedel, varefter oljan genom agitering finfördelas i havsvattnet och utsätts för kemisk och biologisk nedbrytning. Valet av dispergeringsmedel och dettas koncentration paverkas av en rad faktorer sasom vattentemperatur, oljans viskositet m m samt av disponibla bekämpningsmedels giftighet. Sedan numera så gott som helt giftfria dispergeringsmedel utexperimenterats, har denna metod ökat i användbarhet. De eventuella ekologiska sekundäreffekterna av denna metod bör vägas mot de skador som uppstar, om man använder ineffektiva bekämpningsmedel eller om oljan inte alls bekämpas. För att utsprida dispergeringsmedlet och blanda detta med det oljebemängda vattnet fordras särskild apparatur som är under anskaffning dels för permanent installation på kustbevakningens större båtar, dels i en bärbar version för användning exempelvis på förhyrda bogserbåtar.

Man kan på teknikens nuvarande standpunkt inte ange något universalmedel för bekämpning av till sjöss löskommen olja. Det förefaller sannolikt att man även i framtiden måste kunna variera metoderna efter de förutsättningar som gäller i varje enskilt fall. Val av medel och metoder eller kombinationer av dessa måste salunda anpassas efter den löskomna oljans typ och kvantitet, rådande temperatur-, vind- och strömförhållanden, förekomst av is m fl omständigheter, som paverkar oljans spridning och konsistens, samt rådande nautiska förhållanden.

Såväl inom landet som utomlands pågår i såväl statlig som privat regi forskning, försök och utveckling för att få fram bättre och billigare metoder och bekämpningsmedel. Denna verksamhet kan vantas frambringa ett växande antal alternativa lösningar för bekämpning av till sjöss löskommen olja.

9.2.3 Synpunkter på utformningen av en organisation för oljebekämpning till sjöss och i kustvatten

Utvecklingen pekar mot att tyngdpunkten i samhällets beredskap mot skador från oljeutsläpp till sjöss och i kustvatten bör bygga på snabbaste

möjliga ingripande för bekämpning av oljan innan den får vidare spridning och eventuellt nått land, där även relativt små kvantiteter olja åstadkommer besvärliga och kostsamma saneringsproblem. Även om man idag inte kan säga att man har ett fullständigt program för att effektivt bekämpa oljan redan innan den når land, anser räddningstjänstutredningen bekämpningsmöjligheterna nu vara sådana, att samhället bör äga en organisation för oljebekämpningen till sjöss och i kustvattnen. En sådan organisation får anses som ett nödvändigt komplement till räddningstjänsten i land och bör innefatta ett verkställande organ för övervakning till sjöss, rapportering, rekognosering, alarmering samt för bedömning, initiering och samordning av erforderliga bekämpningsinsatser.

Som utredningen inledningsvis framhållit erbjuder bekämpningen av löskommen olja på havet och invid kusterna särskilda och mangskiftande problem. I princip torde dock samma krav kunna ställas på den organisation som skall bekämpa oljeutflöden till sjöss och i kustvattnen som på räddningstjänstorganisationen till lands, nämligen hög beredskap dygnet om samt tillgång till sambandsmedel, lämpligt utbildad personal, materiella resurser lämpliga för den insats varom är fråga och ledningsorganisation.

Kravet på hög beredskap dygnet om gör sig kanske inte gällande så markant som då det gäller räddningstjänstorganisationen i övrigt, där dröjsmål ofta innebär fara för människoliv. Emellertid torde vid oljeutsläpp av katastrofkaraktär samt även eljest vid vissa vind- och strömförhållanden möjligheten att snabbt sätta in åtgärder mot upptäckt löskommen olja vara avgörande för om oljan kan hindras att nå land och förorsaka skador. Tillgång till sambandsmedel är i detta sammanhang av stor vikt. Samband måste vid en aktuell bekämpningsaktion kunna hållas dels med dem som deltar i en bekämpningsaktion ute till sjöss, dels med räddningsorgan och berörda myndigheter till lands såsom brandkår, polis, länsstyrelse, lotsplatser etc samt med kommunala organ, exempelvis hamnförvaltning och hälsovarsmyndighet. Dessutom måste bekämpningsorganisationen kunna kommunicera med civilt och militärt flyg, handelsfartyg, fiskebåtar samt andra båtar inklusive fritidsbåtar utrustade med kommunikationsmedel, vilka alla skall kunna ha möjlighet att rapportera iakttagelser av oljeutsläpp eller lämna rapporter om oljefläckars lägen, storlek m m.

I fråga om personalen gäller att den utöver erfarenhet av för oljebekämpning lämpliga båttyper och erforderlig utbildning bör ha god kännedom om de farvatten inom vilka den skall tjänstgöra. Personalorganisationen bör vara sådan att den möjliggör god beredskap för snabba insatser och har en relativt stor rörlighet så att personal utan stora svårigheter kan lösas från andra arbetsuppgifter om förhållandena så påkallar.

Kravet på materiella resurser avser givetvis främst tillgång till lämpliga båtar. Eftersom olja skall kunna bekämpas såväl ute till sjöss som i kustvattnen behövs båtar och fartyg av olika slag. Den typ av apparatur som för närvarande utnyttjas för utspridning av olika bekämpningsmedel torde utan kostsamma anordningar kunna anbringas på ett flertal olika

battyper av ej alltför ringa storlek.

Behovet av ledningsorganisation bör särskilt understrykas. Bekämpning av större mängd löskommen olja till sjöss kräver samlade insatser av flera organ. Framförallt torde en ledningsorganisation krävas för att läget skall kunna följas och bedömas så att ytterligare resurser kan sättas in eller andra särskilda åtgärder vidtas om så anses erforderligt. Kontakter måste därjämte i de flesta fall på ledningsnivå kontinuerligt hållas med räddningsorganen till lands.

Härutöver krävs att den organisation som skall svara för oljebekämpningen till sjöss och i kustvattnen har en kusttäckande verksamhet. Därmed avses icke blott att organisationens verksamhetsområde omfattar hela kustområdet utan även att organisationen har sådan lokalisering att varje del av kusten och havet närmast därutån för kan nås inom rimlig tid. Därmed uppnås även den fördelen från bekämpningssynpunkt att de bekämpningsresurser utanför organisationen, som finns vid kusten, lättare kan tas till vara och utnyttjas när behov föreligger. Kontakten med räddningsorganen i land torde också vinna på en sådan spridning.

I och för sig skulle man kunna tanka sig att tillgodose behovet av kusttäckande verksamhet genom att överlata ansvaret för oljebekämpning på flera organ som tillsammans täcker kustområdet. Det torde emellertid inte vara praktiskt lämpligt att efter viss geografisk indelning av kustvattnen och havet därutån fördela ansvaret på flera organ. Det skulle exempelvis i vissa gränfall bli svart att avgöra vilket organ som skulle vara ansvarigt för viss bekämpningsaktion. Oljebältenas rörelser kan ofta icke bedömas med någon större säkerhet och bekämpningsarbetets effektivitet skulle bli lidande. Kravet på en enhetlig kusttäckande organisation får därför anses vara väsentligt.

9.2.4 Förslag till organisation

Att skapa ett nytt särskilt organ för att leda oljebekämpningen till sjöss och i kustvattnen finner utredningen av flera skäl icke försvarligt. En sådan lösning skulle medföra så stora investerings- och driftskostnader, att den ej kan anses motiverad. Fastän förekomsten av oljeutsläpp och drivande olja till sjöss synes vara ständigt ökande, är det långt ifrån alla oljeutsläpp som kräver särskilda eller mer omfattande bekämpningsåtgärder. Ingripandena mot utsläppen blir med nödvändighet ojämnt fördelade utefter olika kuststräckor och under olika årstider. Om organet icke skulle ha andra arbetsuppgifter skulle betydande svårigheter uppkomma att på ett ekonomiskt sätt utnyttja dess personal och materiel.

Utredningen har därför undersökt om inte ett inom kust- och havsövervakning redan verksamt organ kan anförtros ansvaret för oljebekämpningen.

De statliga organ som därvid kan komma i fråga är tullverkets kustbevakning, lotsorganisationen, marinen och polisen.

I fråga om sambandsmedel är polisen väl utrustad. Räckvidden till sjöss av de vid kusten placerade polisradiostationerna torde dock för närvarande i allmänhet vara för kort. Detta skulle emellertid utan större kostnad kunna avhjälpas. Polisen får också anses förfoga över en ledningsorganisation, som skulle kunna utnyttjas för den här avsedda

verksamheten. Polisens främsta uppgift i händelse av oljeutsläpp till sjöss är emellertid, som förut nämnts, att vid misstanke om brott verkställa förundersökning. Den skadebekämpande verksamheten beträffande löskomnen olja far anses ligga utanför polisens uppgifter. För deltagande i direkta bekämpningsaktioner har polisen inga särskilda resurser. Behövlig utbyggnad härfor måste bli av betydande omfattning och därför kostsam. De batar som finns inom vissa polisdistrikt vid kusten är få och inte lämpade för oljeskadebekämpning.

Marinen har allsidigt utrustade fartyg, som till en del är lämpade för oljebekämpning. Marinen har även tillgång till helikopterflyg, vilket är av stor betydelse för spaning, rekognosering och transport. Marinen förfogar vidare över sambandsmedel i erforderlig omfattning, vari ingår bl a de av marinen bemanade kustradiostationerna. Tillgången på lämplig personal är dock växlande under olika tider av året. I princip är marinens verksamhet kusttäckande men resurserna är i stort koncentrerade till ett fåtal platser. Bestämmelserna för militär medverkan i civil verksamhet har förut berörts. Att lägga huvudansvaret för oljebekämpningen på marinen skulle innebära frångående av den väsentliga princip som dessa bestämmelser ger uttryck för.

Lotsväsendet har både personal och batar som är användbara för oljebekämpning till sjöss. Bland annat genom anknytningen till kustradiostationerna har organisationen tillgång till sambandsmedel. Det måste emellertid anses tveksamt om lotsorganisationen numera kan sägas ha en helt kusttäckande verksamhet. Genom den rationalisering och koncentration av lotsuppassningsställena som pagatt och pagar torde denna organisations lämplighet för andra uppgifter än lotsning och sjösäkerhetstjänst ha minskat. Den nedskärning av organisationen som beslutats gör koncentrationen till vissa farleder markant (prop 1970:119). Genom att oppassningstiderna beskärs och personalen minskar kommer också organisationens beredskap för de uppgifter som här avses att försämrats. Lotsorganisationen skall i princip i första hand svara för lotsning och vad därmed hör samman. Därför synes i vart fall nya uppgifter icke böra läggas på lotsorganisationen om andra lösningar står till buds.

Vad slutligen angår kustbevakningen, har den otvivelaktigt en kusttäckande verksamhet med en relativt jämn fördelning av enheter otefter hela kusten. Den har också tillgång till lämpliga personella och materiella resurser. Genom sin fortlöpande sjöbevakningsverksamhet på olika områden upprätthåller kustbevakningen hög beredskap. Kustbevakningens sambandscentraler har utrustning för vittomspännande tele- och radiokommunikationer samt är bemannad av personal väl förtrogen med förhållandena till sjöss. Kustbevakningens ledningsorganisation är väl förfaren att leda aktioner till havs av övervaknings- och räddningskaraktär. Kustbevakningen torde sålunda närmast motsvara de krav på kusttäckande, sjöövervakande verksamhet, som ett ansvarsorgan för bedömning och ledning av oljebekämpning till sjöss och i kustvattnen hör fylla.

I de provisoriska beredskapsplaner, som länsstyrelserna i kustlänen upprättat, har som tidigare nämnts ansvaret för oljebekämpningen till sjöss anförtrots kustbevakningen, som ställt sina resurser till förfogande. Kustbevakningens distriktsledning och linjepersonal har härigenom under

de senaste åren fått värdefull erfarenhet av bekämpningsaktioner av olika omfattning och art. Kustbevakningsenheterna har på de flesta aktuella platser redan etablerat ett gott samarbete med de lokala brandkårerna samt med andra organ och myndigheter som kan biträda i bekämpningsaktioner såsom lotsväsendet, marinen och hamnförvaltningarna. Genom det förut redovisade beslutet den 28 februari 1969 har Kungl Maj:t lagt ansvaret på kustbevakningens sambandscentraler för den i detta sammanhang mycket betydelsefulla uppgift som mottagande och vidarebefordrande av meddelanden om iakttagna oljeutsläpp och oljeförekomster till sjöss utgör. Detta har i den praktiska tillämpningen också inneburit, att vederbörande sambandscentral efter en sammanställning av mottagna rapporter så snabbt som möjligt söker skapa sig en föreställning om oljeförekomstens utsträckning, läge etc och later ombesörja rekognosering och närmare undersökning av oljeförekomsten.

Som framgår av det sagda finns inom kustbevakningen erforderliga grundförutsättningar för den räddningsverksamhet som har avses. Kustbevakningen har därjämte kommit att bli det statliga organ som faktiskt haft huvudansvaret för bekämpningen av till sjöss och i kustvattnen löskomnen olja, ehuru före februari 1970 stöd härför saknats i instruktion eller annan föreskrift. Allt talar för att kustbevakningen även fortsättningsvis bör anförtros ansvaret för denna verksamhet. Utredningen föreslår därför i anslutning till sitt tidigare avgivna yttrande och Kungl Maj:ts beslut i anledning härav att ansvaret för bekämpning av till sjöss och i kustvattnen löskomnen olja slutgiltigt aläggs tullverkets kustbevakning.

9.2.5 Erforderliga ändringar i kustbevakningens organisation m m

Om ansvaret för oljebekämpningen till sjöss läggs på kustbevakningen uppstår sig dels frågan om till följd härav förändringar i dess nuvarande organisation måste ske, dels frågan om och i vilken omfattning kompletteringar måste göras i fråga om grundresurserna personal, båtar och sambandsmedel.

Kustbevakningen är organiserad i fyra kustdistrikt vart och ett omfattande 4–6 kusttullmästarområden. Inom varje sådant område finns 2–3 kustposter. Varje kusttullmästarområde utgör en operativ enhet. Ledningen för verksamheten i ett kustdistrikt avilar en kustdistriktschef som för ledningsuppgifterna har viss stabspersonal. Chef för kusttullmästarområde är en områdeskusttullmästare som bl a har ansvaret för beredskapen inom sitt område och till vilken kustdistriktschefen kan delegera atskilliga uppgifter. För varje kustposter finns en kustposteringschef. Den högsta operativa ledningen för hela kustbevakningsorganisationen i riket ankommer på gränschefen vid generaltullstyrelsen.

Enligt tjänstgöringsreglementet för tullstaten har kustdistriktschefen huvudansvaret för all verksamhet inom sitt distrikt. Han är både administrativ chef och regional operativ ledare. Såväl de allmänna riktlinjerna för verksamheten inom kustdistriktet som en icke obetydlig del av arbetet i övrigt leds direkt av kustdistriktschefen. I reglementet är särskilt utsagt att kustdistriktschefen för främjande av samarbete med andra myndigheter, vilkas verksamhet ansluter sig till kustbevakningens arbete,

skall upprätthålla kontakter med bl a polis, lots och militära myndigheter.

Med hänsyn till den ställning kustdistriktschefen har bör det regionala ansvaret för oljebekämpningen till sjöss och i kustvattnen läggas på honom. Det bör ankomma på honom att med tillgängliga resurser inom distriktet enligt generaltullstyrelsens anvisningar organisera verksamheten samt upprätta erforderliga detaljplaner för oljebekämpning. Hur verksamheten skall organiseras och i vilken utsträckning särskilda planer för bekämpningsaktioner eller eljest bör utarbetas synes inte böra närmare regleras. För att kustbevakningen effektivt skall kunna utnyttja de resurser som finns i de olika distrikten och på grund av de skillnader som föreligger mellan kustdistrikten i fråga om risken för oljeutsläpp och naturliga förutsättningar att bekämpa dessa, t ex strömförhållanden eller kustens beskaffenhet, bör enligt utredningens mening stor frihet lämnas. Vissa centrala anvisningar bör dock utfärdas för att enhetlighet skall skapas i huvuddragen av organisationen.

Att man salunda lägger det regionala och lokala ansvaret för oljebekämpningen till sjöss och i kustvattnen på kustdistriktschefen innebär dels att denne skall avgöra om och i vilken omfattning ingripanden för bekämpning av viss oljeförekomst skall ske, dels att den operativa ledningen normalt ankommer på honom. Kustdistriktschefen bör emellertid medges stora möjligheter att delegera vissa ledningsfunktioner. Detta gäller framför allt den direkta ledningen på platsen, för vilken i allmänhet bör utses särskild befälhavare, t ex tjänsteman ur kustdistriktschefens stab, områdeskusttullmästare eller chef på distriktsbåt. Eftersom även mindre oljeförekomster under ogynnsamma förhållanden kan orsaka besvärliga skador, bör dock den operativa chefen fortlöpande hållas underrättad om händelseutvecklingen för att kunna vara beredd att sätta in ytterligare resurser om så skulle behövas. Större bekämpningsaktioner där insatser krävs av flera organ och myndigheter bör alltid ledas av kustdistriktschefen. I de fall då två kustdistrikt berörs och en enhetlig operativ ledning erfordras för bekämpningsaktionen, bör det ankomma på gränschefen eller dennes ersättare att vid behov reglera ledningsförhållandena. Eftersom gränschefen redan enligt gällande bestämmelser har den högsta operativa ledningen över kustbevakningen, kan han givetvis i en sådan situation eller eljest vid större eller mera komplicerade oljebekämpningsaktioner själv överta ledningen.

Kustbevakningens organisation är uppbyggd för den mangsidiga verksamhet som detta organ har sig alagd. Denna verksamhet är främst inriktad på skilda slag av kust- och havsövervakning samt sjöräddningstjänst. Beslut inaste ofta fattas omgående och åtgärder vidtas utan dröjsmal. Eftersom varje kusttullmästarområde utgör en operativ enhet kan da ingripande blir aktuellt omedelbara åtgärder vidtas. Erforderliga ledningsresurser kan snabbt insättas genom den operativa stabsberedskap som finns inom varje kustdistrikt.

Vid oljeutsläpp av katastrofkaraktär — t ex till följd av tankfartygshaveri — som kan orsaka ödesdigra skador och som kräver alldeles särskilt omfattande insatser av olika myndigheter och organ, bör det ankomma på generaltullstyrelsen att samordna verksamheten och besluta om vem

som skall ha den operativa ledningen och ansvaret för de samlade oljebekämpningsinsatserna. Detsamma gäller svenskt bistånd vid oljebekämpning enligt internationella avtal och andra överenskommelser. Härvid förutsätts att åtgärder av sjöfartsteknisk art, t ex berörande säkerheten på fartyg, handhas av sjöfartsverket samt att åtgärder som direkt syftar till bärgning av det skadade eller förlista fartyget på sedvanligt sätt handhas av det bärgningsbolag som det berörda fartygets redare anlitar, varvid erforderliga samråd bör ske med den som leder oljebekämpningen.

Sammanfattningsvis kan beträffande kustbevakningens nuvarande organisation sägas att den torde vara väl lämpad att utan några väsentliga förändringar utnyttjas för oljebekämpningsverksamhet till havs och i kustvattnen. De förändringar som kan visa sig nödvändiga torde i stort sett vara av sådan detaljbeskaffenhet att de kan beslutas av generaltullstyrelsen.

Vad därefter angår frågan huruvida kustbevakningens nuvarande resurser i fråga om båtar, personal och sambandsmedel är tillräckliga även för den ökning av den totala verksamheten som oljebekämpningen kommer att medföra, finner utredningen att det av flera skäl inte torde vara lämpligt att dimensionera organisationen så att den med egna personella och materiella resurser skall kunna ensam svara för all oljebekämpning. Oljeutsläppen varierar i hög grad i omfattning och art. En organisation som med nagorlunda säker marginal inledbart egna resurser skall kunna svara för all bekämpning även om man bortser från katastroftillfällen skulle kräva tillgång till mycket stora resurser och dra betydande kostnader. Enligt utredningens mening bör i stället oljebekämpningsorganisationen utformas så att den till sitt direkta förfogande har de resurser som erfordras för att snabbt och effektivt kunna ingripa vid de mera vanligen förekommande oljeutsläppen till sjöss. En sådan avvägning innebär samtidigt resurser för i varje fall de inledande bekämpningsåtgärderna vid större oljeutsläpp. När förstärkning eller speciella resurser erfordras, bör beredskapsorganisationens ledning utan omgång kunna initiera sådana åtgärder oavsett om detta bäst sker genom medverkan från andra statliga eller kommunala organ eller genom anlitan av privata företag (t ex bärgningsbolag, oljesaneringsföretag) eller genom förhyrning av lämpliga båtar, flygplan m m eller genom en kombination av dessa alternativ.

Fran dessa utgångspunkter bör bedömas om kustbevakningens resurser kan anses tillräckliga eller om kompletteringar krävs.

I fråga om sambandsmedel har kustbevakningen ett kusttäckande, på de tidigare omnämnda åtta sambandscentralerna uppbyggt basradionät. Sambandscentralerna, som är bemannade dygnet runt, har en mycket hög standard i fråga om tele- och radiokommunikationsmedel som bl a omfattar sjöfartsradio, luftfartsradio, marinens och flygvapnets uk-frekvenser, brandkårens riksfrekvens, vissa av polisens frekvenser samt privatradiobandet. Personalen är särskilt utbildad för att kunna göra de bedömningar och undersökningar som kan vara erforderliga för att undvika onödiga pådrag. Föreståndaren för sambandscentral är i operativt hänseende direkt underställd kustdistriktschefen.

Eftersom sambandscentralerna och sambandsnätet motsvarar högt

ställda fordringar, behöver de inte byggas ut. Vid bekämpningsaktioner och då särskilt sådana som fordrar mera betydande insatser, där samordningsuppgiften blir framträdande, är sambandscentralerna väl ägnade att användas som uppehållsplatser för den operativa ledningen.

Kustbevakningen disponerar för närvarande, fördelade på 47 kustposter, 42 större bevakningsbåtar (tullkryssare och tulljakter) samt 20 tullracerbåtar och fem isbåtar. Inom varje kustdistrikt finns minst en tullkryssare som distriktsfartyg. Tullkryssare och tulljakterna är avsedda för verksamhet i de yttre farvattnen medan tullracerbåtarna främst är avsedda för de inre delarna av kustdistriktet samt i kustens omedelbara närhet. Samtliga båtar är tekniskt väl utrustade med bl a radio. Alla större bevakningsbåtar har radar och Decca Navigator.

Utbyggnad och förnyelse av båtarna sker enligt en av generaltullstyrelsen uppgjord batmaterielplan, vilken arligen överses. Gällande batmaterielplan upptar ingen ökning av antalet båtar men däremot en fortlöpande förnyelse av båtbeståndet. Bland annat har två äldre tullkryssare nyligen utbytts mot nya sådana med högre standard och förbättrad utrustning för de uppgifter som kustbevakningen har. En tredje tullkryssare är under byggnad. Nybyggnadsplanerna upptar sammanlagt fem sådana kryssare. De båda hittills ersatta äldre tullkryssarna har byggts om till specialfartyg för oljebekämpning varjämte flertalet tullkryssare och tulljakter fått permanenta anordningar för oljebekämpning till sjöss.

Utredningen anser det icke möjligt att i nuvarande läge göra en totalbedömning av i vilken utsträckning ytterligare båtar krävs för att kustbevakningen skall kunna fullgöra sin uppgift i fråga om oljebekämpning utan att eftersätta andra arbetsuppgifter. Inom de kustdistrikt där oljeutsläpp är talrikast förekommande torde dock antalet båtar behöva ökas. Vilka typer av båtar som kan vara lampligast att anskaffa beror bl a på övriga uppgifter, båtarnas placering i kustbevakningsorganisationen och flera andra faktorer. Utredningen redovisar i kapitlet om utrustningsfrågor m m närmare behovet av båtar för vissa speciella ändamål. I övrigt anser utredningen att det bör ankomma på generaltullstyrelsen att då den anser att tillräckligt erfarenhetsunderlag finns för bedömning, pröva om ytterligare båtar erfordras och vilka typer av båtar som i så fall bör anskaffas.

Kustbevakningen har för närvarande omkring 400 anställda. Varje kustpostering har en bemanning om fyra till aderton man; vid vissa kustposter finns såunda dubbla batbesättningar. Personalens tjänstgöring inom kusttullmästarområdena samordnas delvis, varför trots den relativt fåtaliga personalen bevakningsmanskaper ständigt kan hållas i beredskap för tjänstgöring då särskilda skäl föranleder därtill. Genom tillgång till bil vid varje kustpostering kan personal lätt transporteras från ett område till ett annat, exempelvis för avlösning av besättning vid långvariga uppdrag. I fråga om möjligheten att utnyttja befintliga personella resurser råder således stor flexibilitet inom kustdistriktet.

Till frågan om förstärkning av kustbevakningens personal intar utredningen i princip samma standpunkt som beträffande anskaffande av ytterligare båtar. Det måste ankomma på generaltullstyrelsen att med hänsyn till kustbevakningens totala behov bedöma och lämna förslag till

den personalförstärkning som de ökade arbetsuppgifterna kräver. Redan nu kan emellertid konstateras att utredningens förslag medför sådan ökning av arbetsuppgifterna på det centrala planet och inom kustdistriktet att en förstärkning är påkallad. Det är därvid främst för planläggning och samordning som ett centralt och regionalt behov av personalförstärkning föreligger. Efter samråd med generaltullstyrelsen har utredningen kommit fram till att det vid styrelsens bevakningsbyrå bör finnas en särskild sektion för handläggning av organisatoriskt, tekniskt och operativt planläggnings- och utvecklingsarbete i vad avser oljebekämpning till sjöss. En sådan sektion har kommit till stånd den 1 april 1970. För denna sektion bör inrättas ytterligare en kvalificerad tjänst. Vid varje kustdistriktchefsexpedition bör därjämte finnas inrättad en särskild tjänst, vars innehavare bla skall ansvara för teknisk kontroll av kustdistriktets särskilda materiel för oljebekämpning.

9.2.6 Förstärkning i vissa fall av kustbevakningens resurser för oljebekämpning

För det fall att kustbevakningens resurser inte är tillräckliga för viss bekämpningsaktion har utredningen i det föregående förutsatt att erforderlig förstärkning skall kunna erhållas. Sadan kan erhållas dels genom att på förhand därom kontrakterade batar med eller utan manskap ställs till förfogande, dels genom att andra statliga samt kommunala organ medverkar, dels genom anlitande av oljesanerings- och bärgningsföretag.

Tillgången på batar som är lämpliga att tillfälligt förhyras för nu ifrågakommande ändamål torde emellertid åtminstone inom vissa kustavsnitt vara begränsad. Svarigheter med bemanning kan också uppkomma. I den mån sadana batar dock kan anskaffas och bemannas, t.ex. genom att överenskommelse träffas med kommun om att denna tillfälligt ställer personal till förfogande, bör de utgöra en lämplig förstärkning som smidigt kan utnyttjas.

Kommunala organ som vid oljebekämpning i inre farvatten kan beräknas ställa resurser till kustbevakningens förfogande är främst de brandkärer, som har båt och annan materiel lämplig för den bekämpningsaktion som är aktuell. Därjämte torde raffinaderiernas oljehamnar liksom vissa hamnförvaltningar ha personal, batar och bekämpningsmateriel som kan utnyttjas. Kustbevakningen bör träffa avtal om dessa resursers utnyttjande i förekommande fall.

Statliga organ som i viss omfattning har lämpliga resurser för oljebekämpning är, som nämnts i det föregående, främst marinen och sjöfartsverket. Det bör ankomma på generaltullstyrelsen att i samråd med berörda myndigheter undersöka vilken hjälp som kan paräknas.

Medverkan från exempelvis marinen vid oljebekämpning sker redan nu utan att någon skyldighet härtill föreligger. Bestämmelserna i kungörelsen om militär räddningstjänst torde mera sällan kunna åberopas. Medverkan från marinen kan behövas även vid bekämpning av oljeutsläpp som icke är av katastrofnatur. Ehuru även fortsättningsvis hjälp torde kunna paräknas utan särskild föreskrift därom, bör för undvikande av tveksamhet i kungörelsen fastslås, att militära myndigheter efter framställning

från kustbevakningen skall vara skyldiga att bistå kustbevakningen om ej särskilda militära förhållanden hindrar detta.

Beroende på omfattningen, belägenheten och karaktären av till sjöss förekommande oljeutsläpp bör sådana oljesaneringsföretag som har här för lämpliga resurser vid behov engageras redan i bekämpningsskedet. Motsvarande gäller bärgningsbolagen, särskilt vid tyngre arbeten till sjöss, t ex utbogsring, manövrering och förankring av tunga länsor, uppsugning av stora kvantiteter inlänsad olja, in- och utbogsring av arbetspramar och andra liknande, till oljebekämpning hänförliga arbetsuppgifter för vilka dessa bolag har lämplig utrustning.

I detta sammanhang bör också uppmärksammas att kustbevakningen bl a vid rekognosering eller bevakning av rapporterad oljeförekomst kan behöva tillgång till flyg. Flyg (helikopter) ställes nu i vissa fall till förfogande av krigsmakten. Rekognosering, bevakning och flygfotografering av oljefläckar liksom personaltransporter sker emellertid vanligen med förhyrda flygplan. Några svårigheter att erhålla flyg har ej förelagat.

9.2.7 Rapportering av oljeutsläpp och oljeförekomster

Genom det tidigare omnämnda beslutet den 28 februari 1969 har Kungl Maj:t meddelat bestämmelser om rapportering av oljeutsläpp och oljeförekomster till närmaste sambandscentral vid kustbevakningen. Enligt beslutet skall vederbörande sambandscentral vidarerapportera till länsstyrelsen i det län som kan förmodas bli berört av oljan om denna nar land. Därför skall polisen underrättas.

Utredningen finner den beslutade ordningen för rapportering i allt väsentligt lämplig. I fråga om sambandscentralernas vidarerapportering torde dock underrättelse i första hand böra ske till vederbörande lokala räddningsorgan eller, där länsalarmeringscentral byggts upp, till denna. Det bör därefter ankomma på chefen för det lokala räddningsorganet, brandkaren, att, om katastrofsituation föreligger eller kan befaras, omgående underrätta länsstyrelsen.

9.2.8 Samverkan mellan kustbevakningen och de lokala och regionala räddningsorganen

Så snart det finns anledning anta att löskommen olja kan komma att na land bör samverkan mellan kustbevakningen och de berörda lokala räddningsorganen etableras. Så länge oljan befinner sig på vattnet har kustbevakningen principiellt ansvaret för bekämpningen, medan olja som nått land skall bekämpas av vederbörande lokala räddningsorgan så länge fara föreligger för att oljan kan orsaka skada eller att uppkommen skada förvärras. I det praktiska handlandet torde denna ansvarsfördelning icke alltid komma att renodlas. En samordning av insatserna torde nästan undantagslöst bli nödvändig för en effektiv bekämpning. Salunda måste det lokala räddningsorganet ingripa exempelvis då olja på vatten i en trång vik lättare kan bekämpas från land eller då oljan befinner sig på så grunt vatten att den icke kan angripas från båt. Sådant samarbete torde kunna äga rum utan särskilda föreskrifter och underlättas om kostnaderna för det lokala räddningsorganets och kustbevakningens insatser be-

strids på enahanda sätt. Utredningen behandlar denna kostnadsfråga i kapitlet Kostnader och finansiering.

9.2.9 Oljebekämpning i Mälaren och Vänern

I viss utsträckning finns redan nu oljeskyddsberedskap organiserad för Mälaren och Vänern.

Mälaren omfattas sålunda av det förslag till beredskapsorganisation för oljebekämpning som länsstyrelsen i Stockholms län utarbetat. Den del av Mälaren som hör till Stockholms län hänförs till det bekämpningsområde som i beredskapsplanen står under brandchefens i Lidingö operativa ledning. Kustbevakningens sambandscentral i Stockholm skall motta meddelanden om oljeiakttagelser samt utföra erforderlig rekognosering. I det direkta bekämpningsarbetet deltar enheter ur Östra kustdistriktet.

Enligt beredskapsorganisationen för Västmanlands län ansvarar brandkårerna i Västerås och Köping för oljebekämpningen i den del av Mälaren som tillhör lanet. Utöver de batar som finns hos dessa brandkårer skall andra batar om så erfordras kunna förhyras. Apparatur och medel för bekämpning till sjöss skall finnas hos dessa kårer. Erforderligt samråd skall i aktuella bekämpningsaktioner ske med berörda angränsande län. Rapporter om oljeiakttagelse skall göras till polis och brandkår.

Även för de delar av Mälaren som ingår i Uppsala län och Södermanlands län finns numera särskilda planer för bekämpning av oljeutflöden.

Samtliga länsstyrelser i mälarlänerna har för utarbetande av en gemensam plan för oljeskadebekämpning i Mälaren tillsatt en beredning. Beredningen har framlagt ett förslag till en bekämpningsorganisation för hela Mälaren i avvaktan på statsmakternas ställningstagande till räddningstjänstutredningens förslag.

Beträffande Vänern har länsstyrelserna i berörda län upprättat en gemensam organisationsplan för oljebekämpning. Planen bygger på att främst brandkårerna i Karlstad, Mariestad och Vänersborg under ledning av för vart län utsedda "länsgrupper för oljeskydd" ansvarar för bekämpningen. De nämnda brandkårerna tjänstgör som larmcentraler för respektive län.

I Kungl Maj:ts regleringsbrev 1970 och 1971 angående anslag för beredskap för oljebekämpning till sjöss har föreskrivits att planläggning för bekämpning av olja skall ombesörjas av generaltullstyrelsen efter samråd med vederbörande länsstyrelser. Denna föreskrift avser även Mälaren och Vänern.

Enligt utredningens förslag till organisation för oljebekämpning skall vederbörande lokala räddningsorgan ansvara för bekämpningen i insjöar och vattendrag. Da regelbunden sjöfart i regel ej förekommer i våra insjöar torde det höra till undantagen att oljeutsläpp från fartyg förekommer där.

I fråga om Mälaren och Vänern är förhållandena annorlunda. Endast i dessa sjöar förekommer regelbunden internationell sjöfart med fartyg av sådan storlek eller med sådan last att oljeutflöden från dem kan förorsaka betydande skador. Räddningstjänstutredningen anser därför att oljebekämpningsberedskapen i dessa sjöar bör vara utformad så, att bekämpningen av oljan kan påbörjas redan innan oljan når strandområdet.

Saväl Mälaren som Vänern ingår i kustbevakningens bevakningsområde (Östra resp Västra kustdistriktet). Kustbevakningen har därför samma övervakningsuppgifter på dessa sjöar som den har inom sitt övriga verksamhetsområde. Kustbevakningens egna resurser är emellertid begränsade på dessa sjöar. Någon kustpostering stationerad i Vänern finns ej och ej heller i västra delen av Mälaren.

Som framgår av det föregående erbjuder bekämpning av olja till sjöss speciella organisatoriska och tekniska problem. Tullverkets kustbevakning har sådan erfarenhet och sakkunskap att kustbevakningen måste anses bäst skickad att bemästra dessa frågor. Med hänsynstagande till möjligheterna att bäst utnyttja de totala bekämpningsresurserna bedomer utredningen det som en avgjord fördel om organisationen för bekämpning av olja till sjöss och i Mälaren och Vänern samordnas. Trots kustbevakningens mycket begränsade egna resurser för oljebekämpning inom dessa farvatten anser därför räddningstjänstutredningen att ansvaret för oljebekämpningen på Mälaren och Vänern i princip bör ankomma på kustbevakningen.

Den materiella och personella beredskapen för omedelbara bekämpningsaktioner måste emellertid säkerställas. I vart fall tills erfarenheter vunnits bör, där kustbevakningens egna enheter ej kan insättas med godtagbar insatstid, beredskapen bygga på andra lämpliga organ.

I fråga om Mälaren är kustbevakningens möjligheter att med egna resurser svara för bekämpningsinsatser begränsad till de enheter Östra kustdistriktet har inom området, vilket torde ge godtagbara möjligheter att inom rimlig tid nå i varje fall östra delen av Mälaren. Erforderliga bekämpningsresurser bör stationeras på lämplig plats i östra mälaronrådet. För en effektiv och snabb insats inom den västligaste delen av Mälaren måste personal och materiel finnas att tillgå på närmare håll än Stockholm. Västerås brandkår torde ha goda förutsättningar att svara för den direkta oljebekämpningen till sjöss inom detta område. Kustbevakningen bör söka träffa avtal härom med kommunen. I den mån så behövs bör genom kustbevakningens försorg lämpliga bekämpningsanordningar m m ställas till brandkårens förfogande samt förrad av bekämpningsmedel läggas upp. Kustbevakningens sambandscentral i Stockholm och brandkårens alarmeringscentral i Västerås synes gemensamt kunna täcka hela mälaronrådet.

I Vänern har kustbevakningen, som förut sagts, inga egna enheter fast stationerade. De direkta bekämpningsinsatserna måste därför här ombesörjas av annat lämpligt organ. De organ som torde kunna komma i fråga är Vänerns seglationsstyrelse, som ombesörjer lotsningen på Vänern, eller de kommunala brandkårerna.

Seglationsstyrelsen har för närvarande utöver lotsbefälhavare och lotsinspektör sex lotsar anställda. För lotsningsverksamheten finns ett tjänstefartyg förlagt till Amål. Styrelsen har dessutom viss personal och några batar för tillsyn av säkerhetsanordningar m m. Antalet lotsningar uppgår till mellan 800 och 900 per år. Utredningen anser att seglationsstyrelsens lotsorganisation inte bör åläggas ytterligare uppgifter utöver lotsningsverksamheten, som omfattar hela Vänern. Den ökade arbetsbe-

Lastning som ansvaret för oljebekämpningen skulle medföra kan orsaka svarigheter.

I stället bör kustbevakningen för oljebekämpningen anlita större kommunala brandkärer. Även för oljebekämpning på Väneren bör kustbevakningen därför söka träffa avtal med berörda kommuner. För att uppgiften icke skall bli alltför tyngande för dessa synes det lämpligt att Väneren uppdelas på ett antal bekämpningsområden. Ansvaret för bekämpningsinsatserna inom områdena bör för vart och ett av dessa ligga på kommunal brandkår i kommunen med vänerhamn, exempelvis på brandkärorna i Karlstad, Vänersborg och Mariestad. Områdesgränserna bör givetvis ej få hindra att kärorna om så erfordras i aktuella bekämpningsaktioner över-skrider dessa gränser och givetvis ej heller att samtliga käror samverkar vid större aktioner.

Brandkärorna i de kommuner med vilka kustbevakningen träffar avtal bör få de materiella resurser som krävs för att de skall kunna fullgöra sin uppgift. Sälunda bör exempelvis föräd av bekämpningsmedel läggas upp samt tillgång till batar för större bekämpningsaktioner säkerställas. Vidare bör en för oljebekämpning lämplig förradsbat stationeras vid någon av kärorna. Brandkärorna bör erhålla sådana sambandsresurser som är nödvändiga för att de skall kunna motta och vidarebefordra meddelanden om iakttagna oljeförekomster. Den alarmeringsorganisation med länsalarmeringscentraler som föreslås i det följande bör underlätta samordningen av alarmeringen.

9.2.10 Bekämpning av i hamn löskommen olja

Trots förebyggande åtgärder är oljeutsläpp av skilda orsaker i hamnar relativt talrika. Oftast är de av ringa omfattning. Att alägga kustbevakningen skyldighet att ansvara för beredskapen mot löskommen olja i hamn skulle innebära en stor belastning på dess övriga verksamhet. För oljebekämpning i de större hamnarna skulle sannolikt krävas att kustbevakningen avdelade särskild personal vilket inte kan ske utan att personalen utökas. Bekämpningen torde ofta också bättre kunna ske från land eller med anlitan de av småbatar. Den av utredningen i det föregående föreslagna ansvarsfördelningen mellan kustbevakningen och de lokala räddningsorganen i fråga om oljebekämpning vid kusten anser utredningen därför mindre lämplig i fråga om bekämpning av löskommen olja i hamn.

Ansvaret för oljeskyddsberedskapen i hamnarna bör därför ankomma på kommunerna. Förvaltningen bör, liksom i fråga om annan räddningstjänst, ankomma på brandstyrelsen. Närmast under brandstyrelsen bör ledningen handhas av branchefen. Kommunen bör emellertid få anförtro oljebekämpningen i hamnarna åt annat organ än kommunens brandkår, t ex åt hamnförvaltningen eller åt enskilt företag. Prövningen av om beredskapen tillfredsställer skäligen anspråk på trygghet mot skada bör göras av länsstyrelsen vid fastställelseprövningen av kommunens brandordning.

Enligt 2 § kungörelsen (1950:153) med vissa tillämpningsföreskrifter till förordningen (1874:26 s 11) angående hamnordningar och andra

ordningsföreskrifter för allmänna hamnarna i riket skall, där ej särskilda skäl föranleder annat, i hamnordning och andra ordningsföreskrifter för allmän hamn finnas angivet det område i vattnet, inom vilket föreskrifterna skall tillämpas. Området bör i allmänhet stämma överens med det område, inom vilket hamnavgift får upptas enligt fastställd taxa. Räddningstjänstutredningen anser att det område i vattnet, inom vilket oljeskyddsberedskapen skall ankomma på kommunen, bör anges i brandordningen. Normalt bör området sammanfalla med det område för vilket nyssnämnda föreskrifter skall tillämpas. Vid fastställelseprövningen bör länsstyrelsen dock tillse att området får en omfattning, som stämmer överens med principen att kommunen skall ansvara för oljeskyddsberedskapen i hamn.

Kustbevakningen bör delta i bekämpningen vid mera omfattande oljeutsläpp som de kommunala organen inte kan bemästra. Några särskilda föreskrifter härom anser utredningen inte vara nödvändiga.

Frågan om skyldighet för företag med oljehamn att hålla särskild beredskap för oljebekämpning behandlas i det följande.

9.2.11 Bekämpningen av till sjöss löskomna kemikalier m m

Transport till sjöss av kemikalier och andra ämnen, vilka om de kommer lös kan orsaka allvarliga direkta eller indirekta skador på person och egendom, förekommer i icke obetydlig utsträckning. De faror som är förbundna med olyckor vid sådana transporter har alltmer uppmärksamats under senare år. Eftersom möjligheterna att vidta åtgärder för att hindra eller begränsa skadorna i allmänhet är ytterligt små eller helt obefintliga då en olycka skett, har helt naturligt ansträngningarna inriktats på att vidta förebyggande åtgärder. Exempel härpå är de bestämmelser som sjöfartsverket utarbetat om lotstväng i vissa trängre farvatten och farleder för fartyg med last av brandfarlig eller giftig komprimerad (flytande) gas, giftiga kemikalier, som löser sig i eller blandas med vatten, eller kemikalier som vid kontakt med vatten eller luft avger giftiga eller brandfarliga gaser.

Räddningstjänstutredningen anser det erforderligt att någon myndighet följer utvecklingen av bekämpningsmöjligheterna när det gäller till sjöss löskomna kemikalier o d. Myndigheten bör särskilt följa den internationella utvecklingen då det gäller medel och metoder att angripa utsläpp av sådana farliga kemikalier och ämnen som transporteras i större mängd på våra farvatten. Uppgifterna i fråga bör fullgöras av tullverket, som också bör ha att till Kungl Maj:t inkomma med de förslag, vartill uppföljning kan föranleda.

Utan att i detalj gå in på utrustningsfrågorna anser sig räddningstjänstutredningen dock böra ange hur utredningen i huvudsak bedömer vilken utrustning som bör stå till räddningsorganens förfogande. En sådan bedömning är också erforderlig för att kostnaderna skall kunna uppskattas. Kostnaderna behandlas i kap. 18. Utredningen anser det icke vara lämpligt att i författning närmare reglera, vilken utrustning som räddningsorganen skall ha för att fullgöra sina uppgifter. Detta överensstämmer med brandlagstiftningen, i vilken inte närmare är angivet den utrustning som brandkårerna skall ha.

10.1 Kustbevakningens behov av utrustning för bekämpning av till sjöss och i kustvattnen löskommen olja

I det föregående har i stora drag beskrivits de metoder för bekämpning av olja till sjöss och i kustvattnen som utvecklats av bl. a. kustbevakningen och som kustbevakningen utnyttjat och vunnit erfarenheter av. Någon viss bekämpningsmetod, som kan användas i alla situationer eller som är så överlägsen de övriga att utrustningen huvudsakligen skulle kunna bygga på en enda metod, torde för närvarande ej finnas. Möjligheter att välja bekämpningsmetod måste sålunda stå till buds och utrustningen måste vara anpassad därefter.

I vissa lägen erhalles det bästa resultatet genom kombination av två eller flera bekämpningsmetoder, vilket kräver en allsidig utrustning och förradshållning.

10.1.1 Batar och särskild teknisk utrustning

Samtliga bekämpningsmetoder förutsätter tillgång till batar som är lämpade för oljebekämpning. För utläggande eller utspridande av bekämpningsmedel erfordras särskilda tekniska anordningar på batarna samt annan teknisk utrustning.

Den beredskapsorganisation för oljebekämpning till sjöss och i kustvattnen, som utredningen föreslår, bygger, som förut nämnts, på tullverkets kustbevakningsorganisation. De enheter som kustbevakningen förfogar över inom varje kustdistrikt kan i allmänhet tillgodose behovet av ba-

tar både i fråga om antal och kapacitet för bekämpning av de vanligast förekommande oljeutsläppen. Genom den rörlighet som karaktäriserar de olika enheterna inom kustdistrikten är det möjligt att relativt snabbt samla dem till visst kustavsnitt. Kustbevakningens batar torde därför även kunna bemästra större oljeutsläpp än de vanligast förekommande eller i varje fall ombesörja de inledande insatserna.

I de fall då kustbevakningens egna resurser ej är tillräckliga bör förstärkning kunna påräknas från marinen eller sjöfartsverket. Erforderliga tillfälliga förstärkningar kan också erhållas genom förhyrning av privatägda batar (fiskebatar m m) eller genom anlåtande av bärgningsbolagens resurser. Batar som tillhör hamnförvaltning eller kommunalt räddningsorgan bör dessutom efter i förväg träffad överenskommelse kunna ställas till kustbevakningens förfogande. I den mån oljesaneringsföretag disponerar för oljebekämpning till sjöss lämplig utrustning bör även denna inräknas som resurstillgång.

Även om de erfarenheter som hittills vunnits av kustbevakningens oljebekämpning visat, att kustbevakningens batar (tullkryssare och tulljakter) är väl lämpade för denna verksamhet, är kustbevakningens nuvarande kapacitet för oljebekämpning otillräcklig. Varje kustdistrikt bör därför tillföras en eller ett par för oljebekämpning till sjöss särskilt utrustade båtar. Utöver den direkta förstärkningen av oljebekämpningsberedskapen, som dessa fartyg självfallet kommer att utgöra, bör de också vara mycket lämpliga för den praktiska specialutbildning i oljebekämpning som kustbevakningen måste meddela sin personal. Det är annars nödvändigt att utbildningen sker på kustbevakningens ordinarie båtar med den olägenhet som detta kan medföra för den fortlöpande patrulleringsverksamheten. Specialfartygen bör dessutom kunna utnyttjas för den försöks- och utvecklingsverksamhet som kustbevakningen bör bedriva för att förbättra metoder och utrustning för oljebekämpning.

Försöksvis har kustbevakningen för nämnda ändamål latit bygga om och särskilt utrusta de tullkryssare inom Östra och Västra kustdistrikten som under åren 1969 och 1970 ersatts av nybyggda tullkryssare. Räddningstjänstutredningen anser att även övriga ur organisationen utgående tullkryssare i den mån deras tekniska tillstånd gör detta lämpligt bör byggas om och särskilt utrustas för oljebekämpning. Kostnaden för ombyggnaden är lag, omkring 100 000 kr per bat.

Enligt föreliggande planer skall samtliga kustdistrikt jämte Gotland under de närmaste åren erhålla var sin nya tullkryssare. Möjlighet synes därför finnas att för den närmaste framtiden på ett enkelt sätt förse kustdistrikten med specialfartyg för oljebekämpning. Skulle det visa sig att någon av de tullkryssare, som framdeles skall ersättas av nya, på grund av förslitning eller av andra skäl är oekonomiska att bygga om till specialfartyg, bör i stället annat lämpligt fartyg inköpas för ombyggnad. Inom Östra kustdistriktet behövs dessutom ett för gång i isfarvatten lämpligt specialfartyg. Efter viss ombyggnad skulle ett större fiskefartyg av stål kunna fylla detta behov.

Erfarenheterna från olika bekämpningsaktioner visar betydelsen av att förrädsbåtar, som kan förse de i bekämpningen deltagande båtarna med

bekämpningsmaterial, drivmedel m m, finns att tillgå. I annat fall kan de i en bekämpningsaktion deltagande båtarna tvingas avbryta sin verksamhet under den tid som atgar för förflyttningar till och från kompletteringshamn. Behovet av förradsbåtar kan till viss del tillgodoses genom förberedd förhyrning eller genom att statsägda enheter ställs till förfogande. Med hänsyn till den beredskap som behövs bör emellertid kustbevakningen förfoga över ett antal egna förradsbåtar. Lämpliga för detta ändamål är exempelvis motordrivna prämar eller rymliga fiskebåtar, som torde kunna utnyttjas härför utan större förändringar. Förrädsfartygen kan bli lämpliga komplement till de nyss nämnda specialutrustade oljebekämpningsfartygen. En eller två sadana förradsbåtar bör finnas inom varje kustdistrikt, varjämte, med hänsyn till det utsatta läge Gotland har, en båt bör vara placerad där, liksom en i Mälaren och en i Väneren. För bunkring till sjöss bör finnas ett antal portabla bunkringsanordningar.

Den särskilda tekniska utrustning för oljebekämpning, som främst är aktuell, är dels länsor av olika slag, dels pumpar och andra anordningar för uppsugning av olja, dels olika typer av spridningsaggregat för kemiska bekämpningsmedel. Da dispergeringsmetoden för närvarande torde fa anses som den mest användbara och mest effektiva bekämpningsmetoden när oljan inte kan tas om hand på mekanisk väg, bör spridningsaggregat för dispergeringsmedel i princip finnas tillgängliga för alla för spridning av dessa bekämpningsmedel lämpliga båtar inom kustbevakningen. Anordningar för anbringande av aggregaten bör också finnas på alla sadana båtar. Därjämte bör flyttbara spridningsanordningar finnas för inledda båtar. Spridningsaggregat för absorptionsmedel bör finnas i så stort antal att icke en bekämpningsaktion, där absorptionsmetoden är lämpligast, fördröjs av brist på anordningar för spridning, särskilt som kostnaden för sadana anordningar är blygsam.

Därjämte bör särskilda anordningar finnas för läktring från skadade tankfartyg för det fall att det på grund av sjöhävning, närliggande grund etc inte är möjligt att gå intill en haverist för läktring av olja till annan tankhat. Inom varje kustdistrikt bör för detta ändamål finnas transportabla containers med flytbara slangar och tillhörande oljepumpar.

10.1.2 Förradshållning m m

Ett grundvillkor för en effektiv skadeavvärijande insats mot till sjöss löskommen olja är att det finns tillgång till tillräckliga kvantiteter lämpliga bekämpningsmedel. Om den statliga och kommunala förradshållningen skulle avpassas för varje tänkbar situation skulle en mycket omfattande förradshållning krävas.

Av flera skäl är det dock nödvändigt att begränsa förradshållningen. Nya rön görs beträffande de lämpligaste och mest effektiva bekämpningsmedlen och nya bekämpningsmetoder utvecklas. Förraden bör därför ej vara större än att en följsam anpassning till utvecklingen icke motverkas av lagringsekonomiska skäl. Mycket omfattande förrad fordrar därjämte speciella lokaler och särskild tillsyn. Oljeutsläpp av katastrofkaraktär

inträffar förhållandevis sällan, varför omsättningen av utrustningen blir relativt ringa. Vissa bekämpningsmedel kan under längre tids lagring förstöras eller försämrats, och en för alla tankbara förhållanden tillräckligt stor förrådshållning blir därför alltför kostsam. Behovet av bekämpningsmedel för oljekatastrofer måste därför tillgodoseas på annat sätt och förrådshållningen begränsas till att tillgodose ett mera närliggande och bedömbart behov.

Inom varje kustdistrikt bör för omedelbara bekämpningsåtgärder vara tillgängligt så stort förråd av bekämpningsmedel som svarar mot behovet vid mindre bekämpningsåtgärder och bekämpningsåtgärder av "normal" omfattning. Förråden bör emellertid också kunna täcka det omedelbara behovet i inledningskedet vid större bekämpningsåtgärder.

Omfattningen av förrådshållningen bör i princip bestämmas med hänsyn till det erfarenhetsmässiga behovet av tillgång till bekämpningsmedel för oljeutsläpp av större omfattning inom kustdistriktet. Savitt räddningstjänstutredningen efter kontakter med kustbevakningen kunnat utröna finns det för närvarande icke tillräckligt underlag för en noggrann säker beräkning. Inträffade fall av större oljebekämpningsåtgärder är alltför olikartade och för få för att medge en beräkning.

I avvaktan på ytterligare erfarenheter anser räddningstjänstutredningen att förrådshållningen bör vara sådan att det vid ett snabbt anbringande av inläsningsmateriel blir möjligt att ringa in och ta upp betydande mängder löskomnen olja. För de fall där oljan hunnit få så stor spridning att den inte kan länsas in effektivt bör den omedelbara tillgången på bekämpningsmedel inom varje kustdistrikt vara avpassad så att framgångsrik bekämpning av omkring 5 000 m³ över större yta utspridd olja kan ske. I övrigt bör behovet av bekämpningsmedel bygga på förberedda snubbleleveranser, varom särskilda avtal tecknas med tillverkare på olika platser inom landet. En sådan malsättning för förrådshållningen inom varje kustdistrikt bör i vart fall vara tillräcklig för att även vid bekämpning av större oljeutflöden behovet av bekämpningsmedel skall kunna tillgodoseas under så lång tid som krävs för att föra fram bekämpningsmateriel från förråd på andra platser i landet eller från nyssnämnda tillverkare. Det förutsätts, att vid den regionala och lokala planläggningen förbereds i vilken omfattning, på vad sätt och efter vilken tid ytterligare bekämpningsmedel av olika slag kan tas fram från andra förråd (statliga, kommunala eller enskilda). Härigenom bör en rimlig beredskap avseende tillgång till bekämpningsmedel uppnås.

Förråden bör vara så sammansatta att möjlighet föreligger att alltefter omständigheterna använda olika bekämpningsmetoder. Utredningen anser sig emellertid inte böra gå närmare in på en bedömning av förrådens sammansättning eller bedöma vilka i marknaden nu förekommande bekämpningsmedel av skilda slag eller länsor av olika utföranden som är mest lämpliga. Sammansättningen bör bestämmas av generaltullstyrelsen.

Eftersom det är av vikt att samhällets samlade räddningsresurser kan utnyttjas så allsidigt och effektivt som möjligt, anser räddningstjänstutredningen att all för oljebekämpning anskaffad materiel i princip skall kunna tillhandahållas – i förekommande fall mot ersättning och efter överenskommelse – annat räddningsorgan än det som primärt förfogar

över materielen. De större förråd det här gäller bör vid behov kunna utnyttjas även av de kommunala räddningsorganen för deras oljebekämpning vid stränder eller i sjöar. Vid bestämmandet av förrådets sammansättning bör skälighänsyn tas här till. Samråd bör därför äga rum med brandcheferna i berörda kommuner.

För att söka ge ett begrepp om förrådshållningen av olika slags bekämpningsmedel inklusive länsor vid nyssnämnda malsättning anförs utredningen följande exempel.

Om såsom kemiskt bekämpningsmedel väljes ett dispergeringsmedel, som erfarenhetsmässigt hitintills visat sig vara det lämpligaste, skulle för fullständig dispergering av 5 000 m³ olja vid besprutning med ca 5-procentig koncentration kunna beräknas åtgå ca 500 fat om 200 liter vardera. Användningen av absorptionsmedel får ses som en "andra försvarslinje" i beredskapen till sjöss t ex i grundare farvatten och i närheten av land. Absorptionsmedel får också betraktas som ett lämpligt bekämpningsmedel på insjöar. En lämplig avvägning synes vara att för omedelbart bruk till sjöss disponera absorptionsmedel för bindning av minst 100 m³ olja per kustdistrikt. För detta åtgår som medelvärde 200 m³ absorptionsmedel vilket motsvarar 2 000 säckar. I fråga om länsor anses att någon fullt utvecklad, för användning i öppen sjö lämplig länsa ännu inte finns att tillgå vare sig i Sverige eller på den internationella marknaden. Den snabba utveckling som nu sker på detta område talar dock för att det inom en snar framtid skall bli möjligt att anskaffa utsjölänsor med godtagbara prestanda. För begränsad användning till sjöss samt framför allt för avstängning av sund, skadebegränsning vid friliggande öar etc bör i kustförråden ingå en viss uppsättning länsor av konventionellt slag. En lämplig avvägning synes vara att man per kustdistrikt disponerar omkring 10 000 m länsor fördelade på lättare avskärningslänsor, absorberande länsor och utsjölänsor. Dessutom behövs förankringsanordningar för länsorna.

När en oljeolycka inträffat är det av största betydelse att länsor och bekämpningsmedel samt upptagningsanordningar snabbt kan föras fram. Vind och ström samt oljans närhet till land vid upptäckt har avgörande betydelse för hur lång tid som står till buds för bekämpning innan till sjöss löskomnen olja når stränderna. Under ogynnsamma förhållanden kan tidsfristen vara kort. I bekämpningen deltagande batar skall under utryckning till sjöss inte behöva göra alltför stora avvikelser för att hämta materiel. Förråden bör placeras med beaktande härav och det bör därför ej komma i fråga att placera all förrådsmateriel inom kustdistriktet på en plats. En centralisering av förrådshållningen till en enda plats skulle dessutom, som exemplet ovan ger en antydning om, bli utrymmeskrävande och förmodligen medföra behov av särskild förrådsbyggnad. Å andra sidan bör bekämpningsmaterielen ej heller splittras på ett alltför stort antal platser, då därigenom den materiel, som är gripbar på varje plats, blir alltför ringa för att kunna utgöra en verksam buffert i avvaktan på tillförsel av längre bort förvarad materiel.

Räddningstjänstutredningen finner därför att varje kustdistrikts förrådsmateriel bör fördelas på ett begränsat antal platser. Eftersom varje kustdistrikt är delat i 4-6 kusttullmästarområden synes det lämpligt att

förradsmaterielen i regel fördelas med ett föräd inom vart och ett av dessa områden. Hänsyn kan därvid tas till de olika behov av bekämpningsmedel, som kan visa sig föreligga inom områdena. Förraden behöver i regel inte bli mera utrymmeskrävande än att de kan förvaras i på platsen befintliga byggnader eller i särskilt uppförda förrad av enkel beskaffenhet. Genom den här föreslagna fördelningen kan också de lokala räddningsorganens intressen bli tillgodosedda, särskilt som utredningen förutsätter ett nära samarbete mellan kustbevakningen och de lokala räddningsorganen.

Den förrådshållning som räddningstjänstutredningen föreslar är, som förut sagts, inte avsedd att täcka det totala behovet av bekämpningsmateriel vid mycket stora oljeutsläpp. För att möta sådana lägen måste, som i det föregående sagts, särskild katastrofplanläggning ske genom generaltullstyrelsens försorg. Vid denna planläggning bör kartläggas bl a vilka materielresurser som finns i olika delar av landet, vilka möjligheter att snabbt komma åt eller tillverka sådan materiel som kan utnyttjas samt hur transportfrågan skall lösas. Katastrofberedskapen kan komma att kräva att avtal träffas med tillverkare eller försäljare av bekämpningsmedel om viss lagerhållning och om sådan leveransskyldighet, som gör det möjligt att efter en given tidrymd tillföra valfri punkt på kusten vissa kvantiteter bekämpningsmedel.

10.1.3 Flyg

För vissa uppgifter och i särskilda lägen vid oljebekämpning till sjöss och i kustvattnen är det lämpligt eller nödvändigt att utnyttja flyg.

För att lokalisera samt bestämma omfattningen av och rörelsen hos rapporterade större oljeutsläpp är flyget en stor tillgång. Genom flygspaning kan snabbt och säkert införskaffas erforderligt underlag för bedömning av vilka åtgärder för oljebekämpning som bör sättas in. Genom fotografering av oljeutsläpp med speciell utrustning torde bl a uppgifter om oljans sammansättning kunna erhållas, uppgifter som är av betydelse för bekämpningen.

Flyget har också i begränsad omfattning börjat användas i den direkta bekämpningen av oljan genom att kemiska bekämpningsmedel sprids från helikopter eller lätt flygplan. Helikopterinsats kan bli nödvändig när oljan är hotande nära land och snabb insats är ett villkor för att bekämpningen skall lyckas eller där djupförhållandena inte tillåter att båtar används.

För de här nämnda uppgifterna har kustbevakningen i sin hitillsvarande verksamhet antingen utnyttjat de resurser som marinen eller flygvapnet kunnat ställa till förfogande eller förhyrt helikopter eller flygplan med förare från enskilt företag. Det har visat sig möjligt att träffa sådana avtal med företag att flyg kan erhållas med kort varsel. I viss utsträckning har också flygförarutbildad personal ur kustbevakningen utnyttjats.

Enligt vad utredningen inbämtat från kustbevakningen innebär den nuvarande ordningen för anskaffande av flyg inte någon större olägenhet. Flyg utnyttjas för närvarande inte i så hög grad att det är motiverat att upprätta en särskild flygorganisation. Räddningstjänstutredningen anser

till följd härav att kustbevakningens behov av flyg bör tillgodoses på samma sätt som hittills.

10.2 De lokala räddningsorganens utrustning

10.2.1 Inledning

De lokala räddningsorganens behov av utrustning för att hålla en tillfredsställande beredskap kommer att variera starkt beroende på arten av verksamhet inom berörda kommuner samt verksamhetsomradenas omfattning och struktur. Räddningstjänstutredningen förutsätter, som tidigare framgått, att kommunerna samverkar bl a i fråga om anskaffande av räddningsmateriel för speciella ändamål. Det kan också förutsättas att specialutrustning för räddningstjänst anskaffas allteftersom erfarenheter vunnits av hur behovet av utrustning kan tillgodoses genom utnyttjande av materiel som är avsedd för andra verksamheter inom kommunen, t ex gatubyggnad, eller genom förhyrande av materiel från enskild. Dessutom bör nämnas den samverkan i fråga om gemensamt utnyttjande av räddningsmateriel som bör bli ett resultat av den ökade samordningen av räddningstjänsten mellan olika myndigheter. Nagot förslag till enhetlig räddningsutrustning, lämplig för alla kommuner, kan salunda inte utarbetas. Med hänsyn till det nyss sagda måste de synpunkter som utredningen anför i fråga om anskaffande av utrustning för olika slag av räddningstjänst bli mycket allmänt hållna.

10.2.2 Utrustning för oljebekämpning

Oljeskyddsutredningen gjorde år 1964 en undersökning av den särskilda utrustning för oljebekämpning som då fanns hos kommunerna. Särskild utrustning fanns, visade undersökningen, i mycket begränsad omfattning. Ett tjugotal kommuner i landet hade anskaffat snabblänsor. Nagra kommuner uppgav sig planera inköp av länsor. Dessutom fanns på en del håll tinmerlänsor. Ett mindre antal kommuner hade anskaffat kemikalier och besprutningsaggregat. Materiel som kunde användas vid oljeutflöden men som ej särskilt anskaffats härför fanns dock hos flera kommuner.

Även om, allteftersom brandkarerna kommit att utnyttjas för akutbekämpning vid oljeolyckor, alltfler kommuner anskaffat viss utrustning torde kommunerna alltjämt i allmänhet sakna särskild utrustning för oljebekämpning av nämnvärd betydelse.

Oljeskyddsutredningen framlade, som utgångspunkt för en beräkning av kostnaderna, ett förslag till anskaffande av den utrustning som erfordrades för att vid inträffat oljeutflöde stoppa oljans omedelbara spridning. Utredningens beräkning avsåg tre typer av kommuner med olika behov av bekämpningsmedel. För kommun med medelstor importhamn för olja fann utredningen behov föreligga av 250 meter snabblänsor, särskild pump för uppsugning av olja samt, utöver transportfordon för länsor och andra redskap, tillgång till halm, linor, plank m m i viss omfattning. Kommun med insjöhamn med oljetrafik beräknades behöva 125 m snabblänsor samt ett mindre förråd av halm, linor, plank etc.

Inlandskommun utan hamn men med vattendrag eller sjö ansåg oljeskyddsutredningen böra ha ca 100 m snabbblansor samt ett relativt litet förråd av halm och annan liknande materiel. För samtliga kommuner förutsattes att grävmaskiner, lastfordon, tankbilar, båtar och smaredskap fanns tillgängliga hos kommunen eller snabbt kunde förhyras inom kommunen. Kemiska bekämpningsmedel ansåg utredningen böra anskaffas till en större regions behov. I kommuner utan lagerhallning av olja ovan jord fann oljeskyddsutredningen att särskild materiel för oljebekämpning behövde anskaffas i endast ringa utsträckning.

Räddningstjänstutredningen erinrar om att det lokala räddningsorganets uppgift beträffande oljeutflöden är att hindra att oljeutflöde orsakar skada eller att inträffad skada förvärras. Räddningsorganets oljebekämpningsutrustning skall sålunda vara anpassad till dessa uppgifter. Särskild utrustning för saneringsåtgärder är alltså inte nödvändig.

Oljebekämpningsutrustningen skall vidare, som förut nämnts, vara avpassad efter förhållandena i kommunen. Kravet på särskild oljebekämpningsutrustning i kustkommunerna samt i kommuner med strand mot Mälaren och Väneren eller mot annat inlandsfarvatten, där tankbåtstrafik förekommer, måste vara betydligt större än i inlandskommunerna i allmänhet. Det är också i dessa kust- och strandkommuner som oljehamnarna, de större oljedepåerna samt oljeraffinaderierna finns. Men även inom atskilliga inlandskommuner kan förekomsten av större industrier och för oljeolyckor riskabel verksamhet kräva att kommunens räddningsorgan förfogar över särskilda bekämpningsresurser. Sedan de planlagda kommunsammanläggningarna genomförts torde för övrigt beträffande samtliga kommuner kunna sägas, att förhållandena är sådana, att en viss oljebekämpningsberedskap måste upprätthållas.

Det kan enligt räddningstjänstutredningens mening emellertid inte vara rimligt att i varje kommun anskaffa all den specialutrustning som kan krävas för alla tänkbara oljeolyckor. En sådan utrustningsberedskap skulle medföra orimliga kostnader. Det måste anses vara tillfyllest att hos det lokala räddningsorganet finns en viss utrustning för primärsatser, så anpassad i förhållande till riskläget i kommunen att räddningsorganet med dessa resurser kan verksamt göra en första insats för att bekämpa vanligen förekommande oljeskador. Denna utrustning, kompletterad med de resurser som kan finnas hos andra organ inom kommunen, torde komma att vara tillräcklig för bekämpning vid oljeolyckor som ej är av större omfattning. I övrigt bör utrustningsberedskapen bygga på en planläggning i samverkan mellan kommunerna. Gränsande till varandra finns ofta kommuner av så olika struktur och därmed så skiftande krav på särskild bekämpningsutrustning att möjligheter i regel föreligger att inom en relativt begränsad region vid behov komplettera de egna resurserna. I fråga om kustkommunerna och kommuner med strand mot Mälaren och Väneren bör, som förut betonats, en nära samverkan i utrustningsfrågan ske med kustbevakningen.

Inledningsvis har sagts att det inte är möjligt att föreslå någon enhetlig utrustning som är lämpad för alla kommuner. Räddningstjänstutredningen finner det ej heller möjligt eller behövt att för olika typer av kommuner föreslå krav på någon viss lämplig minimiutrustning. Utred-

ningen har inte ansett det motiverat att med utgångspunkt i de allmänna riktlinjer som utredningen här skisserat undersöka kommunernas behov av särskild oljebekämpningsutrustning. Utredningen bedömer dock att omkring 50 av landets efter kommunindelningsreformens genomförande ca 250 kommuner behöver en mera omfattande utrustning, som innefattar bl a visst förråd av kemiska bekämpningsmedel, tillgång till länsor av olika typer och oljepumpar samt i förekommande fall batar för utläggande av länsor m m. En mindre omfattande men ändå allsidigt sammansatt bekämpningsutrustning kan förmodas vara behövlig i omkring 100 kommuner. För återstående omkring 100 kommuner finns anledning anta att den särskilda utrustningen kan inskränkas till en mindre kvantitet snabblänsor samt lämpliga handredskap. Särskilt dessa senare kommuner måste givetvis i högre grad än de övriga kommunerna vid behov återfalla på resurser inom angränsande eller närbelägna kommuner. Vissa kustkommuner och vissa kommuner med strand mot Väneren eller Mälaren måste dessutom räkna med att hålla ett reservförråd av snabblänsor för första insats vid oljeutsläpp i kustbandet.

10.2.3 Utrustning för räddningstjänst i övrigt

Utrustning för räddningstjänst finns redan i icke obetydlig omfattning hos flertalet brandkårer. Det är dels materiel som anskaffats för räddning i samband med brand, dels annan särskilt för räddningstjänst anskaffad utrustning.

Av den undersökning rörande räddningstjänsten vid de kommunala brandkärorna, som räddningstjänstutredningen gjorde år 1967, framgår att brandkärorna totalt anskaffat särskild räddningsutrustning till ett uppskattat värde av omkring 3,7 milj kr. Även om man bortser från Stockholm, Göteborg och Malmö, vilka får anses välutrustade, har atskilliga kommuner gjort förhållandevis omfattande förvärv av utrustning för räddningstjänst. Många kommuner har sålunda anskaffat släpkärror med olika slag av räddningsutrustning såsom lyftanordningar, bat etc. Det finns anledning förmoda att anskaffandet av räddningsutrustning vid brandkärorna ytterligare ökat de senaste åren.

Hur omfattande utrustning för räddningstjänst varje lokalt räddningsorgan bör ha är, såsom är fallet med behovet av oljebekämpningsutrustning, beroende av förhållandena i kommunen. Variationerna kan bli betydande. Viss utrustning, nämligen sådan som kan vara nödvändig för ingripande för räddande av liv, måste dock omedelbart finnas att tillgå vid varje räddningsorgan. Exempel på sådan utrustning är skärapparat, uppbnrytningsverktyg samt domkrafter och andra lyftanordningar.

I högre grad än vad som gäller vid oljebekämpning torde utrustningen för annan räddningstjänst kunna bygga på utrustning inom andra verksamheter inom kommunen, särskilt inom gatu- och byggnadskontoren, samt hos enskilda företag. Det är inte realistiskt att fordra att en kommun skall skaffa särskild räddningsutrustning för andra räddningsingripanden än sådana som kan förutses bli nägorlunda vanliga i kommunen och fordra särskilt snabb insats. I övrigt får materielberedskapen bygga på

att utrustning kan lanas och förhyras. I fråga om anskaffande av specialutrustning bör samverkan ske mellan kommunerna.

Till sådan specialutrustning får räknas de särskilt utrustade räddningsbilarna. Behovet av sådana är svarbedömbart. Tillgång till specialutrustade räddningsfordon torde vara nödvändig i de största kommunerna. Där kan man också räkna med nagorlunda hög utnyttjandegrad. För vissa andra kommuner kan det dock bedömas lämpligt att gemensamt förvärva ett sådant fordon. Oftast torde emellertid med räddningsutrustning valförsedda släpfordon som kan kopplas till utryckningsfordon vara tillfyllest, medan behovet av kranbil i många fall kan tillgodoses genom att kommunen träffar överenskommelse med bilbärningsföretag.

Några få brandkårer har anskaffat lämpliga fordon med riklig sambandsutrustning (ledningsbussar) för att vid större bränder och olyckor ha tillgång till rörliga ledningscentraler. Även polisen förfogar över ett antal ledningsbussar. Dessa kan utlanas vid räddningsaktioner. Nyttan av en ledningsbuss är särskilt uttalad vid katastrof eller vid annat nödläge där skadeverkningarna sträcker sig över ett större område och där samordning av räddningsarbetet kan kräva tillgång till effektiva sambandsmedel. Det är inte möjligt att med säkerhet avgöra om behovet av ledningsfordon med sambandsutrustning är större än att det kan tillgodoses med den nuvarande tillgången på sådana fordon. För utnyttjande av helikopter för tillfälliga särskilda räddningsuppgifter bör brandkår kunna repliera på polisens helikopterorganisation. I övrigt får behovet av flyg och helikopter, t ex för snabba transporter av räddningsmateriel, tillgodoses genom förhyrning.

Den samordning av alarmeringen till länsalarmeringscentraler, som utredningen, enligt vad som framgår i nästa kapitel, förutsätter kommer till stand, kommer att medföra att aktuella materielförteckningar och åtgärdsregister finns tillgängliga centralt i varje län. Detta bör väsentligt öka möjligheterna att snabbt få uppgift om var erforderlig kompletteringsmateriel närmast finns att tillgå. Även i övrigt blir den överblick över räddningsresurserna, som kommer att finnas hos länsalarmeringscentralerna, av stor betydelse när de olika räddningsorganen skall anskaffa sin räddningsutrustning.

Frågan huruvida ambulanserna bör förses med viss räddningsutrustning, främst för att loss göra fastklämda, har väckts inom utredningen. Denna fråga har samband med bl a ambulansernas utrustning i övrigt och ambulanspersonalens utbildning. Utredningen vill i detta sammanhang endast uttala att frågan om ambulansernas räddningsutrustning bör övervägas av de för sjuktransporttjänsten ansvariga myndigheterna. Därvid bör beaktas att viss förstahandsutrustning för räddning bör finnas tillgänglig.

10.3 *Frågan om utnyttjande av civilförsvarets utrustning för räddningstjänst*

Frågan huruvida civilförsvarets för räddningstjänst lämpad utrustning i större utsträckning än för närvarande bör kunna utnyttjas av de kommunala räddningsorganen bör i detta sammanhang beaktas.

Civildöforsvarsstyrelsen har meddelat bestämmelser för utlåning av civilförsvarsmateriel i fredstid. Enligt bestämmelserna får sådan materiel med undantag av radiomateriel, för vilken gäller särskilda bestämmelser – efter beslut av vederbörande länsstyrelse tillfälligt utlånas i högst sex månader (undantagsvis högst ett år) till bla statlig och kommunal myndighet. En förutsättning är att utlåningen tjänar ett civilförsvarsfrämjande syfte eller att särskilda skäl föreligger, exempelvis att en katastrofsituation föreligger. Utlåning får vidare endast ske i den omfattning som mobiliseringsberedskap och utbildning medger. Materielen skall snabbt kunna återställas vid mobilisering. Fordon av standardtyp samt långtidspörpackad och långtidskonserverad materiel får utlånas först efter civilförsvarsstyrelsens medgivande. Vid katastroftillfällen får länsstyrelsen dock besluta om utlåning av all civilförsvarsmateriel som länsstyrelsen bedömer erforderlig.

I civilförsvarsstyrelsens bestämmelser regleras utlåningsförfarandet samt kostnadsfrågan. Beträffande den senare gäller för all utlåning till statlig och kommunal myndighet (även vid katastrof) att myndigheten skall ersätta den materiel som förbrukats eller skadats under utlåningen samt lönekostnaden dels för förrädspersonalen i samband med in- och utlämningen av materielen, dels för eventuella förare av utlånade specialfordon. Särskild läneavgift eller ersättning för förslitningskostnad uttas ej.

De nuvarande bestämmelserna gör det således ej möjligt att under längre tid till lokalt räddningsorgan utlåna för räddningstjänst lämplig utrustning. Det kan självfallet inte vara lämpligt att lokalt räddningsorgan baserar sin verksamhet på civilförsvarets utrustning, som primärt är anskaffad för att fylla civilförsvarets behov. Däremot kan övervägas om inte sådan utrustning vid behov bör stå till förfogande även vid nödlägen som ej utgör katastrofer, vilket för det lokala räddningsorganet skulle vara ett tillförlitligt och enkelt sätt att skaffa sig erforderlig reservutrustning. Det förhållandet att civilförsvaret förfogar över utrustning speciellt avsedd för räddningstjänst gör möjligheten att vid behov repliera på denna utrustning särskilt värdefull för de lokala räddningsorganen. Med den utrustning som de lokala räddningsorganen förutsätts ha torde de fall, då reservutrustningen behöver tillgripas, bli relativt få. Någon menlig inverkan på civilförsvarets mobiliseringsberedskap behöver därför ej befaras. Det finns ej heller anledning förmoda att den anförtrodda materielen inte skulle vardas så att den förblir fullt användbar för civilförsvarsändamål. Det är också ett intresse för civilförsvarsmyndigheterna att få viss materiel testad vid större räddningsingripanden.

För att lämplig civilförsvarsutrustning tillräckligt snabbt skall kunna stå till de lokala räddningsorganens förfogande krävs att materielen placeras hos räddningsorganet eller på plats som lätt kan nås av detta. På vissa orter kan det eventuellt vara lämpligt att materielen kvarligger i civilförsvarets förråd men där uppläggs särskilt för att bli lätt åtkomlig samt att räddningsorganet får direkt tillgång till förrådet. Vid bestämmande av hur materielen skall ställas till förfogande bör såväl räddningsorganets som civilförsvarets intresse beaktas.

Som ovan sagts kan vid katastrofer all erforderlig civilförsvarsmateriel

ställas till förfogande efter beslut av länsstyrelsen. Beträffande materiel, som är långtidskonserverad eller långtidsförpackad, kan med hänsyn till mobiliseringsberedskapen eller av annan anledning en sådan ordning som utredningen föreslar i fråga om utlåning av civilförsvarmaterielen i allmänhet vara olämplig. Också sådan materiel kan emellertid vara av stort värde vid räddningsingripanden. Det bör vara möjligt att särskilt avdela viss sådan materiel i civilförsvarets förråd så att den blir lätt åtkomlig vid katastrofer i fredstid. Fordningställande och transport av sådan materiel bör vara planlagd i förväg.

Räddningstjänstutredningen föreslar därför sådana ändringar i bestämmelserna om civilförsvarmateriel som betingas av vad utredningen här har anfört. Beträffande ersättning för utlåning av materielen synes de nuvarande bestämmelserna utan ändring kunna tillämpas.

10.4 *Forskning, försök och utveckling*

10.4.1 *Oljebekämpning*

Som förut sagts innebar de metoder som nu används för att bekämpa oljeutsläpp ingen slutlig lösning. Särskilt vad gäller medel och metoder för att angripa olja i öppen sjö har först under de senaste åren sådana resultat av försök och utvecklingsarbete uppnåtts att metoder och bekämpningsmedel fyller rimliga krav på effektivitet.

För närvarande finns i landet ingen samordnad forsknings-, försöks- och utvecklingsverksamhet inom detta område. En del institutioner och myndigheter, bl a tullverket, samt enskilda företag, forskare och andra intressenter har utfört vissa fältundersökningar beträffande skador efter oljeutsläpp till sjöss samt från olika utgångspunkter och med olika syften sysslat med försök och utveckling av nya metoder och bekämpningsmedel eller med utveckling och förbättring av tidigare använda metoder.

I riksrevisionsverkets förslag till finansiering av oljeskyddsberedskapen nämner verket forskning bland de ändamål som skulle kunna bli föremål för anslag ur den av verket föreslagna fonden. Vid remissbehandlingen av riksrevisionsverkets förslag uttryckte flera remissorgan sin tillfredsställelse härmed, bland dem sjöfartsverket och statens naturvårdsverk.

Generaltullstyrelsen har för budgetåret 1970/71 erhållit medel för uppföljning och dokumentation av främst utländska forskningsresultat samt för försöks- och utvecklingsverksamhet avseende medel och metoder för bekämpning av till sjöss löskommen olja.

Räddningstjänstutredningen finner det angeläget att den påbörjade försöks- och utvecklingsverksamheten på detta område fullföljs. Huvuduppgiften för denna verksamhet bör vara en uppföljning och dokumentation av in- och utländska erfarenheter om medel och metoder för oljebekämpning till sjöss, dels såsom underlag för försöks- och utvecklingsverksamhet, dels för att på längre sikt underlätta inriktningen av en mera omfattande svensk forskning på detta område. Verksamheten bör emellertid också omfatta försök avseende tillgängliga och nytillkommande bekämpningsmedels praktiska hanterande till sjöss. Med ledning av

erfarenheterna från försöksverksamheten bör lämpliga modeller för bekämpningsmetodik och enhetliga normer för anskaffning och förrådshållning utformas.

Det bör ankomma på generaltullstyrelsen som ansvarig central myndighet för oljebekämpning till sjöss och i kustvattnen att leda och samordna den försöks- och utvecklingsverksamhet det här gäller. Styrelsens uppgifter beträffande sådan verksamhet bör emellertid ta sikte på bekämpning av i vattnet löskommen olja också i sådana fall då kustbevakningen ej är primärt ansvarig för bekämpningen, t ex i hamnar och på stränderna.

I fråga om oljebekämpning till lands och i inlandsvatten (utom Mälaren och Väneren), där bekämpningsmetoder, utrustning m m är i stor utsträckning andra än vid oljebekämpning till sjöss, anser utredningen att försöks- och utvecklingsverksamheten bör avila den centrala myndigheten för räddningstjänsten. Visst grundmaterial för verksamheten samt åtskilliga frågor torde emellertid bli gemensamma. För att delge varandra erfarenheter och resultat och för att undvika dubbelarbete i insamlandet av uppgifter m m måste generaltullstyrelsen och den centrala myndigheten för räddningstjänsten nära samarbeta i dessa frågor. I icke obetydlig omfattning bör gemensamma försök i större skala kunna göras. Det förutsätts att utländska erfarenheter beaktas och att samarbete med andra länder eftersträvas.

Formerna för samarbetet mellan här avsedda myndigheter bör bestämmas av myndigheterna gemensamt. Lämpligt forum härför är det samrådsorgan som enligt vad utredningen föreslår skall knytas till den centrala räddningstjänstmyndigheten.

När det gäller forskning beträffande olika råoljors och oljeprodukters liksom olika bekämpningsmedels betcende och effekter i den marina miljön kan sägas att även om internationella forskningsresultat i stor utsträckning är tillämpliga på svenska förhållanden, det ändå föreligger behov av en egen forskning på detta område. Detta gäller inte minst med tanke på de speciella förhållanden som råder i Östersjön med dess låga vattentemperaturer, bräckta vatten och begränsade vattenomsättning. Som intressenter i en sådan forskning torde utöver generaltullstyrelsen och den centrala räddningstjänstmyndigheten kunna anges naturvårdsverket, styrelsen för teknisk utveckling, statens meteorologiska och hydrologiska institut, fiskeristyrelsen, institutet för vatten- och luftvårdsforskning, kemikuntoret och Svenska Petroleum Institutet. Med hänsyn till en i vissa fall önskvärd anknytning eller integration med andra närliggande forskningsområden, t ex marinbiologisk forskning och havsforskning, synes det mest rationellt att den samordnande funktionen för här avsedd forskning läggs på naturvårdsverket.

10.4.2 Räddningstjänst i övrigt

Beträffande brandförsvaret åligger det för närvarande statens brandinspektion att med uppmärksamhet följa förhållandena i Sverige och, såvitt möjligt, i utlandet samt att verka för standardisering av brandmateriel.

De angivna uppgifterna bör utvidgas till att avse även annan räddnings-

tjänst än brandsläckning och vad därmed hör samman. Den centrala myndigheten bör sålunda följa utvecklingen av räddningsteknik och metodik samt verka för standardisering av räddningsmateriel. För att kunna stå de lokala räddningsorganen till tjänst med råd och anvisningar i räddningsteknik och metodik bör den centrala myndigheten dessutom ha möjlighet att utföra vissa experimentella studier och fältförsök avseende även annan räddningstjänst än oljebekämpning. Myndigheten bör få erforderliga resurser härför. I den utsträckning forskning och försök sker genom andra institutioner och myndigheter bör den centrala myndigheten i bl a samordnande syfte följa denna verksamhet. Särskilt intresse bör också ägnas åt den verksamhet som sker utomlands och är av sådan beskaffenhet att resultaten kan tillgodogöras i Sverige.

11.1 *Nuvarande förhållanden i sammandrag*

11.1.1 Samhällets SOS-tjänst

För att tillgodose allmänhetens behov av att på ett enkelt sätt komma i förbindelse med samhällets hjälporgan har televerket efter beslut av 1956 års riksdag infört ett för hela landet gemensamt SOS-nummer, 90 000, samt inrättat speciella SOS-centraler. När automatiseringen av telefonnätet är fullt genomförd, vilket beräknas vara fallet om något år, kommer landet i sin helhet att täckas av SOS-tjänsten. Antalet SOS-centraler beräknas totalt komma att uppgå till omkring 25.

SOS-centralernas uppgift är att sätta den hjälpsökande i förbindelse med önskat hjälporgan. Själva larmutlösningen ombesörjs således ej av centralen och ej heller mottar denna uppgifter om visst hjälpbehov för att sedan själv vidarebefordra uppgifterna till vederbörande hjälporgan.

SOS-tjänsten är avgiftsfri vid betjänande av brandkår, ambulans, flygambulans, räddningsflyg, sjöräddning, jourhavande läkare och polis. Vissa andra verksamheter kan utnyttja SOS-tjänsten mot särskild avgift.

11.1.2 Brandförsvarets alarmeringsförhållanden

Enligt 11 § brandstadgan aligger det kommun bl a dels att träffa särskilda anordningar för att alarmera brandstyrkan om möjligheterna att göra det per telefon icke är tillfyllest, dels att träffa särskild anordning för inkallande av brandkårspersonalen. I gällande brandordningar föreskrivs att kommunerna skall ha tillgång till en ständigt med lämplig personal bemannad brandalarmeringscentral, till vilken allmänheten kan ge brandlarm, ingående alarmering, och varifrån brandstyrkan kan kallas till utryckning, utgående alarmering.

I juli 1968 fanns i landet 129 alarmeringscentraler med utrustning för fjärralarmering. Av dessa betjänade 22 endast en kommun. Vissa alarmeringscentraler svarar å andra sidan för alarmeringen inom mycket stora områden, t ex centralerna i Örebro och Uppsala. De kommuner som ej är anslutna till fjärralarmeringscentral har löst alarmeringsfrågan på varierande sätt. Alarmeringscentral kan exempelvis vara förlagd till

älderdomshem, hotell eller taxistation och skötas av personal där. I ett antal kommuner handhar ett eller flera brandbefäl i turordning alarmeringen.

Fjärralarmeringscentralerna har ingen enhetlig teknisk eller annan utrustning. Vissa centraler är väl utrustade medan andra har i olika avseenden mindre lämpliga anordningar. 110 av fjärralarmeringscentralerna har särskilda televakter anställda. På många platser i landet har brandkårens alarmeringscentral utrustning för övervakning av speciella tekniska funktioner inom olika kommunala verksamheter t ex vid vattenverk och elverk.

11.1.3 Ambulansalarmering m m

Av en undersökning år 1968 angående ambulansalarmeringen inom de olika landstingskommunerna framgick att 13 landstingskommuner hade organiserad alarmeringscentral. Denna var i 9 fall förlagd till brandkårens alarmeringscentral och i 4 fall till särskild alarmeringscentral för ambulanser. Övriga landstingskommuner redovisade skilda typer av vägar för alarmering.

Alarmering av jourhavande sjukvårdspersonal i öppen vård sker för närvarande mestadels genom SOS-tjänsten och teleförbindelse. I en del fall är sådan personal utrustad med mobila radiostationer anslutna till jourcentral eller alarmeringscentral.

Ambulansflyg rekvideras av därtill behöriga i vissa län hos polisens sambandscentral i länet och i övrigt hos rikspolisstyrelsen.

11.1.4 Alarmering av polis

För alarmering av polis finns inom varje polisdistrikt en larm- och ordercentral, vilken är belägen i polisstationen på distriktets centralort. Larmcentralen är, med några få undantag i mindre polisdistrikt, bemannad dygnet runt. Mellan rikspolisstyrelsen och distriktet kan, med nyss angivna undantag, dygnetruntförbindelse upprätthållas bl a genom telex.

Inom varje län finns dessutom en regional sambandscentral med speciella uppgifter. Sambandscentralen är alltid bemannad och till SOS-central inkommet larm vidarekopplas numera regelmässigt till sambandscentralen. Denna underrättar via telex vederbörande centralpolisstation. I polisdistrikt med icke dygnetruntbemannad centralpolisstation tas telefonkontakt med den polisman inom distriktet som har jourtjänst.

Polisens alarmeringscentraler är tekniskt välutrustade och deras alarmeringssystem motsvarar höga krav på effektivitet och säkerhet.

11.1.5 Alarmering av övriga räddningsorgan m m

Fjällräddningen, för vilken polisen ansvarar, alarmeras på samma sätt som polisen i övrigt. Dessutom finns vid de flesta större turistanläggningarna eller i anslutning till dessa uppgifter om de personer som engagerats i fjällräddningstjänsten och vilka har särskilda instruktioner om hur en

räddningsaktion snabbt skall igångsättas.

Räddningsflyget som endast får disponeras av länspolischef eller polischef rekvideras hos polisens sambandscentral i länet.

Sjöräddningen alarmeras genom kustradiostationerna. Alarm som uppfattas av i sjöräddningen deltagande organ, t ex genom optisk övervakning, vidarebefordras till närmaste kustradiostation.

Kustradiostationerna mottar också till SOS-central inkommen begäran om transport till sjöss av sjuka och skadade personer. Transporterna ombesörjs av batar som står till sjöräddningens förfogande.

Som närmare redovisas i avsnittet om oljebekämpningen till sjöss har genom särskilt beslut av Kungl Maj:t berörda statliga myndigheter och organ anmodats att rapportera iakttagelser om oljeförekomster till havs och i kustvattnen till kustbevakningens sambandscentraler, vad gäller Gotlands farvatten dock till Tingstäde radio.

Vidare bör nämnas den interna teleföbindelsen som SJ har utefter samtliga järnvägslinjer. Genom denna tradföbindelse kan närmaste bemannade järnvägsstation nås. Utöver fasta telefonapparater efter vissa järnvägssträckor finns på alla linjer telefonposter med högst 2,2 km inbördes avstånd. På lok, motorvagnar och dressiner medförs transportabla apparater för anslutning till telefonposterna.

För bilbärgning står flera enskilda organisationer och företag med dygnetrunttjour till tjänst. Någon möjlighet att påkalla dessas tjänster genom SOS-anrop finns emellertid ej. Dygnetrunttjour för att förmedla bl a begäran om hjälp av bärgningsbil ombesörjs av Larmtjänst AB. Bolaget, som har en relativt omfattande larmorganisation med spridning över hela landet, har bildats av försäkringsbolagen, Motorbranschens riksförbund och Svenska druckbilägareförbundet för att förmedla larm vid skilda hjälpbehov.

11.2 Utredningar med förslag till förändring eller utbyggnad av nuvarande alarmeringsystem

11.2.1 Utbyggnad av SOS-tjänsten

Räddningstjänstutredningen har hos televerket förfrågat sig om hur verket ser på möjligheterna att bygga ut de nuvarande SOS-centralerna till alarmeringscentraler med såväl alarmmottagning som alarmutlösning för de till centralerna anknutna räddnings- och hjälporganen. Utredningen har samtidigt anhållit om vissa kostnadsberäkningar för en sådan utbyggnad.

Televerket har i anledning härav i en promemoria i maj 1967 bl a anfört.

Fran rent teknisk synpunkt är det möjligt att bygga ut nuvarande SOS-centraler till kombinerade SOS- och alarmeringscentraler (SOS-Ac) så att de även ombesörjer alarmutlösningen. En sådan utbyggnad innebär dock i tekniskt avseende krav på att de nya centralerna förses med viss utrustning som SOS-centralerna nu saknar, i huvudsak utrustning för fjärralarmering och för radiokommunikation.

Kostnaderna för en utbyggnad av SOS-tjänsten skulle enligt televerkets beräkningar totalt bli ca 5 milj kr avseende anläggningskostnaderna medan de årliga driftskostnaderna kan beräknas uppgå till ca 9,1 milj kr. I sin kostnadsberäkning har verket förutsatt att alarmeringscentralerna skall vara förlagda till televerkets nuvarande SOS-centraler samt att dessa skall utföra alarmlösning till ambulans och brandkår medan anrop till polis, sjöräddning och jourhavande läkare alltjämt skulle ske genom vidarekoppling. Vidare har förutsatts att SOS-Ac skall ha tillgång till radioutrustning för radiokommunikation för vilken krävs utbyggande av en eller flera basstationer inom varje SOS-område. Kostnadsberäkningen inkluderar även viss personalökning vid SOS-centralerna. (Som jämförelse kan nämnas att driftskostnaderna för nuvarande SOS-tjänst uppgår till ca 5 milj kr årligen medan anläggningskostnaden kan uppskattas till 1,2 milj kr.)

Fördelarna med en utbyggnad av SOS-centralerna anser televerket från alarmeringssynpunkt vara flera. Ursprungsidentifieringen av anropen, som nu erhålls dels på automatisk väg, dels genom utfrågning av den anropande, kan få en bättre lösning om den anropande direkt kommer i kontakt med en kombinerad SOS- och alarmeringscentral. Framkopplingstiden skulle därjämte bli ca en halv minut kortare än vid nuvarande system och den hjälpsökande skulle ej som f n behöva framföra vissa uppgifter till såväl SOS-central som hjälporgan. De olägenheter – i vissa fall av mycket allvarligt slag – som nu ibland uppkommer genom att den hjälpsökande tror sig ha fullföljt alarmeringen i och med att kontakt erhållits med SOS-centralen och därför avslutar samtalet bör upphöra. Vid katastrofer eller andra nödlägen, som kräver mera omfattande räddningsinsatser och da ett flertal olika hjälporgan snabbt måste nås, skulle kombinerade SOS- och alarmeringscentraler fungera lättare och bättre än de nuvarande SOS-centralerna.

Även om televerket sålunda funnit att en kombination av nuvarande SOS-centraler och alarmeringscentraler skulle medföra fördelar, anför emellertid verket skäl som talar emot att de tänkta centralerna inordnas i televerkets organisation.

Den nuvarande SOS-tjänsten, säger verket, har karaktären av normal manuell expedition av telefonsamtal och den är därför i betjäningshänseende samordnad med annan inom televerket förekommande manuell telefonexpedition. SOS-centralerna är således lokaliserade till de orter där det av i huvudsak driftsekonomiska skäl är befogat att ha manuell telefonexpedition förlagd. Verksamheten vid en kombinerad SOS- och alarmeringscentral skulle emellertid komma att till sin karaktär väsentligt skilja sig från vanlig telefonexpedition. Karaktäristiskt för en central av det slag som avses är bl a förekomsten av radiokommunikation, långa expeditionstider för ett flertal arbetsmoment, behovet av att fortlöpande överblicka de olika hjälpenheternas aktuella engagemang samt önskvärdheten av att i nära anslutning till centralen ha tillgång till sakkunnigt och ansvarigt befäl som är engagerat i hjälparbete. Dessa förhållanden gör att man inte har möjlighet till arbetsnässig samordning med vanlig telefonexpedition, som f n finns i SOS-centralerna. Att förlägga SOS-centraler,

drivna i televerkets regi, till andra orter än sådana där manuell telefonavdelning finns, skulle ställa sig högst ofördelaktigt driftsekonomiskt sett och valla problem för driftsövervakning m m. En bättre lösning från bl a samhällsekonomisk synpunkt vore enligt televerket att förlägga centralerna i anslutning till något slag av hjälporgan, där ständig bemanning finns.

11.2.2 Principförslag till kommunikations- och alarmeringssystem utarbetat av Teleutredningar AB

För att få ett allsidigt tekniskt underlag för bedömning av alarmerings- och telekommunikationsfrågorna uppdrog räddningstjänstutredningen sedan Kungl Maj:t anvisat medel härtill – åt Teleutredningar AB (TUAB) att närmare utreda dessa frågor. TUAB redovisade sin utredning i juni 1969 i en rapport benämnd "Principförslag till kommunikations- och alarmeringssystem för räddningstjänsten i Sverige". Målsättningen för utredningen anges i rapporten ha varit att skissera en från lednings- och kommunikationssynpunkt optimal lösning för 80-talets räddningsorganisation.

Sammanfattningsvis anförs i rapporten bl a följande.

Ökande rörlighet i samhället, ökande personalkostnader, rekryteringsproblem osv har hos räddningsorganen medfört en tendens mot inrättande av större organisationsenheter och centralisering av ledningsfunktionerna för att man härigenom skall nå större flexibilitet i utnyttjandet av personalen och kunna minska kostnaderna för administrationen. Åtgärder av denna typ har emellertid inte effektivitetshöjningar som en självklar följd. De större organisationsenheterna försvårar överblicken från ledningens sida och ställer krav på effektiva hjälpmedel för att följa verksamheten och få kontakt med fältenheterna.

Hjälpmedel av ovan nämnt slag existerar redan i form av moderna kommunikations- och datasystem. De fasta kostnaderna för utnyttjande av sådana system är emellertid så höga att det inte är ekonomiskt försvarbart att utrusta vart och ett av räddningsorganen med egna sådana hjälpmedel. Ett fullständigt utnyttjande av de möjligheter som bjuds kräver dels en långtgående samordning mellan organen och dels en kraftig centralisering av ledningsfunktionerna. TUAB har därför utgått ifrån ett samgående mellan polis, tull, brandförsvaret, ambulansväsendet och vissa institutioner på sjukvårdssidan. Därigenom skulle medges utnyttjande av gemensamma kommunikations- och datasystem samt även lokalmässig samordning av ledningsfunktionerna, något som dock, fränhåller TUAB, inte skulle behöva medföra behov av sammanslagning av dessa organ.

På radiokommunikationssidan bör enligt TUAB de nuvarande individuella radiosystemen hos nyssnämnda organ ersättas av ett gemensamt relästationssystem. Därigenom skulle erhållas ett samordnat rikstäckande radionät. För effektivisering av sambandsfunktionerna bör anskaffas särskilda tekniska hjälpmedel. Relästationssystemet kan också anknytas till det kommunikationssystem som är aktuellt vid sjöräddning. En samordning av telekommunikationerna föreslås likaledes, varvid de uppgifter SOS-centralerna nu har skulle övertas av räddningsorganen.

TUAB föreslår att man för alarmering av deltidsanställd personal och

annan jourpersonal skall använda det trådlösa mobilsökningssystem som kommer att byggas upp av televerket. Kontrollfunktionerna för denna alarmering bör liksom kommunikationen med stationeringsplatser, brandalarm, inbrottsalarm och vissa andra övervakningstyper integreras i ett kommunikationssystem, vars utformning tillgodoser de höga säkerhetskraven. Övervakningen av alarmobjekten bör ske med hjälp av datorsystem.

Genom att de gemensamma alarmerings- och ledningscentralerna får stora geografiska ansvarsområden (sex eller sju områden för hela landet med en ledningscentral i varje område) skulle underlag skapas för utnyttjande av ett omfattande datorsystem. För att övervaka larmobjekt, följa verksamheten på fältet, tillhandahålla underlag för insatsbeslut samt journalföra uppgifter m m bör enligt TUAB ett datasystem användas.

Kostnaderna för genomförande av förslaget har TUAB beräknat till 200–300 milj kr.

11.2.3 Svenska kommunförbundets och Svenska landstingsförbundets rekommendationer om gemensamma alarmeringscentraler för brand- och ambulansväsendet m m

Svenska kommunförbundet och Svenska landstingsförbundet har rekommenderat sina medlemmar ett ökat samarbete i alarmeringsfrågan och därvid anslutit sig till ett förslag till gemensamma alarmeringscentraler för i första hand brand- och ambulansväsendet. Förslaget grundar sig på en utredning som utförts av en på initiativ av kommunförbundet tillsatt arbetsgrupp bestående av representanter för kommunförbundet, landstingsförbundet, televerket, statens brandinspektion och civilförsvartsstyrelsen.

Arbetsgruppen har funnit det fördelaktigt att samordna den kommunala alarmeringen i större utsträckning än som sker för närvarande. En sådan samordning bör även omfatta ambulansalarmeringen. Gruppen har ansett främst följande skäl tala för ökad samordning.

1. Vid många ingripanden i nödlägen krävs insats av såväl primärkommunala enheter som landstingskommunala enheter. Samordning av alarmeringen ger möjlighet att sända den hjälp som krävs i varje enskilt fall. Dessutom elimineras den i nödläge besvärande olägenheten att den som alarmerar kopplas till ett hjälporgan även när det fordras insats av flera.

2. Genom kommunsammanläggningar och ökad interkommunal samverkan har antalet brandkårer och brandkårsavdelningar successivt minskat vilket ställer ökade krav på samverkan exempelvis vid storbränder.

3. Genom samordning av verksamheten och anskaffning av effektiv utrustning kan närvarande alarmeringsbehov tillgodoses med väsentligt minskad personalinsats samtidigt som det ges utrymme för andra kommunala funktioner. Härigenom kan kostnaden per alarmtillfälle nedbringas avsevärt.

4. Samordningen av alarmeringen bör öka effektiviteten bl a därför att de ekonomiska förutsättningarna skapas för anskaffande av fullgoda tekniska hjälpmedel. Exempel härpå är sådana hjälpmedel som ger

uttryckningsenheterna möjlighet att via alarmeringscentralen fortflöpande erhålla och lämna informationer av betydelse för insatserna i visst nödläge.

5. Säkerhetskravet kommer bättre än nu att kunna tillgodoses genom att den som alarmerar snabbare kan komma i kontakt med alarmeringscentralen som omgående kan alarmera rätt organ.

6. Sambandsproblemet är av väsentlig betydelse. Det är nödvändigt att radiotrafiken fungerar utan störningar och att frekvenserna utnyttjas i maximal utsträckning. Vid anläggningar som täcker ett litet område kan inte bada dessa krav tillgodoses.

I fråga om storleken av ett alarmeringsområde finner arbetsgruppen, att det tekniskt är möjligt att samordna alarmeringsverksamheten inom mycket stora områden. Med hänsyn bl a till sjukvardshuvudmännens önskemål om samordning av sjuktransportverksamheten inom resp landstingskommuner har arbetsgruppen emellertid funnit att länen är lämpliga alarmeringsområden. I enstaka fall, beroende på länens storlek, kan det vara fördelaktigt med en central för två län eller med två centraler i ett län. Arbetsgruppen föreslår därför i princip att inom varje län inrättas en gemensam alarmeringscentral, länsalarmeringscentral, för i första hand brandkårs- och ambulansalarmeringen.

Länsalarmeringscentralen föreslås utrustad med en fast programmerad datamaskinliknande centralenhet jämte en omfattande teknisk utrustning i övrigt, t ex översiktskarta med indikeringslampor, projektionsenheter med detaljindikeringar och registreringsutrustning. Systemet förutsätter att det vid behov inrättas obemannade undercentraler, varifrån erforderliga data via vilströmskontrollerad ledning kan överföras till länscentralen.

Det föreslagna tekniska systemet har utformats med hänsyn till den nuvarande organisatoriska ramen men kan inpassas i ett framtida datasystem. Det påpekas emellertid att utnyttjande av kvalificerade hjälpmedel inte får medföra att verksamheten i centralen lämläs vid fel på utrustningen. Möjlighet till manuella operationer måste finnas för alla funktioner.

Med hänsyn till televerkets nätuppbbyggnad har arbetsgruppen funnit att centralerna bör placeras på orter där televerkets förmedlingsstationer finns. De säkraste trådförbindelserna erhålls om det på orten dessutom finns SOS-central. I sadana fall kan dessutom försöksvis SOS-central eventuellt förläggas till länsalarmeringscentral. Arbetsgruppen påpekar att det på de platser som kan bli aktuella för länsalarmeringscentraler redan finns alarmeringscentraler för mindre områden. En utbyggnad av dessa rekommenderas och arbetsgruppen framhåller de fördelar som kan vara förknippade med att ha centralen belägen i en brandstation.

Enligt arbetsgruppens förslag skall länsalarmeringscentralerna i första hand svara för brandkårsalarmering, sambandet med skogsbrandflyget, ambulansalarmering, ambulansdirigering och alarmering av jourhavande sjukvårdspersonal. Även alarmering av övrig kommunal jourpersonal samt övervakning av kommunala kontrollutrustningar bör kunna anförtros centralerna.

Arbetsgruppen uppskattar investeringskostnaderna för samtliga länsalarmeringscentraler till totalt 24 milj kr. Personalkostnaden kan beräknas

uppgå till ca 4,8 milj kr årligen. Häremot bör ställas personalkostnaden för de nuvarande alarmeringscentralerna vilken ligger mellan 12 och 13 milj kr årligen. Trots den föreslagna relativt stora satsningen på den tekniska sidan bör den föreslagna organisationen således medföra avsevärda inbesparingar jämfört med den nuvarande. Mot investeringskostnaden 24 milj kr, inkluderande inträdesavgifter, bör ställas minskningen av personalkostnaderna med 7,2-8,2 milj kr årligen.

11.3 Räddningstjänstutredningen

För att samhällets räddningstjänst skall fungera effektivt är det givetvis av största vikt att den hjälpsökande snabbt och säkert kan nå vederbörande räddningsorgan samt att de räddningsenheter som bör insättas på kortaste möjliga tid alarmeras. Det är således lika angeläget för annan räddningstjänst som för släckning av brand att alarmeringsfragan får en tillfredsställande lösning.

Som förut redovisats har enhetliga alarmeringssystem byggts upp för polisens, kustbevakningens och sjöräddningens verksamheter. Däremot företer brand- och sjuktransportväsendets alarmeringsförhållanden en splittrad bild. På atskilliga håll har alarmeringsfragan för dessa lösts på ett sätt som svarar mot högt ställda anspråk på effektivitet och säkerhet. För alltför stora delar av landet är dock brandkårs- och ambulansalarmeringen från effektivitets- och säkerhetssynpunkt ännu inte helt tillfredsställande.

De olika organen inom samhällets räddningstjänst söker astadkomma allt bättre lösningar på sina alarmerings- och därmed sammanhängande kommunikationsproblem. Därvid eftersträvar man en ökad användning av tekniska hjälpmedel och en samordning av alarmeringsfunktionerna inom allt större områden. Även en viss samordning mellan olika slag av räddningsorgan har skett. Så är t ex fallet med brandkårs- och ambulansalarmeringen inom vissa områden. Mycket goda erfarenheter har vunnits av den samordning som hittills skett.

Utredningen anser att grundregeln för de lokala räddningsorganens alarmering alltjämt bör vara densamma som nu gäller för brandalarmeringen, nämligen att räddningsorganet skall ha tillgång till en ständigt bemannad alarmeringscentral, som kan nottaga ingående larm samt utlösa utgående larm. Kravet på alarmeringscentralens resurser att effektivt ombesörja både ingående och utgående alarmering bör emellertid sättas högre än för närvarande. Varje alarmeringscentral bör förfoga över sådana tekniska resurser som kan öka snabbheten och säkerheten vid alarmeringen.

Den tekniska uppbyggnaden av ett alarmeringssystem, som motsvarar de krav på effektivitet man har rätt att ställa i dag, är dock så kostnadskrävande att stora enheter fordras för att kostnaderna skall kunna hållas på en rimlig nivå. Räddningstjänstutredningen är därför övertygad om att en relativt långtgående samordning av alarmeringsförhållandena är en förutsättning för att man till rimliga kostnader skall kunna utnyttja de tekniska möjligheter som finns.

Samordning av olika organs alarmeringssystem och samverkan inom

större områden torde emellertid också vara förutsättningar för att utan betydande kostnadsökningar på personalsidan bemanna alarmeringscentralerna med särskilt utbildad personal som även skall kunna ombesörja annat än att ta emot och utlösa larm, t ex tillse att rätt sammansatt och utrustad räddningsstyrka för förstahandsingripanden larmas eller svara för viss radiokommunikation. Ej heller får man bortse från betydelsen av enhetlig utrustning, vilket en samordning givetvis befrämjar. De vinster som kan göras genom samordning och samverkan har närmare redovisats i utredningen från Svenska kommunförbundet.

Såväl förslaget i utredningen från kommunförbundet som TUAB:s förslag till alarmeringssystem förutsätter en vittgående samverkan mellan olika räddningsorgan och en samordning av alarmeringsresurserna inom stora områden. Även televerkets svar till räddningstjänstutredningen angående en utbyggnad av SOS-tjänsten innebär att verket förordar samordning.

I vilken omfattning samordning lämpligen bör ske kan det finnas delade meningar om. Alarmeringsområdenas storlek kan sålunda bestämmas med hänsyn till vad som är tekniskt möjligt och lämpligt eller med hänsyn till administrativa gränser. Områdenas storlek måste också anpassas efter vad som kan anses ekonomiskt med tanke på vad man kan vinna i ökad effektivitet.

Det principförslag till alarmeringssystem som TUAB utarbetat bygger på optimala tekniska lösningar och kräver för att kostnaderna skall hållas inom rimliga gränser en samordning inom mycket stora områden av såväl de egentliga räddningsorganens som polisens och tullverkets alarmering. Förslaget tar därför ringa eller ingen hänsyn till administrativa gränser.

Den arbetsgrupp som svarat för utredningen från kommunförbundet har funnit att tekniska förutsättningar i och för sig föreligger att samordna alarmeringsfunktionerna inom mycket stora områden. Med hänsyn bl a till landstingskommunernas intresse att sammanhålla sjuktransportväsendet och vad därmed hör samman inom varje landstingskommun har arbetsgruppen, som förut sagts, beslutat att rekommendera länet som lämpligt alarmeringsområde. I enlighet med förutsättningen för utredningen berör arbetsgruppen endast samordning av brandkårernas och ambulansernas samt i viss utsträckning sjukvårdens alarmeringsförhållanden.

Enligt räddningstjänstutredningens mening bör de administrativa gränserna icke i och för sig hindra den samordning som kan krävas för att bygga upp ett effektivt alarmeringssystem. Om å andra sidan ett sådant system kan byggas upp med beaktande av den administrativa indelning, som har betydelse för uppbyggnaden av samhällets räddningsorganisation i övrigt, bör indelningen följas. Därvid bör särskilt beaktas svårigheterna att bryta ut alarmeringen ur den organisation som föreslas för räddningstjänsten i övrigt eller ur organisationen för sjuktransportväsendet och den medicinska jourberedskapen.

Räddningstjänstutredningens förslag till organisation av räddningstjänsten bygger på kommunalt huvudmannaskap och med länsstyrelsen som statligt tillsyns- och - vid katastrofer regionalt ledningsorgan. Det bör därför i princip ankomma på varje kommun att själv eller i samverkan

med annan eller andra kommuner anskaffa de resurser som räddningstjänsten fordrar med hänsyn till förhållandena i kommunen. Varje kommun får följaktligen också ansvaret för att kommunens räddningsorgan har sådan alarmeringsutrustning som krävs för en effektiv alarmering. Det finns anledning anta att samarbetet mellan kommunerna för att till skäliga kostnader tillgodose detta krav underlättas, om alarmeringen samordnas inom länet. Vid bestämmandet av alarmeringsområdets storlek bör hänsyn tas även till huvudmännes intresse att få speciella lokala önskemål tillgodosedda. Möjligheterna härtill torde vara mindre om alarmeringsområdena överskrider länsgränserna. Därjämte anser utredningen att ytterligare erfarenheter bör vinnas om hur säkerhetsintresset kan tillgodoses. Räddningstjänstutredningen finner därför att den principiella begränsning av alarmeringsområdet till länet som Svenska kommunförbundet och Svenska landstingsförbundet rekommenderat är lämplig. Utredningen är medveten om att praktiska skäl kan leda till att länsgränsen undantagsvis ej kan följas.

Vid utbyggandet av en länsalarmeringsorganisation måste bli a i fråga om teknisk utrustning en för hela landet enhetlig lösning eftersträvas. Samverkan måste kunna ske över länsgränserna och om en central av någon anledning inte fungerar, måste en annan central kunna överta verksamheten.

I fråga om i vilken utsträckning alarmeringen bör samordnas mellan räddningsorgan av skilda slag synes det räddningstjänstutredningen naturligt, att i första hand alarmeringen av de kommunala räddningsorganen samt av ambulans- och jourtjänsten inom den medicinska sektorn samordnas.

Såväl polisen som kustbevakningen har emellertid betydande uppgifter i samhällets räddningstjänst. Polisen skall vid flertalet nödlägen larmas för trafikledning, för utredningar och för bevaknings- eller andra uppgifter. Polisen har dessutom, som förut sagts, ansvaret för fjällräddningen samt för ambulans- och räddningsflyget. Kustbevakningen har i enlighet med räddningstjänstutredningens förslag ansvaret för oljebekämpningen till sjöss och i kustvattnen. Polisen och kustbevakningen har därför sådan intressegemenskap med de lokala räddningsorganen att en samordnad alarmering bör kunna övervägas.

Polisens och kustbevakningens huvuduppgifter ligger inom andra områden än samhällets räddningstjänst. Både polisen och kustbevakningen har dessutom redan väl utbyggda alarmerings- och kommunikationssystem, som väl torde fylla rimliga krav på effektivitet och som representerar stora ekonomiska värden. Räddningstjänstutredningen är därför inte beredd att föreslå en omedelbar organisatorisk samordning av polisens och kustbevakningens alarmeringssystem med alarmeringssystemet för de kommunala räddningsorganen, sjuktransportväsendet och den medicinska jourtjänsten.

Behovet av omedelbar kontakt vid räddningsalarm och räddningsaktioner mellan polisen, kustbevakningen samt de egentliga räddningsorganen måste emellertid uppmärksammas. Goda tekniska möjligheter torde finnas att åstadkomma effektiv och säker förbindelse mellan länsalarmeringscentraler och polisen samt vid behov kustbevakningen utan en total

samordning av alarmeringssystemen. Mellan länsalarmeringscentralen och polisens sambandscentral i samma län bör finnas exklusiv direktförbindelse. Raddningstjänstutredningen vill också betona att den centrala myndigheten nog bör följa frågan om samordning av alarmeringssystemen för de lokala räddningsorganen samt polisen och kustbevakningen varvid det principförslag som TUAB utarbetat kan ge vägledning. En alltmer långtgående samordning bör eftersträvas.

Om således av olika skal länen är lämpliga som alarmeringsomraden, uppstår frågan om dessa omraden är tillräckligt stora för att den tekniska utrustning, som krävs för alarmeringens effektivitet och säkerhet, skall kunna utnyttjas i full utsträckning. Denna fråga har i utredningen från kommunförbundet besvarats jakande. Det framhålls att utvecklingen inom elektronikens område under senare år varit mycket snabb och att det idag finns tillgång till mycket avancerad utrustning. Utnyttjande av de mest avancerade hjälpmedlen skulle emellertid kräva en omfattande omorganisation. Det framlagda förslaget tar sikte på att med nuvarande organisation som grund och i görligaste man med utnyttjande av redan anskaffad utrustning vid fjärralarmeringscentraler och andra större alarmeringscentraler bygga upp ett i princip länsomfattande alarmerings-system som betjänas av kvalificerade hjälpmedel och vars skötsel skall anförtros specialutbildad personal.

Räddningstjänstutredningen finner att den avvägning som gjorts i utredningen från kommunförbundet i fråga om alarmeringscentralernas utrustning motsvarar de krav som rimligen kan ställas. Räddningstjänstutredningen är inte övertygad om att ytterligare investeringar i tekniska resurser medför så stor vinst i ökad effektivitet och säkerhet att den motiverar kostnadsökningen.

Det alarmeringssystem som föreslås i utredningen från kommunförbundet är utformat så att en påbyggnad med mera avancerade tekniska hjälpmedel är möjlig. De för räddningstjänsten ansvariga organen måste givetvis även fortsättningsvis arbeta på förbättringar av alarmeringssystemet. Det bör också vara en viktig uppgift för den centrala myndigheten att följa den tekniska utvecklingen inom alarmeringsområdet och föreslå eller på annat sätt verka för de förbättringar som kan vara påkallade. I denna som i andra frågor om alarmeringssystemets utbyggnad torde ett nära samarbete mellan den centrala myndigheten samt kommunerna och landstingskommunerna böra ske.

Med hänsyn till kustbevakningens uppgifter inom räddningstjänsten bör de nu icke helt tillfredsställande förbindelserna mellan kustbevakningens sambandscentraler å ena sidan samt övriga räddningsorgan och polisen å andra sidan ses över. Även kustbevakningen bör sålunda kunna nås med säker förbindelse via länsalarmeringscentralerna i de län inom vilka kustbevakningen arbetar.

Systemet med länsalarmeringscentraler och undercentraler skall enligt kommunförbundets förslag ersätta de nuvarande fjärralarmerings- och lokala alarmeringscentralerna samt andra larmanordningar för brandkår, ambulans och vissa jourtjänster inom akutsjukvården. Den ingående alarmeringen skall dock enligt förslaget alltjämt ske via SOS-centralerna. I den mån det är möjligt föreslås länsalarmeringscentralerna bli förlagda till

orter med SOS-central, eftersom därigenom den säkerhetsmässigt bästa tradförbindelsen kan erhållas. I förslaget diskuteras möjligheten att försöksvis överföra SOS-centralens uppgifter inom visst område till länsalarmeringscentral. Det papekas att nuvarande SOS-områden ej överensstämmer med länen men att bildandet av större länsomfattande alarmeringsområden bör kunna påverka frågan om SOS-centralernas antal och organisatoriska hemvist.

I svaret på frågan om möjligheterna att bygga ut SOS-tjänsten förklarade televerket, som tidigare sagts, att patagliga fördelar från alarmeringssynpunkt skulle erhållas om den hjälpsökande direkt kunde nå den instans som förfogade över räddningsresurserna. Televerket förordade att SOS-centralerna skulle förläggas till hårtillämpade brandalarmeringscentraler.

Enligt räddningstjänstutredningens mening vore det otillfredsställande om samordningen av räddningsorganens alarmeringsfunktioner till en länsalarmeringscentral inte skulle bereda allmänheten möjlighet att vid alarmering direkt komma i kontakt med denna. Tidsvinsten vid direktlarm uppges av televerket vara ca en halv minut, vilket i en situation som kräver omedelbara ingripanden kan vara av största betydelse för resultatet av räddningsaktionen. Den olägenhet som vidlåder nuvarande system, där den alarmerande ibland kan få lämna atskilliga uppgifter till saväl SOS-telefonisten som till den som är alarmmottagare hos räddningsorganet, kan under olyckliga omständigheter medföra missförstånd och fördröja alarmeringen. Särskilt viktig synes en direktkoppling till länsalarmeringscentralen vara då flera räddningsorgan samtidigt skall nås.

Enligt vad utredningen inhämtat från televerket föreligger ej från teknisk synpunkt hinder mot överförande av SOS-centralernas arbetsuppgift till länsalarmeringscentralerna.

Från televerkets centralförvaltning har upplysts att om länsalarmeringscentralen förläggs till ort där SOS-central redan finns, skulle kostnaderna för ledningar vid överflyttande av SOS-tjänsten på länsalarmeringscentralerna bli förhållandevis laga, ca 150 000 kr för varje berörd SOS-central om avståndet mellan länsalarmeringscentralen och telefonstationen inskränker sig till i genomsnitt en kilometer. Skulle inte länsalarmeringscentral kunna upprättas i samma ort eller i närhet av ort där SOS-central nu är belägen, blir kostnaderna för ledningar m m betydligt högre. I utredningen från kommunförbundet har framförts skäl, som räddningstjänstutredningen finner vägande, för att länsalarmeringscentralerna förläggs till brandstation inom länet som är lämplig därtill med hänsyn till utrymmen, personalresurser m m. I nästan samtliga län torde, såvitt utredningen kunnat finna, möjlighet stå till buds att förlägga länsalarmeringscentralen till ort där SOS-central för närvarande redan finns. I Södermanlands län finns dock för närvarande ej någon SOS-central. I Skaraborgs län, där SOS-centralen är belägen i Falköping, kan det enligt vad utredningen inhämtat med hänsyn till befintliga anläggningar och lämpliga utrymmen vara fördelaktigare att förlägga länsalarmeringscentralen till brandstationen i Skövde. Vissa SOS-centraler, nämligen de i Gällivare, Skellefteå, Trollhättan, Falköping, Nässjö och Helsingborg, skulle eventuellt bli överflödiga.

En ytterligare förutsättning för SOS-tjänstens överförande till länsalarmeringscentralerna utan mycket betydande anläggningskostnader är att nuvarande SOS-områden i princip behålls. Dessa sammanfaller dock ej med länen. SOS-områdena uppbyggdes så att kostnaderna för nyinvesteringar i ledningsnätet mm blev så begränsade som möjligt utan att säkerheten eftersattes. Att nu anpassa SOS-området till länen skulle därför innebära så stora investeringskostnader för televerket att värdet av att överföra SOS-uppgifterna till länsalarmeringscentralerna skulle vara tvivelaktigt. Att viss länsalarmeringscentral kan få motta larm som angår annat län och som sålunda skall vidarekopplas till dess länsalarmeringscentral bedömer räddningstjänstutredningen ej behöva medföra annan olägenhet än att den tidsvinst som nyss nämnts ej kan tillgodoräknas vid sådana larm. Genom att systemet med länsalarmeringscentraler är flexibelt kan man dock räkna med en sådan justering av områdesgränserna som från räddningssynpunkt är praktisk.

Till SOS-tjänsten är för närvarande knutna utöver de organ som har anknytning till räddningstjänsten i stort, nämligen ambulansväsendet, brandförsvaret, polisen, jourhavande läkare, räddningsflyg och flygambulansorganisationen och vid vissa telestationer sjöräddningen även andra hjälporgan, vilka mot särskild avgift kan få utnyttja SOS-tjänsten. De hjälporgan det här gäller har anknytning till apoteksväsendet, veterinär- och djurambulansväsendet, sjukvården, sjuhärvården och socialvården. Något praktiskt hinder mot att dessa hjälporgan skulle kunna utnyttja SOS-numret efter det länsalarmeringscentralerna övertagit SOS-tjänsten föreligger inte.

De föreslagna länsalarmeringscentralerna är avsedda att byggas upp successivt. Kommunindelningsreformen torde dock verksamt komma att befrämja utbyggnadstakten. Överförandet av SOS-tjänsten till länsalarmeringscentralerna måste ske i den takt i vilken sådana centraler utbyggs och täcker befintliga SOS-områden. Någon viss tidpunkt då länsalarmeringscentraler för hela riket skall ha inrättats torde icke kunna eller böra föreskrivas. Den centrala myndigheten torde ha att föreslå lämpliga åtgärder om sådant dröjsmal uppkommer att utbyggnaden av länsalarmeringssystemet äventyras.

Frågan om inrättande av hjälptelefoner utefter motorvägar och andra viktigare vägar har aktualiserats hos räddningstjänstutredningen. Det torde emellertid inte ankomma på utredningen att undersöka förutsättningarna för att införa ett hjälptelefonsystem. Utredningen har från statens vägverk inhämtat att frågan om hjälptelefoner är föremål för överväganden inom vägverket. Vägverket samarbetar därvid med televerket.

Ett hjälptelefonsystem måste anknytas till lämpliga alarmeringscentraler. Goda förutsättningar finns att anknyta hjälptelefonsystemet till det alarmeringssystem som räddningstjänstutredningen förordar. Några tekniska eller organisatoriska svårigheter torde ej föreligga att låta länsalarmeringscentralerna vara larmmottagare och larmutlösare. Detta torde också komma att ställa sig ekonomiskt fördelaktigt.

12.1 *Utbildning av de lokala räddningsorganens personal*

12.1.1 Inledning

Tyngdpunkten i den lokala räddningstjänstorganisationen skall enligt utredningens förslag ligga hos det kommunala brandförsvaret. Förhållandet kan förmodas i regel bli det att kommunens brandkår ensam eller i samverkan med annan kommuns brandkår kommer att ansvara för räddningstjänsten inom kommunen. Endast i undantagsfall torde viss del av räddningstjänsten komma att uppdras åt annat organ. Utbildningen i räddningstjänst bör därför i första hand koncentreras till brandkårens personal av olika kategorier. Möjlighet att delta i särskild utbildning i räddningstjänst bör emellertid även beredas andra som har uppgifter inom den lokala räddningstjänstorganisationen.

I likhet med vad som gäller vid brandsläckning har personalen vid annan räddningstjänst uppgifter inom områdena, organisation, taktik, teknik och säkerhet. Gränsen mellan områdena är ibland flytande. Taktiken påverkas av de tekniska möjligheterna och av säkerhetssynpunkter medan tekniken bestäms med hänsyn till taktiska överväganden och kravet på säkerhet. Vidare kommer nödlägetes art och omfattning att starkt påverka fördelningen av arbetsuppgifterna på personalen. Samtliga befälshavare bör därför få utbildning inom alla de nämnda områdena.

Personalen kan med hänsyn till uppgifterna indelas i tre kategorier, befälhavare och dennes ställföreträdare, gruppchef och dennes ställföreträdare samt personal i övrigt.

Befälhavaren skall bl a

- a) bedöma läget och på grundval av detta bestämma taktik och teknik;
- b) svara för samordningen mellan olika organ som är verksamma på olycksplatsen;
- c) svara för organisationen i fråga om underhållstjänst, sambandstjänst m m samt
- d) övervaka att insatsen genomförs så att riskerna för personalen elimineras så långt detta är möjligt med hänsyn till situationen.

Befälshavarens uppgifter omfattar således icke bara för räddningstjänsten specifika uppgifter utan även uppgifter som berör både räddnings-

tjänst och andra områden, t ex säkerhet. För alla uppgifterna är kunskaper från ledning av släckningsarbete direkt användbara, främst avseende organisation samt sambands- och underhållstjänst.

Gruppchefen skall bl a

- a) leda den direkta, praktiska insatsen som ofta blir av teknisk art såsom lyftarbete, skärning med gas etc samt
- b) övervaka att val av utrustning, dess användning, uppehållsplatser m ej ger upphov till onödiga risker.

Gruppchefens uppgifter faller sålunda i första hand inom områdena teknik och säkerhet. Stora krav måste ställas på kunskap om den tekniska materielens kapacitet och användbarhet liksom på praktiska färdigheter.

På personalen i övrigt ankommer huvudsakligen att

- a) betjäna den tekniska specialutrustningen samt att
  - b) utgöra stommen i den personalstyrka som behövs för manuellt arbete.
- Dessa uppgifter avser således det rent tekniska området, där praktiska kunskaper i materielens funktion och rätta handhavande är nödvändiga.

12.1.2 Nuvarande utbildning av brandpersonal

Utbildningen av den heltidsanställda personalen, brandbefäl och brandmän, sker vid statens brandskola. Där utbildas också deltidanställt brandbefäl, huvudsakligen brandchefer och vice brandchefer, för vilka erfordras särskild utbildning, brandbefälskurs A. Andra deltidanställda brandbefäl utbildas genom regionala kurser anordnade av statens brandskola, brandbefälskurs B och C. Deltidsanställda brandmän utbildas vid respektive brandkår. För brandpersonal av olika kategorier anordnar brandskolan vidare specialkurser och fortbildningskurser. Särskilda kurser ordnas också av länsavdelningarna av Svenska kommunförbundet och av Svenska brandförsvärsföreningen.

Statens brandskola har enligt sin stadga (1965:854) till uppgift att i anslutning till kompetensföreskrifterna i brandstadgan meddela utbildning av brandpersonal och skorstensfejare samt att genom annan utbildningsverksamhet och brandteknisk forskning främja brandförsvärets utveckling. Verksamheten är starkt inriktad på behovet av teoretisk utbildning, och brandskolan kan karakteriseras som ett statligt, teoretiskt utbildningsinstitut för det kommunala brandförsväret.

Någon särskild utbildning i annan räddningstjänst än brandsläckning förekommer ej vid brandskolan. Emellertid berör arbetsuppgifterna i samband med sådan räddningstjänst – såsom tidigare sagts – flera områden, av vilka endast en del är specifika för räddningstjänsten. Sadana arbetsuppgifter, som är identiska eller likartade med uppgifterna i samband med brandsläckning, behandlas vid brandskolan på alla undervisningsnivåer i större eller mindre utsträckning.

De organisatoriska uppgifterna med personalledning, underhållstjänst och sambandstjänst är vid större räddningsaktioner av ungefär samma art och omfattning som vid större bränder. Den utbildning som eleverna får i brandsläckningstaktik vid brandskolan är användbar även i räddningstjänsten. Med den utbyggnad och systematisering av denna utbildning, som nyligen påbörjats vid brandskolan, föreligger inte heller behov av

någon särskild mer omfattande utbildning i att praktiskt leda räddningstjänst för brandingenjör- och brandmästarelevernas del. Däremot måste vissa för räddningstjänsten speciella organisatoriska frågor behandlas.

I ämnet arbetarskydd behandlas frågor, som även rör säkerheten vid räddningstjänst, såsom risker vid lyftarbeten. Under rubriken andningskydd och värmeskydd och i ämnet kemi behandlas bl a giftiga gaser m m.

Utbildningen i brandsläckningsteknikens metoder vid brandskolan avser användningen av åtskilliga redskap som även kan nyttjas i räddningstjänsten samt behandlar förfaranden som också kan förekomma vid räddningsingripande av annan anledning än brand.

12.1.3 Förslag till utbildningsorganisation

Brandbefäl och heltidsanställda brandmän får sålunda för närvarande hela sin teoretiska utbildning genom brandskolan, och i denna utbildning ingår kursavsnitt som i större eller mindre grad berör räddningstjänsten.

Räddningstjänstutredningen bedömer det som angeläget att all utbildning i statlig regi av räddningstjänstpersonal i brandkårerna samordnas. En sådan samordning kan till stor del uppnås genom att man utvidgar vissa av de ämnen som nu ingår i brandtjänstutbildningen. Härigenom vinnes fördelar från administrativa och ekonomiska synpunkter.

Som tidigare antytts meddelas vid statens brandskola endast teoretisk utbildning. Utbildningen i räddningstjänst vid skolan bör emellertid – som närmare redovisas i det följande – även omfatta viss praktisk utbildning. Eftersom en utbyggnad av undervisningen vid brandskolan till att omfatta utbildning av praktisk natur med hänsyn till kostnaderna för utbildningsanordningar m m skulle bli dyrbar, har utredningen undersökt möjligheten att förlägga den praktiska delen av utbildningen till civilförsvarsskolan vid Rosersberg. Där finns utbildningsanordningar, som med smärre kompletteringar kan användas även för nu ifrågavarande utbildning. Med viss förstärkning torde civilförsvarsskolans lärare kunna täcka behovet av utbildningsledare. Civilförsvarsstyrelsen har ställt sig positiv och förklarat det möjligt att inpassa den föreslagna utbildningen i civilförsvarsskolans program. Den praktiska utbildningen bör givetvis ske i anslutning till den teoretiska utbildningen vid brandskolan. Det förutsätts att brandskolan administrerar utbildningen och, efter samråd med civilförsvarsskolan, fastställer kursplaner, program etc för utbildningen.

Räddningstjänstutredningen föreslår alltså att brandpersonal, som nu får sin utbildning vid statens brandskola, även får sin utbildning i annan räddningstjänst än brandsläckning där, varvid den praktiska delen av utbildningen förläggs till civilförsvarsskolan vid Rosersberg. De deltidsanställda brandbefäl, som nu utbildas i brandtjänst genom statens brandskolas regionala kurser, bör få utbildning i annan räddningstjänst på samma sätt. Särskilda kursplaner för denna utbildning bör utarbetas av brandskolan, som även bör tillhandahålla kursmateriel och lärare i viss utsträckning. I viss omfattning torde det bli nödvändigt att sådan praktisk utbildning, som bedöms erforderlig och för vilken särskilda utbildningsanordningar ej finns där utbildningen sker, förläggs till civilförsvarsskolan i

Rosersberg eller någon av civilförsvarets fältskolor eller också till någon större brandkår som har nödvändiga utbildningsanordningar.

Utbildningen i annan räddningstjänst än brandsläckning av övrig deltidanställd brandpersonal kan ske lokalt vid brandkärerna och vid särskilda regionala kurser. Sådana bör anordnas genom brandskolans försorg och i samarbete med resp länsavdelning av Svenska kommunförbundet.

12.1.4 Förslag till utbildning i räddningstjänst vid statens brandskola

Några större förändringar behövs inte i fråga om den nuvarande utbildningen i ledning och organisation på olycksplatsen. Med måttliga kompletteringar och ändringar kan vissa avsnitt av utbildningen i brandsläckning bli användbara även för annan räddningstjänst. Räddningstjänstens, särskilt oljebekämpningens, speciella taktik, teknik och säkerhetsproblem innebär däremot att nya kursavsnitt eller nya läroämnen måste införas.

Detaljkursplaner måste före utbildningens början vara utarbetade för de olika elevkategorierna. Då detta av naturliga skäl bör ankomma på brandskolan, begränsar utredningen sig till förslag rörande det huvudsakliga innehållet i de olika kursavsnitten och behandlar därvid först den teoretiska undervisningen.

I fråga om räddningstjänstens organisation bör undervisningen för brandingenjörer och brandmästare – utbildningen för dessa kategorier bör i princip ha samma omfattning och inriktning – avse befälhavarens uppgifter, ansvar och befogenheter, personalledning, brandkärernas resurser i fråga om räddningstjänst, övriga tekniska kommunala organs resurser och organisation, statliga myndigheters uppgifter, resurser och organisation i fråga om räddningstjänst, främst kustbevakningen, polisen, civilförsvaret och de militära organen, samt sjöräddningens och den medicinska katastrofberedskapens resurser och organisation. Härutöver erfordras undervisning i fråga om räddningstjänsten vid kommunikationsväsendet och då främst katastroforganisationen vid statens järnvägar och luftfartsverket. För brandförmännens del bör den teoretiska undervisningen närmast vara av orienterande karaktär. För brandmännen torde en kortfattad orientering vara tillräcklig.

De lokala förhållandena har sannolikt större betydelse för taktiken vid annan räddningstjänst än för taktiken vid brandsläckning. Utbildning i taktik för egentliga räddningsuppdrag är därför svårare att genomföra lika systematiskt som utbildning i brandsläckningstaktik. Undervisningen i räddningstjänstens taktik måste därför bli mer översiktlig. Företrädesvis bör den behandla de grundläggande taktiska problemen vid de mera ofta förekommande typerna av räddningsuppdrag såsom röjning vid ras, inträngande i havererade fordon, åtgärder för gas- och radiakskydd.

Räddningstjänstens teknik påverkas också av förhållandena på olycksplatsen och av de kommunala resurserna. Att åstadkomma en utbildning som direkt täcker alla eller ens de flesta olika typer av räddningstjänst torde vara svårt. Utbildningen kan därför endast omfatta de grundläggande metoder och förfaranden som ingår i de flesta räddningsuppdrag. Hit hör åtgärder i samband med avspärning, belysning m m som föregår

själva räddningsarbetet. Vidare hör hit materielplanering samt användning av utrustning för skärning med gas, sågning, lyftning, släpning m m.

Den teoretiska utbildningen i räddningstjänst kan med angivet innehåll beräknas motsvara i brandingenjörsklassen sju undervisningsdagar samt i brandmästarklassen, brandförmansklassen och brandbefälskurs A fem undervisningsdagar. Den teoretiska undervisningen i brandingenjörsklassen bör dels i likhet med undervisningen i brandförmansklassen och brandbefälskurs A omfatta allmängiltiga – och vissa speciella metoder vid räddningsuppdrag av mindre och måttligt stor omfattning med tonvikt på ledningsuppgifter och säkerhet, dels liksom undervisningen i brandmästarklassen omfatta lednings- och organisationsfunktioner i samband med omfattande räddningsuppdrag. Sannolikt måste i alla led ingå viss information om konstruktionsprinciper för sådana objekt som byggnader, tunnlar, bergum, järnvägsvagnar, bilar, flygplan, fartyg etc, där räddningsuppdrag kan komma i fråga.

Den grundläggande praktiska utbildningen bör enligt utredningens mening ske i anslutning till att eleven första gången deltar i central utbildning vid brandskolan. Någon upprepning eller utvidgning då eleven återkommer till brandskolan i högre klass eller kurs kan ej anses erforderlig. Tillräckliga möjligheter bör finnas för eleverna att vid sina brandkårer underhålla och i viss mån utveckla tidigare erhållna praktiska färdigheter. Härav följer att utbildningen kan förenklas och organisatoriskt systematiseras. Den inledande praktiska utbildningen skulle endast behöva ges till de elever, som för första gången deltar i en av brandskolan anordnad central klass eller kurs. Tillämpat på den nuvarande utbildningen vid statens brandskola skulle sålunda praktisk utbildning i räddningstjänst i fråga om heltidsanställd brandpersonal endast behöva meddelas eleverna i brandingenjörsklassen och brandmannaklassen samt i fråga om deltidsanställd brandpersonal eleverna i brandbefälskurs A.

Med hänsyn till de skilda krav som måste ställas på den praktiska utbildningen för brandmännen och för de båda ovannämnda befälskategorierna föreslås en differentiering av den praktiska utbildningen. För brandmännens del härvid avses i enlighet med vad som tidigare sagts endast heltidsanställd personal – måste utbildningen behandla både utrustning och metoder. För befälskategorierna kan motsvarande utbildning vara mera översiktlig och i första hand behandla metodiken. Utbildningsperiodens längd skulle då behöva bli två veckor för brandmännen och en vecka för befälseleverna.

I brandmannaklassens praktiska utbildning måste ingå genomgång och inläring beträffande materiel och metoder. Tillämpningsövningar i handhavandet av bl a tryckluftsutrustning, motorborrmaskin, motorhandsåg, skäraggreat, domkrafter, lyftmateriel m m bör ingå, varvid även tillämpliga säkerhets- och arbetarskyddsbestämmelser bör behandlas. Ytterligare bör behandlas både inledande åtgärder såsom avspärrning och belysning och direkta räddningsåtgärder såsom skärning, sågning, lyftning och släpning.

För befälselevernas del bör tyngdpunkten ligga på metoder och förfaranden. Materielfrågorna kan behandlas mera översiktligt och behöver endast utgöra bakgrund till den fortsatta teoretiska utbildningen

Härigenom kan den praktiska utbildningen inskränkas till en undervisningsvecka.

Oljebekämpning blir en viktig del av räddningstjänsten för en stor del av personalen. Enligt utredningens förslag skall det lokala räddningsorganets medverkan vid oljebekämpning begränsas till att avse åtgärder så länge risk för oljeskador föreligger. Brandkärernas medverkan vid oljebekämpning torde salunda komma att inskränkas till akutlägen. Någon mera omfattande insats i fråga om sanering och avhjälpande av skador som inte förvärras kommer bli av beredskapsskal knappast att bli aktuell. Undervisningen i oljebekämpning vid brandskolan bör därför koncentreras till förstahandsinsatsen. Både organisatoriska, taktiska och tekniska frågor måste behandlas och information ges om vart man har att vända sig för det fortsatta saneringsarbetet samt för vägledning rörande kostnadsfrågor och betalningsskyldighet. Undervisningen i taktik och teknik skall behandla åtgärder för att spara oljeutsläpp, stoppa oljeflöde och förhindra den utsläppta oljans utbredning. Den helt dominerande frågan av taktisk natur är bedömningen av skadans omfattning och utveckling. Denna bedömning synes vara avgörande inte bara för brandkärans befattning med oljeskadan i fråga utan också av stor betydelse för möjligheten att åstadkomma en tekniskt-ekonomiskt riktig lösning. Av skadetyper som bör behandlas i undervisningen kan nämnas skador på människor, djur, byggnader, mark och vegetation, ytvatten, grundvatten, varor och maskiner.

För att en acceptabel utbildningsstandard i fråga om oljebekämpning skall uppnås erfordras en utbildningstid om tre undervisningsdagar i brandingenjörs- och brandmästarklassen, två dagar i brandförmansklassen och likaledes två dagar i brandbefälskurs A.

Med det skisserade utbildningsprogrammet som grund kan den totala utbildningsvolymen beräknas på följande sätt.

För den teoretiska utbildningen inklusive utbildningen i oljebekämpning får undervisningsvolymen enligt förslaget följande omfattning. Brandförmansklassen med beräknad frekvens av 2 å 3 klasser per år ger ett elevdagsantal av 420-630. Brandmästarklassen kräver omkring 240 och brandbefälskurs A omkring 140 elevdagar. Brandingenjörsklassen med ett arligt elevantal av 10-15 får ett behov av 100-150 elevdagar. Sammanlagt uppgår alltså utbildningsvolymen för den teoretiska undervisningen i räddningstjänst till 900 å 1 100 elevdagar motsvarande 180 å 220 elevveckor.

För den praktiska utbildningen gäller följande. För brandmannaklassen med en beräknad frekvens av 5 å 6 klasser per år och 30 elever per klass blir det erforderliga antalet elevdagar 1 500 å 1 800. Brandingenjörsklassen kräver ytterligare 50 å 75 elevdagar. I fråga om brandbefälskurs A leder en uppskattning till ett elevdagsantal av omkring 100. Den sammanlagda undervisningsvolymen för den praktiska utbildningen skulle då komma att stanna någonstans mellan 1 700 och 2 000 elevdagar eller 340 å 400 elevveckor.

Utbildningen i brandingenjörsklassen och brandmästarklassen är för närvarande terminsindelad. Utredningen har inhämtat att den ytterligare utbildning som utredningen föreslår kan inrymmas inom den nuvarande

terminsramen genom omDispositionering av utbildningstiden. Utbildningen i räddningstjänst i övriga klasser och i brandbefälkurs A, som ej är terminsindelad, kan utan olägenhet för undervisningsordningen vid brandskolan ske genom förlängning av utbildningstiden.

12.1.5 Regionalt och lokalt bedriven räddningstjänstutbildning

Den utbildning i räddningstjänst som skall ske vid den av brandskolan meddelade regionala utbildningen för deltidсанställt brandbefäl, brandbefälkurs B och brandbefälkurs C, bör omfatta både teoretisk och praktisk undervisning och i princip ha samma kursinnehåll i fråga om taktik, teknik, arbetarskydd m m som utbildningen i räddningstjänst för brandförman vid brandskolan. Då brandbefälkurs B är en påbyggnad på brandbefälkurs C bör utbildningen i räddningstjänst ske vid C-kursen.

I fråga om den lokala utbildningen av deltidсанställda brandmän vid brandkåren bör tyngdpunkten av utbildningen läggas på praktisk utbildning i olika räddningsmetoder och i materielkännedom samt på skydd mot giftiga gaser, radioaktivt nedfall o dyl. Även om utbildningen huvudsakligen blir av praktisk art, bör den dock kompletteras med viss teoretisk utbildning. Förslag till kursprogram bör uppgöras av brandskolan, som även bör utarbeta underlag för den teoretiska undervisningen. Utbildningsprogrammet på det lokala planet bör vara anpassningsbart till förhållandena inom den kommun där utbildningen sker. Om inom viss kommun förekommer verksamhet med speciella olycksrisker, t ex för gasolycka eller oljeolycka, bör utbildningen av räddningsmanskapat inom kommunen kunna särskilt anpassas härefter.

12.1.6 Fortbildning

Den nuvarande personalen vid brandkåren har som förut sagts inte någon särskild grundutbildning i räddningstjänst som inte har samband med brandsläckning. Personalen vid de större brandkåren – särskilt den fast anställda personalen – har säkerligen en icke obetydlig erfarenhet av olika slag av räddningsinsatser. Även denna personal behöver dock systematisk utbildning. Utredningen bedömer det därför angeläget, att den nuvarande brandkårspersonalen får tillfälle att erhålla kompletterande utbildning i räddningstjänst. Utredningen anser att särskilda fortbildningskurser bör anordnas häreför.

Fortbildningskurserna bör omfatta en allsidig utbildning i räddningstjänst och innehållsmässigt ansluta sig till det tidigare redovisade förslaget till utbildning vid brandskolan. Kurserna bör sålunda liksom den ordinarie utbildningen differentieras med hänsyn till de olika personalkategoriernas uppgifter.

Det är inte möjligt att förlägga fortbildningskurserna till brandskolan annat än i begränsad omfattning. Då det är önskvärt att brandkårspersonalen – i första hand brandbefälet – så snart det med hänsyn till tillgången på lärare och utbildningsmateriel är möjligt bereds tillfälle att genomgå utbildning i räddningstjänst, föreslår utredningen att kurser anordnas även utanför brandskolan. Kurser som avser en speciell del eller

speciella delar av räddningstjänsten, t ex oljebekämpning, räddning vid järnvägsolyckor och flygolyckor, bör salunda kunna förläggas till de större brandkårerna, där erforderliga utbildningsresurser finns att tillgå. Detta förutsätter ett nära samarbete mellan brandskolan, Svenska kommunförbundet och de kommuner dit kurser kan förläggas.

12.2 Utbildning av kustbevakningens personal för bekämpning av olja till sjöss och i kustvattnen

Någon systematisk utbildning för kustbevakningens personal i oljebekämpning har tidigare inte förekommit. Generaltullstyrelsen har dock anordnat genomgångar och övningar i operativ och taktisk ledning vid bekämpning av löskommen olja till sjöss för såväl befälspersonal som annan personal inom kustbevakningen. Viss utbildning i bekämpningsmetoder bedrivs regionalt i kustdistriktschefernas regi. Vidare har en del av kustbevakningens befäl deltagit i inom brandförsvaret ordnad kurs- och konferensverksamhet rörande begränsning och bekämpning av oljeskador. Genom att de flesta kustposteringsarna kommit i praktisk kontakt med oljebekämpning, har de fått erfarenhet av atskilliga av de problem som kan uppkomma. Enligt den utbildningsplan, som tillämpas fr o m år 1970 inom tullverket, får all nyanställd kustbevakningspersonal under tredje eller fjärde anställningsåret genomgå en kustbevakningskurs, i vilken teoretisk och praktisk utbildning i oljebekämpning ingår.

Enligt utredningens uppfattning bör all kustbevakningspersonal ha både praktisk och teoretisk utbildning i oljebekämpning. Den teoretiska och praktiska utbildning som numera igångsatts i tullverkets regi, torde — om den på lämpligt sätt delges också tidigare anställd personal — jämte den praktiska utbildning, som kan meddelas under tjänstgöringen, vara fullt tillräcklig för bevakningspersonalen i allmänhet. De befäl, som skall ha den operativa ledningen vid oljebekämpning och som dessutom skall svara för organisation och planläggning, dvs huvudsakligen kustdistriktscheferna, deras ställföreträdare, kusttullmästarna och vissa befäl vid kustdistriktsstaberna, bör emellertid ha en fördjupad utbildning i oljebekämpning. Denna utbildning bör meddelas genom särskilda kurser anordnade av tullverket.

13.1 Allmänna synpunkter

Räddningstjänstutredningen har i det föregående anfört vissa allmänna synpunkter på räddningstjänstens organisation och huvudmannaskap och bl a föreslagit att den statliga tillsynen över den verksamhet, som skall ankomma på kommunerna, skall utövas regionalt av länsstyrelsen och centralt under Kungl Maj:t av en central förvaltningsmyndighet. Eftersom den räddningstjänst, som det skall ankomma på kommunen att ansvara för, huvudsakligen enligt utredningens förslag avses ankomma på den nuvarande lokala brandförvarsorganisationen, bör, som utredningen förut framhållit, räddningstjänsten i allmänhet och brandförsvaret hänföras till samma centrala myndighet. Det synes därvid naturligt att statens brandinspektion som central myndighet för brandförsvaret även anförtros de centrala myndighetsfunktionerna för den del av samhällets räddningstjänst som ej enligt vad i det följande sägs ankommer på annan central myndighet. För en sådan lösning talar även att det internationellt är vanligt att brandmyndigheterna också ansvarar för räddningstjänsten samt att det numera icke torde uppfattas som främmande för allmänheten att vända sig till brandförsvaret i andra nödlägen än brand. Erforderlig komplettering av brandinspektionens personal och befogenheter bör ske med hänsyn till de nya uppgifterna.

Oljebekämpning till sjöss och i kustvattnen har av Kungl Maj:t, i enlighet med vad utredningen i remissyttrande föreslagit och nu ytterligare utvecklat, uppdragits åt tullverkets kustbevakning. Denna lyder centralt under generaltullstyrelsen. Kustbevakningens beredskap för oljebekämpning är i betydande omfattning integrerad med dess sjöövervakande verksamhet i övrigt. Denna verksamhet bör därför ej brytas ut och ställas under annan central myndighets tillsyn. Även kustbevakningens oljebekämpning i Mälaren och Väneren bör givetvis omfattas av generaltullstyrelsens centrala tillsyn.

Vissa redan reglerade, av utredningen ej närmare behandlade delar av samhällets räddningstjänst har uppdragits åt andra samhällsorgan. Centrala myndigheter som har tillsynsuppgifter över dessa delar av samhällets räddningstjänst är rikspolisstyrelsen (fjällräddningen, räddningsflyget), socialstyrelsen (sjukvården och sjuktransporterna) samt sjöfartsverket

(sjöräddningen). Utredningen föreslår ej någon ändring av den centrala tillsynen över dessa delar av räddningstjänsten.

13.2 *Den centrala förvaltningsmyndigheten för räddningstjänsten i allmänhet*

13.2.1 Statens brandinspektions nuvarande uppgifter och organisation

Tillsynen över brandförsvaret inom riket utövas enligt 24 § brandstadgan av statens brandinspektion och avser såväl det förebyggande som det släckande brandförsvaret.

Det aligger särskilt inspektionen enligt dess instruktion (1965:677) att ge råd och anvisningar till kommuner och enskilda i frågor av allmän betydelse för brandförsvaret, verka för att brandförsvaret i olika delar av riket ordnas ändamålsenligt, verka för standardisering av brandmateriel och göra framställning hos länsstyrelsen i den mån åtgärder behövs för att stärka brandförsvaret inom visst län.

Allmänna verksamhetsstadgan (1965:600) är tillämplig på inspektionen. Det innebär bl a att myndigheten inom sitt verksamhetsområde med uppmärksamhet skall följa förhållandena inom landet samt, såvitt möjligt, i de övriga nordiska länderna och utlandet i övrigt. Myndigheten skall vidta eller hos Kungl Maj:t föreslå de författningsändringar eller andra åtgärder som är påkallade eller i övrigt lämpliga. Inspektionen biträder såväl kommuner som länsstyrelser, sidoordnade myndigheter och domstolar samt är Kungl Maj:ts sakkunniga brandförsvarsorgan.

Inspektionen meddelar närmare föreskrifter rörande tillämpningen av kungörelsen (1962:607) om ersättning på grund av verksamhet för brandsläckning m m. Inspektionen lämnar vidare visst biträde åt civilförsvarsstyrelsen i ärenden om civilförsvarets brandtjänst. Enligt föreskrift i instruktionen bör inspektionen samarbeta med frivilliga organisationer på brandförsvarets område.

Brandinspektionen är ett rådgivande organ utan direktiv- eller förelägganderätt gentemot kommuner eller enskilda.

Chef för brandinspektionen är riksbrandinspektören. Inspektionen arbetar för närvarande på tre enheter. Den första enheten handlägger bl a ärenden av juridisk, ekonomisk och allmänt administrativ natur samt lämnar juridiskt och administrativt biträde åt övriga båda enheter. På enheten tjänstgör en byrådirektör med juridisk utbildning. Den andra enheten svarar för frågor rörande bl a det förebyggande brandförsvaret samt i samband därmed vissa frågor som rör brandfarliga och explosiva varor. På enheten tjänstgör två brandingenjörer. Den tredje enheten, som har hand om det släckande brandförsvaret, handlägger bl a brandmateriel-ärenden och frågor om alarmering. Enheten planlägger vidare den försöksverksamhet som inspektionen bedriver och arbetar med standardisering av brandmateriel. En väsentlig uppgift för enheten är att lämna tekniskt underlag för civilförsvarsstyrelsens upphandling av brandmateriel samt i viss utsträckning utföra leveranskontroll av materielen. På enheten tjänstgör en byrådirektör, som är materieltekniker, och en brandingenjör.

13.2.2 Centrala räddningstjänstmyndighetens huvuduppgifter

Statens brandinspektion föreslås, som inledningsvis nämnts, bli statligt centralt tillsynsorgan för den del av räddningstjänsten som ej hör till annan central myndighet. Inspektionens uppgift skall därvid främst vara av samordnande och rådgivande karaktär. Utöver de uppgifter som inspektionen nu har beträffande brandförsvaret bör inspektionen ha motsvarande uppgifter även i fråga om räddningstjänst som ej har samband med brand. Vissa ytterligare uppgifter bör tillkomma.

För att fullgöra sin uppgift som central räddningstjänstmyndighet bör brandinspektionen bli skaffa sig allsidig kännedom om samhällets räddningstjänstorganisation och de resurser som på skilda håll finns för räddningstjänst samt verka för ett ändamålsenligt ordnande av räddningstjänsten i olika delar av landet. Detta förutsätter ett nära samarbete med andra centrala myndigheter med uppgifter inom samhällets räddningstjänst.

På brandinspektionen bör vidare ankomma att meddela erforderliga råd och anvisningar rörande räddningstjänstens organisation och verksamhet. Det bör åligga inspektionen att lämna råd och anvisningar till kommuner och enskilda i frågor av allmän betydelse för räddningstjänsten.

Enligt utredningens förslag skall det ankomma på brandinspektionen att utarbeta exempel på brandordningar, som avser också annan räddningstjänst än brandsläckning, samt biträda länsstyrelserna med råd och anvisningar för katastrofberedskap. Bli skall förslag till enhetliga stomplaner för katastrofplanläggningen utarbetas till ledning för länsstyrelserna. Om inom visst län åtgärder erfordras för att stärka samhällets räddningstjänst, skall inspektionen vända sig till länsstyrelsen för att samråda om de åtgärder som lämpligen bör vidtas.

Inspektionen bör enligt vad som tidigare sagts samarbeta med Svenska kommunförbundet beträffande uppgifter som ankommer på inspektionen och som nära rör de lokala räddningsorganen. Exempel härpå är att utarbeta förslag till och anvisningar för enhetlig inventering av lokala räddningsresurser samt åtgärdskalendrar av skilda slag. Samarbete bör även ske med frivilliga organisationer som verkar inom räddningstjänsten.

Bland övriga uppgifter kan nämnas att följa och söka utveckla räddningstekniken, inte minst vad avser oljebekämpningen till lands, i hamnar och i inlandsvatten. Frågan om standardisering av olika slag av brand- och räddningsmateriel blir vid ökad samordning av räddningstjänsten av stor betydelse. Det bör ankomma på brandinspektionen att verka för sådan standardisering samt ta erforderliga initiativ.

Som framgår av det följande föreslår utredningen att det skall ankomma på brandinspektionen att avgöra frågor om ersättning för kommunernas släcknings- och räddningskostnader och för vissa saneringskostnader samt att besluta om erforderliga förelägganden för företag m fl att hålla personell och materiell beredskap.

Allmänna verksamstadgan bör även i fortsättningen vara tillämplig på brandinspektionens verksamhet. Därav följer bli att brandinspektionen inom räddningstjänstområdet skall föreslå de författningsändringar eller

andra åtgärder som är pakallade. Inspektionen blir Kungl Maj:ts sakkunnigorgan inom räddningstjänsten i allmänhet. Såsom sådant kommer det att åligga inspektionen att vara remissorgan i frågor som har samband med räddningstjänst.

13.2.3 Frågan om överförande från kommerskollegium av ärenden angående brandfarliga varor m m

I direktiven anges att utredningen bör överväga på vad sätt sprängämnesinspektionens uppgifter på oljeområdet bör modifieras och samordnas. Dessa uppgifter hänför sig till sprängämnesinspektionens ställning som statligt organ för ärenden angående brandfarliga och explosiva varor och därmed sammanhängande frågor (instruktionen 1965:646 för sprängämnesinspektionen).

Förordningen (1961:568) om brandfarliga varor och kungörelsen (1962:500) om brandfarliga varor som omhänderhavas av krigsmakten m m syftar till att motverka att befattningen med brandfarliga varor, till vilka räknas såväl brandfarliga gaser som vätskor med vissa egenskaper, ger upphov till fara för skada genom brand eller annorledes (tex oljeskada). Enligt förordningen krävs i vissa fall tillstånd av myndighet eller anmälan till myndighet när någon vill ta befattning (förvaring, försäljning, transport) med brandfarlig vara. Tillståndsgivande myndighet är byggnadsnämnd. I de fall då endast anmälan krävs, görs denna hos brandchef som också skall biträda byggnadsnämnden och i övrigt medverka vid den lokala tillsynen över förordningens efterlevnad. Kommerskollegium är enligt sin instruktion (1965:644) chefsmyndighet för sprängämnesinspektionen. På kommerskollegium ankommer bl a att meddela de närmare föreskrifter och anvisningar som erfordras för tillämpningen av förordningen samt verka för enhetlighet vid tillämpningen av gällande bestämmelser. Kollegiets föreskrifter är av bindande natur. Sprängämnesinspektionen skall lämna av förordningen berörda myndigheters tekniskt sakkunnigt biträde och tillhandagå enskilda med råd och anvisningar. Inspektionen skall vidare utöva tillsyn över enskildas efterlevnad av förordningen samt bl a på begäran pröva fråga om typgodkännande för anordning för brandfarlig vara, i den mån kollegium föreskrivit att typgodkännande krävs. Inspektionen biträder även i vissa hänseenden arbetarskyddsstyrelsen i dess tillsynsuppgifter.

Enligt förordningen (1949:341) om explosiva varor har kommerskollegium och sprängämnesinspektionen i fråga om hantering av sprängämnen m m uppgifter av samma art som i fråga om brandfarliga varor. Tillståndsmyndigheter är vid tillämpning av denna förordning länsstyrelse och polismyndighet. Länsstyrelsen utövar också med biträde av sprängämnesinspektionen lokal och regional tillsyn.

Sprängämnesinspektionen, som leds av en sprängämnesinspektör, är organiserad på tre avdelningar – en för explosiva varor och brandfarliga gaser, en för brandfarliga vätskor och en militäravdelning.

Frågan om sprängämnesinspektionens ställning har tidigare berörts bl a av 1942 års sakkunniga för revision av förordningen angående explosiva varor (SOU 1948:8 s 105). De sakkunniga framhöll att det fanns en

naturlig anknytning mellan sprängämnesinspektionens och riksbrandinspektörens uppgifter. Det mest rationella vore, ansåg de sakkunniga, att på längre sikt brandinspektionen och sprängämnesinspektionen sammanfördes i en gemensam, fristående organisation. Frågan har även behandlats av byråchefen Bengt Lassen i en år 1951 på Kungl Maj:ts uppdrag gjord utredning om arbetsförhållandena vid statens brandinspektion. Lassen förklarade bl a att åtskilliga fördelar syntes vara att vinna genom en sammanslagning av sprängämnesinspektionen och brandinspektionen.

Förordningen om brandfarliga varor undantar inte den allmänna brandlagstiftningen från tillämpning i de hänseenden som berörs av förordningen. Förordningens bestämmelser får ses som ett komplement till vad i byggnadsstadgan och brandstadgan föreskrivs om byggnadsnämndens resp brandchefens uppgifter inom det förebyggande brandförsvaret. Vid meddelande av föreskrifter och anvisningar till förordningen om brandfarliga varor och vid tillämpningen av densamma är därför ett nära samarbete mellan kommerskollegium och sprängämnesinspektionen samt brandinspektionen föreskrivet. Syftet med förordningen om brandfarliga varor är till väsentlig del att motverka att befattningen med brandfarliga varor ger upphov till fara för skada genom brand. Det synes därför lämpligt att den centrala tillsynen enligt förordningen handhas av brandinspektionen.

Den tillsyn som skall utövas enligt förordningen om brandfarliga varor bör därjämte nära ihop med de uppgifter som i övrigt ankommer på brandinspektionen. Någon säkerhetsteknisk intresseanknytning till kommerskollegiums övriga verksamhet föreligger inte. Utredningen anser därför starka skäl tala för att överföra de uppgifter förordningen om brandfarliga varor ålägger kommerskollegium och sprängämnesinspektionen till brandinspektionen. Ett annat skäl härför är att den enskilde, som berörs av förordningen, inte skall behöva vända sig till mer än en central myndighet för att få besked om viss anordning är tillåtlig eller lämplig ur brandfaresynpunkt.

Som ovan antytts skall i ärenden angående brandfarliga varor hänsyn tas även till annat än brandfaran, främst till faran för vattenföroreningar men även exempelvis till trafiksäkerheten, t ex vid transport av brandfarliga varor.

Annan förebyggande verksamhet än sådan som tar sikte på att hindra uppkomst av brand har emellertid räddningstjänstutredningen av förut redovisade skäl ej funnit böra ankomma på de lokala räddningsorganen. Undantag härifrån föreslås endast i fråga om vissa verksamheter som innebär särskilda risker för oljeskador eller klorskador. Företag med sådan verksamhet skall enligt vad som föreslås i det följande kunna föreläggas att hålla viss personell och materiell beredskap. Den del av det förebyggande syftet med förordningen om brandfarliga varor, som ej avser förebyggande av brand, får sålunda ingen direkt motsvarighet i brandinspektionens åligganden i övrigt. Genom den överblick över räddningstjänsten i allmänhet, som brandinspektionen, om utredningens förslag genomförs, måste skaffa sig, och genom skyldigheten att följa och utveckla räddningsteknik på olika områden, inte minst vad avser oljebekämpning, torde emellertid brandinspektionen bli förtrogen även med

annan verksamhet för att förebygga olyckor än det förebyggande brandförsvaret.

Det kan givetvis ifrågasättas om ej sådana föreskrifter och anvisningar till förordningen om brandfarliga varor, som till väsentlig del tar sikte på att förhindra vattenförorening (utom vattenförorening från fartyg) bör meddelas av statens naturvårdsverk i egenskap av central tillsynsmyndighet för vattenvården. Skälet härtill skulle främst vara att man då skulle kunna utnyttja den sakkunskap i vattenvårdsfrågor som är företrädd i naturvårdsverket och att en samordning med övrig central verksamhet inom vattenvården skulle underlättas. Vattenvårdsaspekten är emellertid ej så dominerande att den inte kan tillgodoses genom samråd.

Kommerskollegium och sprängämnesinspektionen är även som nämnts statliga organ för ärenden om explosiva varor. Förordningen om explosiva varor tillgodoser – utöver ett allmänt skyddsintresse vid hanteringen av sådana varor – väsentligen arbetarskyddet, men också vissa angelägna polisiära krav. Brandskyddet har i denna förordning en sekundär betydelse. Den statliga tillsynen över tillämpningen av förordningen anser utredningen därför inte ha samma naturliga anknytning till brandinspektionens uppgifter som tillsynen enligt förordningen om brandfarliga varor. Anledning att till statens brandinspektion också överföra tillsynen avseende de explosiva varorna föreligger sålunda inte. Att skilda centrala myndigheter handhar ärenden enligt explosivvaruförordningen och ärenden enligt förordningen om brandfarliga varor innebär inte någon olägenhet.

Sammanfattningsvis föreslår utredningen sålunda att de uppgifter som åligger kommerskollegium och sprängämnesinspektionen enligt förordningen om brandfarliga varor överförs till brandinspektionen. Även det bitrade som sprängämnesinspektionen lämnar arbetarskyddsstyrelsen vid viss tillsynsverksamhet och som avser brandfarliga varor bör ankomma på brandinspektionen.

Som förut sagts finns inom sprängämnesinspektionen en militäravdelning. Denna sysslar med sådana frågor angående brandfarliga och explosiva varor som har anknytning till eller rör militära förhållanden. Avdelningens verksamhet är skild från sprängämnesinspektionens verksamhet i övrigt, bl a av sekretesskäl. Med hänsyn till den speciella karaktär som verksamheten inom militäravdelningen har, ifrågasätter utredningen, om ej avdelningens verksamhet borde överföras till försvarets materielverk, med vilket brandinspektionen redan samarbetar i militära brandförvarsfrågor.

13.2.4 Statens brandskolas ställning

Statens brandskola (stadga 1965:854) är ett av staten till kommunernas tjänst inrättat brandtekniskt utbildningsinstitut. Skolan har en av Kungl Maj:t utsedd styrelse i vilken ingår representanter för statsförvaltningen (bl a är riksbrandinspektören självskriven ledamot och av Kungl Maj:t förordnad till styrelsens vice ordförande), kommunerna och brandförsvarets personalorganisationer.

Brandskolan är en självständig myndighet under Kungl Maj:t i civildepartementet. Skolans departementstillhörighet och ställning som fristående verk provades senast i prop 1963:144 angående riktlinjer för utformningen av skolväsendets centrala ledning. Föredragande departementschefen uttalade, att han med hänsyn till bl a skolans nära anknytning till brandförsvarets ledning och verksamhet i övrigt icke ansåg sig böra föreslå någon ändring av skolans ställning i tillsynshänseende. Väsentligt för detta ställningstagande var uppenbarligen det förhållandet att skolan är ett utbildningsinstitut för det kommunala brandförsvaret, dvs i princip för inomverksutbildning. Statsutskottet fann ej anledning till erinran mot vad departementschefen anfört och riksdagen beslöt i enlighet med utskottets hemställan (SU 1963:146, rskr 334).

Brandskolan skall enligt utredningens förslag vara den utbildningsanstalt till vilken kommunerna hänvisas när det gäller att fylla behovet av författningens utbildning för personalen vid de lokala räddningsorganen. Utbildningen kommer alltså även i fortsättningen att ha karaktär av inomverksutbildning. Utbildningen kan härvid jämnställas med utbildningen vid polisskolan inom rikspolisstyrelsen eller vid civilförsvarsskolorna inom civilförsvarsstyrelsen. Utredningen har funnit anledning att överväga om inte brandskolan liksom polisskolan och civilförsvarsskolorna lämpligen bör inordnas i den centrala förvaltningsmyndigheten. Utbildningsverksamheten skulle därigenom komma att bedrivas av den myndighet som bl a har att verka för räddningstjänstens ändamålsenliga ordnande och att följa utvecklingen på detta område såväl i utlandet som i Sverige. Det måste anses som en påtaglig fördel att brandinspektionen kan följa verksamheten vid skolan och anpassa denna till utbildningsbehovet både kvantitativt och kvalitativt. Vissa administrativa rationaliseringsvinster torde också kunna göras vid en samordning. Några vägande skäl som talar emot att skolan inordnas i inspektionen har utredningen ej kunnat finna. Utredningen föreslår därför att statens brandskola administrativt omorganiseras från att vara ett särskilt verk under Kungl Maj:t i civildepartementet till en enhet inom statens brandinspektion.

13.2.5 Omorganisation av statens brandinspektion

Brandinspektionen måste i sin nuvarande verksamhet i åtskilliga fall ta ställning till frågor av stor principiell eller ekonomisk betydelse. Inspektionens arbetsuppgifter skulle därför redan nu i och för sig motivera att inspektionens chef vid sin sida hade en styrelse med förankring hos den beslutande berörda. Flera av brandinspektionens nya uppgifter är av sådan beskaffenhet att den myndighet som ansvarar för dessa bör ha sådan förankring. Utredningen syftar härvid främst på inspektionens uppgifter att utfärda bindande föreskrifter för tillämpningen av förordningen om brandfarliga varor, att fatta beslut om ersättningar till kommunerna för vissa släcknings-, räddnings- och saneringskostnader samt att förelägga innehavare av vissa företag och anläggningar att själva bekosta och ordna särskild räddningsberedskap. Även brandskolans inordnande i inspektio-

nen bör nämnas i detta sammanhang. Rådningstjänstutredningen föreslår därför att brandinspektionen fortsättningsvis bör ledas av en styrelse. Styrelsen bör bestå av inspektionens chef (verkschefen) som självskriven ledamot samt förslagsvis fyra av Kungl Maj:ts utsedda ledamöter. För ledamöterna bör utses lika antal suppleanter. I styrelsen bör kommunerna och näringslivet vara företrädare.

Brandinspektionen bör organiseras på fyra enheter: en enhet för i huvudsak juridiska och administrativa ärenden och göromål, A-enheten, en enhet för räddningstjänsten i allmänhet, R-enheten, en enhet för den förebyggande verksamheten, F-enheten, samt en enhet för utbildning, U-enheten. Varje enhet bör ha en chef. En av dessa bör förordnas till verkschefens ställföreträdare. Beträffande de olika enheternas huvudsakliga uppgifter samt behov av handläggande personal gör utredningen följande bedömning.

A-enheten bör delas upp på en juridisk sektion, en kameralsektion och en informationssektion.

På den juridiska sektionen bör bl a handläggas uppgifter av juridisk och administrativ natur såsom utarbetande av anvisningar och föreskrifter, avtal, exempel på brandordningar, yttranden över besvär och remisser samt ersättningsärenden och anslagsframställningar. Till kameralsektionen bör bl a föras personalärenden och medelsredovisning. Ärenden som berör verkets informations- och publikationsverksamhet, statistik m m bör handläggas på informationssektionen.

Vid brandinspektionen finns för närvarande en tjänsteman med juridisk utbildning. Antalet tjänstemän med juridisk utbildning behöver ökas på grund av bl a den ökning av arbetsuppgifter av rättslig natur som överförandet av förordningen om brandfarliga varor till brandinspektionens ansvarsområde medför. Därjämte kommer ersättningsärenden av olika slag att kräva juridisk sakkunskap. För enheten krävs, utöver dess chef, ytterligare två handläggande tjänstemän med juridisk utbildning. För A-enhetens arbetsuppgifter kan vidare förutses behov av en tjänsteman med handläggande uppgifter på kameralsektionen och en på informationssektionen.

R-enheten bör uppdelas på tre sektioner, organisationssektion, utrustningssektion och regionalsektion.

I R-enheten bör ingå de fyra tjänstemän som enligt utredningens förslag skall stå till länsstyrelsernas förfogande som experter. Dessa tjänstemän bör sammanföras till en sektion, som med hänsyn till uppgiften att bistå länsstyrelserna kan benämnas regionalsektionen.

Organisationssektionen bör svara för bl a stomplaner för katastrofplanläggning, fragor om alarmering och förbindelsetjänst samt framtagande av tekniskt underlag för erforderliga anvisningar rörande dessa områden. Organisationssektionen bör ha minst en handläggande tjänsteman.

Sådana samordningsfrågor som gäller försöksverksamhet, standardisering och förrådshållning och som berör materiel och metoder för räddningstjänst jämte underlag för anvisningar inom detta område kräver enligt utredningens mening en särskild sektion, utrustningssektionen. Den bör i likhet med motsvarande enhet inom nuvarande brandinspektionen bestå av två handläggande tjänstemän.

Samtliga handläggande tjänstemän inom R-enheten bör vara brand- eller materieltekniker. Enhetens chef bör vara en erfaren tekniker med brandingenjörsutbildning.

F-enheten bör uppdelas på två sektioner – brandförvarssektionen och sektionen för brandfarliga varor.

Den förstnämnda sektionen sammanfaller med avseende på sina tilltänkta arbetsuppgifter helt med en av brandinspektionens nuvarande arbetsbeter dock utökad med ärenden om skogsbrandbevakning, vilka senare ärenden nu handläggs inom inspektionens juridiska enhet.

Brandförvarssektionens uppgifter skulle alltså primärt avse tekniska frågor av förebyggande brandförvarsnatur som kommer under inspektionens handläggning i anslutning till brandstadgans föreskrifter om brandsyn och sotning samt i form av besvärärenden, remisser från Kungl Maj:t, sidoordnade statsmyndigheter, länsstyrelser och kommunala myndigheter. Antalet handläggande tjänstemän på sektionen bör sasom för närvarande vara två. Båda dessa tjänstemän bör ha brandingenjörsutbildning.

Som tidigare sagts avses att inspektionen skall överta de uppgifter i fråga om brandfarliga varor som nu ankommer på kommerskollegium och sprängämnesinspektionen. Sprängämnesinspektionens personal består (budgetåret 1970/71) förutom av chefen, sprängämnesinspektören, av sammanlagt elva tjänstemän fördelade med två, sex och tre tjänster på avdelningen för explosiva varor och brandfarliga gaser, avdelningen för brandfarliga vätskor resp militäraavdelningen. Utredningen föreslår att de sex tjänsterna på avdelningen för brandfarliga vätskor liksom en av tjänsterna på avdelningen för explosiva varor och brandfarliga gaser överförs till brandinspektionen och där bildar sektionen för brandfarliga varor. Tjänstemännen på denna sektion bör liksom nu utgöras av personer med kemisk fackutbildning. Chefen för enheten för förebyggande verksamhet bör vara ett erfaret brandbefäl med brandingenjörsutbildning.

U-enheten bör, under sin chef, bestå av brandskolan, en pedagogisk sektion för planer och läromedel m m samt en forskningssektion för teoretiska och experimentella studier och fältförsök. Enhetens chef bör vara rektor vid brandskolan. Den handläggande personalen vid den pedagogiska sektionen bör bestå av en för dylika arbetsuppgifter väl kvalificerad och lämpad arbetskraft. Forskningssektionens handläggande tjänsteman bör vara en högt kvalificerad tekniker eller naturvetare med forskningsinriktning.

De uppgifter som brandskolans styrelse nu har enligt stadgan för brandskolan, kommer, om utredningens förslag genomförs, att övergå på styrelsen för brandinspektionen. Som sagts i det föregående består brandskolans styrelse av bl a representanter för de personalorganisationer, vilkas medlemmar får sin utbildning vid eller genom skolan. Räddningstjänstutredningen betraktar det som värdefullt att företrädare för personalorganisationerna även fortsättningsvis får möjlighet att delta i utformningen av utbildningen och göra sina synpunkter gällande i frågor som har samband med intagning av elever vid skolan. (Inträdesansökningar till skolan prövas för närvarande i princip av skolans styrelse.) Det är också önskvärt att avlasta styrelsen åtskilliga utbildningsärenden.

Utredningen föreslår av dessa skäl att ett utbildningsråd knyts till U-enheten. I utbildningsrådet bör ingå brandinspektionens chef (ordförande), utbildningsenhetens chef samt representanter för de nämnda personalorganisationerna avensom företrädare för kommunerna samt för lärarna. Ledamöterna i rådet bör utses av Kungl Maj:t. Möjlighet bör finnas att delegera beslutanderätten i utbildningsfrågor till rådet.

Den föreslagna organisationen av statens brandinspektion redovisas i detalj i bilagorna I 5 (s 238-242).

13.3 Central ledning och tillsyn av organisationen för bekämpning av olja till sjöss och i kustvattnen samt i Mälaren och Vänern

Som förut sagts föreslår utredningen ingen ändring i den sedan februari 1970 gällande ordningen enligt vilken generaltullstyrelsen är central myndighet för organisationen för oljebekämpning till sjöss och i kustvattnen. I enlighet med utredningens förslag bör detta gälla även ansvaret för bekämpning av löskomnen olja på Mälaren och Vänern.

Tullverkets organisation torde ej i något avseende behöva ändras med anledning av de nya uppgifter som läggs på kustbevakningen, då verkets nuvarande uppbyggnad väl tillgodoser såväl möjligheterna till erforderlig central ledning som sambandet mellan denna och den på kustdistriktscheferna vilande regionala ledningen. I central instans handläggs ärenden som har samband med oljebekämpning för närvarande hos generaltullstyrelsens bevakningsbyrå (gränschefen). Inom denna byrå har från den 1 april 1970 inrättats en ny sektion, sjösektionen, till vilken hänförs på styrelsen ankommande ärenden rörande beredskapen för oljebekämpning till sjöss. Sjösektionen är härjämte gränschefens stabsorgan vid central ledning av oljebekämpningsoperationer. De nya arbetsuppgifterna som utredningens förslag salunda medför för bevakningsbyrån, motiverar att nuvarande provisoriskt inrättade organisationsenhet för oljebekämpning fastlagges. Med hänsyn till den ökning av arbetsbördan, som utredningens förslag medför för bevakningsbyrån, föreslås en förstärkning av byrån genom att ytterligare en kvalificerad tjänst inrättas där.

Sjöfartsverkets tillsynsfunktion enligt lagen (1956:86) om åtgärder mot vattenförorening från fartyg bör kvarligga hos verket. Lagen avser åtgärder av förebyggande karaktär och behandlar främst anordningar för att förhindra oljeutsläpp från fartyg samt anordningar i hamn för mottagande av oljeavfall.

13.4 Samrådsorgan

I det föregående har redovisats vilka centrala myndigheter utöver statens brandinspektion och generaltullstyrelsen som har uppgifter inom samhällets räddningstjänst. Utredningen anser det angeläget att olika grenar av samhällets räddningstjänst i görligaste mån samordnas. Detta kan åstadkommas genom ett forum för samråd mellan de berörda centrala myndigheterna.

Utredningen föreslår att ett särskilt samrådsorgan i form av ett till statens brandinspektion knutet råd inrättas. Rådet bör bestå av represen-

tanter för de centrala myndigheter som har uppgifter inom samhällets räddningstjänst. Generaltullstyrelsen, rikspolisstyrelsen, socialstyrelsen, luftfartsverket, järnvägsstyrelsen och sjöfartsverket bör vara representerade i rådet. Utöver dessa bör även överbefälhavaren och civilförsvarsstyrelsen vara representerade. Svenska kommunförbundet och Svenska landstingsförbundet bör i egenskap av huvudmannorganisationer för skilda delar av räddningstjänsten också vara företrädna. Som ordförande i rådet bör chefen för brandinspektionen fungera.

14.1 Gällande bestämmelser

Bestämmelsen i 12 § brandlagen om befogenhet att göra ingrepp i annans rätt är ett lagreglerat specialfall av den allmänna nödrättsprincip som numera, på straffrättens område, lagfästs i 24 kap 4 § brottsbalken. Förfoganderätten tillkommer den som för befälet vid brand, dvs en mycket vid krets av tjänstemän med växlande utbildning. Till deras ledning sägs i lagen inte mer än att sådant ingrepp får göras som bedöms nödvändigt. Det innebär i enlighet med nödrättsprincipen att ingrepp får göras om det inträffat som hotas av branden, är av ojämförligt större betydelse än det som behöver offras för dess räddning. För att underlätta den praktiska tillämpningen innehåller brandlagen också ett antal exempel på åtgärder som kan komma i fråga. I fråga om förfoganderätten gäller inte någon begränsning till orten, så som fallet är med brandlagens tjänsteplikt.

Vid atomolyckor gäller enligt 6 § lagen om skyddsåtgärder vid olyckor i atomanläggningar mm att länsstyrelsen efter inträffad olycka kan förordna att var och en som innehar egendom av visst slag, bli transportmedel eller inkvarteringsutrymme, skall vara skyldig att tillhandahålla egendomen på anfordran av polisbefäl som länsstyrelsen bestämmer. Förutsättning för länsstyrelsens förordnande är att behovet av förnödenheterna inte kan tillgodoses på annat sätt med tillräcklig skyndsämhet. Tvangsuttagningen skall alltså även här användas endast som en nödfallsutväg (prop 1960:139 s 56). Tanken är att länsstyrelsen skall ge anvisningar om förfoganderätten till de polisbefäl som förordnas att rekvirera förnödenheter (prop 1960:139 s 71).

Skada som med avsikt tillfogas fartyg och last till räddning ur fara som hotar dem gemensamt kallas gemensamt haveri. I den man annat inte är avtalat gäller enligt 211 § sjölagen York -Antwerpen-reglerna 1950 i fråga om innebörden av gemensamt haveri och fördelningen därav på fartyg, frakt och last. Enligt dessa regler föreligger ett gemensamt haveri, när en extraordinär uppoffring eller utgift avsiktligt och skäligen görs till gemensam räddning.

Enligt 24 kap 4 § brottsbalken skall den som för att avvärja fara för liv eller hälsa, rädda värdefull egendom eller av annan sådan orsak handlar i

nöd vara fri från ansvar, om gärningen med hänsyn till farans beskaffenhet, den skada som anses annan och omständigheterna i övrigt måste anses försvarlig. Av förarbetena (prop 1962:10 s B 332, 481 och C 220) framgår bl a följande. Ansvarsfriheten beror av en avvägning mellan det intresse som kränks genom gärningen och det intresse för vars tillgodoseende gärningen behövs. För att gärningen skall anses försvarlig torde i allmänhet få krävas att den skall vara pakallad av ett intresse av betydligt större vikt än det som uppoffras samt att den behövs för att tillgodose förstnämnda intresse. Det är inte nödvändigt att nödhandlingen motsvarar det allra bästa alternativet bland de olika möjligheter att avvärja faran som eventuellt ståt till buds. Det är tillräckligt att situationen rimligen kan anses ha motiverat handlingssättet. Eftersom situationen måste kunna betecknas som en nödsituation, torde bestämmelsen få tillämpas restriktivt. Detta gäller särskilt när endast ekonomiska värden hotas.

14.2 Rådningstjänstutredningen

Till följd av den allmänna nödrättsbestämmelsen i 24 kap 4 § brottsbalken får befogenhet att göra ingrepp i annans egendom vid rådningstjänst anses tillkomma var och en som medverkar i arbetet. Bestämmelsen ger inte olika befogenheter åt samhällsorgan och enskilda som salunda medverkar. Som framgår av det föregående har på några områden ansetts nödvändigt att precisera nödrätten genom lag. Bestämmelserna i brandlagen och atomskyddslagen samt bestämmelserna om gemensamt haveri avser endast nödrätt som utövas av offentliga organ länsstyrelse, brandbefäl och polisbefäl – eller av fartygsbefälhavare, som ju har en speciell inaktställning när det gäller fartygets säkerhet.

Syftet med den speciella lagregleringen får antas vara i första hand att säkerställa ett snabbt ingripande. Vederbörande skall inte behöva tveka om sina befogenheter med därav följande tidsutdrakt. Inom tex brandförsvaret är skyndsamtet ofta av största betydelse. Lagstadgad förfoganderätt är ägnad att öka rådningstjänstens effektivitet också på det sättet att befälhavarens auktoritet ökar gentemot personer som utsätts för ingrepp. Särskilt gäller detta om det är fråga om personer som själva inte berörs av branden eller den hotande eller inträffade händelsen.

Svenska brandbefälens riksförbund har framhallit att man i brandkarernas praktiska arbete med sådan rådningstjänst som inte har samband med brand har saknat det stöd som en närmare reglering av lighthörande frågor skulle kunna bjuda. Förbundet uppger att en viss återhållsamhet har kunnat sparas i verksamheten på grund av oklarhet om olika myndigheters befogenheter och de ekonomiska konsekvenserna av vidtagna åtgärder.

Intresset av snabb och effektiv rådningstjänst går således här hand i hand med befälhavarnas intresse av att gränserna för deras befogenheter klart anges i författning. Det är självfallet också ägnat att öka rättssäkerheten att såvitt möjligt klarläggande bestämmelser finns om befogenheten att göra ingrepp.

De situationer i vilka samhällets rådningssorgan skall ha att ingripa för

att hindra att skada uppstår eller förvärras betecknar utredningen som nödlägen. Som anmärkts i kap 6 (s 77) kan omständigheterna vid ett nödläge vara sådana att nödrättsbestämmelsen i 24 kap 4 § brottsbalken inte är tillämplig eller att det åtminstone är osäkert om den är tillämplig eller ej. Detta torde vara fallet särskilt då fara för liv eller hälsa inte föreligger. Också i sådana situationer kan starka skäl tala för att ingrepp i annans rätt görs. Ofta är det ingrepp som behövs av tämligen lindrig beskaffenhet. Fråga kan t ex vara om att ta väg över en fastighet eller att använda ett vattentag.

Räddningstjänstutredningen anser med hänsyn till vad som nu anförts att det, utöver den allmänna nödrättsbestämmelsen, behövs en motsvarighet till 12 § brandlagen, dvs en bestämmelse som ger befogenhet att vid nödläge företa ingrepp i annans rätt. En sådan bestämmelse kan, sedan den straffrättsliga nödrättsprincipen lagfästs, inte utformas efter mönster av 12 § brandlagen. I stället bör 24 kap 4 § brottsbalken tas som utgångspunkt.

Vid atomolycka är det en förutsättning för förfoganderätten att behovet av förnödenheter inte tillräckligt snabbt kan tillgodoses på annat sätt. Om en liknande förutsättning gäller vid brand framgår inte klart av brandlagen eller dess förarbeten. I 24 kap 4 § brottsbalken förutsätts att handlingen skall vara begången i nöd och vid bestämmelsens tillkomst ansågs det obehövt att ytterligare framhåva att handlingen måste vara framtvingen av situationen. Det får anses ligga i sakens natur att en förutsättning av detta slag måste gälla för utövning av all nödrätt. Vid nödläge kan det vara möjligt att välja mellan flera olika slag av ingrepp och ibland kan ett ingrepp i annans rätt undvikas genom andra mer eller mindre omfattande åtgärder. Effektiviteten i räddningsarbetet kan många gånger gagnas av att avtal träffas med eller samtycke inhämtas från t ex ägaren av en förnödenhet som behövs. I andra fall är något sådant inte möjligt med hänsyn till kravet på snabbhet. För att ett ingrepp skall få göras kan det inte krävas att det framstår som omöjligt att avvärja faran på annat sätt. Ingreppet bör få göras om det annars skulle kräva oproportionerliga ansträngningar eller uppoffringar att avvärja faran. Denna förutsättning synes kunna komma till uttryck genom en föreskrift om att fara för liv, hälsa eller egendom inte skäligen skall kunna avvärijas på annat sätt.

Ett visst samband rader mellan den nu diskuterade förutsättningen och frågan om förfoganderätten bör begränsas lokalt till den ort eller trakt där olyckan inträffat eller där räddningsarbetet pågår. Speciell betydelse får denna fråga när det gäller tvångsrekvisition av särskild materiel som inte finns i orten. Eftersom några sådana begränsningar inte gäller vid brand eller atomolycka, anser räddningstjänstutredningen att ortsbundenhet inte bör övervägas.

Att den hotande faran inte skäligen kan avvärijas på annat sätt kan självfallet inte vara tillräckligt för att göra ingreppet tillåtet. Det måste också fordras att ingreppet framstår som försvarligt vid en intresseavvägning av det slag som skall göras när fråga är om utövande av den allmänna nödrätten. Därvid bör beaktas, å ena sidan, farans beskaffenhet, dvs värdet av vad som hotas genom den händelse som föranlett räddningsin-

gripandet och risken för att detta värde helt eller delvis går till spillo om ingreppet inte görs samt, å andra sidan, den skada som åsamkas annan genom ingreppet. Som förut sagts är utrymmet för en tillämpning av den allmänna nödrättsbestämmelsen i 24 kap 4 § brottsbalken begränsat särskilt när endast ekonomiska värden är hotade. Vid ingripande av samhällets räddningsorgan bör ett ingrepp i annans rätt till skydd för ett rent ekonomiskt intresse oftare kunna anses försvarligt. Det måste emellertid alltid krävas att det intresse som är hotat och till vars skydd ingreppet företas är av avsevärt större betydelse än det intresse som uppoffras genom ingreppet. Också vid räddningstjänst bör mera väsentliga ingrepp i annans rätt höra till undantagen.

I 12 § brandlagen ges, som förut nämnts, exempel på olika åtgärder som brandbefäl kan vidta vid brand. Vissa av dem är direkt tillämpliga eller har motsvarande tillämpning även vid annat nödläge än brand, t ex att bereda brandstyrka tillträde till fastighet, avspärra brandplats (olycksplats), nyttja redskap, telefon eller fordon, fälla träd, riva eller undanskaffa byggnad, upplag eller annan egendom. Andra exempel på åtgärder som kan bli aktuella vid andra nödlägen än brand är utnyttjande av batar (fartyg, pramar), arbetsmaskiner eller andra tekniska anordningar, inspråktagande av virke och dylikt för spontning och stöttning etc, utförande av grävings- och schaktningsarbeten samt bortforslande av grus, sand och jord. Ytterligare exempel på åtgärder, som bör kunna vidtas, är förfogande över fartyg, som genom grundstötning eller kollision skadats så att olja kommit lös eller fara föreligger att olja kommer lös. Sådant fartyg bör — om övriga förutsättningar för förfoganderätt föreligger — kunna beordras kvarligga eller vidta åtgärder som är nödvändiga för att hindra eller begränsa oljeutflöde.

Vid prövning i efterhand av om förutsättningarna för ett ingrepp i annans rätt varit uppfyllda bör, liksom när fråga är om en bedömning enligt 24 kap 4 § brottsbalken, handlingssättet bedömas med hänsyn till de förhållanden som rådde när ingreppet beslutades. Det bör inte fordras mer än att situationen kan anses ha rimligen motiverat ingreppet. Om förutsättningarna för ett ingrepp inte varit uppfyllda, kan ingreppet medföra ansvar för t ex tjänstefel samt skyldighet att ersätta uppkommen skada.

Slutligen måste det bestämmas vem som skall ha befogenhet att utöva förfoganderätt. Under förarbetena till lagen om skyddsåtgärder vid olyckor i atomanläggningar m m (prop 1960:139 s 56) anförde föredragande departementschefen att det inte borde komma i fråga att bekläda en befattningshavare i lägre ställning och än mindre en privatanställd person utan ämbetsansvar med makt att föreskriva åtgärder som inkräktar på enskildas rörelsefrihet eller rätt till egendom.

Enligt 16 § brandlagen kan den som hindrar eller försöker hindra åtgärd som avses i 12 § dömas till böter. Motsvarande regel bör självfallet gälla om 12 § ersätts av en bestämmelse som avser också andra nödlägen än brand. Att förfoganderätt föreligger på grund av lag innebär vidare bl a att handräckning för åtgärdens genomförande kan lämnas av polismyndighet.

Vad som sagts nu och de skäl som förut anförts för att särskilt lagreglera förfoganderätten vid räddningstjänst anser utredningen bestämt tala för att enskilda personer inte bör tillerkännas sådan förfoganderätt. Tvekan kan rada endast i fråga om arbetsledare vid företag eller arbetsplats där en olycka inträffat och där mera omfattande räddningsåtgärder är nödvändiga. Det är då att märka att viss befälsrätt gäller gentemot anställd personal och att arbetsledaren i en situation som här avses i princip får antas disponera de förnödenheter som tillhör företaget. Är olyckan av sådan omfattning att det är nödvändigt att rekvirera förnödenheter utifrån eller att företa annat ingrepp i tredje mans rätt, torde alltid något samhällsorgan medverka i räddningstjänsten. Förfoganderätten kan då utövas av detta organs befälhavare. Ämbetsansvarskommittén har i principbetänkandet Ämbetsansvaret (SOU 1969:20) föreslagit att det nuvarande ämbetsansvaret och därmed gränsdragningen kring personkretsen för ämbetsansvar skall upplösas. Straffrättsligt ansvar skall i stället kunna utkrävas av var och en som utövar sådan verksamhet att han kan begå vissa enligt kommitténs förslag straffbara gärningar. Även om förslaget ännu inte föranlett lagstiftning, anser utredningen det mindre lämpligt att knyta befogenheten att vid nödläge företa ingrepp i annans rätt till innehavet av tjänst med ämbetsansvar. Utredningen anser emellertid att sådan befogenhet i princip bör tillkomma endast offentliga tjänstemän, dvs tjänstemän som är anställda hos statlig myndighet eller hos kommun, landstingskommun, kommunalförbund etc.

Förut har nämnts att förfoganderätt vid brand får utövas av den som för befälet vid släckningen. Eftersom också lägre brandbefäl än brandchef kan utöva befälet vid brandsläckning, innebär det att förfoganderätt kan tillkomma en ganska vid krets av tjänstemän. Savitt känt har detta inte inneburit några rattsförluster eller andra olägenheter för allmänheten. Starka praktiska skäl talar för att brandbefäl bör ha samma befogenhet när det är fråga om annat nödläge än brand. I praktiken innebär det att t ex deltidsanställt brandbefäl med endast kortare teoretisk utbildning i räddningstjänst får utöva förfoganderätt. I allmänhet kommer emellertid befälet vid ett nödläge som kräver omfattande räddningsåtgärder att utövas av mera kvalificerad personal. Till följd av den intresseavvägning som skall göras torde det bara vid sådana nödlägen bli aktuellt att företa ingrepp av större betydelse. Mot denna bakgrund synes befogenhet att företa ingrepp i annans rätt kunna tilläggas även lägre polisbefäl som utövar befälet vid räddningstjänst. Det är angeläget att chefen för det räddningsorgan som först kommer till platsen har rätt att omedelbart vidta de åtgärder som behövs. Därför bör förfoganderätt tillkomma också annan offentlig tjänsteman som utövar befälet vid räddningstjänst, t ex militär chef, röjnings- eller stationschef vid SJ och chef för kommunalt organ med uppgifter inom räddningstjänsten. Utredningen föreslår således att befogenhet att företa ingrepp i annans rätt skall tillkomma offentlig tjänsteman som utövar befälet vid räddningstjänst. En förutsättning för att någon skall kunna sägas utöva befälet vid räddningstjänst är enligt utredningens mening att åtminstone viss personal från något organ som har uppgifter inom samhällets räddningstjänst deltar i arbetet.

Liksom enligt de nuvarande bestämmelserna i 12 § brandlagen bör

ingrepp av ringa omfattning få företas av var och en som deltar i räddningstjänst, om befälhavarens föreskrift inte lämpligen kan inhämtas.

Utredningen har övervägt om befogenhet att, när länsstyrelsen vid katastrof övertagit ledningen, besluta om ingrepp som kan antas medföra särskilt stora olägenheter eller skador bör förbehållas länsstyrelsen. En föreskrift av sådan innebörd föreslogs av oljeskyddsutredningen. Enligt räddningstjänstutredningens förslag skall länsstyrelsen vid katastrof förordna särskild befälhavare. En ordning som innebär att beslutanderätten förbehålls länsstyrelsen medför att avgörandet fördröjs och att det blir svårt att åstadkomma ett tillfredsställande underlag för beslutet, om inte någon som har rätt att företräda länsstyrelsen finns på olycksplatsen. Även om beslutanderätten inte förbehålls länsstyrelsen, kan man förutsetta att befälhavaren i den mån det är möjligt samråder med länsstyrelsen innan han beslutar om ingrepp av särskilt allvarligt slag. Utredningen anser därför att det inte är lämpligt att förbehålla länsstyrelsen beslutanderätten i fråga om sådana ingrepp.

15.1 Gällande bestämmelser

Tjänsteplikt för allmänheten föreligger i fredstid endast vid brand och atomolycka och civilförsvarsplikt i fred endast för utbildning och övning.

Vid skogsbrand finns skyldighet att självmant, dvs utan kallelse, medverka i släckningsarbetet. Skyldigheten gäller för den som befinner sig i närheten av brandstället och far kännedom om branden (23 § brandstadgan). Vid annan brand än skogsbrand gäller skyldigheten att medverka vid släckningen endast efter kallelse av den som för befälet på brandplatsen (7 § brandlagen). Den salunda tjänstepliktige kan äläggas, förutom att delta i själva släckningsarbetet, att utföra bevakning, telefonpassning, budgång och annat liknande arbete. Bland de i kommunen bosatta tjänstepliktiga kan brandstyrelsen i kommunen utse lämpliga personer för tjänst i brandvärn.

Tjänsteplikt vid atomolycka inträder enligt 6 § lagen om skyddsåtgärder vid olyckor i atomanläggningar m m i och med att länsstyrelsen efter en olycka generellt förordnar därom. Förutsättning för förordnande är att behovet av arbetskraft för räddningsåtgärder inte kan tillräckligt snabbt tillgodoses på annat sätt. Möjligheten att ta ut arbetskraft tvangsvis skall användas endast som en nödfallsutväg (prop 1960:139 s 56). I det enskilda fallet går uttagningen till så att polisbefäl som länsstyrelsen bestämmer beordrar deltagandet.

Bada de nämnda formerna av tjänsteplikt är begränsade till sådan utvärdering som kroppskraft och hälsotillstånd medger. Vid brand omfattar tjänsteplikten var och en som under kalenderåret fyller lägst 16 och högst 65 år och som vistas i orten. Vid atomolycka är åldersgränserna 18 och 65 år och tvangsuttagning kan ske även i andra orter än som är berörda av olyckan (prop 1960:139 s 56).

15.2 Tidigare förslag

I samband med tillkomsten av luftfartslagen (1957:297, prop 1957:69 s 144) föreslog chefen för flygvapnet införande av en allmän skyldighet att medverka i flygräddningstjänst. Luftfartsstyrelsen framhöll att flygräddningstjänsten dittills hade fungerat tillfredsställande utan att särskild

medverkansplikt behövt tillgripas. Om sådan skulle införas, borde den enligt styrelsen avse inte bara flygräddningstjänst utan räddningstjänst i allmänhet. I så fall borde någon form av tjänsteplikt tillgripas och den måste regleras i annan ordning än genom bestämmelser i luftfartslagen. Föredragande departementschefen ansåg sig inte kunna förorda en allmän skyldighet att medverka i flygräddningstjänsten, eftersom en sådan skyldighet måste anses vara alltför ingripande.

Under förarbetena till civilförsvarlagen (1960:74, prop 1960:5 s 54) ansåg några länsstyrelser att det borde övervägas i vad man civilförsvaret borde få ingripa vid katastrofsituationer utan samband med krig. Att i sådana situationer utnyttja den befintliga civilförvarsorganisationen, när de i fred tillgängliga organen inte räcker till, ansågs innebära en naturlig utväg och kunde kanske inverka gynnsamt på allmänhetens förståelse för civilförsvaret. Föredragande departementschefen framhöll (prop s 75) att civilförvarsplikten under fred inte borde få utnyttjas för annat ändamål än utbildning och övning. Departementschefen anförde vidare.

Möjlighet bör finnas att ställa civilförsvarets resurser till förfogande för uppgifter, som icke har samband med rikets försvar, exempelvis för räddning och hjälp vid naturkatastrofer. Civilförsvarets insats torde härvid först och främst kunna omfatta den materiella och organisatoriska sidan av hjälpverksamheten. I personellt hänseende torde man däremot inom civilförsvaret vara hänvisad till frivilliga insatser, varvid dessa väl kan tänkas bli samordnade såväl sinsemellan som med de ordinarie samhällsorganens resurser. Jag är salunda f n icke beredd att förorda någon utsträckning av civilförvarsplikten till att även innebära en skyldighet att under fredsförhållanden ställa sig till förfogande för dylik verksamhet.

Vid remissbehandlingen av betänkandet med förslag till lag med särskilda bestämmelser om skydd mot skadlig strålning från atomenergi-anläggning m m (SOU 1959:38) ansåg, som i annat sammanhang utförligare redovisats, hovrätten för Nedre Norrland bl a, att den av utredningsmannen föreslagna befogenheten att rekvirera arbetskraft och materiel borde kunna utsträckas att gälla även katastrofer av andra slag. Liknande synpunkter anfördes även av några andra remissinstanser. Föredragande departementschefen anförde härom bl a (prop 1960:139 s 53) att erfarenheten hittills visat att myndigheterna även vid svåra olyckor kunnat bemästra läget genom att utnyttja tillgängliga resurser hos myndigheterna och genom frivilliga insatser.

15.3 Räddningstjänstutredningen

Behovet av allmänhetens medverkan vid räddningstjänst växlar med hänsyn till olyckshändelsernas plats, art och omfattning samt tillgången till organiserade räddningsorgan. Allmänhetens tjänsteplikt vid brand är historiskt betingad. Numera aktualiseras den nästan uteslutande vid skogsbrand. Där har den sin betydelse, eftersom skogsbrand ofta inträffar på platser, som är belägna långt från brandstyrkornas stationeringsorter. Det är därför viktigt att få till stand ett snabbt ingripande av de personer som finns på platsen. Atomolyckorna kan till följd av sin natur beröra

stora områden och detta motiverar möjligheten att lägga allmänheten tjänsteplikt.

Även andra typer av katastrofer kan tänkas som drabbar mycket stora områden och vid vilka därför en allmän tjänsteplikt kan behövas. Exempel härpå är större gasolyckor och översvämningar samt stormkatastrofer.

Vid Gotaålvrasen år 1957 och Mohedaexplosionen år 1958 tacktes behovet av arbetskraft utan större svarighet av frivillig hjälp (SOU 1959:38 s 61). Vid stormkatastrofen i Göteborg år 1969 kunde också behovet av arbetskraft tillfredsställande tillgodoseas, men svarigheter yppade sig att förmå viss önskvärd personal att tjänstgöra efter ordinarie arbetstidens slut. Det visade sig också att vid en storm, som drabbar större områden, konkurrensen om de resurser, som normalt står till förfogande, blir pataglig. Personal erfordrades icke blott för direkta räddningsåtgärder utan även för omedelbara reparationer av elledningar, undanröjande av kommunikationshinder etc.

Fransett stormkatastrofen i Göteborg har räddningstjänstutredningen inte kännedom om något fall, där behovet av tjänsteplikt aktualiserats. Rent allmänt vagar man nog utgå från att beredvilligheten att göra frivilliga insatser ökar ju större eller svarare en olycka är.

Såväl vid olyckor, vilkas verkningar berör ett stort område, som vid olyckor lokaliserade till en viss plats, t ex ras, luftfartsolycka, tagolycka, explosion, kan tillgång till specialister av olika slag behövas. Sadana finns inte alltid hos räddningsorganen eller det företag där olyckan inträffar. Som exempel kan nämnas förare av grävmaskiner och schaktmaskiner, kranškötare samt personal som behärskar tryckluftsapparater. Vid behov av sådan personal kan det vara nödvändigt att vända sig till denna begränsade grupp av "allmänheten". Självfallet behövs då också oftast rätt att förfoga över erforderliga fordon eller redskap. Som förut nämnts förutsätter lagen om skyddsåtgärder vid olyckor i atomanläggningar m m att tvångsuttagning skall förekomma endast som nödfallsutväg. Det normala förfarandet bör i analogi härmed vara att befälhavaren söker träffa överenskommelse med fordonets eller redskapets ägare om att ställa detta till förfogande med förare eller maskinist. Har en olycka inträffat, torde det i allmänhet inte vara svart att få till stand ett sådant nyttjanderättsavtal.

Som förut närmare redovisats föreslår utredningen att lokala och regionala räddningsresurser skall vara inventerade i förväg och att uppgifter om hur de kan nås skall finnas registrerade för varje kommun och län. I den utsträckning komplettering av resurserna erfordras för viss räddningstjänst inom en kommun, bör kommunen i förväg försäkra sig om att få hyra tjänster. Även på andra sätt torde utredningens förslag möjliggöra att den extra kapacitet som viss räddningstjänst kan kräva i form av tillgång på specialister eller personer med viss praktisk erfarenhet kan tillgodoseas. Räddningstjänstens organisation och planläggning i samverkan mellan olika samhällsorgan och myndigheter är ett exempel härpå. De förbättringar som dessa och andra räddningstjänstutredningens förslag syftar till försvagar skälen för införande av en allmän tjänsteplikt för räddningstjänst.

Utredningen har emellertid ej funnit det försvarbart att samhället vid en hastigt pakommen katastrof, som kan kräva en insats av mycket betydande resurser, inte skulle kunna kräva att envar gör den insats han är lämpad för. Förhållandena kan ju vara sådana att flera viktiga samhällsfunktioner samtidigt drabbats och snabbt måste återställas för att allvarliga följdverkningar skall undvikas. Raddningsresurserna måste då insättas på flera olika områden och det kan bli svart att snabbt anskaffa de personella resurser som krävs. Det ter sig inte stötande att i princip kräva att varje medborgare skall vara skyldig att ställa sig till förfogande vid en sådan katastrof.

Tjänsteplikt bör dock icke föreligga enbart av den anledningen att omfattande raddningsåtgärder behövs. Ej heller bör tjänsteplikt komma i fråga vid alla nödlägen som utredningen definierat som katastrofer. Endast då läget oundgängligen kräver det bör förordnande om tjänsteplikt kunna meddelas. Utredningen föreslar sålunda en till utomordentliga katastroflägen begränsad tjänsteplikt. Liksom vid atomolyckor bör tjänsteplikt vid katastrof få tillgripas endast som en nödfallsutväg när personalbehovet i ett prekärt läge ej kan tillgodoses på annat sätt. Vid en väl organiserad och planlagd räddningstjänst för katastroffall bör de tillfällen då tjänsteplikten behöver tillgripas bli undantagsfall.

Enligt utredningens förslag skall länsstyrelsen överta ledningen vid katastrofer. Det bör emellertid, oavsett om länsstyrelsen övertagit ledningen eller så ännu ej skett, ankomma på länsstyrelsen att pröva om situationen kräver att tjänsteplikt tillgrips och i förekommande fall att förordna om sådan. I förordnandet bör anges vem som har rätt att beordra tjänstgöring under aberopande av tjänsteplikt. Sådan rätt bör enbart tillkomma brandbefäl och polisbefäl. I övrigt bör tjänsteplikten begränsas på sätt som anges i brandlagen. Tjänsteplikt skall sålunda föreligga för den som under kalenderåret fyller lägst 16 år och högst 65 år i den man kroppskrafter och hälsotillstånd inte hindrar påfordrad tjänstgöring. För att länsstyrelsen skall få vidgad möjlighet att anskaffa specialutbildad personal för särskilda räddningsuppgifter bör förordnande om tjänsteplikt kunna avse inte bara den som vistas i orten utan den som vistas i länet.

Det kan självfallet ifrågasättas om inte för tjänsteplikt vid brand bör krävas samma förutsättningar som för tjänsteplikt vid andra nödlägen. Ett särskilt skäl för att behålla den nuvarande tjänsteplikten för släckning av brand är emellertid att tjänsteplikten inte kan undvaras med hänsyn till behovet av släckningsmanskap vid skogsbränder i de fall då behovet inte kan täckas med hjälp av frivilliga. Utredningen anser därför att brandlagens nuvarande bestämmelser om tjänsteplikt vid brand bör behållas.

En särskild fråga är om skyldighet bör införas för viss personal inom civilförsvaret att medverka i räddningstjänst vid katastrofer i fredstid. Inom varje civilförvarsområde finns räddningskarer organiserade. Dessa består av personer som i fredstid är sysselsatta inom byggnads- och anläggningsfacken. Kärbefälet utgörs av ingenjörer och verkmästare inom nämnda fack. De erhåller viss praktisk utbildning i räddningstjänst, särskilt i metoder att ta loss och klara ut instängda samt i rojningsarbete.

Materielutbildningen är i första hand inriktad på den räddningsmateriel som anskaffats för civilförsvarets behov såsom motorsågar, bormaskiner, spettmaskiner, kompressorer och lyftanordningar. Personalen i räddningskärerna är sålunda genom rekryteringen bland yrkesfolk och genom sin särskilda utbildning i och för sig väl lämpad att fullgöra räddningstjänst även vid fredskatastrofer.

Civilförsvarspersonalen – och detta gäller även personalen i räddningskärerna – är emellertid ej omedelbart gripbar i fredstid. Inställelsetiden efter larm vid nuvarande organisation blir i regel lång, något som väsentligt minskar värdet av hjälpen. Om räddningstjänsten vid katastrofer skulle basera sig på civilförsvarets personalresurser, måste därför särskilda lätt gripbara beredskapsstyrkor inrättas, som med relativt kort varsel kan utrustas och inställa sig till tjänstgöring. Utredningen har av civilförsvarsstyrelsen inhämtat att kostnaden för en sådan organisation, vilken skulle avvika från civilförsvarets övriga organisation och administration, skulle bli hög. Eftersom de katastrofer då dessa beredskapsstyrkor skulle behövas måste antas bli sällsynta, skulle kostnaderna inte komma att stå i rimlig proportion till den nytta samhället kan ha av dem. Att införa en möjlighet att göra civilförsvarsplikten gällande i fredstid skulle innebära ett väsentligt avsteg från de principer som civilförsvaret vilar på.

Som nämnts uttalade föredragande departementschefen vid civilförsvarslagens tillkomst att han inte var beredd att föreslå att civilförsvarsplikten skulle utsträckas att omfatta fredsförhållanden. Civilförsvarsstyrelsen har på förfrågan från räddningstjänstutredningen förklarat att enligt styrelsens mening några speciella civilförsvarsstyrkor att insättas vid katastrofer och andra olyckor i fred inte bör organiseras. Räddningstjänstutredningen delar av ovan anförda skäl denna uppfattning.

16 Skyldighet för företag m fl att vidta åtgärder för räddningstjänst

16.1 Inledning

Skyldighet att vidta åtgärder för att förebygga olycksfall på arbetsplatser följer av arbetarskyddslagen och arbetarskyddskungörelsen. Bestämmelserna avser alla typer av olycksfall och alla olycksorsaker. Skyldighet att vidta åtgärder för att förebygga brand åligger enligt brandlagen ägare eller innehavare av byggnader och anläggningar. Bestämmelser som har till ändamål att förebygga olyckor inom särskilda verksamheter finns t ex i förordningarna om explosiva och brandfarliga varor.

I framställning till Kungl Maj:it den 2 december 1965 har dåvarande överståthållarämbetet föreslagit utredning av frågan om enskilda företag, som driver för anställda eller andra riskfylld verksamhet, bör åläggas förpliktelse att ha egen olycksberedskap. Sadan förpliktelse kan enligt överståthållarämbetet övervägas för exempelvis företag som bedriver järnvägs-, spårvägs-, tunnelbane- eller flygtrafik samt gruvföretag och ammunitionsfabriker.

Bestämmelser som tar sikte på arbetsgivares och företags skyldigheter när en olycka inträffat finns i åtskilliga författningar. I det följande lämnas en översikt över dessa bestämmelser.

16.2 Gällande bestämmelser

16.2.1 Arbetarskyddslagstiftningen

Enligt 13 § arbetarskyddslagen skall för lämnande av första hjälpen vid olycks- eller sjukdomsfall sådana anordningar finnas som kan anses erforderliga med hänsyn till arbetsställets storlek och belägenhet samt arbetets beskaffenhet och de förhållanden under vilka arbetet bedrivs. Närmare bestämmelser härom finns i 47 § arbetarskyddskungörelsen. Vid vissa arbetsplatser skall sålunda finnas sjukvårdskunnig personal samt förbands- eller sjukrum med erforderlig utrustning. 41-43 §§ innehåller föreskrifter om olycksfall av speciell art. Vid arbete på kaj, brygga eller liknande arbetsplats skall sålunda finnas erforderliga livräddningsredskap. Vid arbete där fara föreligger för olycksfall genom gasförgiftning skall tillses att arbetstagare vid förgiftningsfall snarast möjligt kan få erforder-

lig hjälp. För ändamålet bör vid arbetsplatsen finnas person som kan föra den förgiftade till lokal med frisk luft eller ut i det fria och föranstalta om att han får lämplig behandling. Där det skäligen kan påfordras skall tillgång finnas till andningsapparat med syrgas. Gruva eller stenbrott under jord skall, om arbetarskyddsstyrelsen föreskriver det, stå i förbindelse med dagen genom två eller flera lämpligt belägna utrymningsvägar (10 §). Används schakt som utrymningsväg, skall det vara försett med tillfredsställande stegväg. Till hithörande bestämmelser kan också hänföras 43 §, enligt vilken verksamt brandalarm skall finnas för att varsko arbetstagarna vid brand.

16.2.2 Brandlagstiftningen

Ägare eller innehavare av byggnad, upplag eller annan anläggning är enligt 8 § brandlagen skyldig att anskaffa och underhålla erforderliga brand- och livräddningsredskap samt att i övrigt vidta nödiga åtgärder för att bekämpa brand. Om någon underlåter att fullgöra vad som salunda åligger honom, kan länsstyrelsen enligt 14 § förelägga vite. Särskilt för industrier innebär dessa bestämmelser långt gående skyldigheter att anskaffa släckningsanordningar och annan utrustning som behövs för anläggningens speciella förhållanden. Sadan utrustning kan självfallet i stor utsträckning användas även vid annan olyckshändelse än brand. Enskilda företag kan däremot inte åläggas att halla egen brandkår. Ett av skälen till att en möjlighet att ålägga företag en sådan skyldighet inte infördes i brandlagen var att de i ett företag anställda inte i denna egenskap är skyldiga att ingå i en industribrandkår (SOU 1960:34 s 197 och prop 1962:12 s 96).

16.2.3 Atomenergilagen

Enligt atomenergilagen (1956:306) fordras tillstånd för att uppföra och driva atomenergianläggning. Vid meddelande av tillstånd får uppställas de villkor som är påkallade av säkerhetsskäl eller eljest från allmän synpunkt. Med stöd härav kan anläggningsinnehavaren åläggas att halla en viss personell och materiell beredskap samt att utarbeta katastrofplan som skall godkännas av tillsynsmyndighet. Detta har ansetts (prop 1960:139 med förslag till lag om skyddsåtgärder vid olyckor i atomanläggningar m m s 32 och 57) vara en smidig ordning som medger anpassning till förhållandena i varje särskilt fall. Anledningen har inte bedömts föreligga att försöka komplettera katastrofskyddet på denna punkt med allmängiltiga lagregler om anläggningsinnehavares åligganden vid katastroftillfällen.

16.2.4 Förordningen om brandfarliga varor

Enligt 4 § förordningen (1961:568) om brandfarliga varor skall den som tar befattning med brandfarlig vara iaktta den försiktighet som till förebyggande av skada genom brand och annorledes betingas av omständigheterna. Uttrycket "och annorledes" syftar enligt förarbetena (prop

1961:173 s 24 och 32) framst på risken att löskommen olja skall orsaka vattenförorening. För bl a förvaring av brandfarlig gas eller brandfarlig vätska i underjordisk cistern krävs enligt förordningen särskilt tillstånd av byggnadsnämnden (25 § 1 mom). I tillstandsbeslut skall byggnadsnämnden meddela de särskilda föreskrifter som behövs för att förebygga skada genom brand och annorledes (16 § 2 mom).

Med stöd av förordningen har kommerskollegium (kungörelse 1963:6) föreskrivit att det i oljehamn vid lastning och lossning av tankfartyg skall finnas tillgång till anordning, varigenom kan förhindras att brandfarlig vätska som rinner ut på vattnet sprider sig. Det skall vidare finnas möjlighet att undanskaffa eller oskadliggöra utrunnen vätska. Åtgärderna ankommer på den som innehar oljehamnen, dvs i regel kommun eller enskilt företag. Tankfartygs lastning och lossning av brandfarlig vara skall övervakas av säkerhetsvakt. Kommerskollegium har vidare (kungörelse 1970:1) föreskrivit att den som är ansvarig för förvaring eller hantering av brandfarlig vätska inom med stöd av vattenlagen fastställt skyddsområde skall, när sådan vätska kommit lös, samla upp och omhändertaga vätskan.

16.2.5 Miljöskyddslagen m m

I tillstandsbeslut enligt miljöskyddslagen (1969:387) kan den som utövar eller ämnar utöva miljöfarlig verksamhet, dit bl a kan räknas oljehantering och annan verksamhet som innebär risk för miljöförstöring till följd av utnyttjande av olja, åläggas att vidta de skyddsåtgärder, tala den begränsning av verksamheten och iakttaga de försiktighetsmått i övrigt som skäligen kan fordras för att förebygga eller avhjälpa olägenhet till följd av verksamheten.

I prop 1969:28 med förslag till miljöskyddslag m m (s 265 och 274) ges exempel på skyddsåtgärder och andra försiktighetsmått. Att skyldighet att anordna materiell eller personell beredskap avses kunna föreläggas den som utövar eller ämnar utöva miljöfarlig verksamhet anges inte uttryckligen. Lagtexten torde dock inte utgöra hinder mot att sådant föreläggande meddelas. Enligt 1 § är miljöskyddslagen tillämplig på dels utsläppande av avloppsvatten, fast ämne eller gas från mark, byggnad eller anläggning i vattendrag, sjö eller annat vattenområde, dels användning av mark, byggnad eller anläggning på sätt som eljest kan medföra förorening av vattendrag, sjö eller annat vattenområde, dock endast om användningen inte utgör byggande i vatten, samt dels användning av mark, byggnad eller anläggning på sätt som kan medföra störning för omgivningen genom luftförorening, buller, skakning, ljus e d, om störningen inte är helt tillfällig. Lagen är alltså inte tillämplig på användning av mark, byggnad eller anläggning på sätt som endast kan medföra förorening av grundvattnet. Föreläggande om skyddsåtgärd eller annat försiktighetsmått med stöd av lagen kan således inte meddelas med anledning av att viss verksamhet kan medföra förorening av grundvattnet. Sådant föreläggande kan inte heller meddelas på grund av att verksamheten kan medföra t ex helt tillfälliga luftföroreningar.

Den som vill utföra grävning eller sprängning, anordna upplag eller vidta annan åtgärd som kan befaras medföra menlig inverkan på grund-

vattentillgång som utnyttjas eller kan antas bli utnyttjad är enligt 2 kap 63 § vattenlagen skyldig att till skydd för grundvattnet vidta de anordningar, tala den begränsning av verksamheten och iaktta de försiktighetsmått i övrigt som skaligen föranleds av omständigheterna. För att bereda skydd för sådan grundvattentillgång kan länsstyrelsen enligt 64 § fastställa skyddsområde för grundvattentillgången och meddela allmänna föreskrifter om vad som enligt 63 § skall iaktas inom området. Länsstyrelsen kan också, enligt 65 §, vid vite förelägga den som ämnar vidta åtgärd som avses i 63 § att iaktta vad som aligger honom enligt denna paragraf eller enligt föreskrift som meddelats med stöd av 64 §. Sadant föreläggande torde knappast kunna avse skyldighet att anordna materiell eller personell beredskap.

16.2.6 Forordningen om explosiva varor

Enligt förordningen om explosiva varor (1949:341) fördras tillstånd för tillverkning och förvaring av explosiva varor. Tillstånd skall förbindas med de villkor och föreskrifter, som i varje särskilt fall anses nödvändiga. Det ankommer på kommerskollegium att meddela ordningsföreskrifter för tillverkningsställen och förvaringslokaler. Även i övrigt skall kommerskollegium meddela tillämpningsföreskrifter till förordningen.

Varken förordningen om explosiva varor eller kommerskollegiets föreskrifter innehåller bestämmelser om räddningsåtgärder vid explosion. Vid åtminstone de större anläggningarna finns beredskapsorganisation för explosionsolyckor. Nagot behov av myndighetsingripande för att få till stand en sådan beredskap har uppenbarligen inte förelagat.

16.3 Räddningstjänstutredningen

Fragan om det vid sidan av de nu redovisade bestämmelserna behövs en allmän lagbestämmelse, som gör det möjligt för myndighet att ålägga företag och andra ägare av anläggningar att anordna beredskap mot olyckor i eller till följd av deras verksamhet, bör bedömas mot bakgrunden av gällande bestämmelsers räckvidd.

De åtgärder som kan åläggas företag med stöd av arbetarskyddslagen avser endast arbetstagarnas skydd. Självfallet kan de anordningar som finns för detta ändamål användas också om en olycka i anläggningen drabbar andra personer än arbetstagarna. I allmänhet lär anordningarna vara tillräckliga för detta ändamål om de är tillräckliga för sitt huvudsyfte.

Brandlagens bestämmelser omfattar företag och anläggningar av alla slag samt avser att skydda både arbetstagare och andra personer samt egendomen. Sätillvida har dessa bestämmelser ett vidsträckt tillämpningsområde. De anordningar som företagen kan åläggas vidta för ingripande mot brand innefattar också vad som kan behövas för räddning i samband med brand. Sådan materiel kan i viss utsträckning användas också vid andra nödlägen än bränder.

Brandlagen ger dock inte lagligt stöd för ålägganden som innebär att

företag skall hålla en personell beredskap. Atomenergilagen och, i begränsad omfattning, arbetarskyddslagen möjliggör däremot sådana ålägganden. Detsamma får enligt utredningens mening anses gälla miljöskyddslagen. Lagens tillämpningsområde är vidsträckt men det omfattar inte verksamhet som kan befaras medföra endast förorening av grundvattnet eller helt tillfälliga luftföroreningar eller andra störningar. Med stöd av förordningen om brandfarliga varor har vidare meddelats allmänna föreskrifter som innebär skyldighet att anordna viss personell beredskap.

Vid brandlagens tillkomst ville man inte införa möjlighet att lägga företag att hålla industribrandkår eftersom de anställda inte i denna egenskap är skyldiga att ingå i en industribrandkår. Till denna bedömning bidrog måhända att den beredskap utom arbetstid, som måste upprätthållas av en brandkår, kunde tänkas göra de anställda mindre benägna att engagera sig. När det gäller personell beredskap mot andra olyckor än brand torde det räcka att den upprätthålls under arbetstid. Det är då lättare att anordna beredskapsorganisationen.

I detta sammanhang bör erinras om det verkskydd som enligt civilforsvarslagen är organiserat vid vissa företag och anläggningar. Verkskydd finns inom ett betydande antal företag med minst 100 anställda (ca 1200 företag) och omfattar totalt ca 65 000 personer. Verkskyddet är organiserat med inriktning på bl a räddningstjänst och särskild personal är utbildad härför. Räddningsutrustning anpassad efter företagets behov finns dessutom. Verkskyddet bekostas av företaget. Något hinder emot att personal och materiel inom verkskyddet utnyttjas även för fredstida räddningsinsatser inom det egna företaget torde inte föreligga från civilforsvarssynpunkt, om företaget tillser att den utrustning, som eventuellt skadas eller förstörs, repareras eller ersätts. Verkskyddet är därför ett värdefullt komplement, särskilt för en första insats, vid inträffade mera omfattande olyckor inom företaget.

Oljeskyddsutredningen föreslog en särskild bestämmelse enligt vilken skyldighet skulle kunna läggas företag, vilka bedrev verksamhet som innebar särskild fara för oljeutflöde, att hålla viss personell och materiell beredskap. Skyldighet skulle också kunna läggas sådant företag att ingripa med erforderliga åtgärder då olja kommit lös i verksamhet som bedrevs av företaget. De företag som oljeskyddsutredningen främst avsåg var oljeraffinaderier och företag som höll stora lager med olja. Utredningen motiverade förslaget med att vid sådana företag risker förelag för mer eller mindre katastrofbetonade oljeutflöden, för vilka den kommunala oljeskyddsberedskapen normalt ej kunde avpassas. Beträffande sådana företag ansåg utredningen det naturligt, att den för verksamheten ansvarige skulle kunna förpliktas att själv vara verksam för att förhindra skada. Det skulle ankomma på länsstyrelsen att efter förslag från det kommunala beredskapsorganet besluta om erforderliga ålägganden, som dock ej fick vara mer betungande än vad som var skäligt med hänsyn till det avsedda syftet. Åläggande skulle kunna riktas även mot statliga företag och inrättningar.

Oljeskyddsutredningens förslag föranledde ingen principiell invändning i remissyttrandena. Dåvarande statens vatteninspektion samt Sveriges

industriförbund ansåg dock att befogenheten att alägga ägaren av viss inrättning eller fabrik att hålla viss beredskap borde tillkomma davarande statens naturvårdsnämnd (som av oljeskyddsutredningen föreslogs som central tillsynsmyndighet) i stället för länsstyrelse. Vatteninspektionen framhöll i sitt yttrande bl a att naturvårdsnämnden på grund av sina uppgifter i fråga om vattenvardeu var underkunnig om de problem som kunde uppkomma och att den genom sin samlade erfarenhet hade god möjlighet att bedoma vilka företag som medförde sådana risker att de borde aläggas att hålla egen beredskap. Överbefälhavaren framhöll i sitt yttrande att det inom krigsmakten redan fanns vissa anvisningar avseende åtgärder för att minska skadeverkningarna av löskommen olja. Katastrofplaner hade upprättats och bekämpningsmateriel för respektive lageranläggningar fanns tillgängliga. Krigsmakten borde därför inte omfattas av den föreslagna bestämmelsen.

Som räddningstjänstutredningen redovisat närmare i det föregående föreslar utredningen att de lokala räddningsorganen i personellt och materiellt hänseende anpassas till förhållandena inom sina verksamhetsområden. Detta innebär att organen byggs upp med hänsynstagande bl a till de särskilda olycksrisker som föreligger vid anläggningar inom verksamhetsområdena. De anläggningar som oljeskyddsutredningens förslag närmast tar sikte på, nämligen oljeraffinaderier och anläggningar med mycket omfattande lagerhallning av olja, måste emellertid anses speciellt farliga på grund av de mycket allvarliga konsekvenser för samhället som en mera omfattande oljeolycka kan få, om ej omedelbara åtgärder för att begränsa oljans spridning sätts in. Samma synpunkt kan också läggas på verksamheten i de större oljehamnarna. Det är enligt räddningstjänstutredningens mening av största betydelse att inom dessa och liknande företag eller anläggningar finns en beredskapsorganisation, som har materiella och personella resurser att omgående vidta åtgärder för att begränsa och i göriligaste man förhindra spridning av löskommen olja. De lokala räddningsorganen torde ej ensam kunna svara härpå.

Hantering av klor förekommer inom flera företag och verksamheter. Lager av klor i större mängder finns hos tillverkarna men även hos de stora avnämarna. Lager av klor i varierande mängder finns också hos de kommunala vattenverken. Klortillverkarna och vissa industrier där klorhanteringen är omfattande har upprättat beredskapsplaner för klorolyckor. Beredskapsplanerna har uppgjorts i samråd med länsstyrelsen och de lokala polis- och brandmyndigheterna. Någon skyldighet att hålla särskild beredskap utöver vad arbetarskyddsintresset kräver föreligger dock inte. För transport av klor på järnväg har SJ i samråd med klortillverkarna organiserat särskilda klorskadebekämpningsgrupper som larmas vid inträffade olyckor vid klortransporter. Även i övrigt är vid SJ vissa beredskapsåtgärder för sådana olyckor vidtagna, såsom upprättande av åtgärdskalendrar och kartläggande av transportvägarna. Med hänsyn till den omedelbara faran för människoliv då klorgas kommit lös är en hög beredskap vid klorolyckor ett oundgängligt krav. En sådan beredskap måste vara organiserad på de platser där risken för klorutsläpp kan bedömas som störst, dvs hos klortillverkarna och större kloravnämare.

Som framgår av det föregående kan i viss utsträckning föreläggande om

personell eller materiell beredskap eller allmänna föreskrifter om sådan beredskap meddelas redan med stöd av nu gällande lagstiftning. Av betydelse när det gäller företag som bedriver verksamhet med särskild risk för utflöde av olja eller klorgas torde främst vara de möjligheter härvidlag som finns enligt miljöskyddslagen och förordningen om brandfarliga varor. Med hänsyn till begränsningarna i miljöskyddslagens tillämpningsområde och till att allmänna föreskrifter kan behöva kompletteras med föreskrifter avpassade för ett visst företags verksamhet, anser räddningstjänstutredningen att det behövs en särskild bestämmelse som gör det möjligt att ålägga företag, vilka bedriver verksamhet med särskild fara för klorgas eller oljeutflöde, som kan orsaka avsevärd skada, att hålla särskild beredskap.

En lagbestämmelse som ger möjlighet att ålägga företag att anordna beredskap för alla typer av olyckor som kan tänkas inträffa i anläggningar av skiftande slag måste bli mycket allmänt hållen. Den skulle därför ge föga ledning framför allt för den nödvändiga avvägningen mellan trygghet och skälig kostnad. Bestämmelsens tillämpning skulle kräva teknisk sakkunskap på många olika områden. De olägenheter som är förenade med en generell lagregel kan undvikas genom att man reglerar skyldigheten att hålla beredskap i en säkerhetslagstiftning som tar sikte på farlig verksamhet av visst slag. Ett exempel på sådan lagstiftning är atomenergilagern. I en lagstiftning om räddningstjänst i allmänhet bör skyldigheten att anordna beredskap regleras endast i fråga om sådan farlig verksamhet beträffande vilken sådan skyldighet framstår som särskilt angelägen. Utredningen föreslår därför att i nämnda lagstiftning tas in endast en bestämmelse om beredskap för klorgas- eller oljeutflöde. Det kan naturligtvis ifrågasättas om en sådan bestämmelse bör begränsas till klorgas och olja. Enligt utredningens mening är denna begränsning motiverad. Det bör ankomma på statens brandinspektion att följa utvecklingen och vid behov göra framställning om författningsändringar som ger möjlighet att ålägga företag beredskap i fråga om andra ämnen som visar sig vara lika farliga.

Med hänsyn till att tillämpningssvårigheter annars kan uppkomma bör bestämmelser om åläggande för företag att anordna beredskap för klorgas och olja utformas så att de täcker också fall för vilka föreläggande i och för sig kan meddelas med stöd av annan lagstiftning. Vid tillämpningen bör tillses att samordning sker med förelägganden och föreskrifter som kan ha meddelats med stöd av sådan lagstiftning. En sådan samordning kommer att underlättas om, som utredningen föreslår i det följande, befogenheten att meddela föreläggande om beredskap anförtros åt statens brandinspektion och om, som utredningen föreslår i annat sammanhang, förordningen om brandfarliga varor förs över till inspektionens verksamhetsområde.

Åläggande bör, såsom oljeskyddsutredningen föreslagit, kunna avse såväl personell som materiell beredskap. Företagens beredskap bör byggas upp som en komplettering av de lokala räddningsorganens resurser. En avvägning bör givetvis ske med hänsyn till syftet med de avsedda åtgärderna och till att företaget ej åläggs åtgärder, som medför oskälig kostnad. Om ett företag underlåter att hålla beredskap som ålagts

företaget, bör vite kunna föreläggas. Det ligger i sakens natur att det inte är möjligt att närmare redovisa vilka åtgärder som företagen skall kunna åläggas vidta. I anslutning till en hos utredningen väckt fråga kan dock som exempel nämnas att företag med klortillverkning kan föreläggas ombesörja att anordningar vidtas varigenom vid klorolycka allmänheten snabbt kan varnas.

Oljeskyddsutredningen föreslog, som förut sagts, att det skulle ankomma på länsstyrelsen att besluta om erforderliga förelägganden. Det kan emellertid ifrågasättas om så bör vara fallet. Antalet företag som kan komma att bli berörda torde vara relativt begränsat. Flera berörda företag kan förmodas ha samma ägare eller intressegemenskap, t ex de stora oljeimportörerna. De frågor som uppkommer vid bedömningen av om beredskap bör åläggas kan antas bli likartade och med hänsyn till företagens omfattning och art kräva särskild sakkunskap. Länsstyrelsen har inte inom sig tillgång till sådan och får ej heller den överblick som är önskvärd för en likformighet i åläggandena. Ärendena skulle därför behöva underställas statens brandinspektion. Räddningstjänstutredningen anser det därför vara lämpligare att beslut om åläggande att hålla särskild beredskap meddelas av inspektionen. För att eventuella regionala och lokala synpunkter skall tillgodoses bör dock länsstyrelsen beredas tillfälle yttra sig.

Räddningstjänstutredningen finner inte skäl förelägga att undanta statliga företag eller organ från skyldigheten att hålla särskild beredskap. Med hänsyn till de speciella förhållandena inom försvaret bör emellertid särskilda bestämmelser i fråga om försvarets anläggningar meddelas av Kungl Maj:t. Beträffande bl a olja finns vissa sådana bestämmelser i kungörelsen (1962:500) om brandfarliga varor, som omhänderhavas av krigsmakten, m m.

17   Ersättningsfrågor i samband med   tjänsteplikt och förfoganderätt

17.1 *Tjänsteplikt*

17.1.1 Gällande bestämmelser

Enligt 13 § brandlagen och kungörelsen (1962:607) om ersättning på grund av verksamhet för brandsläckning m m utgår ersättning av statsmedel för skada vid släckning och i vissa fall för deltagande i släckning. Vid kroppsskada tillämpas ersättningsbestämmelserna i förordningen (1954:249) om ersättning i anledning av kroppsskada adragen under tjänstgöring i civilförsvaret. Egendomsskada ersätts i regel med belopp motsvarande värdet av skadan eller förlusten. Själv arbetsprestationen ersätts endast vid skogsbrandsläckning. Ersättning utgår, om arbetet pågått minst två timmar, med belopp per timme motsvarande senast avtalade allmänna tidlön för skogsarbete i den ort där släckningen ägt rum förhöjd med 25 % (SFS 1970:351). Vid skogsbrandsläckning utgår därjämte ersättning för kostnad för färd till och från brandplatsen samt för uppehälle. Till den som frivilligt deltar i släckningen utgår ersättning efter samma bestämmelser som gäller för tvångsvis uttagen släckningspersonal.

Vissa inskränkningar föreskrivs i fråga om rätten till ersättning. Den som erhållit ersättning av annan eller som på grund av sin tjänst eller eljest enligt avtal är berättigad till ersättning för skada på egendom eller för verksamhet för brandsläckning kan ej få ersättning enligt ersättningskungörelsen. Annan ersättning än ersättning för kroppsskada utgår ej till den som medverkat utan att han blivit anmodad därtill och vars medverkan varit uppenbart opåkallad. Detsamma gäller ägare eller innehavare av egendom som berörts eller hotats av den brand släckningsverksamheten avsåg.

Enligt kungörelsen (1961:457) om ersättning på grund av medverkan i skyddsarbete vid olyckor i atomanläggningar m m utgår ersättning för sådan medverkan och för skada. Ersättning för skada (kroppsskada eller annan skada) utgår efter samma grunder som gäller vid släckning av brand. Arbetsinsatsen ersätts med belopp som prövas skäligt med hänsyn till beskaffenheten av utfört arbete.

17.1.2 Räddningstjänstutredningen

Som nämnts i kap 7.3 föreslår utredningen att den som uttagits till brandvarn liksom hittills skall vara berättigad till ersättning av kommunen. Ersättningskungörelsen behandlar inte denna ersättning. Den följande framställningen avser inte heller ersättning till brandvärmän.

Det är enligt utredningens mening naturligt, att den som vid ett visst nödläge tvangsvis uttagits till eller frivilligt deltagit i räddningstjänst erhåller ersättning härfor. Om han vid tjänstgöringen åsamkats skada till person eller egendom bör gottgörelse utgå. I görligaste man bör samma regler om ersättning gälla oavsett om fråga är om släckning av skogsbrand eller bygdebrand eller annan räddningstjänst.

I fråga om ersättning för skada på person eller egendom eller förlust av egendom bör de regler, som nu gäller för skada i samband med deltagande i släckning av brand, göras tillämpliga också på den som deltagit i annan räddningstjänst.

Beträffande ersättning för utfört arbete bör erinras om att räddningstjänsten i stor utsträckning måste bygga på att personella och materiella resurser genom överenskommelser vid behov ställs till räddningsorganens förfogande. Om det vid katastrof blir nödvändigt att förordna om tjänsteplikt för att trygga behovet av personal, bör den som tas i anspråk med stöd av sadant förordnande icke rimligen behandlas annorlunda i ersättningshänseende än den som ställt sig till förfogande enligt överenskommelse.

Som nyss sagts utgår ersättning för arbetsprestationen vid släckning av skogsbrand, medan så ej är fallet vid släckning av bygdebrand. Enligt brandförvarsutredningen (SOU 1942:10 s 105) skulle ursprungligen skälighetssynpunkter ha motiverat de olika reglerna för ersättning i fråga om skogsbrand och annan brand.

Skogsbränder berörde icke sällan flera kommuner och många gånger kommuner utan större ekonomiska resurser. För släckande av dessa bränder måste jämförelsevis ofta uppbad göras av tjänstepliktiga. Det tedde sig då naturligt, att staten trädde emellan och lämnade ersättning eller belöning till deltagarna. Vid andra bränder än skogsbränder var läget typiskt sett annorlunda. Bränderna var oftast begränsade till en kommun och kunde i regel släckas av organiserad brandkår. Frågorna om ersättning framstod därvid icke sasom lika angelägna som i skogsbrandfallen. Brandförvarsutredningen fann ej anledning föreslå någon ändring i dessa grunder. De skäl som anförts för olika ersättningsbestämmelser för skogsbrand och annan brand torde genom de större kommuner som numera bildats ha förlorat i betydelse. Om utredningens förslag till finansiering av räddningstjänsten genomförs, erhåller kommunerna garanti för att kostnaden för släckning av skogsbrand ej blir orimligt hög. Det kan vidare för den som deltagit i släckning av exempelvis brand i tätbebyggelse te sig stötande att han icke ersätts för sin arbetsprestation medan detta skulle exempelvis varit fallet vid en naturkatastrof eller vid skogsbrand.

Sammanfattningsvis anser utredningen sålunda att var och en som deltagit i räddningstjänst bör vara berättigad till ersättning för sin

arbetsprestation. Detta bör gälla oavsett om fråga varit om skogsbrandsläckning, släckning av bygdebrand eller annan räddningstjänst och oavsett om deltagandet skett på grund av tjänsteplikt eller frivilligt.

Ersättningen för arbetsprestationen bör bestämmas enhetligt. Skulle ersättningen beräknas efter skilda grunder för olika slag av räddningstjänst eller baseras på prövning från fall till fall, kan svårigheter vid tillämpningen befaras. Ersättningen bör sålunda utgå efter samma normer för deltagande i släckning av brand (skogsbrand eller annan brand) som för deltagande i annan räddningstjänst. I likhet med vad som nu gäller vid ersättning för deltagande i släckning av skogsbrand bör ersättningen beräknas per timme räknat från och med den tidpunkt då färden till olycksplatsen påbörjades. För att ersättningen skall kunna hallas aktuell i förhållande till lönerna på den allmänna arbetsmarknaden, bör den anknytas till den betalning, som utgår till den, som där har motsvarande arbetsuppgifter. Eftersom det här blir fråga om vitt skilda arbetsuppgifter bör ersättningen icke som f n anknytas till löneläget för skogsarbetare. Utredningen föreslar att ersättningen utgår efter de grunder som gäller för den timavlönade räddningspersonalen, dvs de deltidsanställda brandmännen, vid utryckning. Den nuvarande tvatimmarsregeln bör dock behållas. Ersättning bör också utgå för resekostnad och kostnad för uppehälle.

De inskränkningar i rätten till ersättning, som ersättningskungörelsen innehåller och som i korthet redovisats i det föregående, bör alltjämt gälla.

Anspråk på ersättning enligt ersättningskungörelsen utom beträffande ersättning för kroppsskada prövas f n av länsstyrelsen i det län där verksamheten eller övningen, som föranlett ersättningsanspråket, bedrivits. Denna länsstyrelse utanordnar också beviljad ersättning. Ersättningsanspråk för kroppsskada prövas av riks försäkringsverket. Tjänstepliktig personal i brandvårn erhåller som nämnts förut ersättning för sin medverkan av vederbörande kommun. Kommunen är berättigad till ersättning av statsmedel för sina kostnader med anledning av brandvårnets utryckning och deltagande, såvida kostnaden avser skogsbrandsläckning och ej är endast av ringa omfattning. Även dessa ersättningsanspråk prövas av länsstyrelsen.

I det följande föreslar utredningen en ordning för finansiering av kostnaderna för räddningsingripanden som avviker från vad som nu gäller för släckning av brand. Förslaget innebär bl a att kommunen primärt ansvarar för alla kostnader som den lokala räddningstjänstorganisationen har vid räddningsingripanden. Staten skall emellertid återgälda kommunen vad varje räddningsingripande kostat kommunen över 10 000 kronor. I fråga om bekämpning av från havet ilandfluten olja föreslås staten ersätta kommunen samtliga kostnader. Vid katastrof då länsstyrelse övertar ledningen av räddningsarbetet föreslås staten svara för bl a de kostnader som uppkommer till följd av länsstyrelsens utövande av ledningen.

Kostnaderna för tjänstepliktiga blir i förhållande till kommunernas övriga kostnader för räddningstjänst inte särskilt betungande. På grund härav och mot bakgrund av det nyssnämnda finansieringssystemet anser

räddningstjänstutredningen det rationellt att även de ersättningar, som föreslas utgå vid fullgörandet av tjänsteplikt och som ej avser kroppsskada, primärt betalas av kommun eller vid katastrof av länsstyrelse. I fråga om ersättning för kroppsskada föreslar utredningen ingen ändring i nu gällande ordning.

17.2 Förfoganderätt

17.2.1 Gällande bestämmelser

Fragan om ersättning till enskild vid ingrepp enligt 12 § brandlagen är i viss utsträckning reglerad genom ersättningskungörelsen. Ersättning enligt kungörelsen utgår som förut nämnts av statsmedel.

Enligt kungörelsen utgår ersättning för skada på eller förlust av tillhandahållna transportmedel eller redskap med i princip belopp motsvarande värdet av skadan eller förlusten. När transportmedel och redskap tas i anspråk för släckning av skogsbrand är ägaren eller innehavaren därjämte berättigad till skäligen ersättning för nyttjandet. Denna ersättning skall omfatta värdet av förlorad avkastning eller nytta samt kostnad för drivmedel och lega av fordonsförare eller dylikt. I de fall då ersättning utgatt från annan eller då den skadelidande enligt avtal är berättigad därtill kan ersättning ej därjämte utgå av statsmedel. Ersättning utgår ej heller när syftet med ingreppet varit att skydda egendomens ägare eller innehavare, hans familj eller hans eller familjens egendom.

Om de ersättningsfrågor som kan uppkomma vid utövande av förfoganderätt anförde 1942 års brandförsvarsutredning (SOU 1942:10) bl a följande:

Tagas hästar, fordon, båtar eller annat dylikt i anspråk för brandväsendets räkning, torde detta få betraktas som en komplettering av den kommunala brandmaterielen och kommunen bör därför utgiva ersättning för den skada, som genom ingreppet orsakas ägaren. Därest ägaren av fordonet tillika är ägare av den fastighet, som hotas av brand eller eljest kan anses hava särskilt intresse av att branden släckes, torde ersättning dock icke böra utgå. Ersättning bör ej heller utgå för skador, som i eller för släckningsarbetet asamkas den brinnande fastigheten. Ingrepp, som företagas å annans egendom utan att avse komplettering av den kommunala brandutrustningen torde principiellt böra bäras av den, till vars förmån ingreppet sker. Om t ex brandmanskapet måste trampa ned en trädgårdsanläggning för att släcka en brand i ett närliggande hus, bör husägaren principiellt giva ägaren av anläggningen ersättning för skadan, för så vitt icke även trädgården var hotad av branden. Kan i något fall, som t ex i fråga om rivning av hus för att skydda stora delar av ett samhälle eller kanske hela samhället från brand, icke bestämt avgöras till vems nytta ingreppet skett, torde ersättning böra utgivas av det allmänna (staten eller kommunen). Med hänsyn till att sadana fall torde inträffa mycket sällan, torde det icke vara nödvändigt att stadge särskild form eller föresla anvisande av särskilda medel för detta ändamål.

I prop 1944:265 anförde departementschefen i denna fråga följande:

Det torde även vara nödvändigt, att av ingreppen föranledda ersätt-

ningsfrågor i detta sammanhang lämnas utanför lagstiftningen. Som utredningen påvisat äro dessa frågor av invecklad karaktär. Det torde sålunda teke vara möjligt att finna en lösning efter schematiska grunder. Att sasom i visst remissyttrande föreslagits, lägga ett vidsträckt ansvar på kommunerna skulle kunna leda till föga tilltalande eller i varje fall svaröverskådliga konsekvenser. Om t ex i en kommun med ringa skatteunderlag stora nödfallsingrepp skulle behöva företagas, skulle med den av länsstyrelsen föreslagna regeln kommunen kunna samkas oparäknade utgifter av en i förhållande till bärkraften betungande storleksordning. Möjligt är att här förevarande ersättningsfrågor åtminstone delvis skulle kunna lösas genom en solidarisk fördelning mellan olika intressenter efter försäkringsmässiga synpunkter.

Oljeskyddsutredningen (SOU 1965:45 s 89) övervägde frågan om kommunerna borde aläggas att svara för kostnaderna för ingrepp av förevarande slag men fann förhållandena vara sa växlande att ett enhetligt betraktelsesätt på frågan inte kunde anläggas. Utredningen ansag därför att frågan borde överlämnas till rättstillämpningen att lösas efter civilrättsliga normer.

Savitt avser fordon och redskap har den angivna möjligheten till ersättning av kommun saknat praktisk betydelse, eftersom ersättning av statsmedel kan utga enligt ersättningskungörelsen.

För egendom som tvangsvis tagits i anspråk enligt 6 § lagen om skyddsåtgärder vid atomolycka lämnas enligt 8 § nämnda lag ersättning av statsmedel för skada eller förlust. Har egendom tagits i anspråk med nyttjanderätt, utgar ersättning även för förlorad avkastning eller nytta samt för försämring.

17.2.2 Räddningstjänstutredningen

Skyldigheten för enskild att vid nödläge -vare sig det är fraga om brandsläckning eller annan räddningstjänst - ställa transportmedel och redskap till samhällets förfogande bör i princip vara förknippad med rätt till ersättning. Anledning saknas att ha skilda bestämmelser för släckning av skogsbrand, släckning av bygdebrand och annan räddningstjänst.

Ersättning bör utga för skada och förlust samt för nyttjandet. Skada eller förlust bör ersättas till fulla värdet. För beräkning av ersättningen för nyttjande bör gälla samma regler som nu tillämpas vid utnyttjande av transportmedel m m vid skogsbrand. Ersättningen för nyttjande skall alltsa utgå med skäligt belopp och, när sa är möjligt, bestämmas med hänsyn till radande priser och gängse villkor för jämförliga upplatelser. Ersättningskungörelsens nuvarande begränsningar i rätten till ersättning bör gälla.

Sådana ingrepp i annans rätt, som ej innebär att transportmedel eller redskap tas i anspråk, medför, som framgar av det förut sagda, ingen ersättningskyldighet för staten eller kommun. Enligt allmänna rättsgrundsatser skall kostnaden för sådana ingrepp principiellt bäras av den till vars förmån ingreppet sker. Det ersättningskrav som tredje man kan ställa på den, till vars förmån ingreppet skett, ingar i den skada som drabbat den sistnämnde. Denne har, förutom möjligheten att i sin tur föra skadeståndstalan, vissa möjligheter att skydda sig genom försäkring.

De här berörda skadestånds- och försäkringsfrågorna, vilka aktualiserar problem om strikt skadeståndsansvar och försäkringsplikt i vissa verksamheter, är av sådan natur att de inte bör lösas för sig i detta sammanhang. Räddningstjänstutredningen föreslår därför inga bestämmelser i dessa ämnen utan räknar med att uttalandena vid tillkomsten av 1944 års brandlag alltjämt är vägledande för rättstillämpningen.

De av räddningstjänstutredningen föreslagna ersättningarna vid förloppande över transportmedel och redskap bör, liksom ersättning till tjänstepliktiga, primärt betalas av kommunen eller, om länsstyrelsen övertagit ledningen av räddningsarbetet, av länsstyrelsen.

18.1 *Allmänna synpunkter på beräkning av kostnaderna*

Räddningstjänstutredningens förslag innebär i huvudsak att kommunerna skall vara huvudmän för räddningstjänsten. Ansvaret för oljebekämpning till sjöss och i kustvattnen samt i Mälaren och Väneren skall dock ankomma på ett statligt organ, tullverkets kustbevakning. Kostnaderna för räddningstjänsten kommer sålunda primärt att åvila kommunerna och staten.

Till en början bör erinras om räddningstjänstutredningens förslag att ett räddningsingripande skall fortgå så länge risk finns för ytterligare skada eller för att inträffad skada skall förvärras. I räddningstjänsten skall således inte ingå uppröjnings- eller återställningsarbeten på olycksplats eller sanering av oljeskadat område o dyl, om risk för ytterligare skada ej föreligger. De ofta stora kostnaderna för sådan verksamhet skall sålunda ej anses som kostnad för räddningstjänst. Som framgår av det följande föreslår dock utredningen att kostnad för saneringsåtgärder i vissa fall skall ersättas av staten.

Utredningens förslag innebär, att räddningstjänsten i huvudsak skall ombesörjas av redan etablerade organ, nämligen kustbevakningen och de kommunala brandkårerna, samt att speciella delar av den lokala räddningstjänsten av kommunen kan anförtros andra befintliga organ. Vid beräkningen av kommunernas och statens kostnader för räddningstjänsten har vissa indirekta kostnader för räddningsorganen ej beaktats. Som exempel på sådan kostnad kan nämnas den merkostnad som kan uppkomma genom att räddningsorganet vid anskaffande av utrustning för sin övriga verksamhet väljer en utrustning användbar också för räddningstjänst. Ytterligare kan nämnas kostnaden för den ökade förslitningen av viss materiel, t ex brandkårens utryckningsfordon och kustbevakningens båtar. Sådana indirekta kostnader är svåra att beräkna.

Om ej annat anges är kostnaderna beräknade efter 1969 års prisnivå och efter 1969-1970 års löner.

18.2 Kommunernas kostnader

18.2.1 Inledning

Utredningens förslag till organisation av den lokala räddningstjänsten förutsätts ge varje kommun möjlighet att utnyttja befintliga resurser inom kommunen och att genom avtal med annan kommun rationellt tillvarata de resurser som finns inom ett större område än kommunen. Man kan räkna med att möjligheten till samverkan för att nedbringa kostnaderna kommer att tillvaratas i största möjliga utsträckning. Särskilt inom den del av räddningstjänsten som oljebekämpningen utgör kan, som tidigare framhållits, samverkan ske inom mycket stora områden utan att säkerheten eftersätts. Frågan om kostnadsminskning genom samarbete mellan kommunerna är emellertid, som förut närmare utvecklats, beroende av flera faktorer sasom olycksrisker och avstånd. Även de resurser som redan finns inom kommunerna och som kan utnyttjas för räddningstjänst varierar givetvis i hög grad.

Av nu angivna skäl blir beräkningen av kostnaderna för genomförandet av utredningens förslag approximativ.

Kommunernas kostnader för räddningstjänst kan uppdelas i personal-kostnader, kostnader för anskaffning av utrustning och andra kostnader sasom kostnad för förhyrande av tjänster m. m.

18.2.2 Personalkostnader

Den förut nämnda stickprovsundersökningen rörande räddningstjänst vid kommunala brandkårer år 1966 visar bland annat att summa arbetstid uttryckt i persontimmar avseende brandsläckning, annan räddningstjänst och teknisk service för hela landet var ca 489 000. Antalet persontimmar för annan räddningstjänst kan beräknas till ca 37 000, vilket utgjorde ca 8 % av totala antalet persontimmar för brandsläckning, annan räddningstjänst och teknisk service. Nyssnämnda procenttal var högre i de större kommunerna än i de mindre. I gruppen kommuner med ett invånarantal understigande 9 000 kan sålunda ca 4 % av den totala arbetstiden hänföras till annan räddningstjänst, medan i gruppen kommuner med över 50 000 invånare, utom Stockholm, Göteborg och Malmö, motsvarande procenttal var 14. Procenttalen för Stockholm, Göteborg och Malmö var resp. 16, 10 och 29.

Införs skyldighet för kommunerna att svara för annan räddningstjänst än brandsläckning är det säkerligen realistiskt att räkna med ökad verksamhet främst i de mindre kommunerna. En viss ökning av verksamheten torde också kunna påräknas i de större kommunerna.

Hur utvecklingen framdeles kommer att påverka arbetstidsåtgången är svårt att beräkna. Ett befogat antagande är att en viss förskjutning från brandsläckning till annan räddningstjänst kommer att ske. Även om antalet utryckningar för brand ej ändras särskilt mycket gar utvecklingen mot minskade personalinsatser och foljden bör således bli minskad arbetstidsåtgång. Skälen härtill är främst rationaliseringar till följd av

bättre hjälpmedel och den effektivare användning av den totala personalstyrkan som stora kommuner eller kommunsamverkan möjliggör. Antalet persontimmar för brandsläckning, annan räddningstjänst och teknisk service kan därför under de närmaste åren uppskattas till ca 500 000 timmar per år. Mot denna bakgrund beräknar utredningen arbetstiden uttryckt i persontimmar för annan räddningstjänst än brandsläckning till ca 15 % av 500 000 timmar, dvs ca 75 000 timmar per år.

Personalen vid de flesta brandkärerna i landet är deltidсанställd. De övriga brandkärerna består, med några enstaka undantag, av såväl heltids- som deltidсанställd personal. Vid de sistnämnda kärerna används den deltidсанställda personalen dels vid större bränder dels för att upprätthålla beredskapen på brandstationen när den heltidsanställda personalen är engagerad i arbete utanför stationen. Hittillsvarande erfarenheter visar att kommunalt atagande att utföra annan räddningstjänst än brandsläckning ej medför en sådan ökning av brandförsvarets arbetsuppgifter att nyanställningar behöver ske. I Stockholm, Göteborg och Malmö förekommer ej deltidсанställd personal. I den mån ineliggande styrka behöver förstärkas inkallas tillgänglig ledig heltidsanställd personal. Brandstyrkorna i dessa kommuner är emellertid så dimensionerade att sådan inkallelse behöver ske relativt sällan.

Ca 10 % av totala antalet persontimmar i utryckningstjänst hänför sig enligt statistiken för år 1966 till Stockholm, Göteborg och Malmö. Av det tidigare uppskattade persontimantalet, 500 000, kommer på dessa kommuner salunda ca 50 000 persontimmar, varav enligt föregående resonemang 15 % skulle kunna hänföras till annan räddningstjänst än brandsläckning. För de tre största kommunerna gör detta ca 7 000 arbetstimmar. Merpersonalkostnaden för annan räddningstjänst vid brandkärerna avseende själva utryckningsverksamheten skulle således innefatta kostnaden för ca 7 000 persontimmar i Stockholm, Göteborg och Malmö samt ca 68 000 persontimmar för landet i övrigt. Medelkostnaden för de förstnämnda timmarna kan efter nu gällande avtal och med hänsyn till fördelningen av verksamheten mellan de tre nämnda kommunerna uppskattas till ca 17 kr per timme. Kostnaden för övriga timmar bör beräknas på grundval av gällande avtal för deltidсанställda brandmän. För första timmen är utryckningsersättningen med procentpaslag för täckande av vissa sociala och administrativa kostnader ca 16 kr och för övriga timmar ca 11 kr. För halva totalantalet timmar kan räknas med den högre ersättningen och för resten med den lägre.

Merpersonalkostnaden för utryckning för annan räddningstjänst än brandsläckning kan sammanfattningsvis beräknas salunda.

	Antal persontim/år	Medel- kostn/tim	Totalt ca kr
Stockholm, Göte- borg, Malmö	7 000	17:–	120 000
Övriga landet	34 000	16:–	550 000
	34 000	11:–	370 000
		Summa ca	1 040 000

Denna merkostnad är emellertid inte liktydig med den kostnadsökning för kommunerna vilken blir en följd av utredningens förslag. Skälet härtill är att många kommuner, som nämnts i det föregående, redan utför annan räddningstjänst än brandsläckning. Kostnadsökningen blir alltså lägre än nyssnämnda belopp.

De nu behandlade kostnaderna avser endast ingripandet vid nödläge. Därutöver uppkommer icke oväsentliga kostnader i samband med planläggning, övning, utbildning etc. Det är troligt att dessa uppgifter på sikt kan medföra behov av fler brandbatal i de större kommunerna. Hur stor denna ökning kan komma att bli är för närvarande omöjligt att bedöma. Den torde dock knappast uppgå till mer än ett tjugotal, vilket med en medelkostnad av 50 000 kr per man och är skulle innebära en kostnadsökning av ca 1 000 000 kr arligen. I övrigt torde kostnaderna för planläggning, övningar och lokal utbildning inte kunna beräknas utan att den tid bestäms som bör anslas för nyssnämnda uppgifter. För utredningen har sådana tidsbestämningar inte varit möjliga att genomföra, eftersom de skulle fordra omfattande detaljstudier av ett flertal kommuntyper.

I annat sammanhang föreslår utredningen att skogsbrandsläckningskostnaderna, som för närvarande huvudsak bekostas av statsmedel, primärt skall betalas av kommunerna. Kostnaderna för släckning av skogsbränder kan variera kraftigt under olika år. De skogsbrandsläckningskostnader som betalats av statsmedel uppgick under budgetåren 1964/65–1968/69 i medeltal till omkring 1,3 milj kr per år. Utredningens förslag kan sålunda beräknas medföra en primär kostnadsökning för kommunerna med detta belopp. Huvuddelen av beloppet utgörs av kostnader för brandkarspersonal, personal tillhörande brandvårn och uppbadade tjänstepliktiga.

18.2.3 Kostnader för anskaffning av utrustning samt andra kostnader

I kap 10 har betonats att utredningen finner det varken möjligt eller lämpligt att föreskriva viss minimiutrustning för de lokala räddningsorganen. Även av andra skal, som redovisats i nyssnämnda kapitel, kan någon säker beräkning av utrustningskostnaderna inte göras.

För den kommunala oljeskyddsberedskapen har utredningen, för att ge en ungefärlig uppfattning om de utrustningskostnader som blir en följd av utredningens förslag, räknat med tre olika utrustningsenheter. Den mest omfattande utrustningsenheten, som består av en för oljebekämpning allsidigt sammansatt, relativt omfattande utrustning, kan beräknas kosta i runt tal 40 000 kr. Omkring 50 kommuner (kommunblock) behöver sådan utrustning. För omkring 100 kommuner är en mindre omfattande utrustning tillräcklig. Kostnaden för denna kan antas bli 12 000 kr per kommun. Övriga ca 100 kommuner kan reda sig med en enklare utrustningsenhet. Kostnaden för en sådan enhet beräknas till 2 000 kr. Därtill kommer att de kommuner som ligger längs kusten eller vid Väner, Vättern och Mälaren för första insats vid oljeutsläpp i vattnet kan beräknas behöva 300 m snabbblänsa vardera. 300 m snabbblänsa kostar ca 6 000 kr. Antalet sådana kommuner är ca 85. Därutöver räknar utredningen med att ca 50 kommuner (med hänsyn till befintliga

vattendrag behöver en mindre kvantitet länsa, förslagsvis 100 m, till en kostnad av ca 2 000 kr.

Sammanfattningsvis ger detta.

50 utrustningar à 40 000 kr	= 2 000 000
100 utrustningar à 12 000 kr	= 1 200 000
100 utrustningar à 2 000 kr	= 200 000
85 snabblänsförråd med 300 m à 6 000 kr	= 510 000
50 snabblänsförråd med 100 m à 2 000 kr	= 100 000
Totalt ca	4 010 000 kr

Den här beräknade ungefärliga totala kostnaden för kommunernas anskaffning av utrustning för oljebekämpning avser vad som behöver anskaffas. Utredningen har därvid ej tagit hänsyn till att ett antal kommuner redan har anskaffat viss utrustning.

För räddningstjänsten i övrigt har utredningen konstaterat att åtskillig utrustning – på flera håll mycket omfattande sådan – som erfordras, redan finns hos brandkårerna eller andra kommunala organ. Utredningen inskränker sig därför till att beräkna kostnaden för den utrustning, främst för räddning av liv, som måste vara tillgänglig vid varje lokalt räddningsorgan. Kostnaden för denna utrustning, som omfattar skäraggreat, uppbrytningsverktyg, domkrafter m m, kan anges till ca 4 000 kr för varje kommun, vilket för samtliga ca 250 kommuner ger en sammanlagd kostnad av omkring 1 000 000 kr. Utöver denna grundutrustning torde omkring 150 kommuner behöva ha hydraulisk räddningsutrustning till en beräknad kostnad av 2 000 kr per kommun eller sammanlagt 300 000 kr.

Sammanlagda kostnaden för anskaffning av utrustning uppgår således till ca 5,4 milj kr. Den årliga kostnaden för ersättningsanskaffning av utrustning beräknar utredningen till ca 10 % eller ca 0,54 milj kr. Kostnader för hyra eller rekvisition av utrustning för tillfälliga behov torde ej kunna ens tillnärmelsevis beräknas. Dessa kostnader är beroende av ett alltför stort antal okända faktorer för att kunna med någon grad av säkerhet bedömas.

18.2.4 Sammanställning

Kommunernas beräknade kostnadsökningar enligt utredningens förslag bli sammanfattningsvis.

Engångskostnader för anskaffning av utrustning m m (hänsyn ej tagen till att viss utrustning redan har anskaffats).

För oljebekämpning	4 010 000
För annan räddningstjänst	1 400 000
Totalt ca	5 410 000 kr.

Arliga kostnader

Merpersonalkostnader vid uttryckning	1 040 000
Nyanställning av brandbefäl	1 000 000
Skogsbrandsläckningskostnader	1 300 000
Förbrukningsmateriel och försäkring, beräknad till 10 % av 5,5 milj. kr.	<u>540 000</u>
	Totalt ca 3 880 000 kr.

Merkostnad för övning och ökad utbildning vid brandkårerna har som förut nämnts ej kunnat beräknas, ej heller kostnad för hyra eller rekvisition av utrustning för tillfälliga behov.

Utredningen föreslår i det följande bl a att kommuns kostnad för räddningstjänst skall ersättas av statsverket i den mån kostnaden för räddningsgripandet överstiger visst belopp.

18.3 Kostnader för den regionala verksamheten

De uppgifter som enligt utredningens förslag läggs på länsstyrelserna blir inte mer omfattande än att de kan skötas av den nuvarande personalen. Det förutsatts att statens brandinspektion genom råd och anvisningar och på annat sätt lämnar sitt bistånd. För att inte uppbyggnaden av katastrofberedskapen skall bli för betungande och ta för lång tid bör länsstyrelserna vid behov få anslag för att tillfälligt anlita expertis, i den mån det inte kan ske inom ramen för befintliga anslag. Denna möjlighet bör stå länsstyrelserna till buds under två år från organisationens ikraftträdande och anslaget bör avse ett belopp av högst 10 000 kr för varje länsstyrelse. Medel härför bör i relation till länens behov ställas till brandinspektionens förfogande.

Några särskilda kostnader härutöver för den regionala katastrofberedskapen synes ej behöva uppkomma. De katastrofövningar, som med några års mellanrum bör hållas i varje län, kommer dock att medföra vissa kostnader. Dessa torde emellertid inte bli högre än att man i denna överslagsmässiga kostnadsberäkning kan bortse ifrån dem. Eftersom beredskapsövningarna föreslås ske i nära samarbete med statens brandinspektion bör kostnaderna utgå av medel som står till inspektionens förfogande.

Vid katastrofer skall länsstyrelsen enligt utredningens förslag överta ledningen av räddningstjänsten. Kostnaderna för de kommunala räddningsorganen i kommunen som berörs av katastrof, brandkår, brandvärn och andra kommunala organ som enligt kommunens beslut ombesörjer räddningstjänst, bör naturligtvis i princip bäras av kommunen. Kostnaderna för andra kommuners räddningsorgan, som enligt länsstyrelsens beslut eller efter framställning av brandchefen eller särskilt förordnad befälhavare deltar i räddningstjänsten, kostnaderna för tjänstepliktigas eller frivilligas medverkan och kostnaderna för ingrepp i tredje mans rätt bör däremot utgå av statsmedel. Detta bör, av praktiska skäl, gälla också om kostnaden uppkommit innan länsstyrelsen beslutat att överta ledningen. Kostnader som uppkommit enligt avtal om att viss personal eller utrustning skall utnyttjas måste självfallet primärt bäras av kommunen, om avtalet ingåtts i kommunens namn.

Statsverkets kostnader vid inträffade katastrofer kan av naturliga skäl inte beräknas i förväg. Till följd av de föreslagna reglerna om de fall, då länsstyrelsen som katastrofledning har att svara för räddningstjänsten, kommer länsstyrelserna så sällan att behöva ingripa att särskilda årliga anslag till länsstyrelserna för att täcka kostnaderna ej är nödvändiga. Först vid inträffad katastrof bör medel ställas till länsstyrelsens förfogande. Ett årligt förslagsanslag härför erfordras sålunda.

18.4 Kostnader för kustbevakningens oljebekämpning till sjöss samt i kustvattnen, Mälaren och Vänern

Kostnaderna för kustbevakningens oljebekämpning, vilka kostnader är beräknade efter 1970 års prisnivå, kan sammanfattas i följande punkter: personalkostnader vid kustdistrikten inklusive utbildningskostnader, kostnader för teknisk utrustning m m, kostnader för beredskapsuppläggning av bekämpningsmedel, drifts- och underhållskostnader, kostnader för förhyring av tjänster, kostnader för forsknings-, försöks- och utvecklingsverksamhet.

18.4.1 Personalkostnader m m

Personalkostnaderna inskränker sig till lönekostnader m m för en tjänst vid var och en av de fyra kustdistriktsexpeditionerna. Med hänsyn till de uppgifter innehavaren av denna tjänst skall ombesörja bör han ha marin- eller sjöingenjörs- eller annan liknande utbildning. Kostnaden härför beräknas för samtliga fyra tjänster till omkring 250 000 årligen.

Utbildningen av kustbevakningens personal i oljebekämpning ingår som ett led i den ordinarie grundutbildningen för denna personal. Härutöver erfordras emellertid, särskilt under utbyggnadsskedet, dels kompletteringsutbildning av äldre personal dels utbildning av personal med särskilda ledningsuppgifter. För denna utbildning bör därför beräknas ett anslag under tre eller fyra år om 150 000 kr årligen.

18.4.2 Kostnader för teknisk utrustning m m

Kostnaden för utrustning hänför sig enligt vad som förut närmare redovisats i kap 10 framförallt till ombyggnad av äldre tullkryssare till specialfartyg för oljebekämpning samt anskaffning av isgående specialfartyg, åtta förrädsfartyg, för vilket ändamål äldre fiskebåtar av lämplig storlek kan utnyttjas, och spridningsanordningar för olika slag av bekämpningsmedel. Dessutom har framkommit behov av flyttbara anordningar för bunkring till sjöss samt diverse utrustning såsom pumpar, uppsamlingsmateriel m m ävensom skyddsbeklädnad för personal.

Kostnaden för nu nämnd utrustning beräknar utredningen till följande belopp.

Fasta utrustningar på kustbevakningens fartyg för spridning av dispergeringsmedel (40 st)	480 000
Flyttbara sådana utrustningar bl a för inhyrda fartyg (40 st)	400 000
Spridare för absorptionsmedel (40 st)	120 000
Flyttbara anordningar för bunkring till sjöss (10 st), fatpumpar m m	100 000
Specialfartyg för oljebekämpning genom ombyggnad av äldre tullkryssare m m (3 st)	780 000
genom ny- eller ombyggnad (2 st)	1 400 000
Anskaffning av förrädsfartyg (t ex äldre fiskebatar - 10 st)	800 000
Diverse utrustning (pumpar, uppsamlingsmateriel) samt vissa installationskostnader	<u>600 000</u>
För beredskapsorganisationen totalt ca	4 700 000 kr

18.4.3 Kostnader för beredskapsuppläggning av bekämpningsmedel

Kostnaderna för uppläggning i kustförråd av bekämpningsmedel enligt utredningens förslag kan beräknas på grundval av det exempel på förädshållning som utredningen givit i kap 10.

Erforderlig förrådshållning inom vart och ett av de fyra kustdistrikten kan enligt nämnda exempel beräknas sålunda:

Dispergeringsmedel, 500 fat om 200 liter	500 000
Absorptionsmedel, 2 000 säckar	100 000
Lättare avskärningslänsor, absorberande länsor samt utsjölänsor m m	<u>750 000</u>
För samtliga fyra kustdistrikt totalt ca	5 400 000 kr

18.4.4 Drifts- och underhållskostnader

Utredningen förutsätter att de extrakostnader som uppstår vid rekognosering och bekämpning med kustbevakningens ordinarie fartyg liksom hittills inräknas i de allmänna drifts- och underhållskostnaderna för kustbevakningens verksamhet. Hur stor del av tullverkets kostnader för den fast anställda personalen eller för fartygens driftskostnad, som kan bedömas komma att belöpa på oljebekämpning, kan ej anges säkert. Kustbevakningen har, som förut framhållits, en verksamhet som onspänner en stor mängd skiftande uppgifter, vilka delvis kan utföras samtidigt. Den flexibilitet i uppbyggnaden som karakteriserar organisationen ökar ytterligare svarigheterna att utskilja de nämnda kostnaderna från kostnaderna för kustbevakningens övriga verksamhet.

Underhållskostnaden för specialfartyg och förrädsfartyg kommer att variera beroende på fartygens skick. Medelkostnad för underhåll av specialfartygen kan dock bedömas bli omkring 20 000 kr per fartyg och år och sålunda cirka 100 000 kr för fem fartyg (två befintliga och tre föreslagna). Underhållet per år av förrädsfartygen kan beräknas till 10 000 kr för varje fartyg eller sammanlagt 100 000 kr för tio fartyg. Driftskostnaden per år och fartyg för 250 timmars drift för specialfar-

tygen och 100 timmars drift för förradsfartygen kan beräknas till 12 000 kr resp 4 000 kr. För samtliga dessa fartyg blir årliga driftskostnaden sålunda 100 000 kr. Sammanlagd årlig kostnad för underhall och drift av ifrågakvarande fartyg blir således omkring 300 000 kr.

Kostnaden för reparation och ersättningsanskaffning (modernisering) av för oljebekämpning till sjöss särskilt anskaffad teknisk utrustning kan beräknas till omkring 20 % av anskaffningsvärdet av utrustningen eller till omkring 950 000 kr per år.

Kostnaderna för lagerhållningen av bekämpningsmedel kan endast anges med ungefärligt belopp eftersom lokalfrågorna torde komma att lösas på skilda sätt inom kustdistrikten. Den sammanlagda arskostnaden för samtliga förråd (beräknade till ca 25 st) bör dock enligt utredningens bedömning inte bli högre än 100 000 kr. Därvid förutsätts att några särskilda förrådslokaler ej behöver byggas.

Kostnaden per kustdistrikt för den årliga förbrukningen av kemiska bekämpningsmedel torde med ledning av hittills vunna erfarenheter i fråga om antal oljeutsläpp och deras omfattning kunna beräknas till omkring 150 000 kr.

18.4.5 Kostnader för förhyrning av tjänster

Utredningen förutsätter, som i det föregående närmare redovisats, att viss komplettering av kustbevakningens resurser vid större oljebekämpningsaktioner blir nödvändig genom att fiskebåtar eller bogserbåtar eller andra lämpliga båtar tillfälligt förhyrs. För spaning och flygfotografering m m måste civilflyg i viss omfattning utnyttjas. Helikoptrar eller lätta flygplan bör i vissa lägen även utnyttjas för transporter eller för spridning av kemiska bekämpningsmedel.

Den årliga kostnaden för förhyrning av båtar kan endast anges ungefärligt eftersom det ännu ej finns erfarenhetsunderlag för att bedöma hur ofta sådan resurskomplettering behövs. En årlig summa av förslagsvis 50 000 kr bör ställas till kustbevakningens förfogande för detta ändamål. Ej heller i fråga om förhyrande av helikoptrar eller lätta flygplan kan annat än en allmän uppskattning av kostnaden ske. Om helikopter eller lätt flygplan används för bl a spridning av bekämpningsmedel under 50 timmar per år inom alla kustdistrikten sammanlagt, blir kostnaden härför uppskattningsvis 50 000 kr.

För flygspaning och flygfotografering m m bör, utöver driftskostnad, även beräknas kostnad för jourhållning. Den senare innebär att flygplan och besättning hålls i två timmars beredskap och att planet är utrustat med en eller flera lodbildskameror, specialfilm, specialfilter etc. instrument för noggrann positionsbestämning samt radio för kommunikation med kustbevakningens sambandscentraler och fartyg. Vidare innebär jourhållningen att laboratoriepersonal med utrustning hålls i beredskap för bildframställning, fototolkning samt fotografisk utläggning i sjökort. Om för hela landet beräknas sammanlagt 50 uttryckningar med flyg årligen blir vid en beräknad genomsnittskostnad av 4 000 kr per uttryckning den totala årliga kostnaden 200 000 kr. Kostnad för jourhållning, fotografering, fototolkning m m kan beräknas till 300 000 kr årligen.

För att vid behov sanerings- och bärgningsföretag skall kunna anlitas bör medel finnas tillgängliga, förslagsvis 200 000 kr årligen.

Enligt utredningens förslag skall för oljebekämpning i Mälaren och Vänern generaltullstyrelsen beredas möjlighet att genom avtal utnyttja vissa kommunala brandkårers tjänster. Kostnaderna härför kan ej närmare beräknas nu. Alltför många ovissa faktorer föreligger. Totalt sett bör emellertid reserveras förslagsvis 200 000 kr för utgifter för de här berörda kommunernas medverkan vid oljebekämpning till sjöss.

18.4.6 Kostnader för forsknings-, försöks- och utvecklingsverksamhet

För den forsknings-, försöks- och utvecklingsverksamhet som närmare beskrivits i kap 10 fordras dels ett engångsanslag för initialkostnader för verksamheten dels ett årligt anslag.

Kongl Maj:t har för budgetåret 1970/71 medgivit att av riksdagen beviljat anslag för oljeskadebekämpning högst 500 000 kr får tas i anspråk av generaltullstyrelsen för utvecklings- och försöksverksamhet. För budgetåret 1971/72 har riksdagen beviljat ett oförändrat belopp på 500 000 kr. Ur denna delpost beräknas vissa kostnader utgå för forskning. Eftersom medelsbehovet på längre sikt för forsknings-, försöks- och utvecklingsverksamhet är svårt att nu beräkna, bör det årliga anslaget för dessa ändamål tills vidare tas upp med 300 000 kr. Utredningen förutsätter härvid att naturvårdsverket erhåller resurser för i kap 10 avsedd forskning.

18.4.7 Sammanställning m m

Kustbevakningens kostnader för oljebekämpning enligt utredningens förslag kan sammanfattas sålunda.

Engångskostnader för anskaffning av utrustning och bekämpningsmedel m m:

Specialfartyg, förrådsfartyg, spridningsanordningar och diverse teknisk utrustning	4 700 000
Bekämpningsmedel och länsor m m	5 400 000
Totalt ca	10 100 000 kr

Årliga kostnader för drift och underhåll m m sedan beredskapsorganisationen byggts upp (extraordinära bekämpningsinsatser undantagna):

Personalförstärkning vid kustdistrikten	250 000
Underhåll och drift av specialfartyg och förrådsfartyg, förhyring av förrådslokaler m m	400 000
Reparation och ersättningsanskaffning av annan särskild utrustning	950 000
Förbrukning av bekämpningsmedel, länsor m m	600 000
Förhyring av båtar, helikoptrar och flyg samt flygfotografering m m	600 000
Anlitande av sanerings- och bärgningsföretag	200 000
Ersättning för kommunal medverkan	200 000
Forsknings-, försöks- och utvecklingsverksamhet	300 000
Totalt ca	3 550 000 kr

Därtill kommer under tre eller fyra år kostnader för utbildning av viss personal till en beräknad årlig kostnad av omkring 150 000 kr.

Anskaffningen av den utrustning och de förråd av bekämpningsmedel och länsor som utredningen funnit behövas för kustbevakningens oljebekämpning och vilkas totala kostnad enligt ovan beräknats till drygt 10 milj kr, bör, som hittills förutsatts, fördelas över ett antal år. Kustbevakningen får därigenom bättre möjligheter att detaljplanera för den särskilda utrustning som skall anskaffas och för kustförrådets anordnande m m. Detta planläggningsarbete kan genomföras inom en tidrymd av tre år räknat fr o m den 1 juli 1970. Beredskapsorganisationen bör därför vara uppbyggd under budgetåret 1972/73.

1970 års riksdag har, som i det föregående sagts, för beredskap för oljebekämpning till sjöss för budgetåret 1970/71 anvisat ett förslagsanslag av 2,5 milj kr. Ungefär hälften av detta anslag utnyttjas, enligt vad utredningen inhämtat, för anskaffning av utrustning och bekämpningsmedel. I den ovan beräknade totala kostnaden för anskaffande av utrustning och förråd av bekämpningsmedel och länsor ingår denna summa. För budgetåret 1971/72 har riksdagen beviljat ett förslagsanslag på 5,5 milj kr för ifrågavarande ändamål. 3,4 milj kr härav avses för utrustning och bekämpningsmedel.

18.5 *Kostnader för utbildning vid statens brandskola*

Kostnaden för den teoretiska utbildningen i annan räddningstjänst än brandsläckning som skall ske vid statens brandskola består till övervägande del av lärararvoden. Sammanlagt kan för brandingenjörsklassen och brandmästarklassen kostnaden för lärararvoden per år uppskattas till omkring 10 000 kr. För brandförmansklasserna blir vid en utbildningsfrekvens av tre klasser per år kostnaden likaledes omkring 10 000 kr medan för brandbefälskurs A årskostnaden kan beräknas till omkring 5 000 kr. Totala årliga kostnaden för lärararvoden blir sålunda omkring 25 000 kr.

Den praktiska utbildningen föreslås förlagd till civilförvarsskolan i Rosersberg. Kostnaden för lärararvoden samt för utnyttjande av materiel och övningsfält för denna utbildning medför för samtliga aktuella klasser och kurser en kostnad av omkring 70 000 kr per år. Vissa investeringar för komplettering av övningsanordningar vid civilförvarsskolan i Rosersberg kommer att bli nödvändiga. Dessa investeringar beräknas uppgå till omkring 40 000 kr. Om den praktiska utbildningen förläggs till civilförvarsskolan i Rosersberg och till tidpunkten samordnas med elevernas studier vid brandskolan, beräknas kostnaden för elevernas resor mellan brandskolan och Rosersberg komma att uppgå till ca 20 000 kr per år. Eftersom det inte bör drabba eleverna att utbildningen sker på två orter bör statsverket betala dessa resor.

Kostnaderna för den utbildning som brandskolan skall anordna regionalt (brandbefälskurs C) samt för fortbildning av nuvarande brandbefäl kan inte beräknas annat än överslagsvis utan att utbildningsprogrammet närmare bestämmas. Detta har utredningen ej funnit möjligt. Utbildningskostnaden för elever i brandbefälskurs C torde dock arligen inte komma att överstiga 50 000 kr. Fortbildningskostnaden (kurser och konferenser) kan överslagsmässigt beräknas till omkring 100 000 kr per år. Fortbildningen bör bedrivas under tre till fyra år.

Statens brandskola skall enligt utredningens förslag ingå i statens brandinspektion. Skolans ökade administrationskostnader för räddningstjänstutbildningen ingår således i brandinspektionens administrationskostnader.

Statsverkets totala årliga kostnad för den nytillkommande utbildningen i räddningstjänst blir sålunda omkring 165 000 kr, vartill kommer kostnader för fortbildning, 100 000 kr under tre till fyra år.

18.6 Kostnader för den centrala organisationen

18.6.1 Statens brandinspektion

Den av räddningstjänstutredningen föreslagna organisationen av statens brandinspektion medför, som tidigare redovisats, en ökning av antalet kvalificerade tjänster i förhållande till nuläget med tjuoan. Av dessa tjänster föreslås sju överföras från nuvarande sprängämnesinspektionen och en (rektorstjänsten) från statens brandskola. Kostnadsökningen för den handläggande personalen blir således lönekostnaderna inklusive lönekostnadspålägg för tretton tjänster. Dessa kostnader beräknar utredningen uppgå till omkring 920 000 kr årligen. Vid beräkning av denna kostnadsökning har hänsyn tagits till att länsbrandinspektörsorganisationen föreslås upphöra. Lönekostnaden för denna uppgår fn till ca 220 000 kr. Någon ökning av kostnaderna för biträdespersonal uppkommer ej om den i bilaga 1 föreslagna överföringen av sådan personal från sprängämnesinspektionen och statens brandskola genomförs.

Årskostnaden för resor bedöms öka med omkring 80 000 kr varvid hänsyn tagits till att länsbrandinspektörernas resekostnader, ca 65 000 kr per år, bortfaller. Årskostnaden för lokaler och expenser beräknas öka med ca 70 000 kr. Kostnaden för arvoden och resekostnader m m för verksamhetsstyrelsen torde i stort sett komma att motsvara de nuvarande kostnaderna för statens brandskolas styrelse, vars uppgifter inspektionens styrelse föreslås överta.

Statens brandinspektion har fn ej något anslag för forsknings-, försöks- och utvecklingsverksamhet. Enligt utredningens förslag skall det allmogas brandinspektionen att bedriva sådan verksamhet. För de första åren beräknar utredningen medelsbehovet härför till 150 000 kr per år.

För närvarande utgör kostnaden för statens brandinspektion 965 000 kr, för statens brandskola 1,75 milj kr och för de tjänstemän som föreslås bli överförda från sprängämnesinspektionen 600 000 kr, sammanlagt 3,3 milj kr. Utredningens förslag innebär sammanfattningsvis att den årliga kostnaden för den nya statens brandinspektion blir $3,3 + 1,2 = 4,5$ milj kr.

18.6.2 Generaltullstyrelsen

Generaltullstyrelsens kostnadsökning för den centrala förvaltningen och operativa ledningen inskränker sig till lönekostnad m m för inrättande av ytterligare en kvalificerad tjänst på bevakningsbyråns sjösektion. Kostnaderna härför kan beräknas till ca 90 000 kr per år.

19.1 *Finansiering av kommunernas räddningstjänst*

19.1.1 *Räddningstjänst utom bekämpning av ilandfluten olja*

Samhällets räddningstjänst skall enligt utredningens förslag vara en kommunal angelägenhet som ombesörjs huvudsakligen av det kommunala brandförsvaret. I princip bör därför kostnaderna för den räddningstjänst som utredningen föreslår att kommunerna skall ombesörja också betalas av dessa.

Utredningens stickprovsundersökning rörande räddningstjänstens omfattning år 1966 i de kommuner, som redan utövar en ej obetydlig räddningstjänst, visar bland annat följande.

Antalet uttryckningar för annan räddningstjänst än brandsläckning inom de 35 kommuner som hade ett invånarantal av 20 000–49 999 var i medeltal per kommun tjugusex med en varaktighet i medeltal per kommun av 39 timmar. Varaktigheten per uttryckningstillfälle var sålunda i medeltal en och en halv timme. I kommuner med över 50 000 invånare (Stockholm, Göteborg och Malmö undantagna) utgjorde antalet uttryckningar för annan räddningstjänst i medeltal 133 med en varaktighet av 119 timmar. Varje uttryckning i denna kategori av kommuner tog alltså i medeltal mindre än en timme i anspråk. I Stockholm, Göteborg och Malmö, som redan vid tiden för nyssnämnda undersökning hade en väl utvecklad räddningstjänstorganisation, åtgick i Stockholm 823 timmar, i Göteborg 486 timmar och i Malmö 177 timmar till uttryckning för annan räddningstjänst. Antalet uttryckningar var i Stockholm 777, i Göteborg 431 och i Malmö 287. I Stockholm och Göteborg tog uttryckningarna sålunda i medeltal något mera än en timme och i Malmö omkring en halv timme. Även om uttryckningarna för räddningstjänst kan förmodas öka i både antal och omfattning ifall utredningens förslag genomförs, ger stickprovsundersökningen en uppfattning om tidsåtgången för räddningstjänsten i kommunerna.

Kostnaderna för kommunen torde, som tidigare sagts, i de vanligast förekommande fallen stanna vid kostnaden för den egna personalens löner samt relativt små omkostnader för använd materiel.

De flesta av de nödlägen då det lokala räddningsorganet har att ingripa

kommer salunda inte att medföra några större kostnader för kommunen.

I vissa fall kan emellertid räddningskostnaderna bli höga. Enligt utredningens förslag skall det nämligen aligga de lokala räddningsorganen att ansvara för räddningstjänsten även vid materiellt omfattande, komplicerade eller eljest svärbemästrade nödlägen. Karaktäristiskt för de allra flesta av dessa nödlägen är, att räddningsarbetet oftast kräver insatser av sådan art att det lokala räddningsorganet inte med egna resurser kan lösa uppgiften utan maste begära hjälp från annan kommun. Det kan också bli nödvändigt att hyra tjänster, maskiner och specialutbildad arbetskraft. Exempel på sådana nödlägen är komplicerade tagolyckor, stora ras och översvämningar samt omfattande explosionsolyckor. Avsevärda kostnader för räddningstjänst kan också uppkomma vid oljeolyckor, särskilt när oljan trängt ned i marklagren och hotar att skada eller redan har skadat grundvattnet.

Det kan förmodas att antalet arliga nödlägen, som kräver räddningsinsatser av större omfattning, kommer att bli relativt litet. Utöver de ovan redovisade talen för arliga antalet utryckningar ger riksrevisionsverkets utredning om bl a kostnaderna för kommunal oljeskyddsberedskap visst stöd för detta antagande. Denna utredning visar att endast två av 187 redovisade kommuner under treårsperioden den 1 juli 1964—den 30 juni 1967 haft kostnader som överstigit 25 000 kr, (45 000 kr resp 70 000 kr). I vissa fall kan emellertid som nyss nämnts kostnaderna bli avsevärda och gå långt utöver vad kommuner haft anledning att förutse med hänsyn till förhållandena inom kommunen. Kostnaderna kan till och med under olyckliga omständigheter bli så höga att de blir alltför betungande för kommunens ekonomi. Det ligger dessutom i sakens natur att dessa opåräknade kostnader drabbar kommunerna mycket ojämnt. Stundom kan förhållandet även vara det att räddningsarbetet tar sikte på objekt som ligger utom den egna kommunen, t ex en oljeolycka som befaras medföra skada på vattentäkt för flera kommuner.

Utredningen anser på grund av det anförda skäligt att staten står för viss del av kommunernas kostnader för räddningsinsatser av större omfattning. Denna medverkan kan tänkas ske på flera sätt.

Oljeskyddsutredningen fann det motiverat att staten svarade för vissa kostnader i fall då löskommen olja orsakat skador av synnerligen stor omfattning. Ersättning av statsmedel borde därvid även kunna lämnas till kommun för de särskilda kostnader kommunen haft i anledning av ingripandet mot oljan. Oljeskyddsutredningen föreslog att statsmakterna liksom eljest vid större katastrofer i varje särskilt fall skulle ta ställning till ersättningsfragan. I åtskilliga av remissyttrandena över oljeskyddsutredningens förslag behandlades fragan om statens medverkan vid finansieringen av oljebekämpning. Det stora flertalet av dessa yttranden var kritiska mot utredningens förslag. Flera remissinstanser, bland dem Svenska kommunförbundet, ansåg att ersättning av statsmedel borde utgå för kommunens alla kostnader i anledning av beredskap och ingripanden. Andra remissinstanser, bl a davarande statens naturvårdsnämnd, hävdade att staten borde ersätta kommun de kostnader som kommunen ej kunde få ut av den skadevallande (regressrätt förutsattes). Liknande synpunkter framfördes av länsstyrelserna i Jönköpings och Stockholms län samt av

flera kommuner.

Riksrevisionsverket föreslog i sin tidigare omnämnda utredning beträffande kostnads- och finansieringsfrågan för oljeskyddsberedskapen, att kommunerna för varje särskilt ingripande vid oljeolycka skulle hos den av verket föreslagna fondstyrelsen göra framställning om ersättning för sina kostnader, varvid ersättning i första hand skulle utgå för kostnader som avsett ingripanden i syfte att förebygga eller begränsa oljeskador. Sa gott som samtliga remissinstanser var positiva till eller hade ingen erinran mot att en fond för finansiering av ingripanden mot löskommen olja bildades. Därvid betonades i flera av yttrandena att den hittillsvarande oklarheten i fråga om möjligheterna till kostnadstäckning vid ingripanden hindrat eller försvarat dessa. En allmän underton i yttrandena är att kostnaderna borde i någon form ersättas av dem som genom sin verksamhet skapar riskerna för oljeskador.

Räddningstjänstutredningen anser att oljeskyddsutredningens förslag är alltför restriktivt för att kunna överföras att gälla räddningstjänsten i dess helhet. Förslaget skulle dessutom medföra alltför stor ovisshet för kommunerna om och till vilket belopp ersättning för kostnaderna kunde utgå. Beslutsförfarandet skulle dessutom bli alltför omständligt. Riksrevisionsverkets förslag ger den ersättningsprövande myndigheten mycket fria händer. Prövningen skulle emellertid bli administrativt vidyftig eftersom en ganska omfattande utredning måste krävas för varje beslut. Ej heller detta förslag ger kommunerna något säkrare underlag för bedömning av den ersättning de kan påräkna. Förslaget kan för övrigt inte utan stora svårigheter överföras att avse annan räddningstjänst än oljebekämpning.

Räddningstjänstutredningen anser, som framhallits i det föregående, att kostnaderna för det lokala räddningsorganets verksamhet i princip bör betalas av vederbörande kommun. Statens medverkan till finansiering av kommunernas räddningstjänst bör därför vara beroende av om kostnaderna är så stora att det måste anses oskäligt att de i sin helhet drabbar kommunen. Kommunen bör emellertid i förväg kunna beräkna vilken medverkan från staten den kan påräkna. Sa blir fallet om staten vid större räddningsingripanden ersätter kommunen för de kostnader som överstiger visst bestämt belopp.

Utredningen har övervägt om vid bestämmande av ett sadant tröskelbelopp hänsyn bör tas till kommunernas olika betalningsförmåga.

Den avsevärda variation mellan kommunernas betalningsförmåga, som hittills förelegat, ändras väsentligt genom den pågående kommunindelningsreformen. Genom skatteutjämningsbidragen minskas skillnaderna ytterligare. De folkrikaste kommunerna, som i genomsnitt torde ha den bästa betalningsförmågan, kan också på goda grunder förmodas inom sina gränser ha de största riskerna för uppkomsten av nödlägen av skilda slag. Dessa kommuner får därför ett större antal räddningsingripanden och därmed en större sammanlagd kostnad för räddningstjänst än de mindre folkrika och ekonomiskt svagare kommunerna. Utredningen anser på dessa skäl att samma tröskelbelopp bör gälla för alla kommuner. Möjlighet bör dock finnas för kommunerna att i vissa undantagsfall efter prövning av Kungl Maj:t få en större andel av kostnaderna ersatta av

statsmedel. Så bör vara fallet då en mindre betalningskraftig kommun under visst år haft så stort antal räddningsingripanden att kommunens andel av kostnaden härför blivit en betydande belastning på kommunens ekonomi.

För att kunna föreslå ett tröskelbelopp, som kan uppfylla de kriterier härpå som utredningen uppställt, har utredningen låtit göra vissa undersökningar av kostnaderna för släckning av skogsbrand och annan brand.

Undersökningen av släckningskostnader för skogsbränder avser budgetåren 1964/65 to m 1968/69 och omfattar samtliga sådana bränder, vilkas kostnader till någon del ersatts av staten, dvs bränder där kostnaderna har överstigit 500 kr. Undersökningen har skett länsvis och redovisar antalet bränder, där kostnaderna ligger inom beloppen 5 000–10 000 kr, 10 000–15 000 kr, 15 000–20 000 kr och över 20 000 kr. Därför har framtagits totala släckningskostnaderna för samtliga skogsbränder inom de nu nämnda kostnadsgrupperna.

En sammanställning för hela riket visar följande.

	Antal skogsbränder där släckningskostnaden uppgått till				S:a
	5 000 men ej 10 000	10 000 men ej 15 000	15 000 men ej 20 000	20 000 och högre belopp	
Totalt antal bränder	121	32	15	31	199
Total kostnad kr	807 000	380 000	261 000	1 198 000	2 646 000

Den totala av statsverket ersatta kostnaden för skogsbrandsläckning för de nämnda budgetåren utgjorde ca 6,4 milj kr eller i genomsnitt ca 1,3 milj kr per budgetår. De skogsbränder där släckningskostnaden understeg 5 000 kr kostade alltså statsverket ca 3,8 milj kr. Antalet skogsbränder var för tioårsperioden 1959–1968 genomsnittligt ca 2 500 per kalenderår (statens brandinspektions statistik).

Fördelningen på länen av större skogsbränder visar att Norrbottens län under femårsperioden haft 28 bränder som kostat minst 5 000 kr i släckning, därav 5 bränder i kostnadsgruppen 20 000 kr och högre. I Kalmar län har förekommit 20 skogsbränder inom undersökningsgrupperna, varav 3 dragit kostnader över 20 000 kr. Övriga län med större antal bränder inom undersökningsgrupperna är Stockholms län, 15 bränder, samt Gävleborgs, Jämtlands, Västerhottens och Västernorrlands län, 13 bränder vardera. För de 31 bränderna i gruppen släckningskostnader 20 000 kr och högre översteg kostnaden 100 000 kr i två fall, 162 000 kr resp 117 000 kr, och 40 000 kr i fyra fall.

I fråga om släckning av annan brand än skogsbrand har utredningen inhämtat uppgifter från brandkårerna i 13 städer. Uppgifterna avser antalet bränder under åren 1966–1969, där släckningskostnaderna uppgått till minst 5 000 kr. Städerna har valts med hänsyn till storleksordning och geografisk fördelning så att ett någorlunda representativt urval i förhållande till rikets städer uppnåtts. Samma kostnadsgruppering som vid undersökningen av skogsbrandsläckningskostnaderna har använts.

Fördelning på kostnadsgrupperna har blivit följande.

	Antalet bränder där släckningskostnaden uppgått till				S:a
	5 000 men ej 10 000	10 000 men ej 15 000	15 000 men ej 20 000	20 000 och högre belopp	
Göteborg	27	6	1	1	35
Stockholm	18	4			22
Övriga 11 städer	19	1	3	1	24
Totalt antal	64	11	4	2	81
Total summa kr	427 000	137 000	68 000	98 000	730 000

Som jämförelse kan nämnas hela antalet brandutryckningar (ej för soteld) i några av de undersökta städerna under kalenderåret 1967. Antalet utryckningar för brand var detta år exempelvis i Falun 78, i Gävle 143, i Luleå 212, i Örebro 229 och i Göteborg 1 670. För de två bränder, där kostnaden uppgått till 20 000 kr eller högre belopp, var kostnaden ca 30 000 kr (Helsingborg) resp ca 68 000 kr (Göteborg).

Utredningens undersökningar angående brandsläckningskostnaderna visar att antalet bränder, där kostnaderna uppgått till 5 000 kr eller högre belopp, är litet i jämförelse med totalantalet bränder. Kostnadsmässigt representerar dock antalet skogsbränder med nyss nämnd släckningskostnad genomsnittligt inte mindre än ca 40 procent av hela den kostnad staten haft för skogsbrandsläckning de aktuella åren. I fråga om annan brand än skogsbrand utgör antalet bränder i kostnadsgruppen 5 000 kr och högre en mycket liten del av hela antalet bränder. De sammanlagda släckningskostnaderna för sådana bränder torde därför vara ringa i jämförelse med kommunens övriga släckningskostnader.

Hur kostnadskrävande annan räddningstjänst än brandsläckning kommer att bli vid en fullt utbyggd organisation kan ej nu närmare beräknas. Den undersökning av den nuvarande räddningstjänstens omfattning som redovisats i det föregående ger en antydning om att, även i de kommuner som nu anses ha en väl utbyggd räddningstjänst, antalet persontimmar som avsett annan räddningstjänst än brandsläckning i genomsnitt icke varit högre än vid släckning av brand. Den genomsnittliga arbetstiden i persontimmar i städer med invånarantalet 50 000 och däröver, Stockholm, Göteborg och Malmö undantagna, var sålunda ca 3 för varje utryckning medan vid utryckning för släckning av brand antalet persontimmar i genomsnitt var ca 10. I Stockholm och Göteborg var genomsnittet ca 4,5 persontimmar, vid brand ater ca 5,5 resp 8,5. Detta talar för att kostnaderna för ett räddningsingripande som inte har samband med brand i allmänhet inte kommer att överstiga kostnaden för en brandsläckning.

Utredningens undersökningar visar att ett relativt ringa antal bränder och förmodligen också andra nödlägen kräver insatser, för vilka kostnaderna uppgår till eller överstiger 5 000 kr. Redan vid ett tröskelbelopp om 5 000 kr skulle därför bidrag från staten för att täcka kostnaderna komma att bli aktuellt vid ett förhållandevis ringa antal räddningsingripanden. Vid ett tröskelbelopp om 10 000 kr skulle antalet bidragsfall genomsnittligt per år bli litet. (I de undersökta städerna utom Stockholm

och Göteborg uppgick, som framgår av sammanställningen ovan, i genomsnitt per år under de år undersökningen avsåg släckningskostnaden endast i ett fall till 10 000 kr eller mera. I fråga om skogsbrand var motsvarande antal i genomsnitt i riket ca 20 av totalt ca 2 500.)

Tröskelbeloppet bör, som förut sagts, bestämmas så att staten träder in endast vid sådant nödläge som kräver så kostsamma insatser, att det får anses oskäligt att kommunen ensam får stå för kostnaden. Av praktiska skäl bör på andra sidan tröskelbeloppet inte sättas så lågt, att kostnaden för tex släckning av visserligen ej vanligt förekommande men ändå inte ovanligt omfattande bränder i stadsbebyggelse eller industrier eller för bekämpning av olja i anledning av tankbilshaverier mera regelmässigt till någon del skulle bekostas av statsmedel. Tröskelbeloppet 5 000 kr är mot denna bakgrund väl lagt.

Som tidigare sagts utgör de sammanlagda skogsbrandsläckningskostnaderna i grupperna 5 000 kr och däröver en avsevärd del av de totala kostnaderna för skogsbrandsläckning. Sätts tröskelbeloppet vid 10 000 kr kommer arliga släckningskostnader om ca 0,9 milj kr, som nu ersätts av staten, att överflyttas på kommunerna. Vid ett tröskelbelopp av 5 000 kr blir kostnadsöverflyttningen endast ca 160 000 kr lägre. I viss utsträckning kan kostnadsöverflyttningen komma att särskilt drabba ekonomiskt svagare kommuner med stora skogsområden. Som nämnts förut föreslår utredningen dock att onormalt hårt drabbade kommuner skall kunna få särskild ersättning av statsmedel för sina kostnader. Sådan ersättning bör enligt utredningens mening kunna utgå bl a till kommun som genom den föreslagna överflyttningen av skogsbrandsläckningskostnaderna på kommunerna belastas särskilt hårt.

Tröskelbeloppet bör vara så avvägt att det ej behöves ändras ofta. Det bör lämpligen vara avpassat så att en omprövning vart femte år är tillräcklig.

Efter övervägande av här angivna omständigheter föreslår utredningen att tröskelbeloppet sätts till 10 000 kr.

Vid tillämpning av ett tröskelbelopp uppkommer frågan om vilka kostnader som bör ligga till grund för beräkningen av de ersättningsgilla kostnaderna för visst räddningsingripande och hur kostnaderna skall beräknas.

En viss vägledning kan erhållas av den normaltaxa för ersättning för brandsläckningskostnader, som utfärdats av statens brandinspektion (statens brandinspektions meddelande 1965:10) och som tillämpas för reglering av släckningskostnaderna på en kommun på begäran av annan kommun enligt 6 § brandlagen lämnat släckningshjälp. Samma taxa tillämpas för beräkning av ersättning av statsmedel till kommun för skogsbrandsläckningskostnader (5 § ersättningskungörelsen och statens brandinspektions meddelande 1963:7). Enligt normaltaxan utgår ersättning för kommunernas kostnader för hel- och deltidanställd personal inklusive befälhavare, för brandkårens fordon och viss brandsläckningsmateriel samt för förhyrd materiel. I de i taxan angivna ersättningsbeloppen ingår ersättning för drivmedel och slitage samt rengöring efter utnyttjande av materielen.

Enligt utredningens mening bör på samma sätt vid beräkningen av de

ersättningsgilla kostnaderna för annan räddningstjänst hänsyn tas till personal- och materielkostnader. Inräknas bör alltså direkta lönekostnader och andra personalkostnader för all deltagande personal, kostnader för förbrukningsmateriel, för drivmedel, för slitage av fordon och räddningsmateriel i övrigt samt för förhyrd materiel eller förhyrda tjänster ävensom för den ersättning kommunen har att utge till följd av rekvisition av transportmedel och redskap. Däremot bör ersättning ej utgå för lokalkostnader, utbildnings- och övningskostnader eller administrations- och dylika kostnader. De huvudsakliga ersättningsgrunderna bör bestämmas av statsmakterna. Statens brandinspektion bör få i uppdrag att fastställa en taxa i enlighet härmed. Innan taxan fastställs bör samråd äga rum med Svenska kommunförbundet. I taxan bör i så stor utsträckning som är möjligt och lämpligt schabloner användas för att kostnaderna skall kunna räknas fram på ett enkelt sätt.

I vissa fall kan det vara svårt att avgöra när visst räddningsingripande skall anses avslutat och sanerings- eller uppröjningsarbetet påbörjat. Denna svårighet gör sig särskilt gällande i de fall det lokala räddningsorganet eller av detta engagerat annat kommunalt organ, enskilt eller allmänt företag eller anlitad person även åtar sig att utföra sanering eller uppröjning. I fråga om oljeolyckor kan förmodas att så icke sällan blir fallet. Avslutas räddningsarbetet för tidigt kan detta medföra risk för framtida svåra olägenheter och andra icke önskvärda följder.

Riksrevisionsverket, som i sin förut omnämnda kostnads- och finansieringsutredning betonade risken av en alltför strikt gränsdragning mellan bekämpning och sanering, förklarade att den föreslagna fondstyrelsen efter eget bedömande borde få ersätta kostnaderna också för andra ingripanden än åtgärder med syfte att avvärja skada eller hindra ytterligare skada. Vid remissbehandlingen av verkets förslag underströk ett stort antal hörda myndigheter och andra att ersättning för saneringskostnader borde utgå.

Enligt räddningstjänstutredningens tidigare redovisade uppfattning kan det ej anses vara samhällets uppgift att, sedan ett nödläge avhjulpts, svara för återställningsarbeten av skilda slag. Denna principiella inställning har kommit till uttryck i brandlagstiftningen och bör gälla även för övrig räddningstjänst. Denna princip bör vara vägledande också vid bedömning av statens medverkan till betalning av räddningskostnaderna. Skulle emellertid vid beräkning av dessa kostnader tveksamhet råda huruvida viss åtgärd eller viss verksamhet skall hänföras till räddningstjänst eller ej bör dock, för undvikande av bl a olyckliga följder av ett för tidigt avbrutet räddningsarbete, åtgärden eller verksamheten anses ingå i räddningstjänsten om ej särskilda skäl talar häremot. Kommun bör ha möjlighet att vid tveksamhet erhålla ett förhandsbesked från statens brandinspektion. Här bör också erinras om att utredningen – som närmare redovisas i det följande – föreslår att kommun skall ha möjlighet att i vissa fall få sina kostnader för oljesanering helt eller delvis ersatta av statsmedel.

Vid beräkning av ersättning av statsmedel för räddningskostnaderna uppkommer frågan om den gällande regeln för ersättning åt kommun i samband med brandsläckning bör bestå. För närvarande ersätter staten

kommunerna endast för släckningskostnader vid skogsbrand med undantag av visst lägre belopp (f n 500 kr), som av praktiska skäl kommunen ansetts själv böra svara för. Ersättning från staten för släckning av annan brand än skogsbrand utgår som nyss nämnts sålunda ej. Att staten skall bidra till skogsbrandsläckningskostnaden har motiverats bl a med att skogsbränder ej sällan berör flera kommuner samt ofta kommuner utan större ekonomiska resurser.

Som förut sagts torde endast undantagsvis annat organ än brandkåren komma att tjänstgöra som lokalt räddningsorgan. I åtskilliga fall består brandkårens arbete i både brandsläckning och annan räddningstjänst. I andra fall larinas brandkåren för båda dessa uppgifter fastän de aktuella åtgärderna helt kommer att hänföra sig till en av dem. Brandkårens närvaro i den andra egenskapen kan av beredskapsskäl vara nödvändig såsom vid räddningsarbete i samband med tågolycka, där risk föreligger att brand utbryter. Det är alltså i det praktiska handlandet många gånger omöjligt att avgöra i vilken egenskap brandkåren arbetar. Det framstår inte som tillfredsställande att kostnaderna för exempelvis räddning av liv i samband med storbrand inte skulle kunna ersättas till någon del medan ersättning skulle utgå vid räddning utan samband med brand. Enligt utredningens mening finns det inte någon annan enkel och i administrativt hänseende praktisk lösning än att bidrag från staten utgår för såväl brandsläckning som annan räddningstjänst. Utredningen föreslår därför den ändringen av nu gällande ordning att kommuns kostnader för brandsläckning skall bestridas av staten till den del kostnaderna överskrider tröskelbeloppet. En konsekvens av detta förslag blir att även skogsbrandsläckningskostnaderna fördelas mellan kommunen och staten på samma sätt som andra räddningskostnader. Kommunen bör alltså svara för kostnaderna upp till det fastställda tröskelbeloppet medan staten betalar kostnaderna däröver.

19.1.2 Bekämpning av ilandfluten olja

Enligt räddningstjänstutredningens förslag skall det ankomma på kustbevakningen att ingripa mot till sjöss samt i kustvattnen, Mälaren och Väneren löskommen olja. Om oljan flyter i land eller kommer så nära land att oljan lämpligare kan angripas från land, övergår ansvaret för bekämpningen på det lokala räddningsorganet. I vissa lägen sker bekämpningen häst såväl från land som från vattnet och det lokala räddningsorganet skall då tillsammans med kustbevakningens enheter svara för bekämpningen.

De oljeutsläpp som kräver ingripanden sker ofta ute till havs och i verksamhet som helt saknar anknytning till den kommun som drabbas. De kommuner det här gäller har ingen möjlighet att genom aktiva åtgärder hindra att oljeutsläpp sker. De sammanlagda årliga kostnaderna för de lokala räddningsorganens oljebekämpning utefter kusten kan i vissa kommuner med ofta drabbade kustavsnitt bli avsevärda. Skäl av nu antydd art torde ligga till grund för Kungl Maj:ts hittillsvarande praxis att genom beslut i varje särskilt fall regelmässigt betala ersättning till kommunerna för bekämpning av olja som flutit i land från havet. Denna

praxis, för vilken redogjorts i prop 1970:1 bil 14 s 104, har godkänts av riksdagen. I avvaktan på räddningstjänstutredningens förslag angående ansvarsfördelningen för bekämpning av oljeutsläpp till sjöss har riksdagen ställt medel till Kungl Maj:ts förfogande för ersättning till kommuner vid ingripanden mot till sjöss löskommen olja. För budgetåret 1970/71 har anvisats ett förslagsanslag om 200 000 kr. Samma belopp har anvisats för budgetåret 1971/72.

Bekämpning av till sjöss samt i kustvattnen, Malaren och Vänern löskommen olja har utredningen av tidigare anförda skäl ansett vara en verksamhet för staten. När oljan flutit i land och bekämpning till sjöss sålunda helt eller delvis inte kunnat ske eller har misslyckats bör därför inte statens ansvar för bekämpningen helt upphöra.

Som tidigare sagts måste oljebekämpningen i kustbandet ske i intimt samarbete mellan det lokala räddningsorganet och kustbevakningen och någon strikt gräns mellan deras verksamhetsområden kan inte upprätthållas. En strikt gränsdragning är ägnad att motverka intresset av att bekämpningsarbetet skall bedrivas effektivt. Även om det inte finns anledning anta att en kommun skulle avsiktligt dröja med sin del av räddningsinsatsen för att minska sina kostnader härför, bör ersättningsfrågan vara löst så att en gemensam räddningsinsats inte motverkas. Även på grund härav bör bekämpningskostnaderna betalas av samma huvudman.

Utredningen föreslår sålunda att kommunens kostnader för bekämpning av från havet eller kustvattnen samt i Malaren och Vänern ilandfluten löskommen olja helt ersätts av statsmedel. Även för beräkning av dessa kostnader bör en taxa utarbetas för att underlätta och förenkla kostnadsberäkningen. Utredningen förutsätter att om det lokala räddningsorganets kostnader är obetydliga, kommunen av praktiska skäl avstår från att begära ersättning av staten för sådana kostnader.

19.2 Särskild finansiering av oljebekämpningen

För finansiering av oljebekämpning m m föreslog riksrevisionsverket i sin i det föregående nämnda utredning en fondbildning byggd på ett avgiftssystem. Verket anförde härvid i huvudsak följande.

Ett avgiftssystem bör lämpligen anpassas till förhållandena på oljehandlingens område. De typer av olja som har den största omsättningsgraden och som samtidigt är av sådan art att de vid olyckshändelser eller missöden kan åstadkomma svarartade skador bör främst belastas. De oljor som kan hänföras till denna grupp är framför allt eldnings- och motorbrännolja. Dessa oljor betingar också väsentligt lägre priser än oljeprodukterna i övrigt. Riksrevisionsverket undersökte om inte oljebranschen skulle finna det vara förenligt med sina intressen att själv inte bara bedöma vilka produkter som skulle belastas med avgifter utan också omhysa de utbetalningar som krävdes för att täcka kostnaderna för verkställda statliga och kommunala ingripanden till skydd mot oljeskador. Härigenom skulle en administrativt enkel ordning kunna skapas. Verket upptog därför förhandlingar i ämnet med Svenska Petroleum Institutet såsom företrädare för oljebranschen. Förhandlingarna fördes i

en positiv anda. Det visade sig dock att branschen - med hänsyn till sin internationella struktur och till befarad reaktion inom andra lander slutligen icke ansag sig bora medverka. Pa grund härav maste ett avgiftssystem administreras helt i statlig regi.

Någon form av fondbildning i kombination med en rörlig kredit hos riksgäldskontoret genom tillskott av avgifter pa oljeprodukter var enligt riksrevisionsverket en med hänsyn till omständigheterna väl lämpad finansieringsform. En fondstorlek av omkring 8 milj kr, vilket motsvarade ett uttag av 0,50 kr/m³ under ett ar pa eldnings- och motorbrannoljor, bedömdes vara lämplig i ett utgangsläge. Vid beräkningen förutsatte verket att sadana förbrukare som icke nu erlägger energiskatt av redovisningstekniska skal inte heller skulle äläggas betala den föreslagna avgiften, eftersom den borde samordnas med energiskattens uttagande.

Riksrevisionsverket räknade med att olyckor av mera katastrofbetonad karaktär, som medför sa stora kostnader att de inte kunde täckas med de angivna fondmedlen, kunde komma att inträffa. Därför föreslogs att fonden kombinerades med en rörlig kredit hos riksgäldskontoret pa förslagsvis 10 milj kr. Den föreslagna finansieringsformen fond och rörlig kredit ansags ha den fördelen att oljebranschen och konsumenterna inte skulle belastas med onödiga kostnader för en större finansiell beredskap än nödvändigt.

Önske-målet om ett enkelt administrativt förfarande vid avgiftens uttagande syntes enligt verket bäst kunna tillgodoses genom att avgiften fick erläggas av importörer, tillverkare eller andra som har att redovisa energiskatt pa sin försäljning. Härvid skulle endast ett fatal företag beröras. Det förutsattes att det tills vidare skulle bli fraga om endast ett årsuttag. Om fonden skulle avtappas i en ovanlat stor omfattning, borde avgifter anyo tas ut tills fonden återigen erhållit betryggande storlek. Bestämmelser i ämnet borde därför inrymma möjligheter till avgiftsbeläggning under skiftande perioder.

Vid remissbehandlingen av riksrevisionsverkets forslag var så gott som samtliga remissinstanser positiva till avgiftsfinansiering.

Bland de remissinstanser som tillstyrkte inrättandet av en fond ansag nagra, nämligen Svenska Petroleum Institutet, Sveriges Redareförening, handelskammaren för Östergötlands och Sodermanlands län, Skånes handelskammare samt handelskamrarna i Stockholm och Karlstad, att fonden borde bildas genom utnyttjande av energiskattemedel, saledes utan en särskild engangsavgift.

Svenska Petroleum Institutet, i vars yttrande Sveriges Redareförening instämde, föreslog att fonden skulle bildas genom avsättning av 8-10 milj kr av energiskattemedel och anförde.

En dylik avsättning synes ligga väl i linje med de ändamal, till vilka energiskatten ursprungligen avsågs. Den stora ökningen av konsumtionen av motordrivmedel och eldningsoljor har medfört, att i energiskattemedel influit langt större belopp än vad som ursprungligen avsågs - senaste 12 månadersperioden 836 milj kr, varav pa petroleumprodukter 629 milj kr. Ett överförande av 8 milj kr till en fond för oljeskador synes därför vara mera skäligt än att belasta konsumtionen med ytterligare 0,50 kr/m³, lat vara att uttaget endast avser ett ar. Härigenom skulle fonden också kunna tillskapas utan nagra bestämmelser i administrativt hänseende. I detta

sammanhang ma särskilt understrykas att varje belastning pa eldningsoljorna är en belastning pa de svenska exportindustriernas redan förut pressade konkurrenskraft pa internationella marknader.

Beträffande avgiftssystemet anförde kontrollstyrelsen bl a

Riksrevisionsverkets förslag att det extra avgiftsuttaget samordnas med energiskatten torde ur administrativ synpunkt kunna genomföras utan större omgång. I det remitterade förslaget anges, att avgiftssystemet lämpligen bör anpassas till förhållandena pa oljehanteringens område. Om uttagandet av avgiften samordnas med energiskatten, medför detta att bl a brännolja som förbrukas för skattefria ändamål inte blir belastade med avgift. Med avseende pa syftet med avgiften kan det måhända synas inkonsekvent, att exempelvis brännolja som förbrukas för fartygsdrift, för bandrift eller för annat ändamål än energialstring blir fri från avgift. En fullständig samordning med energiskatten medför emellertid sa stora fördelar ur redovisningsteknisk synpunkt att eventuella nackdelar med systemet enligt styrelsens mening väl uppväges.

Uppfattningen att verksamheter som kan vara miljöförstörande bör bära kostnaderna för skydd mot förstörelsen har under senare år blivit alltmer utbredd. Såvitt gäller olja har denna uppfattning kommit till uttryck i pagaende arbete pa internationella konventioner om skydd mot oljeskador och i inrättandet av en för oljebolagen gemensam internationell oljeskadefond. I riksrevisionsverkets finansieringsförslag förutsätts också finansiering genom en särskild avgift som skulle tas ut av oljebranschen och inte, som fallet är med annan samhällets räddningstjänst, genom allmänna skattemedel. Räddningstjänstutredningen anser det mot denna bakgrund vara skäligt att samhällets kostnader för oljebekämpningen i första hand bärs av oljebranschen.

Av det tidigare avsnittet om kostnaderna framgar att det är mycket svårt att uppskatta samhällets kostnader för oljebekämpningen. Kommunernas kostnader för bekämpning av olja, som kommit lös till lands, torde bli relativt begränsade. Överstiger nämnda kostnader tröskelbeloppet 10 000 kr, skall som nämnts staten betala den överskjutande delen. För bekämpning av till sjöss löskommen olja skall kommunerna enligt utredningens förslag fa full kostnadstäckning av staten. Kustbevakningens oljebekämpning belastar också helt statsverket. Slutligen föreslar utredningen i annat sammanhang att ersättning av statsmedel i vissa fall skall utgå för kostnader för oljesanering. Med hänsyn till vad som anförts i kostnadsavsnittet och med beaktande av den i det följande föreslagna regressrätten utgar utredningen från att den arliga kostnad för statsverket för oljebekämpning och sanering som behöver tas ut från oljebranschen rör sig om ca 10 milj kr. Det bör understrykas att beloppet är högst ungefärligt och självfallet paverkas av en enstaka allvarlig oljeolycka.

Av administrativa skäl bör en speciell oljeskyddsavgift inte införas. Inom ramen för den allmänna energiskatten finns ett system för uppbörd av skatt pa de oljor som bör belastas med oljeskyddskostnaderna.

Enligt förordningen (1957:262) om allmän energiskatt (omtryckt 1964:350; därefter ändrad 1969:470) utgar allmän energiskatt till staten för bl a bensin samt för bränsle som anges i en till förordningen fogad förteckning. Där anges bl a vissa motorbrännolja, eldningsolja och

bunkerolja. Skattskyldig för olja är den som producerar eller inför oljan i landet. Skattskyldigheten inträder vid införseln. Möjlighet finns för producent och importör att hos kontrollstyrelsen bli registrerad som återförsäljare eller förbrukare. För den som är registrerad inträder skattskyldigheten i stället när oljan levereras till köpare eller när nljan tas i anspråk för annat ändamål än försäljning. Den allmänna energiskatten för oljor beräknas efter fakturerad volym och utgår f n med 25 kr per m³ för oljor i skatteklass I (eldningsolja 1-2) och 16 kr per m³ för oljor i skatteklass II (eldningsolja 3 och högre).

Nettoinkomsten av allmän energiskatt på oljor under de senaste budget-åren framgår av följande sammanställning (jfr 1971 års finansplan bil 2 s 72-73):

Budgetår	Motorbränn- olja milj kr	Eldnings- olja 1-2 milj kr	Eldnings- olja 3 och högre milj kr	S:a
1965/66	35,3	158,3	119,8	313,4
1966/67	36,2	157,3	123,5	317,0
1967/68	38,5	165,2	128,9	332,6
1968/69	40,7	181,8	142,8	365,3
1969/70	44,1	199,6	155,4	399,1

För de tre följande budgetåren kan nettoinkomsten beräknas öka till sammanlagt omkring 410, 430 resp 450 milj kr.

I runda tal innebär detta en sammanlagd årlig energiskattepliktig förbrukning av ca 20 miljoner m³ olja de närmaste budgetåren.

Vid energibeskattnig av olja för oljeskyddsändamål saknas enligt räddningstjänstutredningens uppfattning anledning att bestämma skilda skattesatser för olika slags oljor. Om man, i enlighet med det föregående, utgår från ett medelsbehov av 10 milj kr och en oljeförbrukning av 20 miljoner m³ per år, behöver skattesatsen öka med 50 öre per kubikmeter. Det synes inte föreligga tillräckliga skäl att bilda en särskild fond för förvaltning av de inlutna medlen. Dessa bör i stället uppföras som övriga skatter på driftbudgetens inkomstsida och enligt anslagsbestämmelser i huvudsak disponeras av statens brandinspektion och generaltullstyrelsen.

19.3 Fråga om regressrätt i vissa fall för stat och kommun för kostnad för räddningsingripanden m m

Till följd av brandlagen åligger det den kommunala brandkåren att släcka brand och i samband därmed rädda liv och egendom. Polisen är enligt polisinstruktionen skyldig att lämna allmänheten skydd och hjälp, vilket får anses innebära bl a skyldighet att utföra eller medverka vid räddningsarbete. Motsvarande gäller de samhällsorgan som ombesörjer sjöräddning och flygräddningstjänst.

De kostnader som uppkommer när ett samhällsorgan på detta sätt enligt sina skyldigheter ingriper för att avvärja eller minska en skada, som drabbat eller hotar medborgarna, kan ej återkrävas. Kostnaderna avser personal, materiel, slitage, drivmedel osv. Dessa kostnader kan uppgå till

betydande belopp.

Den service som samhällsorganen är skyldiga att lämna allmänheten är således kostnadsfri. Ägaren av ett brunnet hus är icke skyldig att ersätta brandkåren (kommunen) för släckningskostnaden. Den som genom polis-ingripande skyddas mot ett överfall eller ett olyckstillbud är inte skyldig att ersätta någon del av polisverksamhetens kostnader. Inte heller den som av vardslöshet eller uppsåtligen vållat den skada eller det tillbud, som föranlett brandkårens eller polisens ingripande, är skyldig att ersätta brandkårens eller polisens nämnda kostnader. Såvitt gäller brandsläckningskostnaderna har detta fastslagits i en dom av högsta domstolen (NJA 1950:610), som yttrade att statens (i fråga om skogsbrandsläckning) och kommunernas skyldighet att ansvara för brandsläckning är av sådan natur att kostnaderna för skyldighetens fullgörande inte utan stöd i lag kan återkrävas av den som vållat branden. Något sådant lagstöd finns inte.

I avsevärd omfattning förekommer, som tidigare redovisats, att de kommunala brandkåren utför räddningstjänst utöver vad som åligger dem enligt brandlagen.

1954 års brandlagsrevision undersökte hur kommunerna förfor i fråga om ersättning för frivillig kommunal räddningstjänst (SOU 1960:34 s 119–120, 124). En genomgående princip befanns vara att ersättning inte krävdes för ingripande i nödläge ens om den nödstälde genom egen förskyllan försatt sig i sådant läge. För hjälpverksamhet som inte avsåg nödläge uttogs däremot regelmässigt ersättning av den som fått hjälpen. Vissa kommuners brandkåror tog ersättning också för hjälp i nödläge när hjälpen lämnats till annan än kommunmedlem. Det förekom också att man gjorde ersättningsfrågan beroende av om den nödstälde kunde få ersättning för hjälpkostnader genom någon försäkring.

Den undersökning som räddningstjänstutredningen gjort angående kostnaderna för kommunernas räddningstjänst inklusive brandsläckning år 1966 bekräftar resultatet av brandlagsrevisionens undersökning. Kommuner med heltidsanställd brandpersonal redovisar en genomsnittlig inkomst av annan räddningstjänst än brandsläckning av 2 668 kr per kommun. I kommuner med endast deltidsanställd personal var inkomsten 935 kr i genomsnitt. För sk teknisk service, som ej avser nödlägen, uttogs regelmässigt betalning. Räddningstjänstutredningen har sig emellertid inte bekant att någon kommun numera återkräver kostnaderna då ingripandet avser räddning av person.

Brandlagsrevisionen framhöll att, eftersom sådan räddningstjänst som ej utgör brandsläckning är ett frivilligt kommunalt åtagande, kommunerna i och för sig lär vara berättigade att ta ut ersättning av den som fått hjälp i ett nödläge. Å andra sidan ansåg brandlagsrevisionen givet att det inte fanns något som hindrade att hjälpen lämnades gratis, särskilt till de egna kommunmedlemmarna som med sina skatter bidrar till verksamheten.

Det kan således för närvarande i och för sig inträffa att en nödställd blir skyldig att ersätta ett samhällsorgan dess kostnader för ingripande till hans hjälp. Avgörande för om ersättningskyldighet föreligger synes vara om ingripandet åligger samhällsorganet på grund av lag eller annan

författning eller om det fullgör s a s frivilligt.

Vid tillkomsten av lagen om skyddsåtgärder vid olyckor i atomanläggningar in m dryftade ett par remissinstanser frågan huruvida staten borde ha regressrätt mot innehavaren av atomanläggning, varigenom denne sålunda slutligt skulle vara skyldig stå för samhällets kostnader för skydds- och räddningsarbete vid eventuell olycka. De kostnader som avsågs var ersättningar av statsmedel till den som uttagits till skydds- och räddningsarbete i samband med atomolycka eller som utgivits för egendom som tagits i anspråk. Departementschefen avvisade tanken på regressrätt med hänvisning bl a till att någon allmän regel av sådan innebörd icke kunde uppställas med utgångspunkt i gällande rätt och till att brandlagen icke innehöll någon regressregel i anslutning till lagens bestämmelser om ersättning av statsmedel till den som medverkar vid brandsläckning (prop 1960:139 s 75).

Som framgått av det föregående föreslår räddningstjänstutredningen skyldighet för de kommunala brandkårerna – eller annat organ åt vilket kommun uppdragit del av räddningstjänsten – att även vid andra nödlägen än brand ingripa med räddningsåtgärder. Likaledes föreslås det åligga tullverkets kustbevakning att bekämpa till sjöss och i kustvattnen samt i vissa insjöfarvatten löskommen olja. För de tjänster som härigenom lämnas torde således enligt gällande rätt ersättning ej, utan uttrycklig föreskrift därom, kunna uttas av den som kommit i åtnjutande av tjänsterna eller som eljest enligt civilrättsliga regler slutligt skulle ha stått för kostnaderna.

Vid övervägande av frågan om en lagbestämmelse angående regressrätt bör införas synes det i princip inte finnas anledning att göra skillnad mellan brandsläckning och annan räddningstjänst. Då fråga är om räddning av person skulle utkrävande av ersättning för räddningskostnaderna vara stötande och strida mot allmän uppfattning om samhällets skyldigheter att bistå medborgarna. I fråga om räddningsingripanden då endast materiella värden står på spel kan måhända med visst fog göras gällande att samhället ej bör slutligt svara för kostnaderna härför. I fråga om släckning av brand görs dock härvid inget undantag. Enligt räddningstjänstutredningens mening finns ej heller tillräckligt starka skäl för att samhället skall kunna återkräva kostnaden för varje räddningsingripande som avser endast materiella värden. Stundom kan sådana ingripanden svara mot ett samhällsintresse. Främst talar dock för denna ståndpunkt att samhällets räddningstjänst, som tidigare antytts, bör ses som en social service som samhället tillhandahåller medborgarna.

Beträffande den del av samhällets räddningstjänst som oljebekämpningen utgör föreligger emellertid i viss mån speciella förhållanden. Kostnaderna för bekämpning av löskommen olja blir icke sällan avsevärda. Vid ogynnsamma förhållanden kan även små kvantiteter löskommen olja föranleda kostsamma bekämpningsåtgärder. Risker för olyckor av katastrofnatur är stor. Möjligheten att skydda sig mot oljeskador är därjämte betydligt större än möjligheten att skydda sig mot andra skador som kan drabba egendom.

Oljeskyddsutredningen föreslog (SOU 1965:45 s 56) att kostnad, som kommun fått vidkännas i anledning av ingripande för oljebekämpning,

skulle kunna återkrävas av den som enligt vad som eljest gäller hade att svara för kostnaden. Anledning syntes icke finnas, ansåg oljeskyddsutredningen, att låta den omständigheten att kommun alades en beredskapsplikt för bekämpning av oljeskador medföra att, om annan än den skadelidande enligt civilrättsliga regler hade att svara för följderna av ett oljeutflöde, den sålunda ansvarige skulle bli befriad från det ekonomiska ansvaret. Regressrätt mot den skadelidande borde dock icke rimligen föreligga med mindre denne till följd av eget vallande eller annan civilrättslig allmän grund hade att bära det slutliga ansvaret. Enbart det förhållandet att en person hotades av skada och därför behövde hjälp samt fick sådan av kommunen skulle alltså ej berättiga denna att utföra ersättning av honom för sitt ingripande.

En bestämmelse om regressrätt för stat och kommun i fråga om kostnader för oljebekämpning kan motiveras främst från två synpunkter. Genom en sådan regressrätt kan kostnaderna tas ut av dem som driver verksamhet med risk för skada till följd av oljeutflöde och som alltså kan sägas böra svara för kostnaderna. Regressrätten kan vidare vara av betydelse från preventiv synpunkt genom att risken för betalningsskyldighet föranleder ökad aktsamhet vid hantering av olja.

Räddningstjänstutredningen har i det föregående pavisat möjligheten att genom energiskatten ta ut vad som motsvarar statens beräknade kostnader för bl a oljebekämpning. Eftersom kommunerna enligt utredningens förslag skall få ersättning av staten för sina kostnader för bekämpning av olja som kommit lös till sjöss, i kustvattnen och i vissa inlandsfarvatten samt för den del av kostnaderna för annat räddningsingripande som överstiger 10 000 kr, får det antas att en föreskrift om regressrätt kan få betydelse främst i preventivt avseende. Möjligheten att utan stöd av särskild lagbestämmelse återkräva suneringskostnaden av den som enligt civilrättsliga regler är ansvarig för kostnaderna har emellertid sannolikt större betydelse både ekonomiskt och preventivt.

Räddningstjänstutredningen finner det inte motiverat att i fråga om oljebekämpningen föreslå ett generellt undantag från regeln att samhället skall stå för räddningskostnaderna. Ett sådant undantag skulle få till följd att varje ägare av fastighet med oljeeldning skulle riskera att bli ansvarig för kostnaderna för bekämpning av olja till följd av tankläckage e d. I och för sig kan utrunnen olja från exempelvis en läckande villatank förorsaka besvärliga och kostsamma bekämpningsåtgärder. Med de skärpta bestämmelser som numera gäller för förvaring av olja torde antalet fall av oljeutflöden från villatankar och andra mindre förvaringsanordningar dock bli relativt litet. Ett ytterligare skäl mot en generell regel om regressrätt för kostnader för oljebekämpning är att villaägare och andra som inte yrkesmässigt bedriver oljehantering i regel inte har ekonomiska möjligheter att själva svara för kostnaderna och att, såvitt utredningen kunnat utröna, det är osäkert om det fn är möjligt att erhålla ett tillfredsställande försäkringskydd.

I fråga om den yrkesmässiga oljehanteringen föreligger ofta stora risker för omfattande oljeutflöden, som kan kräva kostsamma bekämpningsåtgärder. Sådana oljeutflöden kan inträffa exempelvis vid överfyllning eller sprängning av cisterner, tankbilsolyckor, fartygshaverier, slangbrott vid

lastning, lossning eller bunkring av fartyg eller genom att olja släpps ut från fartyg till sjöss. Också oljeutflöden från misskötta oljeavskiljare hos industrier, verkstäder, större garage, bensinstationer etc, föranleder talrika bekämpningsingripanden.

Regressrätt bör enligt utredningens mening få utövas bara mot den som yrkesmässigt utövar verksamhet som medför särskild risk för oljeutflöden, som kan orsaka betydande skada. En närmare avgränsning av det område, inom vilket regressrätt skall få göras gällande, innebär stora svårigheter. Avgränsningen måste bli klar och den får inte göras så att den kan framstå som godtycklig. Det material som föreligger gör det inte möjligt att med någon större säkerhet gradera de risker för skadliga oljeutflöden som kan föreligga inom olika former av oljehantering. Det är därför nödvändigt att avgränsa det område, inom vilket regressrätten skall få göras gällande, ganska snävt. Det innebär att en bestämmelse om regressrätt bör avse bara sådan verksamhet, som med säkerhet kan sägas innebära påtagliga risker för oljeutflöden som kan föranleda kostsamma bekämpningsåtgärder. Sådana risker föreligger särskilt i samband med dels fartygstafik, dels transport, lastning och lossning av olja i övrigt.

Räddningstjänstutredningen föreslår därför en föreskrift om att den som bedriver trafik med fartyg eller yrkesmässig verksamhet avseende transport av olja skall kunna förpliktas att ersätta statens och kommuns kostnader för bekämpningsåtgärder med anledning av att olja kommit lös från fartyg eller i samband med transport, lastning eller lossning av olja. En förutsättning för ersättningsskyldighet skall dock vara att han enligt allmänna skadeståndsregler är ansvarig för skada till följd av oljeutflödet. I en ännu ej ratificerad internationell konvention om civilt skadeståndsansvar vid oljeskada, som lades fram i Bryssel år 1969, åläggs fartygsägare strikt ansvar, dvs skadeståndsansvar oberoende av vållande, för skador, som uppkommit till följd av oljeutsläpp från fartyget. Räddningstjänstutredningen anser det inte lämpligt att genom att nu ta upp frågan om strikt ansvar för oljeskador föregripa det lagstiftningsarbete som konventionen kan föranleda.

19.4 Handläggning av ersättningsärenden

Begäran om ersättning enligt ersättningskungörelsen inges f n, när fråga ej är om ersättning för kroppsskada, till brandchefen eller av länsstyrelsen för branden förordnad släckningsledare, som med eget yttrande och attest överlämnar framställningen till vederbörande länsstyrelse. Länsstyrelsen prövar framställningen och meddelar beslut. Ersättningen utbetalas av länsstyrelsen. I komplicerade ersättningsärenden hör länsstyrelsen statens brandinspektion. I fråga om släckningshjälp gäller att om kommunerna inte kan enas om vilken ersättning som skall utgå för kostnad, som åsamkats kommun i anledning av framställning om släckningshjälp, fastställs ersättning enligt 6 § brandlagen av länsstyrelsen.

Vad gäller handläggning av ersättningsfrågor i samband med räddningstjänst bör frågor om ersättning av kommun för tillfällig hjälp som lämnats av annan kommun handläggas i den ordning som f n gäller i fråga om ersättning för släckningshjälp. I övrigt synes någon särskild reglering

av handläggningen av anspråk på kommun inte behövas.

Antalet ärenden om ersättning av statsmedel till kommun för räddningskostnader kan väntas bli måttligt om, som räddningstjänstutredningen föreslar, tröskelbeloppet sätts relativt högt. Det kan förmodas att ärendena kommer att bli komplicerade och att de kan komma att kräva kompletterande utredningar. Det är angeläget att tillämpningen av ersättningsbestämmelserna blir enhetlig. Av dessa skäl anser utredningen att frågan om ersättning bör prövas av statens brandinspektion, som kommer att förfoga över erforderlig expertis. Vid handläggningen av ersättningsärendena synes länsstyrelsen böra höras när det av särskild anledning anses erforderligt. Kommuns anspråk på ersättning av statsmedel för kostnader för bekämpning av ilandfluten olja bör prövas i samma ordning som kommuns anspråk på ersättning för annan räddningstjänst. Anspråk på ersättning för sådana kostnader, som enligt utredningens förslag skall utgå av statsmedel när länsstyrelsen vid katastrof övertagit ledningen av räddningstjänsten, bör prövas av länsstyrelsen, medan anspråk på ersättning för ingrepp i tredje mans rätt vid oljebekämpning som ankommer på tullverket bör prövas av generaltullstyrelsen. Talan mot statens brandinspektion, länsstyrelsens och generaltullstyrelsens beslut bör få föras hos kammarrätten.

Regressstalan för staten om ersättning för bekämpningskostnader bör föras av generaltullstyrelsen såvitt avser kostnad för tullverket och av statens brandinspektion i övriga fall. Det bör ankomma på myndigheterna att avgöra om talan skall föras eller ej. Skäl att underlåta att föra talan kan föreligga exempelvis när kostnaderna varit obetydliga, när det förefaller tveksamt om en ersättningstalan kan vinna bifall och någon gång kanske också när oljeutflöde skett av våda. Räddningstjänstutredningen har i det föregående föreslagit att taxor skall utarbetas för beräkning av kommuns kostnader för räddningstjänst. En motsvarande taxa bör genom generaltullstyrelsens försorg utarbetas till ledning för bestämmandet av tullverkets kostnader i anledning av ingripande mot olja som kommit lös. Taxorna bör kunna tjäna till ledning vid prövningen av regressanspråk, även om de självfallet inte kan bli bindande för domstolarna.

Enligt 23 § naturvårdslagen skall var och en se till att han inte skräpar ned utomhus, i naturen eller inom bebyggda områden, med plåt, glas, plast, papper, avfall eller annat. Åsidosättande av bestämmelserna kan enligt 37 § medföra straffansvar och enligt 38 § skyldighet att ersätta därav föranledd kostnad. Kommun skall enligt 1 § kommunala renhållningslagen (1970:892) inom område med stadsplan fullgöra den skyldighet som föreskrivits i 3 § allmänna ordningsstadgan att hålla ren gata, torg, park och annan sådan allmän plats samt allmän väg. Inom område med byggnadsplan skall kommun fullgöra motsvarande skyldighet i fråga om allmän väg. Skyldighet för kommun att vidta åtgärd som nu sagts gäller dock ej i den mån åtgärden skall vidtas av staten som väghållare. Till renhållning hänförs enligt 3 § allmänna ordningsstadgan bl a sopning och bortförande av orenlighet och nedskräpande föremål. Enligt 3 § kommunala renhållningslagen åligger det kommun när annan plats utomhus än som avses i 1 § har skräpats ned eller osnyggats på annat sätt, att återställa platsen i sådant skick som tillgodoser skäliga anspråk. Tredje lagutskottet anförde i sitt utlåtande över prop 1970:157 med förslag till lag om ändring i naturvårdslagen m m, bl a att det var helt klart att nedskräpning i form av oljespill kunde beivras med stöd av bestämmelserna i naturvårdslagen (3LU 1970:90). Eftersom det i den praktiska tillämpningen yppats viss tveksamhet om 23 § naturvårdslagen avser oljespill ifrågasatte utskottet om det inte borde anges i lagtexten att nedskräpning genom oljespill inte får ske. Utskottet ansåg att denna fråga borde övervägas av naturvårdskommittén. Kungl Maj:t har därefter överlämnat utskottets utlåtande till kommittén för att tas i övervägande vid fullgörande av kommitténs uppdrag.

Räddningstjänstutredningen anser sig inte böra föregripa naturvårdskommitténs övervägande genom att ta ställning till frågan om 23 § naturvårdslagen fn avser nedskräpning genom oljespill. Ställningstagandet i denna fråga är ägnat att tjäna till ledning för bedömningen av om kommuns skyldighet enligt kommunala renhållningslagen omfattar ett åläggande att vidta åtgärder för sanering av oljeskador. För närvarande torde det i vart fall inte vara fullt klart att någon sådan skyldighet åligger kommunen. Om en sådan skyldighet inte föreligger kommer – med

hänsyn till utredningens förslag att räddningsorganen skall vara skyldiga att verka bara till dess att fara för ytterligare skada eller för att inträffad skada förvärras inte längre föreligger – kostnaderna för återställningsåtgärderna att åvila den som vidtar eller låter vidta åtgärderna, i den mån ej kostnaderna enligt gällande skadeståndsrättsliga regler kan återkrävas eller ersättning kan utgå på grund av försäkring.

Riksrevisionsverket föreslog i sin förut nämnda utredning om kostnaderna för och finansieringen av kommunal oljeskyddsberedskap att ersättning i princip skulle kunna utbetalas för kommunens kostnader för sanering av oljeskador med en prioritering dock för kostnader för förebyggande och begränsande åtgärder. En prövning skulle ske från fall till fall av styrelsen för den av verket föreslagna oljeskadefonden. Riksrevisionsverket motiverade sitt ställningstagande med att det i praktiken kunde vara utomordentligt svårt att dra en klar gräns mellan åtgärder i syfte att förebygga och begränsa oljeskador samt saneringsarbeten. En alltför restriktiv prövning av anspråk på ersättning för saneringskostnader kunde, ansåg verket, komma att få den effekten att ingripandet avbryts på ett alltför tidigt och icke önskvärt stadium.

Vid remissbehandlingen av riksrevisionsverkets förslag betonade ett stort antal remissinstanser att ersättning ur fonden borde utgå också för kostnaderna för saneringsåtgärder. Denna uppfattning hade bl a sjöfartsstyrelsen, länsstyrelserna i Göteborgs och Bohus, Blekinge och Gotlands län, Svenska kommunförbundet, Svenska Naturskyddsföreningen, Svenska Hamnförbundet samt Nordiska Oljeskyddsunionen. Sjöfartsstyrelsen ansåg att ersättning av fondmedel för saneringsåtgärder borde utbetalas icke endast till kommun eller länsstyrelse, som ingripit mot löskommen olja, utan även till enskild som drabbats av skador till följd av oljeutflöde från fartyg i de fall skadeståndsansvar icke kunde utkrävas. Ersättning borde dock icke utgå annat än om skadorna förorsakat betydande kostnader och icke heller om den som lidit skada underlåtit att vidta sådana skyddsåtgärder eller åtgärder för begränsning av skadornas omfattning som skäligen bort åvila honom. Svenska Kommunförbundet ansåg att någon prioritering mellan bekämpningskostnaderna och saneringskostnaderna ej borde förekomma. Det var inte endast nödvändigt att oljeskada förebyggdes utan även angeläget att en uppkommen skada i görligaste mån eliminerades. Kostnaderna för saneringsåtgärder kunde dessutom vida överstiga kostnaderna för bekämpning. Kommunförbundet ansåg att samtliga kostnader, som drabbade en kommun i samband med oljeskada och som ej ersattes av annan, borde ersättas av fondmedel.

Kostnaderna för saneringsarbetet har i många fall uppgått till betydande belopp. Av riksrevisionsverkets utredning framgår att saneringskostnaderna inom de 72 kommuner, som i verkets undersökning redovisat sådana kostnader, så gott som undantagslöst varit högre, i de flesta kommuner väsentligt högre, än kommunernas kostnader för oljebekämpning. De nämnda kommunernas redovisade kostnader för sanering uppgår sammanlagt till ca 375 000 kr medan bekämpningskostnaderna uppgår till ca 110 000 kr. Utöver kommunernas saneringskostnader redovisas saneringskostnader, som betalats av försäkringsbolag och andra, med ca 4,2 milj kr.

Ofta är det ett direkt samhällsintresse att sanering av ett skadat område sker. Så är exempelvis fallet när olja skadat strandområden som används till bad och annan friluftsvksamhet eller orsakat skador på andra fritidsområden eller på områden som i allmänna hälsovårdens eller naturvårdens intresse bör vara fria från oljeskador.

Enligt räddningstjänstutredningens mening skulle det emellertid föra för långt om ansvaret och därmed kostnaderna för all sanering då olja kommit lös primärt skulle bäras av det allmänna.

Vid oljeutflöde till lands kan i regel utredas varifrån oljan härrör. Detsamma är fallet när olja kommit lös från fartyg i hamn eller från industrianläggning eller dylikt vid kusten. Kostnaderna för saneringen torde därför i allmänhet enligt skadeståndsrättsliga regler kunna återkrävas av skadevällaren. I flera fall ombesörjer denne själv att sanering sker. Fastighetsägarens eget intresse av att sanering sker är i allmänhet tillräcklig garanti för att saneringsåtgärder kommer till stand. I de fall då oljeresterna medför sanitär olägenhet föreligger för övrigt enligt hälsovårdsstadgan skyldighet för fastighetsägaren att avhjälpa olägenheten. Av riksrevisionsverkets enkät hos kommunerna framgår att inlandskommunernas kostnader för oljesanering tiden 1.7 1964 - 30.6 1967 var förhållandevis mattliga. De flesta inlandskommunerna redovisade ej några kostnader.

I fråga om till sjöss eller i kustvattnen loskommen olja som icke kustbevakningen eller kommunen kan eller hinner bekämpa och som orsakar skador till lands, i hamnar etc är förhållandet ett annat. Oftast kan ej fastställas varifrån ett oljebälte som drivit in mot land kommer. Även om man lyckas klarlägga från vilket fartyg oljan härrör, har det visat sig svårt att från fartygets ägare få ut ersättning för skadorna. Möjligheterna att återkräva kostnaderna för saneringsarbetet är salunda väsentligt begränsade. (Som förut nämnts aläggs dock enligt en ännu ej ratificerad konvention om civilt skadeståndsansvar vid oljeskada fartygsägare strikt ansvar för skador som uppkommit till följd av oljeutflöde från fartyg.) Det torde ej genomgående vara ett patagligt intresse för ägaren av oljeskadedrabbade kustområden att sörja för sanering av vidsträckt strandområden. Endast när fråga är om begränsade områden, som ägaren från trivselsynpunkt eller eljest är angelägen hålla skadefria, kan man räkna med åtgärder på ägarens initiativ. Eftersom det ofta är ett natur- eller miljövårdsintresse eller annat allmänt intresse att sanering sker, har kommunerna i många fall latit ombesörja sanering. Dessa kommuner har i vissa fall fått vidkännas stora kostnader. I andra fall har sanering underlåtit, speciellt i sådana fall då den inte bedömts som absolut nödvändig och kommunerna befarat att den skulle medföra alltför stora kostnader. Även i fall då skadevällaren varit känd och försäkringar funnits har det förekommit att kommun vägrat ställa sig som primärt ansvarig för saneringsarbetet eftersom kommunen ej kunnat få visshet om hur stor del av kostnaderna som skulle täckas av försäkringarna och ej önskat bli part i en oviss skadeståndsvist.

Kungl Maj:t har under de senaste åren haft att behandla flera framställningar, där kommuner begärt ersättning för kostnader som uppkommit i samband med saneringsåtgärder vid oljeskador och där

nagon skadevallare eller eljest ansvarig ej kunnat påvisas. Kungl Maj:t har behandlat framställningarna om ersättning restriktivt och huvudsakligen medgivit ersättning i de fall då kostnaden drabbat små kustkommuner med mindre resurser (prop 1970:1 bil 14 s 104). Under budgetåren 1968/1969 och 1969/1970 har i runt tal ersättningar endast utgått med sammanlagt 60 000 kr. Under tiden 1 juli - 31 december 1970 har utbetalats omkring 1,5 milj kr. Av detta belopp avsåg ca 1,4 milj kr av länsstyrelsen i Stockholms län förskottade kostnader för saneringsarbeten i samband med oljeutflöde föranlett av en fartygsolycka i Stockholms skärgård år 1969.

Räddningstjänstutredningen anser det icke tillfredsställande att kustkommunerna i huvudsak ensam skall bekosta erforderliga saneringsåtgärder i de fall oljeskador orsakats av ilandfluten löskommen olja som ej kunnat framgångsrikt bekämpas eller som ej upptäckts i så god tid att den kunnat bekämpas. Även andra än invånarna i den drabbade kommunen har ofta intresse av att sanering sker. Exempel härpå är det allmänna miljövarsintresset av att skärgården hålls skadefri. Kustkommunernas kostnader för saneringsåtgärder kan i allmänhet icke motiveras med att skadorna är hänförliga till verksamhet inom kommunen. Det kan med skäl befäras att kustkommunerna i längden i större utsträckning än f n icke finner det möjligt att låta ombesörja i och för sig önskvärda saneringsåtgärder och ikläda sig de därmed förenade kostnaderna. Vissa kustkommuner belastas för övrigt genom sin belägenhet eller genom att långa kuststräckor eller stora skärgårdsområden finns inom kommunen hårdare än andra kustkommuner. Det måste vidare anses olämpligt att det skall bero på viss kommuns ekonomiska ställning om behövlig oljesanering utförs. Även om det är känt varifrån olja kommit lös synes det icke böra läggas på viss kommun att undersöka om eller i vilken omfattning skadeståndsansvar kan göras gällande och att föra talan därom. Flera kommuner kan beröras och staten, som svarar för bekämpningskostnaderna, har anledning att utreda vem som är ansvarig för oljeutflödet och begära ersättning för bekämpningskostnaderna. Manga ganger torde det vara en avgjord fördel om saneringsarbetet kan igångsättas i omedelbar anslutning till att bekämpningskedet avslutats, vilket underlättas om kostnadsfrågan ej föranleder tveksamhet.

Utredningen föreslår därför att ersättning av statsmedel i princip skall utgå till kommun för saneringskostnader vid oljeskador orsakade av till sjöss samt i kustvattnen, Mälaren och Väneren löskommen olja. Bortsett från i sammanhanget helt obetydliga kostnader bör ersättning från staten utgå för alla nödvändiga saneringskostnader. Det förutsätts salunda att endast sådana saneringskostnader skall ersättas av statsmedel som uppenbarligen varit erforderliga för att syftet med saneringen skall uppnås.

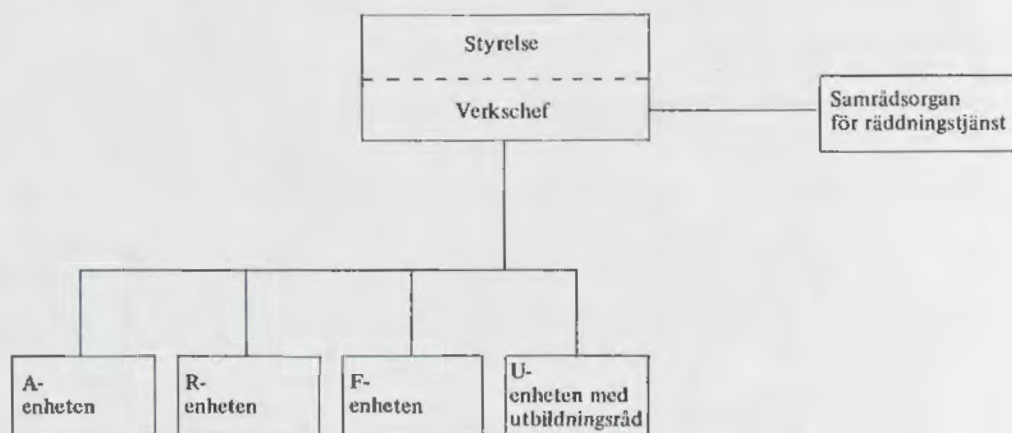
Innan kommunen låter påbörja saneringsarbetet eller i samband därmed bör kommunen göra anmälan till länsstyrelsen, som kan övervaka arbetet. Vid mera omfattande saneringsföretag bör samråd ske med statens brandinspektion. Statens brandinspektion bör också ha att pröva och besluta i fråga om kommunernas ersättningskrav för saneringskostnaderna. Det bör ankomma på brandinspektionen att till ledning för kommunerna meddela erforderliga anvisningar.

I vissa fall kan givetvis också oljeutflöde som inte ägt rum till sjöss eller i kustvattnen, Mälaren och Vänern föranleda betydande saneringskostnader som inte kan krävas ut av skadevällaren. Möjlighet bör därför finnas att få även sådana kostnader helt eller delvis ersatta av statsmedel. Prövningen bör emellertid i sådana fall ankomma på Kungl. Maj:t. Förhållandena till vilka ersättningsanspråken anknyter sig torde bli mycket växlande. Ersättning bör kunna utgå till kommun, vars ekonomi skulle bli hårt belastad, om kommunen ensam måste stå för kostnaderna. Hänsyn bör bli kunna tas till att kommunen tidigare under samma eller föregående budgetår måst vidkännas stora kostnader för saneringsarbeten.

Den genomsnittliga kostnaden för saneringsåtgärder enligt den undersökning avseende tiden 1/7 1964–30/6 1967 som riksrevisionsverket gjort utvisade en årskostnad av ca 1,5 milj kr, vilket belopp numera torde vara i underkant. För ändamålet bör upptas ett förslagsanslag om 2,0 milj kr.

Bilaga 1

Statens brandinspektions organisation

Handläggande personal:

					Summa
Behov	5	8	10	3	26
Tillgång	1	2 ¹	9	1	13
Tillskott	4	6	1	2	13

Biträdespersonal:

Behov	$3,5 + 0,5$ (sbri) + 5 + 1 (sbs) + 3 (säi) = 13
Tillgång	$3,5 + 0,5$ (sbri) + 5 + 1 (sbs) + 5 (säi) = 15
Överföres	2 (säi)

sbri = statens brandinspektion
sbs = statens brandskola
säi = sprängämnesinspektionen

¹ Härtill kommer länsbrandinspektörerna som kan sägas motsvara ca 4 tjänster på tillgångssidan

Bilaga 2

Statens brandinspektions organisation

Juridiskt-administrativa enheten (A-enheten)

Behov	Tillgang			
1	0	Chef		
2	1 (sbr)	Juridisk sektion	verkstyrelsen anslagsframställningar remisser avtal besvär stomplaner brandordningar ersättningsärenden föreskrifter anvisningar	Registrator Biträdespersonal Expeditionsvakt- personal
1	0	Kameral sektion	personalredovisning medelsredovisning inventarieredovisning lokaler arkiv	
$\frac{1}{5}$	$\frac{0}{1}$	Informationssektion	information publiceringsverksamhet statistik bibliotek	
Differens = 4				

Bilaga 3

Statens brandinspektions organisation

Enheten för räddningstjänst (R-enheten)

Behov	Tillgång		
1	0	Chef	
4	0	Regionalsektion	konsultationer remisser anvisningar
1	0	Organisationssektion	stomplaner för katastrof- planläggning alarmering och förbindelse- tjänst anvisningar
$\frac{2}{8}$	$\frac{2 \text{ (sbri)}}{2}$	Utrustningssektion	materiel, medel, metoder försöksverksamhet standardisering förrådshållning anvisningar
		Biträdespersonal	
Differens = 6			

Bilaga 4

Statens brandinspektions organisation

Enheten för förebyggande verksamhet (F-enheten)

Behov	Tillgång		
1	0	Chef	
2	2 (shri)	Brandförsvarssektion	remisser, förebyggande brandförsvar brandsyn sotning skogsbrandbevakning anvisningar
$\frac{7}{10}$	$\frac{7 \text{ (sai)}}{9}$	Sektion för brandfarliga varor	konsultationer tygodkännanden tillämpningsföreskrifter remisser, besiktningar, tillsyn oljeskadeskydd
		Biträdespersonal	

Differens = 1

Bilaga 5

Statens brandinspektions organisation

Utbildningsenheten (U-enheten) med utbildningsrådet

Behov	Tillgång		
1	1 (sbs)	Chef	
1	0	Pedagogisk sektion	planer för utbildningsverksamhet läromedel utbildningsrådet
		Brandskola	utbildningsverksamheten
1	0	Forskningssektion	litteraturstudier teoretiska och experimentella studier fältförsök
		Lärare	
3	1	Biträdespersonal	
<hr/> 6	<hr/> 2		

Differens = 2 (varav 2 handläggande)

Statens offentliga utredningar 1971

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Post- och Inrikes Tidningar. [2]
Snatteri. [10]
Förslag till aktieföretagslag m.m. [15]
Ny domstolsadministration. [41]
Utsökningsrätt XI. [45]
Unga lagöverträdare I. [49]

Socialdepartementet

Familjepensionsfrågor m.m. [19]
Särskilda tandvårdsanordningar för vissa patientgrupper. [38]

Kommunikationsdepartementet

Ny sjömanslag. [6]
Ett nytt biregister. [11]
Utredningen angående befordran av farligt gods på väg m.m. 1. Europeisk överenskommelse om internationell transport av farligt gods på väg. (ADR) Betänkande I. [20] 2. Europeisk överenskommelse om internationell transport av farligt gods på väg. (ADR) Bilaga A. [21] 3. Europeisk överenskommelse om internationell transport av farligt gods på väg. (ADR) Bilaga B. [22] 4. Europeisk överenskommelse om internationell transport av farligt gods på väg. (ADR) Register m.m. [23]
Sjömanspansion. [30]
Lastbil och Taxi. [34]

Finansdepartementet

SOU 71. Handbok för det officiella utredningstrycket. [1]
1970 års långtidsutredning. 1. Svensk industri under 70-talet med utblick mot 80-talet. Bilaga 2. [6] 2. Finansiella tillväxtspår 1960-1975. Bilaga 4. [7] 3. Arbetskraftsresurserna 1965-1990. Bilaga 1. [8] 4. Miljövärdet i Sverige under 70-talet. Bilaga 8. [12] 5. Utvecklingstendenser inom offentlig sektor. Bilaga 6. [13] 6. Varuhandeln fram till 1975. Bilaga 3. [14] 7. Regional utveckling och planering. Bilaga 7. [16] 8. Export och import 1971-1975. Bilaga 5. [40]
Större företags offentliga redovisning. [9]
Mått och vikt. [18]
Betalningsbalansutredningen. 1. Den svenska betalningsbalansstatistiken. [31] 2. Valutareserven och utrikeshandelns finansiella struktur. Bilaga. [32]
Teknisk översyn av kapitalbeskattningen. [46]
Testutredningen. 1. Psykologiska urvalsmetoder inom statsförvaltningen. [47] 2. Personurval med hjälp av psykologiska undersökningar. [48]

Utbildningsdepartementet

Vuxenpedagogisk forskning och utbildning. [24]
Kyrkan kostar. [29]
Produktionsresurser för tv och radio i utbildningen. [38]

Jordbruksdepartementet

Veterinärdistriktsindelningen, m.m. [3]

Handelsdepartementet

Fri affärstid. [33]
Konsumentpolitik - riktlinjer och organisation. [37]

Inrikesdepartementet

Servicekommittén. 1. Boendeservice 3. Kommunstudien. [25] 2. Boendeservice 4. Projektstudien. [26] 3. Boendeservice 5. Totalkostnadsstudien. [27] 4. Boendeservice 6. Strukturstudier. [28]
Den fria rörligheten för personer inom EEC. [35]
Den svenska köpkraftsfördelningen 1967. [39]
KSA-utredningen. 1. Försäkring och annat kontant stöd vid arbetslöshet. [42] 2. Arbetskraftens struktur och dimensioner. [43] 3. Bilagor till KSA-utredningens betänkande. [44]

Civildepartementet

Kommunala val [4]
Räddningstjänst [50]

Industridepartementet

Malm - Jord - Vatten. [17]